

**Vlerësimi i
përafrimit të
ligjeve, politikave
dhe masave të tjera
të Kosovës* me
standardet e
Konventës së
Stambollit**

**Konventa e Këshillit
të Evropës për
Parandalimin dhe
Luftimin e Dhunës
ndaj Grave dhe
Dhunës në Familje**

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Vlerësimi i përafrimit të ligjeve, politikave dhe masave të tjera të Kosovës* me standardet e Konventës së Këshillit të Evropës për Parandalimin dhe Luftimin e Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje (Konventa e Stambollit)

Sekretariati i mekanizmit monitorues të Konventës së Këshillit të Evropës për Parandalimin dhe Luftimin e Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje

Divizioni i Këshillit të Evropës për Barazinë Gjinore, Njësia e Projekteve për Ngritjen e Kapaciteteve dhe Bashkëpunimit

*Të gjitha referencat për Kosovën, qoftë territori, institucionet apo popullsia, në këtë tekst do të kuptohen në përputhje të plotë me Rezolutën 1244 të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara dhe pa paragjykuar statusin e Kosovës.

“Vlerësimi i përafrimit të ligjeve, politikave dhe masave të tjera të Kosovës me standardet e Konventës së Këshillit të Evropës për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje (Konventa e Stambollit)”*

Ky dokument është prodhuar si pjesë e projektit “Fuqizimi i luftës kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje në Kosovë - Faza III”, implementuar nga Këshilli i Evropës dhe bashkëfinancuar nga Belgjika, Gjermania, Irlanda, Norvegjia dhe Këshilli i Evropës. Opinionet e shprehura në këtë punim janë përgjegjësi e autorëve dhe nuk reflektojnë domosdoshmërisht politikën zyrtare të Këshillit të Evropës.*

Riprodhimi i ekstrakteve (deri në 500 fjalë) është i autorizuar, me përjashtim të qëllimeve komerciale për sa kohë që ruhet integriteti i tekstit, fragmenti nuk përdoret jashtë kontekstit, nuk jep informacion të paplotë ose nuk e mashtron lexuesin për sa i përket natyrës, fushëveprimit ose përmbajtjes së tekstit. Teksti burimor duhet të njihet gjithmonë si më poshtë “© Këshilli i Evropës, 2022”. Të gjitha kërkesat e tjera në lidhje me riprodhimin/përkthimin e të gjithë ose një pjese të dokumentit, duhet t’i drejtohen Drejtorisë së Komunikimeve, Këshillit të Evropës (F-67075 Strasbourg Cedex ose publicing@coe.int).

Të gjitha korrespondencat e tjera në lidhje me këtë dokument duhet t’i drejtohen Divizionit për Barazi Gjinore të Drejtorisë së Përgjithshme për Demokraci dhe Dinjitet Njerëzor të Këshillit të Evropës.

Dizajni dhe faqosja e kopertinës:
Tomato Studio, Prishtinë, Kosovë*

Imazhet e kopertinës:
©Shutterstock

Tabela e përmbajtjes

Mirënjohje	6
Përmbledhje ekzekutive	7
Hyrje	11
Metodologjia	12
I. Qëllimet, përkufizimet, barazia dhe mosdiskriminimi, detyrimet e përgjithshme	14
A. Parimet e përgjithshme të konventës	14
B. Fushëveprimi i zbatimit të konventës dhe përkufizimet (nenet 2 dhe 3)	14
C. Të drejtat themelore, barazia dhe mosdiskriminimi (neni 4)	16
1. Barazia gjinore dhe mosdiskriminimi	16
2. Diskriminimi i ndërlidhur	18
D. Politikat e ndjeshme gjinore (neni 6)	20
II. Politikat e integruara dhe mbledhja e të dhënave	22
A. Politikat gjithëpërfshirëse dhe të koordinuara (neni 7)	22
B. Burimet financiare (neni 8)	23
C. Organizatat joqeveritare dhe shoqëria civile (neni 9)	25
D. Organi koordinues (neni 10)	26
E. Mbledhja dhe hulumtimi i të dhënave (neni 11)	27
1. Mbledhja e të dhënave administrative	28
2. Anketat e bazuara në popullatë	30
3. Hulumtimi	31
III. Parandalimi	32
A. Detyrimet e përgjithshme (neni 12)	32
B. Rritja e ndërgjegjësimit (neni 13)	33
C. Arsimi (neni 14)	34
D. Trajnimi i profesionistëve (neni 15)	36
E. Intervenimi parandalues dhe programet e trajtimit (neni 16)	39
1. Programet për kryerësit e dhunës në familje	39
2. Programet për kryerësit e krimeve seksuale	40
F. Pjesëmarrja e sektorit privat dhe e mediave (neni 17)	40
IV. Mbrojtja dhe mbështetja	41
A. Detyrimet e përgjithshme (neni 18)	41
B. Informimi (neni 19)	43
C. Shërbimet e përgjithshme mbështetëse (neni 20)	44
1. Shërbimet sociale	44
2. Shërbimet e kujdesit shëndetësor	46
D. Shërbimet mbështetëse të specializuara (neni 22)	48
E. Strehimoret (neni 23)	49
F. Linjat ndihmëse telefonike (neni 24)	50
G. Mbështetja për viktimat e dhunës seksuale (neni 25)	51
H. Mbrojtja dhe mbështetja për dëshmitarët fëmijë (neni 26)	53
I. Raportimi nga profesionistët (neni 28)	54

V. E drejta materiale	56
A. E drejta civile	56
1. Mjetet juridike civile kundër autoriteteve - sigurimi i kujdesit të duhur (neni 29)	56
2. Kompensimi (Neni 30)	57
3. Kujdestaria, të drejtat e vizitave dhe siguria (neni 31)	59
B. E drejta penale	61
1. Dhuna psikologjike (neni 33)	61
2. Përndjekja (neni 34)	62
3. Dhuna fizike (neni 35)	63
4. Dhuna seksuale, përfshirë dhunimin (neni 36)	64
5. Martesa e detyruar (neni 37)	66
6. Gjymtimi i organeve seksuale femërore (nenin 38)	67
7. Aborti dhe sterilizimi i detyruar (neni 39)	67
8. Ngacmimi seksual (neni 40)	67
9. Sanksionet dhe masat (neni 45)	68
10. Rrethanat rënduese (neni 46)	69
11. Ndalimi i proceseve të detyrueshme alternative të zgjidhjes së konflikteve ose dënimit (neni 48)	70
VI. Hetimi, ndjekja penale, ligji procedural dhe masat mbrojtëse	71
A. Detyrimet e përgjithshme, reagimi, parandalimi dhe mbrojtja e menjëhershme (nenet 49 dhe 50)	71
1. Raportimi, reagimi i menjëhershëm dhe hetimet nga agjencitë e zbatimit të ligjit	71
2. Hetimi dhe ndjekja penale efektive	73
3. Shkalla e dënimit	74
B. Vlerësimi i rrezikut dhe menaxhimi i rrezikut (neni 51)	76
C. Urdhrat e jashtëzakonshëm të ndalimit (neni 52)	77
D. Urdhrat ndalues ose mbrojtës (neni 53)	79
E. Procedurat ex parte dhe ex officio (neni 55)	80
a. Procedurat ex parte dhe ex officio	80
b. Mbështetja e viktimave në procedurat ligjore	81
F. Masat e mbrojtjes (neni 56)	82
G. Ndihma juridike (neni 57)	83
VII. Migrimi dhe azili	84
A. Statusi i vendbanimit (neni 59)	84
B. Kërkesat për azil me bazë gjinore (neni 60)	86
1. Procedura e përcaktimit të azilit me ndjeshmëri gjinore	86
2. Akomodimi	87
C. Moskthimi (neni 61)	88
Shënimet përmbyllëse	89
Shtojca I Lista e rekomandimeve	90
Shtojca II Lista e autoriteteve publike, organizatave joqeveritare dhe organizatave të shoqërisë civile me të cilat delegacioni i Këshillit të Evropës zhvilloi konsultime	102
Komentet nga autoritetet	104

Mirënjohje

Ky raport është pjesë e projektit të bashkëpunimit të Këshillit të Evropës "Përforcimi i luftës kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje - Faza III" (2021-2023). Raporti u përgatit nga Virginia Gil Portoles, konsulente ndërkombëtare (Kapitujt III dhe IV), Eileen Skinnider, konsulente ndërkombëtare (Kapitujt V dhe VI) dhe Valentine Josenhans, zyrtare e projektit në Sekretariatit e mekanizmit monitorues të Konventës së Stambollit në Këshillin e Evropës (Kapitujt I, II dhe VII). Analiza dhe rekomandimet e përfshira në këtë raport janë hartuar nën përgjegjësinë ekskluzive të autorëve të tij. Gjatë përgatitjes së këtij raporti, të dhëna të vlefshme u siguruan nga Aleid van den Brink, anëtare e Grupit të Ekspertëve për Veprim kundër Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje (GREVIO) e cila veprimi në rol këshillues; Ariana Qosaj-Mustafa, konsulente vendore; Nitë Bylykbashi Deliu, zyrtare e lartë e projektit në Zyrën e Këshillit të Evropës në Prishtinë, si dhe Johanna Nelles, Sekretare Ekzekutive e mekanizmit monitorues të Konventës së Stambollit në Këshillin e Evropës.

Vlerësimi i përafrimit të politikave dhe legjislacionit në fushën e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje në Kosovë* me standardet e Konventës së Stambollit të ofruara në këtë raport u mundësua falë mbështetjes së ofruar nga Zëvendësministria e Drejtësisë dhe Koordinatorja Nacionale kundër Dhunës në Familje, Dr. Nita Shala, si dhe zyrtarë të tjerë të caktuar nga Ministria e Drejtësisë.

Përmbledhje ekzekutive

Ky raport ofron një vlerësim të përafrit të masave në fuqi në Kosovë* me standardet e Konventës së Këshillit të Evropës për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje (Konventa e Stambollit). Duke qenë pjesë e projektit të bashkëpunimit të Këshillit të Evropës "Fuqizimi i luftës kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje - Faza III" (2021- 2023), kjo nismë doli nga përkushtimi i Kosovës* për të fuqizuar veprimin e saj për t'i dhënë fund dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje, nëpërmjet miratimit të një ndryshimi kushtetues, më 25 shtator 2020, i cili i ka dhënë efekt të drejtpërdrejtë Konventës së Stambollit.

Duke zbatuar metodologjinë e Grupit të Ekspertëve për Veprim kundër Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje (GREVIO), i cili është një organi i pavarur që monitoron zbatimin e Konventës së Stambollit, ky raport bazohet në informacionet e dhëna nga autoritetet dhe shoqëria civile në fazën të ndryshme të këtij vlerësimi. Këto përfshijnë paraqitjen e një raporti të konsoliduar nga Koordinatorja Nacionale kundër Dhunës në Familje (duke paraqitur masat e ndërmarra nga Kosova* për të adresuar dhunën ndaj grave dhe dhunën në familje) si dhe një vizitë pesëditore në Prishtinë dhe Gjakovë. Lista e organeve dhe subjekteve që janë takuar gjatë vizitës mund të gjendet në Shtojcën II.

Ky vlerësim ofron një pasqyrë gjithëpërfshirëse të progresit, praktikave premtuese dhe hapësirës për përmirësim në sigurimin e përputhshmërisë së ligjeve, politikave dhe masave në Kosovë* me dispozitat e Konventës së Stambollit. Përfundimisht, objektivi i tij është të ofrojë një udhërrëfyes konkret për fuqizimin e reagimit të Kosovës* kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje. Në këtë drejtim, autorët e saj parashtruan rekomandime për të fuqizuar zbatimin e Konventës së Stambollit. GREVIO mori parasysh këtë raport të vlerësimit gjatë takimit të tij të 27-të të mbajtur nga data 10 deri më 13 tetor 2022. Megjithatë, përgjegjësia ekskluzive për përmbajtjen e këtij raporti bie mbi autorët e tij.

Ndër zhvillimet pozitive të identifikuar në këtë raport, Kosova* ka bërë përpjekje të lavdërueshme për të hartuar ligje dhe politika gjithëpërfshirëse për trajtimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje. Në vitin 2019, Kodi Penal ka përfshirë veprat penale të ngacmimit seksual dhe gjymtimit të organeve gjinitale femërore. Në kontekstin e dhunës seksuale, Kodi Penal përcakton gjithashtu termin "pëlqim" si dhe disa rrethana jo shteruese kur nuk mund të thuhet se merret pëlqimi, të cilat paraqesin një hap të rëndësishëm drejt përvetësimit të një qasjeje të pëlqimit të bazuar në kontekst. Për më tepër, Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022- 2026) e miratuar në janar 2022 ka një shtrirje më të gjerë se versionet e saj të kaluara, të cilat fokusoheshin në dhunën në familje dhe ajo fokuson objektivat e saj në kontekstin e zbatimit të masave të ndjeshme gjinore në përputhje me Konventën e Stambollit. Përderisa miratimi i kësaj strategjie është mirëpritur, zbatimi dhe monitorimi adekuat i saj do të jetë thelbësor për të siguruar që ajo mund të kontribuojë në përmirësimin e reagimit të Kosovës* kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje.

Për më tepër, në Kosovë* ekzistojnë disa mekanizma për të promovuar bashkëpunimin mes agjencive të shumta në krijimin e politikave për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave, me fokus të veçantë në dhunën në familje. Në nivel qendror, Koordinatorja Nacionale/e kundër Dhunës në Familje në Ministrinë e Drejtësisë ka për detyrë të mbikëqyrë strategjinë për dhunën ndaj grave. Përveç kësaj, Grupi Koordinues Ndërmintor kundër Dhunës në Familje, i krijuar në vitin 2012, promovon dialogun ndërmintor dhe koordinimin në këtë fushë. Duke lavdëruar faktin që këto organe funksionojnë në një nivel të lartë politik, mungesa e detyrave të tyre të përcaktuara ligjërisht, metodat e punës dhe burimet e dedikuara zvogëlojnë mundësinë e tyre për të kryer funksionin e tyre koordinues. Në këtë mënyrë, është mirëpritur që Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022- 2026) parashikon institucionalizim më të mirë të Zyrës së Koordinatorit Nacionale kundër Dhunës në Familje.

Në kontekstin e dhunës në familje, në Kosovë* ekzistojnë mekanizma specifikë ligjorë dhe politikë. Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje i miratuar në vitin 2010 është legjislacioni qendror që përcakton bazën për masat mbrojtëse për viktimat, nxjerrjen e urdhrave të ndalimit emergjent dhe urdhrave mbrojtës, përgjegjësitë e policisë dhe programet për kryerësit e dhunës. Një vepër e veçantë e dhunës në familje (neni 248 i Kodit Penal) u fut në Kod po ashtu në vitin 2019. Megjithatë, këto dy korniza ligjore përjashtojnë

disa forma të dhunës nga partneri intim me të cilin viktimat nuk bashkëjetojnë, të mbuluara nga Konventa e Stambollit. Në mënyrë premtuese, sipas autoriteteve, projektligji që synon të zëvendësojë Ligjin për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, i dërguar në parlament në fund të vitit 2020, do të zgjeronte fushëveprimin e tij për të mbuluar format e tjera të dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje.

Procedurat Standarde të Veprimit (PSV) për Mbrojtje nga Dhuna në Familje të miratuara në vitin 2013, shërbejnë si protokoll ndërsektorial për bashkëpunimin shumësektorial ndërmjet institucioneve publike dhe subjekteve të tjera në kontakt me viktimat e dhunës në familje. PSV-të përcaktojnë veprime specifike që duhen ndërmarrë nga profesionistët, për identifikimin dhe raportimin e një dhune të tillë, vlerësimin e rrezikut dhe referimin e viktimave në shërbimet mbështetëse, mbrojtjen dhe rikuperimin e viktimave si dhe trajtimin e kryerësve të dhunës në familje. Në disa komuna, PSV-të zbatohen nga mekanizmat komunalë koordinues kundër dhunës në familje të përbërë nga profesionistë të sektorëve përkatës për të promovuar bashkëpunimin ndërsektorial në asistimin e viktimave dhe qasjen në drejtësi. Ndonëse kanë mungesë të burimeve, disa prej këtyre mekanizmave promovojnë një qasje premtuese të koordinimit.

Janë marrë disa masa gjithashtu nga shërbimet e zbatimit të ligjit, gjyqësori dhe prokuroria për të përmirësuar qasjen në drejtësi për viktimat e dhunës në familje. Policia e Kosovës ka themeluar Njësitë për Hetimin e Dhunës në Familje, me personel policor gra dhe burra, të cilët janë të trajnuar posaçërisht për t'u marrë me rastet e dhunës në familje. Gjithashtu, në prokuroritë themelore janë emëruar disa prokurorë të specializuar që merren me rastet e dhunës në familje. Në mënyrë të ngjashme, Këshilli Gjyqësor i Kosovës ka emëruar gjyqtarë civilë të specializuar në rastet e dhunës në familje. Praktikën premtuese konsistojnë gjithashtu në zbatimin e shpejtë të masave për gjykimet e dhunës në familje dhe krijimin e dhomave speciale të intervistimit të përshtatshme për viktimat në prokuroritë e disa komunave.

Për shkak të historisë së krijuar pas konfliktit të Kosovës*, Komisioni Qeveritar për Njohjen dhe Verifikimin e Statusit të Viktimave të Dhunës Seksuale gjatë Luftës është funksional që nga viti 2018 si mekanizmi përmes të cilit viktimat e dhunës seksuale të kohës së luftës, kryesisht gra, mund të aplikojnë për kompensim individual. Ky raport mirëpret faktin që ky organ ka ndjekur procedurat për të garantuar dinjitetin dhe konfidencialitetin e viktimave, ndërkohë që ka miratuar shumicën e kërkesave. Megjithatë, është theksuar se ka kufizime sa i përket kriterëve për aplikim, duke përfshirë periudhën e tij pesëvjeçare (nga 2018 deri në 2023).

Pavarësisht nga ajo që u cek më lart, ky raport nxjerr në pah disa çështje ku nevojitet përmirësim për të arritur një nivel më të lartë të përputhshmërisë me standardet e Konventës së Stambollit. Së pari, ndonëse shumica e ligjeve, politikave, udhëzimeve, mekanizmave dhe trajnimeve ekzistuese në Kosovë* fokusohen në dhunën në familje, nuk janë ndërmarrë veprime të ngjashme gjithëpërfshirëse për të trajtuar format e tjera të dhunës ndaj grave, siç janë dhuna seksuale, martesë e detyruar, ngacmimi seksual ose dhuna në sferën digjitale. Ndërsa formulimi i Strategjisë Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022- 2026) synon dhunën ndaj grave si një term ombrellë, zbatimi i saj i vazhdueshëm do të duhet të sigurojë që të gjitha format e kësaj dhune të adresohen mjaftueshëm.

Në praktikë, një qasje e koordinuar e ndjeshme gjinore dhe e përqendruar te viktimat për mbështetje, mbrojtje dhe qasje në drejtësi mungon në sektorët përkatës. Në Kosovë*, shërbimet mbështetëse të specializuara për gratë ofrohen kryesisht nga OJQ-të për të drejtat e grave, të cilat luftojnë për të siguruar ofrimin e shërbimeve të qëndrueshme, edhe pse këto shërbime janë qenësore për qasjen e grave në rikuperim dhe drejtësi. Edhe pse buxhetet qendrore vjetore kanë caktuar një linjë buxhetore për funksionimin e strehimoreve që nga viti 2019, kjo skemë e financimit publik është e pamjaftueshme dhe nuk siguron financim të vazhdueshëm. Përveç kësaj, gratë e ekspozuara ndaj formave të ndryshme të diskriminimit përballen me vështirësi të mëdha në qasje në informacion dhe shërbime të specializuara, duke përfshirë, ndër të tjera, gratë me aftësi të kufizuara dhe gratë rome, ashkali dhe egjiptiane.

Përveç kësaj, nuk ka qendra referimi për trajtim të krizave nga dhunimi apo dhuna seksuale që ofrojnë mbështetje të përshtatur për viktimat e dhunës seksuale. Instituti i Mjekësisë Ligjore në Prishtinë, i vetmi institucion përgjegjës për ekzaminimet mjekoligjore të viktimave të dhunës seksuale, nuk ofron shërbime tërësore për viktimat, siç janë mbështetja për traumë ose këshillim psikologjik afatshkurtër dhe afatgjatë,

apo ndonjë shërbim nëse viktimat nuk është e gatshëm të bëjë ankesë, siç kërkohet sipas nenit 25 të konventës. Mungesa e shërbimeve të specializuara për viktimat e dhunës seksuale dhe profesionistëve të trajnuar për të mbështetur siç duhet këto viktimat reflekton mungesën e përgjithshme të politikave të dedikuara për trajtimin e dhunës seksuale në Kosovë*.

Pavarësisht rritjes së raportimit të rasteve të dhunës në familje, gratë ende përballen me sfida në raportim, duke përfshirë mungesën e konfidencialitetit dhe qëndrimet fajësuese ndaj viktimave nga disa zyrtarë policorë. Për më tepër, për shkak të mbështetjes së fuqishme të policisë dhe shërbimeve të prokurorisë në deklaratën e viktimës, ka tendencë që shumë raste të hedhen poshtë për shkak të tërheqjes së dëshmisë nga viktimat, gjë që reflekton mangësi në ndërtimin e rastit. Të dhënat e disponueshme, ndonjëse të pakta, tregojnë gjithashtu nivele të ulëta të dënimeve, dënime të lehta të shqiptuara dhe nivele të larta të zhvlerësimit (procesi ku rastet dalin nga sistemi i drejtësisë penale) në rastet e dhunës ndaj grave.

Mangësitë vazhdojnë gjithashtu në masat mbrojtëse në dispozicion për gratë viktimat. Mjeti ekzistues i vlerësimit të rrezikut është i zbatueshëm vetëm në rastet e dhunës në familje dhe jo gjithmonë kryhet në mënyrë sistematike dhe gjithëpërfshirëse. Gjithashtu është vënë në dukje mungesa e zbatimit dhe monitorimit të urdhrave mbrojtës. Për më tepër, mundësia që urdhrat e mbrojtjes të mbulojnë vetëm një pjesë të objektit të përbashkët nga viktimat dhe kryerësi i dhunës bie ndesh me qëllimin kryesor të urdhrave mbrojtës sipas nenit 53 të konventës, që është parandalimi i kryerjes së dhunës dhe mbrojtja e viktimave.

Në lidhje me vendimet për kujdestarinë dhe vizitat e fëmijëve, praktika shqetësuese nga punonjësit socialë dhe gjyqësori konsiston në vlerësimin e interesit më të mirë të fëmijës në drejtim të priorizimit të mirëqenies ekonomike të perceptuar për mirëqenien e tyre fizike dhe psikologjike, duke rezultuar në dhënien e kujdestarisë prindit abuzues. Përveç kësaj, përderisa nuk ka procese alternative të detyrueshme për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve, ekzistojnë shqetësime të mëdha lidhur me fokusin në pajtim në Ligjin për Familjen me pak udhëzime se si të kontrollohen dhe trajtohen rastet që përfshijnë histori të dhunës në familje. Shqetësimet e vazhdueshme në terren tregojnë se disa gjyqtarë ende në përgjithësi inkurajojnë pajtimin familjar, gjë që krijon një mjedis të favorshëm për recidivizëm dhe viktimizim dytësor.

Së fundi, pavarësisht ndryshimeve ligjore, pabarazitë e larta strukturore gjinore mbeten në Kosovë*, duke ndikuar në të drejtat socio-ekonomike të grave, veçanërisht qasjen e ulët të grave në pronë dhe të drejtat e trashëgimisë, si dhe alimentacionin e fëmijëve. Si rezultat, zbatimi diskriminues i ligjeve të tilla ngërthen barriera ekonomike që i pengojnë gratë të largohen nga një marrëdhënie abuzive kur ato varen ekonomikisht nga partnerët e tyre abuzues, nga vjehrrit e tyre ose nga familjet e tyre. Në përgjithësi, adresimi i barrierave të tilla socio-ekonomike do të ishte thelbësor për të promovuar një reagim të qëndrueshëm ndaj dhunës ndaj grave.

Duke mirëpritur përkushtimin e Kosovës* për të avancuar zbatimin e Konventës së Stambollit, ky raport ka identifikuar disa çështje që kërkojnë veprime të menjëhershme nga autoritetet për:

- adresimin e nevojave të disa grupeve të grave që mund të përballen me diskriminim të formave të ndryshme në qasjen në mbrojtje dhe shërbime mbështetëse (p.sh. gratë me aftësi të kufizuara, gratë rome, ashkali dhe egjiptiane, gratë që jetojnë në zonat rurale, nënat vetëushqyese, gratë LGBTI);
- rritjen e stabilitetit dhe nivelit të financimit që u jepet OJQ-ve për të drejtat e grave që ofrojnë shërbime të specializuara mbështetëse, veçanërisht strehimoret;
- zgjerimin e fushëveprimit të të dhënave të ndara sipas gjinisë të mbledhura nga agjencitë publike, duke përfshirë shërbimet policore, gjyqësore, sociale dhe shëndetësore për të mbuluar të gjitha format e dhunës ndaj grave;
- ofrimin e trajnimeve fillestare sistematike dhe të detyrueshme për parandalimin, zbulimin dhe ndjekjen penale të të gjitha formave të dhunës ndaj grave;
- institucionalizimin e plotë të Zyrës së Koordinatorit/es Nacional/e kundër Dhunës në Familje duke ndarë burime të nevojshme njerëzore dhe financiare të dedikuara për punën e tij/saj;
- sigurimin që gjykatat janë të detyruara të marrin në konsideratë rastet e dhunës ndaj grave kur përcaktojnë të drejtat e kujdestarisë dhe vizitës së fëmijëve;
- nxjerrjen e protokolleve dhe trajnimeve për profesionistët për të reaguar ndaj martesave të

detyruara;

- rritjen e numrit të programeve të disponueshme për kryerësit e dhunës në familje, si të detyrueshme ashtu edhe vullnetare, përmes një qasjeje që i jep prioritet sigurisë dhe të drejtave të viktimave;
- sigurimin që urdhrat e ndalimit emergjent dhe urdhrat mbrojtës të jenë në dispozicion për mbrojtje të menjëhershme pa vonesa të panevojshme dhe të mbulojnë të gjitha format e dhunës ndaj grave; dhe
- identifikimin dhe trajtimin e çdo faktori që kontribuon në prishjen e sistemit të drejtësisë penale në lidhje me të gjitha rastet e dhunës ndaj grave.

Hyrje

Më 25 shtator 2020, Kuvendi i Kosovës* miratoi ndryshimin në Kushtetutë duke i venë efekt të drejtpërdrejtë Konventës së Këshillit të Evropës për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje (Konventa e Stambollit), dhe duke demonstruar interesin e saj të vërtetë politik për të ndërmarrë veprime për të parandaluar dhe luftuar dhunën ndaj grave dhe dhunën në familje. Në mbështetje të kësaj dhe në kuadër të projektit të bashkëpunimit të Këshillit të Evropës "Fuqizimi i luftës kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje - Faza III", vlerësimi i harmonizimit të ligjeve, politikave dhe masave të tjera në fuqi në Kosovë* me standardet e Konventës së Stambollit u mbajt nga korriku 2021 deri në qershor 2022.

Konventa e Stambollit, e cila ka hyrë në fuqi më 1 gusht 2014, është traktati ndërkombëtar më i rëndësishëm për të trajtuar dhunën ndaj grave dhe dhunën në familje. Më e rëndësishmja, ajo njeh dhunën ndaj grave si shkelje të të drejtave të njeriut dhe formë diskriminimi ndaj grave. Si instrument themelor, Konventa e Stambollit merr parasysh natyrën gjinore të dhunës ndaj grave, duke e konsideruar dhunën e tillë si shkak dhe rezultat të marrëdhënieve të pabarabarta të pushtetit bazuar në dallimet e perceptuara ndërmjet grave dhe burrave, duke çuar në statusin në vartësi të gruas si në sferën private ashtu edhe atë publike. Prandaj, Konventa e Stambollit kërkon që të adresohen shkaqet kryesore të dhunës gjinore ndaj grave, të cilat përfshijnë stereotipet gjinore, praktikatat e dëmshme ndaj grave dhe manifestime të tjera të pabarazisë gjinore.

Nëpërmjet një qasjeje të përqendruar te viktimat dhe jo-diskriminuese, Konventa e Stambollit promovon respektin dhe barazinë për të gjitha gratë dhe vajzat që vuajnë nga dhuna me bazë gjinore, duke ofruar udhëzime praktike për të garantuar sigurinë e tyre, rikuperimin dhe fuqizimin e tyre afatgjatë. Duke u mbështetur në detyrimet ligjore nga Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut (Neni 14 dhe Protokollin nr. 12), Konventa e Stambollit synon mbrojtjen dhe mbështetjen e të gjitha grave pa diskriminim, duke përfshirë, mes tjerash, moshën, aftësinë e kufizuar, statusin martesor, përkatësinë në një pakicë kombëtare, statusin e emigrantit ose refugjatit, identitetin gjinor ose orientimin seksual.

Konventa e Stambollit përmban një grup gjithëpërfshirës dispozitash që përfshijnë masa dhe detyrime të gjera që mbulojnë katër fusha të veprimit, të quajtura shpesh katër shtyllat e saj: 1) **Parandalimi** i dhunës ndaj grave, 2) **Mbrojtja** dhe mbështetja për viktimat, 3) **Ndjekja** penale e kryerësve të dhunës, si dhe 4) **Zbatimi i Politikave të ndërlidhura gjithëpërfshirëse dhe të koordinuara** (d.m.th., politikat e integruara). Këto katër shtylla përfshijnë dispozita të ndryshme, që kërkojnë masa ligjore, politike dhe praktike që synojnë të sigurojnë një reagim adekuat kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje nga të gjithë sektorët përkatës, përfshirë drejtësinë, zbatuesit e ligjit, sektorin social, shëndetësor dhe arsimor, por edhe më gjerë.

Ky vlerësim i përafrimit së masave në fuqi në Kosovë* me standardet e Konventës së Stambollit zbaton metodologjinë e Grupit të Ekspertëve për Veprim kundër Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje (GREVIO), i cili është një organ i pavarur që monitoron zbatimin e Konventës së Stambollit, dhe i referohet gjetjeve të mëparshme të bëra nga GREVIO në lidhje me shtetet palë në konventë, aty ku është e përshtatshme dhe e dobishme për kontekstin.

Metodologjia

Ky raport ofron një vlerësim të përafrimit të ligjeve, politikave dhe masave të tjera në fuqi në Kosovë* me standardet e Konventës së Stambollit, duke u fokusuar në masat e ndërmarra në lidhje me "të gjitha format e dhunës ndaj grave, përfshirë dhunën në familje, që prek gratë në mënyrë disproporcionale".¹ Duke qenë pjesë e projektit të bashkëpunimit të Këshillit të Evropës "Fuqizimi i luftës kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje - Faza III" (2021- 2023), ai përcakton rekomandimet për veprime të mëtejshme dhe në këtë mënyrë ofron udhëzime praktike për të fuqizuar zbatimin e Konventës së Stambollit në Kosovë*. Në dhënien e rekomandimeve të tilla, autorët e këtij raporti përdorën foljet e mëposhtme duke nënvizuar nivelet e tyre të urgjencës, ndërsa kujtuan se të gjitha ato janë thelbësore për zbatimin e plotë të Konventës së Stambollit. Këto janë, sipas prioritetit, "rekomandohet urgjentisht", "rekomandohet fuqimisht" dhe "rekomandohet".

Në përgatitjen e këtij raporti, janë përdorur metodat dhe mjetet e punës së GREVIO-s (p.sh. pyetësi i tij) dhe janë ndjekur hapat e ndryshëm në procedurën e parë bazë të vlerësimit të GREVIO-s, të iniciuar në vitin 2016 dhe të përcaktuar në Rregulloren e tij të Punës.² Prandaj, ky raport i vlerësimit mbulon Konventën e Stambollit në tërësi³ dhe është rezultat i një procesi dialogu konfidencial dhe konstruktiv me akterët përkatës. Vlerësimi u krye në bashkëpunim të ngushtë me Zëvendësministren e Drejtësisë dhe Koordinatorin Nacionale kundër Dhunës në Familje, Dr. Nita Shala, dhe personat të tjerë kontaktues të caktuar nga Ministria e Drejtësisë.

Ky raport synon të ofrojë një pasqyrë gjithëpërfshirëse të progresit, praktikave premtuese dhe hapësirës për përmirësim në sigurimin e përputhshmërisë së ligjeve, politikave dhe masave në Kosovë* me dispozitat e Konventës së Stambollit. Përfundimisht, objektivi i tij është të ofrojë një udhërrëfyes konkret për masat e mëtejshme për të fuqizuar veprimin e Kosovës* kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje.

Në përputhje me metodologjinë e procedurës së parë bazë të vlerësimit të GREVIO-s, hapat e ndjekur për këtë vlerësim përfshinin si në vijim:

1. Dorëzimi i raportit të konsoliduar nga Kosova*

Më 18 shkurt 2022, Koordinatorja Nacionale kundër Dhunës në Familje i dorëzoi Këshillit të Evropës një raport të konsoliduar që paraqet masat e marra në fushën e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje për zbatimin e Konventës së Stambollit. Ky raport i konsoliduar ishte hartuar në bazë të pyetësorit bazë të GREVIO-s (GREVIO/Inf(2016)1), që është një mjet i standardizuar për t'u përdorur nga autoritetet publike për përgatitjen e raportit të tyre mbi masat legjislative dhe masat e tjera që zbatojnë dispozitat e Konventës së Stambollit, dhe që është ndarë me Koordinatorin Nacionale kundër Dhunës në Familje në Kosovë*.

2. Vizita vlerësuese në terren në Prishtinë dhe Gjakovë

Pas një shqyrtimi paraprak të raportit të konsoliduar dhe informacioneve të tjera në dispozicion, një delegacion i Këshillit të Evropës vizitoi Prishtinën dhe Gjakovën nga data 21 deri më 25 shkurt 2022, për të zhvilluar shkëmbime të thelluara me palët përkatëse të interesit për të thelluar kuptimin e tij për nivelin e zbatimit. Delegacioni i Këshillit të Evropës përbëhej nga:

- Aleid van den Brink, anëtare e GREVIO-s, e cila ka vepruar si këshilltare gjatë kësaj vizite;
- Eileen Skinnider, eksperte juridike ndërkombëtare (Kanadë);
- Virginia Gil Portoles, eksperte sociale ndërkombëtare (Spanjë);
- Valentine Josenhans, zyrtare e projektit në Sekretariatit e mekanizmit monitorues të Konventës së Stambollit;
- Ségolène Chesneau, menaxhere e projektit në Divizionin për Barazi Gjinore, Njësia e Projekteve për

¹ Konventa e Stambollit, neni 2, paragrafi 1

² GREVIO, Rregullorja e Punës, GREVIO/Inf(2015)RoP-amdt

³ Me përjashtim të Kapitullit VIII të Konventës së Stambollit.

Ngritjen e Kapaciteteve dhe Bashkëpunimit.

Gjithashtu, delegacioni u mbështet në detyrat e tij nga Nitë Bylykbashi-Deliu, zyrtare e lartë e projektit dhe Beatrice Sopa-Çitaku, asistente e projektit në Zyrën e Këshillit të Evropës në Prishtinë.

Gjatë kësaj vizite pesëditore, delegacioni u takua me një numër të madh zyrtarësh publikë dhe përfaqësues të shoqërisë civile që punojnë në fushën e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje, për të marrë informacion më të thellë mbi masat në fuqi në Kosovë* për zbatimin e Konventës së Stambollit. Delegacioni u mirëprit nga personalitete të nivelit të lartë publik, duke përfshirë Dr. Nita Shala, Zëvendësministre e Drejtësisë dhe Koordinatore Nacionale kundër Dhunës në Familje; znj. Edi Gusia, Drejtoreshë e Agjencisë për Barazi Gjinore; znj. Dafina Gexha, Zëvendësministre e Shëndetësisë; dhe znj. Edona Maloku-Bërdyna, Zëvendësministre e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit. Lista e autoriteteve publike, organizatave joqeveritare dhe akterëve të tjerë të takuar nga delegacioni është paraqitur në Shtojcën II të këtij raporti. Delegacioni i Këshillit të Evropës në Prishtinë dhe Gjakovë është mirënjohës për informacionet e vlefshme të ofruar nga të gjitha palët.

3. Përgatitja e raportit të vlerësimit dhe komentet nga autoritetet

Mbi bazën e informacionit të mbledhur, autorët e këtij raporti të vlerësimit përgatitën draft versionin e tij, i cili iu dorëzua autoriteteve për komente. Këto komente janë marrë parasysh nga autorët gjatë përgatitjes së versionit përfundimtar të këtij raporti të vlerësimit. Komentet e autoriteteve për raportin përfundimtar janë përpiluar në fund të këtij raporti.

Ky raport i vlerësimit të përafritit të masave të ndërmarra në Kosovë* me standardet e Konventës së Stambollit mbulon gjendjen ashtu siç është vëzhguar nga delegacioni gjatë vizitës së tij vlerësuese në Prishtinë dhe Gjakovë. Kur kanë qenë në dispozicion, janë përfshirë po ashtu zhvillime të rëndësishme legjislative dhe politike deri në qershor 2022. GREVIO mori parasysh këtë raport të vlerësimit gjatë takimit të tij të 27^{-të} të mbajtur nga data 10 deri më 13 tetor 2022. Megjithatë, përgjegjësia ekskluzive për përmbajtjen e këtij raporti bie mbi autorët e tij.

Për sa i përket terminologjisë së përdorur, ky raport shpesh i referohet Konventës së Stambollit si "konventa". Shprehja "delegacioni" e përdorur në raport i referohet anëtarëve të delegacionit të Këshillit të Evropës që kanë zhvilluar vizitën vlerësuese në Prishtinë dhe Gjakovë nga 21 deri më 25 shkurt 2022, siç përshkruhet më sipër. Për më tepër, termi "viktimë" i përdorur në këtë raport duhet të kuptohet se i referohet një gruaje ose një vajze viktimë.

I. Qëllimet, përkufizimet, barazia dhe mosdiskriminimi, detyrimet e përgjithshme

A. Parimet e përgjithshme të konventës

1. Kapitulli I i Konventës së Stambollit përcakton parimet e përgjithshme që zbatohen për të gjitha nenet thelbësore të përfshira në Kapitujt II deri në VII. Këto përfshijnë, ndër të tjera, se është e drejtë themelore e njeriut për të gjithë, veçanërisht për gratë, të jetojnë një jetë pa dhunë si në sferën publike ashtu edhe në atë private, që konventa duhet të zbatohet pa diskriminim mbi çfarëdo baze dhe se potenciali për, dhe efektet e, formave të shumta të diskriminimit duhet të kihet parasysh. Ato gjithashtu theksojnë se perspektiva gjinore duhet të integrohet në zbatimin e konventës dhe në vlerësimin e ndikimit të saj.

B. Fushëveprimi i zbatimit të konventës dhe përkufizimet (nenet 2 dhe 3)

2. Duke marrë parasysh fushëveprimin e Konventës së Stambollit të përcaktuar në nenin 2, paragrafin 1, ky raport fokusohet në masat e ndërmarra në lidhje me të gjitha format e dhunës ndaj grave, duke përfshirë dhunën në familje, e cila prek gratë në mënyrë disproporcionale. Neni 3 i Konventës së Stambollit përcakton përkufizimet kryesore të koncepteve që janë thelbësore për zbatimin e saj. Sipas paragrafit a, termi "dhunë ndaj grave" i referohet "të gjitha akteve të dhunës gjinore që çojnë ose mund të çojnë në dëmtrim ose vuajtje fizike, seksuale, psikologjike ose ekonomike për gratë, duke përfshirë kërcënime për kryerjen e këtyre akteve, shtrëngim ose heqje arbitrare të lirisë, qoftë nëse ndodh në jetën publike ose private", ndërsa shprehja "dhunë në familje" duhet kuptuar si referencë për "të gjitha aktet e dhunës fizike, seksuale, psikologjike ose ekonomike që ndodhin brenda familjes ose njësisë familjare, ose ndërmjet ish-bashkëshortëve ose partnerëve ose ndërmjet bashkëshortëve ose partnerëve aktualë, pavarësisht nga fakti nëse kryerësi i veprës penale ndan ose ka ndarë të njëjtin vendbanim me viktimën". Përkufizimi i "dhunës me bazë gjinore ndaj grave" i ofruar në paragrafin d të nenit 3 synon të sigurojë më shumë qartësi në lidhje me natyrën e dhunës që mbulohet duke shpjeguar se kjo është "dhunë që drejtohet ndaj një gruaje për faktin se ajo është grua ose që prek gratë në mënyrë disproporcionale".

3. Prandaj, dhuna e trajtuar nga Konventa e Stambollit ndryshon nga llojet e tjera të dhunës në atë që gjinia e viktimës është motivi kryesor. Është dhuna që ushtrohet ndaj gruas që është shkaku edhe pasoja marrëdhënies të pabarabarta të pushtetit bazuar në dallimet e perceptuara ndërmjet grave dhe burrave ajo që çon në statusin e nënshtruar të grave në sferën publike dhe private. Në përputhje me përkufizimin e dhënë në nenin 3, pika b., Kapitulli V i konventës specifikon format e dhunës ndaj grave që duhet të ndëshkohen (ose, sipas rastit, të sanksionohen në forma të ndryshme). Këto janë dhuna psikologjike, përndjekja, dhuna fizike, dhuna seksuale, duke përfshirë dhunimin, martesën e detyruar, gjymtimin e organeve gjinitale femërore, abortin e detyruar, sterilizimin e detyruar dhe ngacmimin seksual. Për shkak të seriozitetit të dhunës në familje, neni 46 i konventës kërkon që të sigurohet që rrethanat në të cilat vepra është kryer ndaj ish-bashkëshortes ose partneres ose bashkëshortes ose partneres aktuale, nga një anëtar i familjes, një person që bashkëjeton me viktimën ose një person që ka abuzuar me autoritetin e tij, mund të sjellë një dënim më të ashpër qoftë si rrethanë rënduese ose si element përbërës i veprës penale.

4. Në Kosovë*, disa politika dhe disa legjislacione janë miratuar për të adresuar format e dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit. Pas ndryshimit të Kushtetutës duke i dhënë efekt të drejtpërdrejtë konventës më 25 shtator 2020, Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022- 2026) u miratua në janar 2022, e cila përfaqëson instrumentin kryesor të politikave të masave të planifikimit për të trajtuar dhunën ndaj grave siç përcaktohet në nenin 3a të konventës. Është për t'u lavdëruar që kjo strategji ka një shtrirje më të gjerë se versionet e saj të mëparshme⁴, pasi shprehimisht thekson se mbulon të gjitha veprat penale që do të penalizohen sipas Kapitullit V të Konventës dhe përvijon objektivat e saj në kontekst të zbatimit të masave të përcaktuara nga Konventa e Stambollit. Është

⁴ Strategjitë e mëparshme të politikave përfshijnë "Strategjinë Kombëtare kundër Dhunës në Familje (2011- 2014)" dhe më pas "Strategjinë Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje (2016- 2020)".

gjithashtu e mirëpritur qasja e strategjisë së mësipërme, e bazuar në të drejtat e njeriut, e përqendruar te viktimat, jodiskriminuese dhe e ndjeshme ndaj gjinisë, e cila njihet nevojën për të trajtuar pabarazitë gjinore si shkakun kryesor të dhunës ndaj grave. Megjithatë, ndonëse formulimi i strategjisë synon dhunën ndaj grave si një term ombrellë, duket se masat e saj mbeten më të kuptueshme në kontekstin e dhunës në familje sesa format e tjera të dhunës të mbuluara nga konventa. Përveç kësaj, duhet theksuar se Kodi Penal në vitin 2019 është ndryshuar duke përfshirë vepra të papenalizuara më parë në Kosovë* siç është ngacmimi seksual dhe gjymtimi i organeve gjinitale femërore. Gjithashtu, Ligji për Barazinë Gjinore i miratuar në vitin 2015 përmban përkufizime të dhunës në bazë gjinore dhe ngacmimit seksual në përputhje me detyrimet e konventës.

5. Në lidhje me dhunën në familje, kornizat kryesore ligjore janë Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje i miratuar në vitin 2010 dhe Kodi Penal. Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje e përkufizon dhunën në familje si listë të pashtershme të dhunës fizike, psikologjike, seksuale dhe ekonomike të kryer nga një i afërm ose një person me të cilin viktimat është ose ka qenë e fejuar, e martuar, në "bashkësi jashtëmartesore";⁵ ka bashkëjetuar ose ka fëmijë. Përveç kësaj, vepra e veçantë e dhunës në familje (neni 248 i Kodit Penal) e përfshirë në vitin 2019 specifikon se ajo përcakton dhunën në familje në përputhje me ligjin e mëparshëm,⁶ por formulimi i saj ofron dy përkufizime të ndryshme të dhunës në familje të cilat nuk janë plotësisht të përafuara. Njëri prej tyre mbulon "dhunën fizike, psikologjike ose ekonomike ose keqtrajtimin [ndaj] një personi tjetër brenda një marrëdhënieje familjare". Tjetri mbulon "dhunën fizike, psikologjike, seksuale ose ekonomike ose keqtrajtimin ndaj një anëtar tjetër të familjes". Prandaj, neni 248 nuk mbulon dhunën seksuale në familje të kryer nga dikush që nuk konsiderohet si "pjesëtar i familjes", siç është ish-bashkëshorti apo partneri.⁷ Së fundi, përveç mungesës së harmonizimit të tyre, si Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje ashtu edhe neni 248 i Kodit Penal përjashtojnë disa forma të dhunës nga partneri intim që nuk bashkëjeton me viktimën, të mbuluara nga neni 3b i Konventës.⁸ Duke pasur parasysh nevojën për të mbuluar dhunën fizike, psikologjike dhe seksuale mes partnerëve që nuk bashkëjetojnë dhe ish-partnerëve, hartuesit e Konventës së Stambollit e zgjeruan fushëveprimin e dhunës në familje në të gjitha marrëdhëniet intime (joformale) aktuale dhe të mëparshme, pavarësisht nga vendbanimi i përbashkët.

6. Përveç kësaj, theksohet se Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje nuk identifikon gratë në mesin e viktimave që meritojnë mbështetje të përshtatur dhe në këtë mënyrë promovon një qasje neutrale gjinore në zbatimin e tij.⁹ Për më tepër, sipas Kapitullit XXI të Kodit Penal, dhuna në familje konceptohet si "vepër kundër familjes dhe martesës", jo kundër individit. Në raportet bazë të vlerësimit, GREVIO ka theksuar kufijtë e kategorizimit të tillë dhe ka rikujtuar nevojën themelore për të njohur gratë dhe vajzat që përjetojnë dhunë ndaj tyre në familjet e tyre si bartëse të të drejtave individuale.¹⁰

7. Duke vënë në dukje një zhvillim pozitiv, delegacioni është informuar se një projektligj që synon të zëvendësojë Ligjin për Mbrojtje nga Dhuna në Familje është dërguar në parlament në fund të vitit 2020. Sipas informacionit të dhënë delegacionit, ai do të zgjeronte fushëveprimin e Ligjit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje për të mbuluar më shumë forma të dhunës ndaj grave dhe dhunës nga partneri intim, si

⁵ Sipas nenit 39 të Ligjit për Familjen, bashkësia jashtëmartesore përkufizohet si "marrëdhënie faktike" [...] e karakterizuar nga një jetë e përbashkët [e karakterizuar nga] stabiliteti dhe vazhdimësia". Sipas nenit 40 të këtij ligji, personat konsiderohen se janë në bashkësi jashtëmartesore nëse kanë të drejtë për martesë, por nuk janë të martuar ligjërisht dhe nëse bashkëjetojnë hapur në çift.

⁶ Neni 248 i Kodit Penal parasheh se "dhuna në familje, dhuna fizike, psikologjike, seksuale dhe ekonomike, për nevojat e këtij kodi do të jetë e njëjtë siç është përkufizuar në dispozitën e nenit 2, 1.2. të Ligjit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje".

⁷ Sipas nenit 113 të Kodit Penal, "anëtar i familjes" mund të jetë prindi, prindi adoptues, fëmija, fëmija i adoptuar, vëllai ose motra, bashkëshorti ose bashkëshortja, i afërmi i gjakut që jeton në të njëjtën shtëpi ose personi me të cilin kryerësi i dhunës jeton në bashkësi jashtëmartesore. Sipas të njëjtit nen, "marrëdhënie familjare" është një marrëdhënie mes "anëtarëve të familjes" (siç përkufizohet më sipër), ose personave që janë ose kanë qenë të fejuar, të martuar, në bashkësi jashtëmartesore ose; personave që jetojnë së bashku ose janë prindër të një fëmije të përbashkët.

⁸ Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe neni 248 i Kodit Penal nuk mbulojnë dhunën mes çifteve që nuk kanë bashkëjetuar kurrë.

⁹ Neni 1 i Ligjit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje parashikon se ky ligj "ka për qëllim parandalimin e dhunës në familje [...] duke u kushtuar vëmendje të veçantë fëmijëve, të moshuarve dhe personave me aftësi të kufizuara".

¹⁰ Shih raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Shqipërinë (paragrafi 9) dhe Poloninë (paragrafi 6)

dhe do të sillte një perspektivë të ndjeshme gjinore duke njohur viktimizimin e veçantë të grave. Në këtë kontekst, delegacioni vëren se, nëse një projektligj i tillë do të miratohej, Kodi Penal dhe pjesë të tjera të legjislacionit, si dhe instrumentet ekzistuese të politikave do të duhej të përputheshin me të në mënyrë që të sigurohet që të gjitha përkufizimet e dhunës kundër grave dhe dhuna në familje të jenë në përputhje me detyrimet e konventës.

8. Për shkak të historisë së krijuar pas konfliktit të Kosovës*, është miratuar një kornizë ligjore specifike për të reaguar ndaj dëmit afatgjatë të dhunës seksuale të përhapur gjatë kohës së luftës kundër civilëve, veçanërisht grave, me qëllim të sigurimit të njohjes së statusit dhe dëmshpërblimit të këtyre viktimave. Që nga miratimi i Ligjit për Statusin dhe të Drejtat e Viktimave të Dhunës Seksuale të Luftës¹¹ në vitin 2014 dhe rregulloreve pasuese, është krijuar një mekanizëm dëmshpërblimi, nëpërmjet Komisionit Qeveritar për Njohjen dhe Verifikimin e Statusit të Viktimave të Dhunës Seksuale gjatë Luftës, të cilat do të shqyrtohen më tej në këtë raport.¹² Në këtë kontekst ligjor, termi “viktimë e dhunës seksuale të luftës” i referohet një “personi që i mbijetoi abuzimit seksual dhe dhunimit brenda periudhës 27 shkurt 1998 deri më 20 qershor 1999”.

9. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të vazhdojnë përpjekjet e tyre për të harmonizuar të gjitha përkufizimet ligjore dhe të politikave të dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje, bazuar në ato të përcaktuara në Konventën e Stambollit, duke siguruar zbatimin e tyre efektiv në praktikë. Më tej, ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të marrin masa për të siguruar që të gjitha përkufizimet e dhunës në familje të zbatohen për të gjithë partnerët aktualë dhe ish-partnerët intímë, pavarësisht nëse viktimë është në një marrëdhënie intime joformale apo ka vendbanim me kryerësin e dhunës.

C. Të drejtat themelore, barazia dhe mosdiskriminimi (neni 4)

1. Barazia gjinore dhe mosdiskriminimi

10. Neni 7 i Kushtetutës njeh barazinë gjinore si një nga vlerat themelore të saj, duke përfshirë mundësitë e barabarta për gratë dhe burrat në fushat politike, ekonomike, sociale, kulturore dhe të tjera të jetës. Përveç kësaj, neni 24 ndalon diskriminimin mbi çfarëdo baze, përfshirë gjininë. Ai shton se një parim i tillë nuk do të parandalojë masat që synojnë mbrojtjen dhe avancimin e “të drejtave të individëve dhe grupeve që janë në pozitë të pabarabartë”. Këto dispozita kushtetuese janë transpozuar dhe definuar më tej në Ligjin për Barazi Gjinore dhe Ligjin për Mbrojtjen nga Diskriminimi. Në përputhje me ligjet e mësipërme dhe Ligjin për Avokatit e Popullit, kushdo që pretendon se është viktimë e diskriminimit në bazë të gjinisë, seksit dhe arsyeve të tjera mund të paraqesë ankesë ose pranë gjykatave kompetente ose Institucionit të Avokatit të Popullit, që është një organ i pavarur i ngarkuar me mbrojtjen nga diskriminimi. Institucioni i Avokatit të Popullit ka për mandat të fillojë, sipas detyrës zyrtare, hetime për diskriminimin e pretenduar nga subjektet publike. Megjithatë, vetë Institucioni i Avokatit të Popullit vuri në dukje se jurisprudenca për diskriminimin gjinor nuk është zhvilluar ende pasi rastet raportohen rrallë qoftë për shkak të mungesës së njohurive të viktimave për të drejtat e tyre qoftë për shkak të mosbesimit të tyre në institucionet publike.¹³

11. Përveç kësaj, është mirëpritur që në Kosovë* janë krijuar mekanizma specifike institucionale dhe të politikave për të zbatuar parimet kushtetuese dhe ligjore të barazisë gjinore. Agjencia për Barazi Gjinore është themeluar në vitin 2005 si organ publik në kuadër të Zyrës së Kryeministrit, e mandatuar për të hartuar ligje, politika dhe iniciativa që synojnë të promovojnë dhe bashkërendojnë zbatimin e Ligjit për Barazi Gjinore që parasheh masa për promovimin e të drejtave të barabarta ndërmjet burrave dhe grave, siç janë integrimi gjinor dhe buxhetimi gjinor. Agjencia për Barazi Gjinore duhet gjithashtu të përgatisë dhe të mbikëqyrë Programin e Kosovës për Barazi Gjinore (2020- 2024) që planifikon veprime për të

¹¹ Ligji për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit për statusin dhe të drejtat e dëshmorëve, invalidëve, veteranëve, pjesëtarëve të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, viktimave të dhunës seksuale të luftës, viktimave civile dhe familjarëve të tyre

¹² Shih Kapitullin V, pjesa në nenin 30 (Kompensimi)

¹³ Në vitin 2020, Institucioni i Avokatit të Popullit ka pranuar 43 pretendime lidhur me diskriminimin gjinor nga gjithsej 1419 kërkesa të pranuar. Shih Institucioni i Avokatit të Popullit. (2021). Raporti Vjetor 2020, f.78 dhe 154

promovuar barazinë gjinore në të gjithë sektorët socio-ekonomikë, drejtësi, shëndetësi, arsim dhe media, duke përfshirë parandalimin e dhunës gjinore ndaj grave. Për më tepër, sipas Ligjit për Barazi Gjinore, të gjitha ministritë dhe komunat duhet të emërojnë zyrtarë për barazi gjinore që bashkërendojnë zbatimin e këtij ligji dhe të Programit të Kosovës për Barazi Gjinore në sektorin apo vendndodhjen e tyre.

12. Pavarësisht nga ajo që u cek më sipër, pabarazitë e larta strukturore gjinore mbeten në Kosovë*, duke ndikuar në të drejtat socio-ekonomike dhe fuqizimin e grave, duke përfshirë qasjen e grave në punësim, pronë dhe të drejtat e trashëgimisë.¹⁴ Përkundër kësaj, kornizat kushtetuese, ligjore dhe të politikave garantojnë dhe promovojnë qasje të barabartë të grave në pronë dhe trashëgimi.¹⁵ Për shembull, Udhëzimi Administrativ për Masat e Veçanta për Regjistrimin e Pronës së Paluajtshme të Përbashkët në Emër të Dy Bashkëshortëve i miratuar në vitin 2016 thekson se zyrtarët publikë, veçanërisht në komuna, duhet të zbatojnë masa të veçanta të përkohshme për rritjen e numrit të grave të regjistruara si bashkëpronare. Gjatë viteve të fundit, numri i personave që regjistrojnë pronë të përbashkët është rritur gradualisht, por mbetet i ulët.¹⁶ Në këtë mënyrë, qasja praktike e grave në pronë pengohet nga mungesa e kapacitetit të autoriteteve publike për të verifikuar vlefshmërinë e të dhënave kadastrale, si dhe nga besimet e forta socio-kulturore të bazuara në normat patriarkale dhe patrilokale që theksojnë se vetëm burrat duhet të posedojnë ose trashëgojnë prona.¹⁷ Hulumtimet dhe dëshmitë historike tregojnë se burrat nuk regjistrojnë sistematikisht pronën e përbashkët në emrin e bashkëshortes krahas emrit të tyre ose gratë ende heqin dorë nga pretendimi i pronës dhe trashëgimisë për shkak të mungesës së njohurive për të drejtat e tyre dhe presionit nga partnerët, të afërmit ose farefisi i tyre.¹⁸

13. Për më tepër, Ligji për Familjen parashikon se “pasuria e fituar me punë gjatë martesës është në pronësi të përbashkët” dhe se në rastet e kontestuara gjykatat duhet konsiderojnë si kontribut të bashkëshortëve “jo vetëm të ardhurat personale” por edhe “kujdesin ndaj fëmijëve, kryerjen e punëve të shtëpisë, kujdesin dhe mirëmbajtjen e pronës”. Megjithatë, sipas raporteve të mediave dhe shoqërisë civile, procedurat e gjata gjyqësore dhe vendimet gjyqësore që anashkalojnë ose nënvlerësojnë kujdesin e papaguar të fëmijëve dhe punët e shtëpisë i pengojnë gratë të kenë qasje në të drejtën e tyre për pronë të përbashkët të paraparë me Ligjin për Familjen.¹⁹ Barriera të tjera përfshijnë tjetërsimin e burrave dhe fshehjen e pasurisë së luajtshme për të parandaluar (ish-)gruan e tyre që të kërkojë të drejtat pronësore në rastet e shkurorëzimit. Në këtë kontekst, është për t’u mirëpritur që Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022- 2026) parasheh ngritje të ndërgjegjësimit dhe trajnim gjyqësor për të drejtat pronësore (të përbashkëta) dhe alimentacionin e fëmijëve. Megjithatë, duket se nuk ekzistojnë udhëzime gjyqësore dhe monitorim i rregullt i praktikave administrative dhe gjyqësore për të adresuar boshllëqet në zbatimin e ligjeve që kanë të bëjnë me qasjen e barabartë të grave në pronë, trashëgimi dhe alimentacion të fëmijëve. Masa të tilla do të ishin veçanërisht të rëndësishme duke pasur parasysh se zbatimi diskriminues i ligjeve të tilla ngre barriera socio-ekonomike që i pengojnë gratë të largohen nga një marrëdhënie abuzive kur ato varen ekonomikisht nga partnerët e tyre abuzues, nga vjehrrit e tyre ose nga familjet e tyre. Në të njëjtën mënyrë, efektet negative të dhunës ekonomike përmes së cilës abuzuesi mban kontrollin mbi viktimën duke e penguar atë të ketë qasje në burimet financiare janë

¹⁴ Sipas Agjencisë së Statistikave të Kosovës, në vitin 2020, shkalla e punësimit të personave të moshës 15 deri në 64 vjeçare ishte 14.1% për vajza dhe gra dhe 42.8% për djem dhe burra. Sipas Agjencisë Kadastrale të Kosovës, 17.1% e pronarëve të pronave në vitin 2018 ishin gra.

¹⁵ Kushtetuta (neni 22) i jep efekt të drejtpërdrejtë Konventës për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave që kërkon që bashkëshortët të kenë të njëjtat të drejta për “pronësinë, përvetësimin, menaxhimin, administrimin, gëzimin dhe disponimin e pronës, qoftë pa pagesë ose për një konsideratë të vlefshme”. Ligji për Trashëgiminë dhe Ligji për Familjen përmbajnë dispozita për të drejtat e barabarta pronësore dhe trashëgimore. Programi i Kosovës për Barazi Gjinore (2020- 2024) dhe Strategjia Kombëtare për të Drejtat Pronësore (2016) përcaktoi masat për promovimin e të drejtave pronësore të grave.

¹⁶ Në vitin 2016 janë regjistruar 684 prona me emra të të dy bashkëshortëve, ndërsa në vitin 2020 janë regjistruar si të tilla 2025 prona. Ministria e Pushtetit Lokal. (2020, dhjetor). Analizë për masën afirmative të regjistrimit të pasurive të paluajtshme në emër të të dy bashkëshortëve në komuna. Prishtina: Kosovë*

¹⁷ Në disa komunitete, traditat e ndarjes së pasurisë ende ndikohen nga zakonet, si Kanuni i Lekë Dukagjinit. Shih: Rrjeti Ballkanik për Gazetari Hulumtuuese. (2016) Të drejtat e grave për të trashëguar pronën.

¹⁸ Informacioni i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit, shih USAID. (2019). “Endline National Survey on Property Rights in Kosovo”, f.27; Institucioni i Avokatit të Popullit. (2021). Raporti Vjetor 2020, f.78

¹⁹ INJECT (2021) Hulumtim ligjor rreth ndarjes së pronës së përbashkët dhe mbajtjes financiare - Ligji dhe praktika gjyqësore në Kosovë; Kosovo 2.0. (2020, dhjetor) Të pastrehë në shtëpitë e tyre.

diskutuar gjerësisht në raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s.²⁰

14. Jurekomandohet urgjentisht autoriteteve që të vazhdojnë përpjekjet e tyre për të zbatuar ligje, politika dhe mekanizma gjithëpërfshirëse dhe të koordinuara për arritjen e barazisë gjinore, duke ndërmarrë veprimet më të menjshme për të korrigjuar boshllëqet e zistueselidhur me qasjen e barabartë të grave në të drejtat socio-ekonomike, veçanërisht në pronësi, trashëgimi dhe alimentacion të fëmijëve, sidhe për të monitoruar praktikat administrative dhe gjyqësore në ato fusha dhe për të matur progresin.

2. Diskriminimi i ndërlidhur

15. Neni 4, paragrafi 3, i konventës kërkon zbatimin e masave të konventës pa asnjë diskriminim. Kjo dispozitë ofron një listë të pashterrshme të arsyeve të diskriminimit që bazohet në atë të nenit 14 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, si dhe në listën e përfshirë në Protokollin nr. 12 të saj²¹ dhe, përveç kësaj, përfshin bazat e gjinisë, orientimit seksual, identitetit gjinor, moshës, gjendjes shëndetësore, aftësisë së kufizuar, statusit martesor dhe statusit të emigrantit ose refugjatit ose statusit tjetër. Ky detyrim buron nga të kuptuarit se diskriminimi ndaj grupeve të caktuara të grave, për shembull në duart e agjencive të zbatimit të ligjit, gjyqësorit ose ofruesve të shërbimeve, është ende i përhapur.²²

16. Kohët e fundit janë bërë përpjekje në Kosovë* për të njohur gjendjen specifike të grave në rrezik të diskriminimit të shumëfishtë, duke e përfshirë këtë nocion në ligjet dhe politikat kundër diskriminimit dhe dhunës ndaj grave.²³ Për shembull, Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022- 2026) përfshin si pjesë të objektivave të saj kryesore nevojën për të miratuar një qasje ndërsektoriale, për të respektuar diversitetin dhe për të adresuar lidhjet mes diskriminimit gjinore dhe formave të tjera të diskriminimit, duke i kushtuar vëmendje “grave më të pafavorizuara”, përfshirë, ndër të tjera, gratë me aftësi të kufizuara, gratë rome, ashkali dhe egjiptiane²⁴, gratë në zonat rurale, gratë e privuara nga aspekti socio-ekonomik, nënat vetëushqyese, gratë LGBTI, gratë e moshuara, gratë emigrante dhe azilkërkuese. Megjithatë, mund të vërehet se në bazë të përmbajtjes së kësaj strategjie dhe indikacioneve të dhëna nga autoritetet gjatë vizitës së delegacionit, është e paqartë se si zbatohet në mënyrë efektive kjo qasje e ndërlidhur. Në këtë drejtim, ekzistojnë disa mjete të Këshillit të Evropës për të mbështetur autoritetet në marrjen e masave gjithëpërfshirëse për të trajtuar dhunën ndaj grave në rrezik të diskriminimit të ndërlidhur, duke përfshirë, ndër të tjera, mbështetjen për aktivitetet e OJQ-ve që përfaqësojnë këto gra, duke siguruar qasje në informacione dhe shërbime, duke trajnuar profesionistët, duke zhvilluar hulumtime dhe organizuar iniciativa ndër-gjegjësuere për t’ju shërbyer këtyre grave dhe për të përmbysur paragjykimet ndaj tyre.²⁵

17. Në praktikë, disa grupe të grave në Kosovë* ka të ngjarë të përballen me pengesa të shtuara dhe/ose specifike në lidhje me qasjen në mbështetje dhe mbrojtje për format e dhunës të mbuluara nga konventa për shkak të diskriminimit në baza të shumta dhe të ndërlidhura.²⁶ Pjesërisht për shkak të problemeve të mobilitetit, gratë që jetojnë në zonat rurale kanë qasje më të kufizuara në informacion dhe shërbime mbështetëse, duke përfshirë zyrat për ndihmë juridike.²⁷ Nënat vetëushqyese që përballen me dhunën në

²⁰ Raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Francën (paragrafët 11- 16), Monakon (paragrafët 16-17) dhe Poloninë (paragrafi 6)

²¹ Bazat e diskriminimit në fjalë përfshijnë seksin, racën, ngjyrën, gjuhën, fenë, mendimet politike ose të tjera, origjinën kombëtare ose sociale, shoqërimin me një pakicë kombëtare, pasurinë, lindjen ose statusin tjetër.

²² Raport shpjegues për Konventën e Stambollit, paragrafët 52-54

²³ Ligji për Mbrojtjen nga Diskriminimi i referohet “diskriminimit të shumëfishtë” si formë e trajtimit të pabarabartë, i cili përkufizohet si “çdo kombinim i bazave [për diskriminim]”.

²⁴ “Romët, Ashkalitë dhe Egjiptianët”, edhe pse emërtohen bashkërisht për shkak të vetëidentifikimit historik si romë, janë grupe të ndryshme të pakicave etnike që jetojnë në Kosovë*. Regjistrimi i popullsisë i vitit 2011 vërtetoi se 8 824 romë, 15 436 ashkali dhe 11 524 egjiptianë jetonin në Kosovë*. Megjithatë, këto shifra ka të ngjarë të nënvlerësohen pasi regjistrimi nuk përfshiu 4 komuna veriore.

²⁵ Shih Këshilli i Evropës (2022) Sigurimi i zbatimit jodiskriminues të masave kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje: Neni 4, paragrafi 3 i Konventës së Stambollit, Një përmbledhje dokumentesh mbi Konventën e Këshillit të Evropës për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje.

²⁶ Informacion i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit; OSBE. (2019). Anketa për mirëqenien dhe sigurinë e grave në Kosovë.

²⁷ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. Rrjeti i

familje, duke përfshirë abuzimin pas ndarjes, përballen me sfida të shumta që lidhen me stigmën sociale dhe vështirësitë ekonomike, duke përfshirë qasjen e ulët në strehim, punësim, kujdesin ndaj fëmijëve dhe vështirësi në sigurimin e alimentacionit të fëmijëve.²⁸ Duke marrë parasysh qasjen e ulët të grave në pronë dhe asistencë sociale në Kosovë*, nënat vetëushqyese shpesh ose jetojnë me prindërit e tyre ose duhet të përballojnë koston e qirasë së banesës. Indikacionet nga shoqëria civile theksojnë se nënat vetëushqyese të abuzuara nga baballarët e fëmijëve të tyre mund të hasin pengesa në marrjen e kujdestarisë së fëmijëve të tyre për shkak të stereotipeve dhe pabarazive ekonomike. Ato gjithashtu mund të ballafaqohen me procedura të stërzgjatura gjyqësore për të kërkuar të drejtën e tyre për pronë dhe për alimentacionin e fëmijëve.

18. Gratë rome, ashkali dhe egjiptiane gjithashtu përballen me vështirësi të shumta në qasjen në informata të përshtatura, mbështetje dhe mbrojtje për shkak të përjashtimit social, diskriminimit dhe vështirësive ekonomike.²⁹ Anti-gjipsizmi dhe stereotipet gjinore shpesh rezultojnë në relativizëm kulturor, paragjykime dhe reagime të pamjaftueshme nga institucionet publike. Për shembull, martesat e hershme dhe të detyruara, të cilat janë të përhapura në mesin e këtyre komuniteteve,³⁰ shpesh perceptohen si një praktikë kulturore që nuk përfshin domosdoshmërisht përgjegjësinë e shtetit për të vepruar. Përveç kësaj, gratë rome, ashkali dhe egjiptiane që vuajnë nga dhuna në familje shpesh nuk kanë besim në institucionet publike dhe ngurrojnë ta raportojnë atë. Kështu që, përveç rasteve kur mbështeten nga OJQ-të, ato nuk kanë gjasa të kontaktojnë policinë dhe shërbimet mbështetëse nga frika e stigmës, hakmarrjes nga abuzuesit ose për shkak të varësisë financiare nga abuzuesit e tyre. Duke marrë parasysh historinë e krijuar pas konfliktit të Kosovës*, romët, ashkalishtë dhe egjiptianët të cilët ishin të zhvendosur brenda vendit ose janë kthyer, kanë më shumë gjasa të kenë mungesë të dokumenteve personale dhe pronësore, të cilat përbëjnë barriera shtesë për këto gra për qasje në ndihmë sociale dhe të drejtat pronësore. Edhe pse janë ndërmarrë veprime për përmirësimin e regjistrimeve civile dhe të pronave, boshllëqe të konsiderueshme vazhdojnë të jenë evidente.³¹

19. Ndonëse Strategjia për Përfshirjen e Komuniteteve Rome, Ashkali dhe Egjiptiane në Shoqërinë Kosovare (2017- 2021), synonte të përmirësonte ndërgjegjësimin e romëve, ashkalive dhe egjiptianëve për shërbimet sociale, duke përfshirë ndërgjegjësimin e atyre që ofrojnë shërbime të specializuara në mbështetje të viktimave të dhunës në familje si dhe martesat e hershme dhe të detyruara, strategjia ka mbetur pjesërisht e zbatuar, e cila ka skaduar dhe ende nuk është rinovuar. Kështu, ekziston nevojë urgjente për të nxitur masa parandaluese dhe mbështetëse që synojnë arritjen dhe ndërtimin e besimit tek gratë rome, ashkali dhe egjiptiane, duke adresuar njëkohësisht faktorët e shumtë dhe ndërthurës që kontribuojnë në ndjeshmërinë e tyre ndaj të gjitha formave të dhunës gjinore. Sa i përket dhunës seksuale gjatë kohës së luftës, shoqëria civile theksoi se analfabetizmi i grave rome, ashkali dhe egjiptiane dhe mungesa e njohurive për procedurat e dëmshpërblimit janë pengesa për të kërkuar të drejta të tilla.

20. Pavarësisht ligjeve të qasshmërisë në Kosovë*, mungesa e informacionit dhe hapësirave të qasshme, siç janë stacionet e policisë, shërbimet publike dhe strehimoret, i pengon gratë me aftësi të kufizuara të njohin të drejtat e tyre, të raportojnë dhunën dhe të kenë qasje në mbështetje dhe mbrojtje.³² Në përgjithësi, hulumtimet tregojnë se gratë me aftësi të kufizuara shpesh nuk janë të vetëdijshme për shërbimet e përgjithshme të disponueshme për to, siç janë shërbimet e kujdesit shëndetësor seksual, të cilat mund të jenë një pikë hyrëse për identifikimin dhe referimin e viktimave të dhunës tek shërbimet e

Grave të Kosovës (RrGK); UN Habitat. (2019). Analiza gjinore në veri të Kosovës dhe autoritetet lokale të interesuara.

²⁸ Informacion i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit; shih gjithashtu Gashi, A. dhe Gashi, P. (2021). Gjithëpërfshirja e reagimit të qeverisë ndaj krizës COVID-19: Kush ishte lënë prapa? Agjencia për Barazi Gjinore-Friedrich Ebert Stiftung.

²⁹ Po aty; Qendra Kosovare për Studime Gjinore (2021). Gjendja ekonomike e grave rome, ashkali dhe egjiptiane. KGSC.

³⁰ Sipas Anketës së grupeve me tregues të shumëfishtë (2019 -2020), 31% e grave nga 20 deri në 24 vjeç që i përkasin komuniteteve rom, ashkali dhe egjiptian në Kosovë* ishin të martuara ose bashkëjetonin para moshës 18 vjeçare. Shih: Agjencia e Statistikave të Kosovës dhe UNICEF. (2020). 2019 – 2020 Anketa e grupeve me tregues të shumëfishtë të komuniteteve rom, ashkali dhe egjiptian.

³¹ Komisioni Evropian (2021, tetor) Raporti për Kosovë* 2021, SWD(2021) 292 final/2.

³² Informacioni i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit. Për shembull, u vu re se megjithëse Ligji për Personat e Verbër i cili kërkon "qasje në informacion në Braille, lehtësira, shkrim zmadhues dhe audio për të gjitha sinjalistikat në hapësirat publike [dhe] informacionin zyrtar publik", një dispozitë e tillë nuk është zbatuar dhe monitoruar siç duhet.

specializuara mbështetëse.³³ Për më tepër, pavarësisht mungesës së të dhënave, dëshmitë historike tregojnë se barrierat ndaj asistencës për gratë me aftësi të kufizuara përfshijnë gjithashtu qëndrimet e përhapura negative ndaj tyre dhe aftësinë e tyre për të bërë zgjidhje autonome, si dhe faktin që profesionistët, duke përfshirë zyrtarët policor dhe nëpunësit civil, rrallëherë janë të trajnuar dhe të pajisur për të kontaktuar dhe ndërvepruar me gratë me aftësi të kufizuara. Ky është një shqetësim i veçantë duke pasur parasysh se gratë me aftësi të kufizuara shpesh marginalizohen nga punësimi dhe shërbimet publike, gjë që mund të rrisë varësinë e tyre nga abuzuesit e tyre në rastet e dhunës në familje, dhe në këtë mënyrë të ulë aftësinë e tyre për të zbuluar dhunën. Pavarësisht nga ajo që u cek më sipër, Strategjia Kombëtare për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara (2013-2023) nuk trajton dhunën ndaj grave me aftësi të kufizuara.

21. Së fundi, qëndrimet e rrënjosura negative ndaj personave LGBTI të shoqëruara nga sjelljet e vazhdueshme seksiste ndaj grave, përbëjnë vështirësi për gratë LGBTI për të raportuar dhunën dhe për të kërkuar ndihmë.³⁴ Në këtë kontekst, shoqëria civile vuri në dukje mungesën e shërbimeve mbështetëse të përshtatura për nevojat e grave LGBTI. Në këtë mënyrë, është mirëpritur që Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) planifikon të tejkalojë boshllëqet e tilla. Delegacioni u alarmua edhe për rastet e grave në prostitucion, të cilat, pasi kishin vuajtur nga dhuna apo ngacmimet fizike dhe seksuale, iu mohua qasja në mbrojtje, përfshirë urdhrat mbrojtës.

22. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të marrin masa të mëtejshme për të trajtuar diskriminimet e shumëfishta në qasjen në mbrojtje dhe mbështetje me të cilat përballen grupe të caktuara të grave viktime të dhunës, në veçanti gratë me aftësi të kufizuara, gratë rome, ashkali dhe egjiptiane, gratë që jetojnë në zonat rurale, nënat vetëushqyese, gratë LGBTI dhe gratë në prostitucion, duke përfshirë zhvillimin e politikave dhe masave për të adresuar nevojat e tyre specifike. Për këtë qëllim, autoritetet mund të dëshirojnë të frymëzohen nga udhëzimet e dhëna në përmbledhjen e dokumenteve mbi Konventën e Stambollit në lidhje me hartimin dhe zbatimin e masave që adresojnë barrierat praktike dhe paragjykimet me të cilat përballen gratë në rrezik të diskriminimit të ndërlidhur që kanë vuajtur nga dhuna gjinore.³⁵

D. Politikat e ndjeshme gjinore (neni 6)

23. Neni 6 i Konventës së Stambollit bën thirrje për përfshirjen e perspektivës gjinore në zbatimin dhe vlerësimin e ndikimit të dispozitave të saj dhe për të promovuar dhe zbatuar politika që synojnë arritjen e barazisë mes grave dhe burrave dhe fuqizimin e grave. Ky detyrim buron nga të kuptuarit se për t'i dhënë fund të gjitha formave të dhunës që mbulojnë nga fushëveprimi i Konventës, është e nevojshme të promovohet barazia de jure dhe de facto mes grave dhe burrave. Ai pasqyron gjithashtu parimin se dhuna ndaj grave është pasojë dhe shkaktar i pabarazisë gjinore.

24. Politikat aktuale që adresojnë dhunën ndaj grave në Kosovë* bazohen në perspektivën gjinore e cila lidh masat për të luftuar dhunën e tillë me veprimet për të promovuar barazinë gjinore dhe fuqizimin e grave. Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) dhe Programi i Kosovës për Barazi Gjinore (2020-2024) mbulojnë dhunën ndaj grave në kontekstin e përfundimit të diskriminimit me bazë gjinore, duke pasqyruar premisën e Konventës së Stambollit. Përveç kësaj, Ligji për Barazi Gjinore parasheh integrimin gjinor të të gjitha politikave dhe legjislationit, të cilat duhet të koordinohen nga Agjencia për Barazi Gjinore. Ndërsa Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në

³³ UNFPA. (2020). Hulumtimi mbi qasjen në shërbimet e shëndetit seksual dhe riprodhues, përfshirë dhunën gjinore, për personat me aftësi të kufizuara me fokus në gratë dhe vajzat në Kosovë.

³⁴ Hulumtime të ndryshme theksuan pranimin e ulët social për personat LGBTI në Kosovë*, ekspozimin e tyre të lartë ndaj dhunës ose frikës nga diskriminimi kur raportojnë dhunën. Shih për shembull: Grupi i Bankës Botërore. (2018). Jeta në margjina: Rezultatet e anketës për përvojat e personave LGBTI në Evropën Juglindore; OSBE dhe UNFPA. (2018). Një perspektivë e burrave për barazinë gjinore në Kosovë. Të gjetura kryesore nga Anketa Ndërkombëtare e Burrave dhe Barazisë Gjinore (IMAGES).

³⁵ Shih Këshilli i Evropës (2022) Sigurimi i zbatimit jodiskriminues të masave kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje: Neni 4, paragrafi 3 i Konventës së Stambollit, Një përmbledhje dokumentesh mbi Konventën e Këshillit të Evropës për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje.

Familje dhe protokollet shoqëruese³⁶ bazohen në një qasje neutrale ndaj gjinisë, janë ndërmarrë hapa të avancuar për t'i ndryshuar ato. Megjithatë, instrumentet më të përgjithshme të politikave sektoriale ende synojnë t'i referohen vetëm dhunës në familje, duke mos aplikuar në mënyrë sistematike aspektin gjinor.³⁷ Pra, vlen të theksohet se Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) përfshin si objektivi ndryshimin dhe miratimin e ligjeve dhe politikave të bazuara në "kuptimin gjinor të dhunës ndaj grave, veçanërisht jashtë sferës së dhunës në familje". Në zbatimin e këtij qëllimi, ndërhyrjet e politikave në të gjithë sektorët përkatës do të duhej të harmonizoheshin për të adresuar në mënyrë adekuate të gjitha format e dhunës ndaj grave të mbuluara nga konventa, nëpërmjet një qasjeje që lidh çrënjësuesin e një dhune të tillë me ato të pabarazive të rrënjësura gjinore.

25. Për më tepër, ndërkohë që politikat për dhunën ndaj grave dhe dhunën në familje përgjithësisht nënvizojnë natyrën e saj gjinore, standarde të tilla mbeten të panjohura për një pjesë të madhe të publikut të gjerë dhe stereotipet negative gjinore mbeten të përhapura në shoqëri.³⁸ duke përfshirë disa profesionistë nga sektorët e zbatimit të ligjit, drejtësisë, sektorët social dhe sektorë të tjerë (publik).³⁹ Në këtë mënyrë, u raportua se nevojiten trajnime dhe udhëzime profesionale më të ndjeshme ndaj gjinisë për të siguruar që perspektiva gjinore e miratuar në strategjitë e politikave për dhunën ndaj grave mund të përfshihet dhe të ketë ndikim në zbatimin e praktikave në terren, duke përfshirë aftësinë e profesionistëve për të identifikuar dhe/ose për t'u përgjigjur vështirësive dhe nevojave specifike të grave që përballen me forma të ndryshme të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit.⁴⁰

26. Ju rekomandohet autoriteteve të rrisin përpjekjet e tyre për të integruar një reagim të ndjeshëm gjinore kundër dhunës ndaj grave në të gjitha politikat përkatëse, dhe nëpërmjet zhvillimit dhe zbatimit të udhëzimeve përkatëse dhe programeve trajnuese për anëtarët e institucioneve publike, të përshtatura në fushat e tyre përkatëse.

³⁶ Shih Procedurat Standarde të Veprimit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje të përkrahura në Kapitullin IV, pjesa në nenin 18 (Detyrim i Përgjithshëm)

³⁷ Shih për shembull: Plani Strategjik i Arsimit në Kosovë (2017-2021) ose Plani Strategjik për Gjyqësorin e Kosovës (2020 -2022)

³⁸ Shih të dhënat nga raporti i Qendrës Kosovare për Studime Gjinore "Perceptimet e publikut për barazinë gjinore dhe dhunën me bazë gjinore" (2021): "24% e qytetarëve të Kosovës nuk e dinin se ekziston ligji për barazi gjinore". Të dhëna të tjera mbi pranimin social ndaj dhunës ndaj grave diskutohen në Kapitullin III, pjesa në nenin 12 (Detyrimet e Përgjithshme)

³⁹ Informacioni i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit; Qosaj-Mustafa, A. dhe Morina, D. (2018). Qasja në drejtësi për viktimat e dhunës me bazë gjinore në Kosovë. KIPRED; KGSC. (2021). Ngacmimi seksual në administratën publike në Kosovë.

⁴⁰ Informacioni i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit; shih gjithashtu Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK.

II. Politikat e integruara dhe mbledhja e të dhënave

27. Kapitulli II i Konventës së Stambollit parashtron kërkesën thelbësore për një reagim gjithëpërfshirës kundër dhunës ndaj grave: nevojën për politika efektive, gjithëpërfshirëse dhe të koordinuara në mbarë vendin, të mbështetura nga strukturat e nevojshme institucionale, financiare dhe organizative.

A. Politikat gjithëpërfshirëse dhe të koordinuara (neni 7)

28. Neni 7 i Konventës së Stambollit kërkon zhvillimin e masave të bashkërenduara dhe gjithëpërfshirëse për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave për të adresuar të gjitha format e dhunës ndaj grave.

29. Në vitet e fundit, janë paraqitur strategji të ndryshme politikash, masa dhe dokumente në Kosovë* për të adresuar dhunën ndaj grave dhe për të kontribuar në zbatimin e Konventës së Stambollit. Strategjia Nacionale për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026), e miratuar në janar 2022, është dokumenti kryesor orientues i politikave në këtë fushë i cili bazohet në katër objektiva kryesore: i. Parandalimi dhe identifikimi i dhunës së tillë; ii. Avancimi dhe harmonizimi i politikave publike me standardet ndërkombëtare; iii. Fuqizimi i mekanizmave institucionalë; iv. Ofrimi i shërbimeve të përgjithshme dhe shërbimeve të specializuara mbështetëse për viktimat. Është për t'u lavdëruar që kjo strategji mbulon dhunën ndaj grave siç përcaktohet në nenin 3 të Konventës së Stambollit dhe trajton tri nga shtyllat e konventës: i. Parandalimin, ii. Mbrojtjen dhe mbështetjen, iii. Politikat e integruara. Megjithatë, strategjia nuk përmban një sërë masash gjithëpërfshirëse për të adresuar shtyllën e katërt të konventës, që është ajo e "ndjekjes penale". Delegacioni është vënë në dijeni edhe për faktin se shkëputja njëvjeçare ndërmjet skadimit të strategjisë së mëparshme në fund të vitit 2020 dhe miratimit të Strategjisë Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) ka ndikuar negativisht në vazhdimësinë e politikave në këtë fushë.

30. Në një masë më të vogël, strategjitë e tjera mbulojnë ndjekjen penale të dhunës ndaj grave, si Programi i Kosovës për Barazi Gjinore (2020-2024), i cili përcakton masat që synojnë forcimin e mekanizmave institucionalë dhe ngritjen e vetëdijes për qasjen e grave në drejtësi, duke përfshirë qasjen në dëmshpërblim për gratë viktime të dhunës seksuale gjatë kohës së luftës. Përveç kësaj, Strategjia për Sundimin e Ligjit (2022-2026) përfshin si objektivi: përmirësimin e qasjes në gjykata dhe prokurori, duke përfshirë aktivitetet që synojnë avancimin e kapaciteteve të institucioneve gjyqësore dhe vendosjen e bashkëpunimit ndërmjet institucioneve gjyqësore dhe jo gjyqësore në luftën kundër dhunës me bazë gjinore. Megjithatë, kjo strategji nuk detajon se cilat masa specifike do të merren për këtë qëllim.

31. Në Kosovë*, janë krijuar mekanizma të ndryshëm në nivel qendror dhe komunal për të promovuar bashkëpunimin e agjencive të shumta në hartimin dhe zbatimin e politikave që synojnë parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave, me fokus të veçantë në dhunën në familje. Në nivel qendror, Grupi Koordinues Ndërminstor kundër Dhunës në Familje u krijua në vitin 2012, si një organ politik ndërminstor që synonte të bashkërendonte politikat kundër dhunës në familje. Sipas Vendimin nr. 04/83, ky Grup Koordinues Ndërminstor do të kryesohet nga Koordinatori/ja Nacional/e kundër Dhunës në Familje, me nën-kryesim nga Agjencia për Barazi Gjinore; dhe do të përbëhet nga përfaqësues të ministrive dhe organeve publike përgjegjëse për sektorët e drejtësisë, zbatimit të ligjit, shëndetësisë, arsimit, sektorët social, kulturor dhe statistikor.⁴¹ Përveç kësaj, Zyra e Prokurorit të Shtetit, Këshilli Gjyqësor i Kosovës, Akademia e Drejtësisë dhe Koalicioni i Strehimoreve mund të shërbejnë si vëzhgues. Në vitet e kaluara, Grupi Koordinues Ndërminstor ka mbajtur takime për të bashkërenduar hartimin, zbatimin dhe monitorimin e Strategjisë Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje (2016-2020) dhe të Strategjisë Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026).

⁴¹ Në bazë të vendimit të Kryeministrit (Nr. 03/83) të vitit 2012, ky Grup Koordinues Ndërminstor kundër Dhunës në Familje do të përbëhet nga përfaqësues të Ministrisë së Drejtësisë; Ministrisë së Punëve të Brendshme; Ministrisë së Shëndetësisë; Ministrisë së Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit; Ministrisë së Financave, Punës dhe Transfereve; Ministrisë së Kulturës, Rinisë dhe Sporteve; Policia e Kosovës dhe Agjencia e Statistikave të Kosovës.

32. Megjithatë, funksionimin e Grupi Koordinues Ndërmintor - edhe pse një grup pune i përhershëm - varet nga mandati politik i Koordinatorit/es Nacional/e kundër Dhunës në Familje pozitivë kjo që ka qenë e zbrazët disa herë për shkak të zgjedhjeve të parakohshme. Si rrjedhojë, funksionimi i Grupit Koordinues Ndërmintor nuk ka qenë i vazhdueshëm, duke penguar progresin në zbatimin dhe monitorimin e Strategjisë Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje (2016-2020).⁴² Sipas Koordinatorës Nacionale kundër Dhunës në Familje, pas një vendimi të marrë nga Grupi Koordinues Ndërmintor më 21 prill 2021, mbledhjet e këtij Grupi Koordinues Ndërmintor janë zhvilluar për çdo muaj dhe kanë përfshirë përfaqësuesit e nivelit të lartë publik me kompetenca vendimmarrëse që vijnë nga më shumë institucione se sa që është paraparë me Vendimin nr. 04/83. Ndonëse vendimi i mësipërm e kufizon fushëveprimin e tij në dhunën në familje, në praktikë, Grupi Koordinues Ndërmintor ka mbuluar dhunën ndaj grave përtej dhunës në familje, veçanërisht në kuadër të përgatitjes së Strategjisë Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026). Megjithatë, fakti që Grupi Koordinues Ndërmintor nuk ka të përcaktuara qartë detyrat dhe metodat e punës dhe as burime të caktuar zvogëlon mundësinë e tij për të zbatuar politikëbërje të vazhdueshme dhe të koordinuara për të gjitha format e dhunës të mbuluara nga konventa.

33. Në disa komuna janë krijuar edhe mekanizma koordinues komunal kundër dhunës në familje për të bashkërenduar politikëbërjen dhe menaxhimin e rasteve në lidhje me dhunën në familje. Mekanizma të tillë përfshijnë profesionistë nga sektorë të ndryshëm aktivë në reagimin ndaj dhunës në familje në nivel komunal, duke përfshirë, ndër të tjera, përfaqësues nga komunat, agjencitë e zbatimit të ligjit, institucionet gjyqësore, shërbimet sociale, shërbimet e kujdesit shëndetësor, institucionet arsimore dhe OJQ-të. Në ato pak komuna ku këta mekanizma janë funksional, mekanizma të caktuar komunalë koordinues kanë hartuar, zbatuar dhe monitoruar strategjinë e tyre komunale që synon të bashkërendojë veprimet e tyre për parandalimin dhe luftimin e dhunës në familje. Që nga miratimi i Strategjisë Kombëtare për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026), disa mekanizma koordinues komunal kanë ndërmarrë hapa për të zgjeruar fushëveprimin e strategjisë së tyre komunale për të mbuluar dhunën ndaj grave përtej dhunës në familje.

34. Ju rekomandohet autoriteteve që të shtojnë koordinimin afatgjatë në zhvillimin, zbatimin dhe monitorimin e politikave duke i dhënë rëndësinë e duhur parandalimit dhe luftimit të të gjitha formave të dhunës ndaj grave, duke përfshirë forcimin e funksionimit të vazhdueshëm dhe efikas të mekanizmit ekzistues të koordinimit në nivel qendror dhe komunal.

B. Burimet financiare (neni 8)

35. Në Kosovë*, buxheti kryesor publik i dedikuar për masat e parandalimit dhe luftimit të dhunës ndaj grave i është ndarë Strategjisë Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026). Plani i veprimit për zbatimin e strategjisë së mësipërme për periudhën e parë trevjeçare (2022-2024) parasheh gjithsej 5 745 570 € të financuara nga buxheti qendror dhe donatorët ndërkombëtarë. Megjithatë, është shqetësues fakti se strategjia e mësipërme përmban ende boshllëk financimi.⁴³ Programi i Kosovës për Barazi Gjinore (2020-2024) gjithashtu parasheh një linjë buxhetore (250 000 €) që synon zbatimin e masave në fushën e qasjes së grave në drejtësi. Dokumentet e tjera të politikave nuk përfshijnë ndonjë linjë specifike buxhetore të dedikuar për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje.

36. Në një zhvillim pozitiv të kohëve të fundit, që nga viti 2019, çdo buxhet qendror vjetor ka caktuar një linjë buxhetore specifike për "funksionimin bazë të strehimoreve".⁴⁴ Pavarësisht përcaktimit të saj, kjo linjë buxhetore përfshin financimin për strehimoret dhe shërbimet e kujdesit ditore që mbështesin gratë viktimat të dhunës në familje dhe fëmijët e tyre, si dhe viktimat e trafikimit të qenieve njerëzore, fëmijët

⁴² Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK. f. 68-67

⁴³ Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) tregon se Plani i Veprimit trevjeçar i lidhur me të (2022-2024), ka një kosto totale të vlerësuar prej 5 745 570 €, ndërsa buxheti i identifikuar për këtë qëllim është vetëm 4 932 195 €.

⁴⁴ shih "Ligjin për ndarjet buxhetore të buxhetit të Republikës së Kosovës" për vitin 2019, 2020, 2021 dhe 2022

e abuzuar dhe fëmijët në birësim. Në vitin 2021, 900 000 € iu ndanë OJQ-ve të licencuara që ofronin këto shërbime, mes të cilave 445 000 € iu dhanë dhjetë strehimoreve, duke përfshirë tetë strehimore për dhunën në familje. Çdo vit, Ministria e Financave, Punës dhe Transfereve shpall thirrje publike për këtë kontraktim të shërbimeve të ofruara nga OJQ-të. Megjithatë, delegacioni është alarmuar rreth mangësive sistematike në shpërndarjen në kohë të kësaj skeme financimi. Sipas indikacioneve të shumta nga shoqëria civile, miratimi me vonesë i buxheteve qendrore vjetore, publikimi i vonuar i thirrjeve për financim dhe çështje të tjera administrative kanë vonuar shpërndarjen e këtij financimi në baza vjetore. Rrjedhimisht, strehimoret nuk kanë marrë fonde të tilla për muajt e parë të vitit, gjë që rrezikoi ndjeshëm ofrimin e përditshëm të mbështetjes thelbësore për gratë dhe fëmijët e tyre. Ndonëse autoritetet theksuan se një pagesë e tillë ishte bërë në mënyrë retroaktive në vitin 2021, delegacioni u informua se kjo nuk ishte bërë sistematikisht ndër vite. Në fund të shkurtit 2022, vëmendja e delegacionit u tërhoq nga fakti se strehimoret nuk kishin marrë fondet për janar dhe shkurt 2022 dhe nuk ishte shpallur ndarja e tyre retroaktive.

37. Për më tepër, skema aktuale e financimit qendror nuk është e përshtatur për shërbimet e specializuara mbështetëse, veçanërisht strehimoret. Në të vërtetë, niveli i fondeve të ndara nga Ministria e Financave, Punës dhe Transfereve është i pamjaftueshëm, dhe procedura e tij vjetore e tenderimit nuk parasheh financim afatgjatë për shërbime mbështetëse të specializuara, të cilat përballen me ngarkesa administrative dhe pasiguri.⁴⁵ Prandaj, funksionimi i strehimoreve varet nga subvencionet e vogla komunale ad hoc, donatorët ndërkombëtarë ose projektet e strehimoreve që gjenerojnë të ardhura.⁴⁶ Financimi i pamjaftueshëm i kostove bazë të strehimoreve është veçanërisht alarmant, pasi shumica e granteve të vogla komunale për strehimoret ndryshon nëpër Kosovë* dhe donatorët ndërkombëtarë kanë lëvizur drejt financimit të aktiviteteve të parandalimit dhe ngritjes së kapaciteteve sesa shpenzimeve të funksionimit të përditshëm të strehimoreve. Kështu që, ekziston nevojë urgjente për të rritur dhe mbështetur buxhetin qendror të dedikuar për kostot operationale të strehimoreve. Në lidhje me këtë, delegacioni u informua se strehimoret kanë avokuar për një cikël financimi trevjeçar që ndërlidhet me periudhën e licencimit. Një studim i fundit i iniciuar nga Agjencia për Barazi Gjinore ka vlerësuar kostot operationale të strehimoreve, të cilat mund të përbëjnë bazën për buxhetim dhe ndarje të fondeve të mjaftueshme për strehimoret.⁴⁷ Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) përfshin një masë që synon "Mbështetje të strehimoreve me financim të vazhdueshëm" me një buxhet vjetor të dedikuar prej 320 000 € nga viti 2023 deri në vitin 2026, por është e paqartë se si kjo masa do të zbatohet në praktikë.

38. Ndërsa dihet për gatishmërinë e autoriteteve në nivel qendror për të bashkëpunuar me komunitetin ndërkombëtar, neni 8 i Konventës së Stambollit kërkon që institucionet publike të ndajnë financimin e duhur publik për zbatimin e masave që trajtojnë dhunën ndaj grave dhe dhunën në familje. Në këtë drejtim, autoritetet duhet të marrin parasysh reduktimin gradual të varësisë së tyre nga donatorët ndërkombëtarë për aktivitetet për të luftuar dhunën ndaj grave, veçanërisht për ofrimin e shërbimeve të specializuara mbështetëse, dhe sigurimin e një pjese më të madhe të financimit nga buxheti qendror për këtë qëllim. Kjo pikë është theksuar në disa raste nga GREVIO.⁴⁸

39. Për më tepër, asnjë financim nuk duket se i dedikohet mekanizmave komunalë koordinues kundër dhunës në familje që veprojnë në disa komuna. Anëtarët e tyre i kryejnë detyrat e tyre pa burime të mëtijshme, si pjesë e detyrave të tyre profesionale ose – si në rastin e OJQ-ve – vullnetarisht. Në këtë mënyrë, këta mekanizma koordinues komunal mbështeten në angazhimin e anëtarëve të tyre për të kryer detyrat e tyre përveç ngarkesës së tyre të zakonshme me punë. Ndërsa Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna kundër Grave parasheh gjithsej 6 115 € mes 2022 dhe 2024 për forcimin e këtyre mekanizmave komunal koordinues, një vlerësim i kostos dhe buxhetim i aktiviteteve

⁴⁵ Informacioni i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit, shih gjithashtu: Logar, R. dhe Qosaj-Mustafa, A. (2021) Udhëzues cilësi për strehimoret për viktimat e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje: Përmirësimi i shërbimeve për viktimat në Kosovë*. Këshilli i Evropës, f. 11-13; Institucioni i Avokatit të Popullit. (2022). Raporti vjetor 2021. f.78.

⁴⁶ Për shembull, lidhur me projektet vetë-gjeneruese të të ardhurave, delegacioni vizitoi strehimoren e grave në Gjakovë, e cila mbulon disa nga shpenzimet e saj projekteve të tyre shitje së prodhimeve të furrës dhe mjaltit.

⁴⁷ Idriqi, B. (2021). "Udhëzimet Operationale të Buxhetimit dhe Projektimit të Strehimoreve të Kosovës". Agjencia për Barazi Gjinore-GIZ.

⁴⁸ Shih raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Shqipërinë (paragrafët 34-35) dhe Serbinë (paragrafët 31-31)

të planifikuara të kryera nga mekanizma të tillë koordinues komunal do të nevojiteshin për të siguruar funksionimin efektiv dhe me kohë të tyre.

40. Përveç kësaj, delegacioni kishte në dispozicion pak informacione në lidhje me buxhetin e caktuar nga çdo ministri apo organ publik për aktivitetet që synojnë parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje. Ligji për Buxhetin për vitin 2021 dhe 2022 përmend vetëm "barazinë gjinore" në linjat buxhetore të Agjencisë për Barazi Gjinore dhe zyrtarët komunalë për barazi gjinore.⁴⁹ Për më tepër, Agjencia për Barazi Gjinore i ofroi delegacionit të dhëna për burimet e saj financiare të ndara për parandalimin e dhunës ndaj grave, duke përfshirë grantet e vogla të OJQ-ve, organizimin e trajnimeve profesionale kundër dhunës në familje dhe aktivitete të tjera. Sipas Ligjit për Barazi Gjinore (neni 5), institucionet publike duhet të zbatojnë parimet e buxhetimit gjinor në mbledhjen dhe ndarjen e burimeve. Për më tepër, Strategjia e Rregullimit më të Mirë 2.0 për Kosovën (2017-2021) ka bërë thirrje për kryerjen e vlerësimeve të ndikimit gjinor për të vlerësuar dhe analizuar se si politikat dhe programet adresojnë nevojat aktuale të grave dhe burrave. Ministria e Financave, Punës dhe Transfereve ka nxjerrë gjithashtu qarkore buxhetore për të inkurajuar organet publike në nivel qendror dhe komunal që të dorëzojnë të dhëna financiare të përgjegjshme gjinore si pjesë e buxhetit të tyre.⁵⁰ Megjithatë, hulumtimi tregon se jo të gjitha institucionet publike dorëzojnë vazhdimisht informacione mbi buxhetimin gjinor.⁵¹

41. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të rrisin stabilitetin dhe nivelin e financimit që u jepet OJQ-ve të specializuara për të korrigjuar boshllëqet në ofrimin e shërbimeve mbështetëse të specializuara, veçanërisht të strehimoreve për viktimat e dhunës ndaj grave, duke konsideruar zëvendësimin e procedurës vjetore të tenderimit me një skemë të qëndrueshme financimi shumëvjeçare.

42. Ju rekomandohet gjithashtu autoriteteve që të sigurojë burime të përshtatshme njerëzore dhe financiare për të gjitha institucionet dhe subjektet e mandatuara për të zbatuar masat që synojnë parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave, duke përfshirë mekanizmat komunalë koordinues kundër dhunës në familje. Në këtë drejtim, më tej ju rekomandohet autoriteteve që të vazhdojnë përpjekjet e tyre në zbatimin e mjeteve të buxhetimit gjinor dhe vlerësimeve të ndikimit gjinor në të gjitha ministritë dhe institucionet përkatëse si mënyrë për të ndarë fonde të mjaftueshme për të reaguar kundër dhunës ndaj grave, si dhe për të monitoruar zbatimin e mjeteve të buxhetimit gjinor me synimin për të dokumentuar një rritje me kalimin e kohës në buxhetet e destinuar dhe të shpenzuara në këtë fushë.

C. Organizatat joqeveritare dhe shoqëria civile (neni 9)

43. Në Kosovë*, organizatat/OJQ-të për të drejtat e grave dhe ato që punojnë me gratë në rrezik të diskriminimit ndërsektorial luajnë rol thelbësor në funksionimin e shërbimeve të specializuara mbështetëse për gratë viktime të dhunës, si dhe në zhvillimin e ndërhyrjeve parandaluese dhe në nxjerrjen e hulumtimeve të rregullta që vlerësojnë situatën në terren në këtë fushë. Bazuar në qasje të përqendruar te viktime dhe të ndjeshme ndaj gjinisë, OJQ-të janë të vetmet subjekte që ofrojnë shërbime thelbësore mbështetëse të specializuara, siç janë strehimoret për gra, këshillim ligjor dhe psiko-social. Nëpërmjet rrjeteve të tyre të konsoliduara dhe ndërhyrjeve në terren, OJQ-të janë gjithashtu thelbësore për të kontaktuar gratë viktime, për t'i informuar ato për të drejtat e tyre, për të promovuar fuqizimin e tyre socio-ekonomik, si dhe për t'i mbështetur ato në hulumtimin e sistemeve gjyqësore dhe administrative, kur kërkojnë ndihmë, mbrojtje dhe drejtësi.

44. Ekspertiza e OJQ-ve njihet nga institucionet publike që në përgjithësi kërkojnë të përfshijnë zyrtarisht OJQ-të për të drejtat e grave që ofrojnë shërbime të specializuara mbështetëse dhe masa parandaluese përmes konsultimeve publike dhe mekanizmave të bashkëpunimit mes shumë agjencive. Për shembull, Koalicioni i Strehimoreve, një rrjet formal i OJQ-të që menaxhojnë strehimoret për viktimat

⁴⁹ Shih "Ligjin për Ndarjet Buxhetore të Buxhetit të Republikës së Kosovës" për vitin 2021 dhe 2022

⁵⁰ Farnsworth, N. et al. (2021). "Pandemia nuk nje gjini"? Një analizë e buxhetit fiskal gjinor: Reagimi i Qeverisë së Kosovës ndaj pandemisë COVID-19 nga perspektiva gjinore. Rrjeti i Grave të Kosovës. f. 34

⁵¹ Po aty, f.9

e dhunës në familje, trafikimit me qenie njerëzore dhe fëmijëve, ka statusin e vëzhguesit në Grupi Koordinues Ndërmintor kundër Dhunës në Familje dhe ishte pjesë e grupit punës për hartimin e Strategjisë Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026). Gjithashtu, gjatë hartimit të strategjisë së mësipërme u zhvilluan konsultime publike, përfshirë takime për të përfshirë të dhënat nga shoqëria civile. Përveç kësaj, në pajtim me Ligjin për Barazi Gjinore, Agjencia për Barazi Gjinore është përgjegjëse për bashkëpunimin me shoqërinë civile në fushën e barazisë gjinore, përfshirë dhunën gjinore, dhe organizon takime të rregullta me organizatat e shoqërisë civile.

45. Pavarësisht nga ajo që u cek sipër, delegacionit iu bë me dije se nevojiten më shumë përpjekje nga autoritetet në nivel qendror për të shfrytëzuar ekspertizën e OJQ-ve dhe organizatave bazë. Në të vërtetë, një bashkëpunim më sistematik me OJQ-të për të drejtat e grave do të ishte thelbësor për të çuar përpara nevojat aktuale të grave viktime të të gjitha formave të dhunës gjinore, për të zgjeruar praktikën premtuese, për të shmangur dyfishimin ndërmjet programeve të udhëhequra nga OJQ-të dhe politikave publike, si dhe për të synuar më mirë shpërndarjen e burimeve publike.

46. Pavarësisht rolit thelbësor të OJQ-ve në parandalimin e dhunës ndaj grave dhe mbështetjen e viktimave, shumë pak fonde publike janë ndarë për të mbështetur rolin e tyre ndërgjegjësores, ofrimin e shërbimeve dhe monitorimin, përveç buxhetit të kufizuar vjetor që ndahet për strehimoret e menaxhuara nga OJQ-të. Agjencia për Barazi Gjinore dhe komunat ndajnë grante të vogla për projekte të OJQ-ve që kryejnë aktivitete parandaluese, ndërgjegjësores dhe mbështetëse në fushën e barazisë gjinore dhe dhunës ndaj grave, por këto janë të kufizuara dhe të bazuara në projekte. Në një aspekt më pozitiv, Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) planifikon një buxhet vjetor modest për "Avancimin e koordinimit dhe bashkëpunimit ndërinstitucional ndërmjet nivelit qendror dhe lokal dhe organizatave të shoqërisë civile", duke përfshirë mbajtjen e konsultimeve të rregullta. Ndonëse mbështetja e fuqishme e OJQ-ve të përkushtuara dhe të specializuara për të drejtat e grave që ofrojnë shërbime mbështetëse dhe ndërgjegjësores siguron asistencë cilësore për viktimat dhe ndërhyrje parandaluese të përshtatura, varësia e OJQ-ve nga donatorët ndërkombëtarë ngre shqetësime në lidhje me qëndrueshmërinë e tyre. Një varësi e tillë duhet të lehtësohet duke zhvilluar gradualisht më shumë skema afatgjata të financimit publik për OJQ-të e specializuara për të drejtat e grave.

47. **Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të sigurojnë mundësi të përshtatshme financimi për OJQ-të për të drejtat e grave që ofrojnë shërbime të specializuara mbështetëse dhe udhëheqin përpjekjet parandaluese bazë në lidhje me të gjitha format e dhunës ndaj grave. Gjithashtu ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të sigurojnë një dialog më sistematik konsultativ me OJQ-të e specializuara për të drejtat e grave dhe organizatat bazë për të paraqitur shqetësimet e tyre prioritare, ndërhyrjet e tyre premtuese dhe për të përfshirë përvojat e tyre në hartimin e politikave për të parandaluar dhe luftuar të gjitha format e dhunës gjinore ndaj grave.**

D. Organi koordinues (neni 10)

48. Sipas autoriteteve, Koordinator/i Nacional/e kundër Dhunës në Familje në Ministrinë e Drejtësisë shërben si organi koordinues, duke përmbushur funksionet e përcaktuara në nenin 10 të Konventës së Stambollit. Në bazë të Vendimit nr. 04/83 të vitit 2012, Zëvendësministri/ja i/e Drejtësisë emërohet automatikisht Koordinator/e Nacional/e kundër Dhunës në Familje. Ndonëse mandati i këtij/kësaj Koordinator/i nuk është përcaktuar në asnjë instrument ligjor, Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje (2016-2020) ishte dokumenti i parë që përcaktoi rolin e koordinatorit/es duke theksuar se mbikëqyr përgatitjen, zbatimin dhe monitorimin e kësaj strategjie dhe se bashkërendon mbledhjet dhe veprimet e Grupit Koordinues Ndërmintor kundër Dhunës në Familje. Koordinator/i Nacional/e kundër Dhunës në Familje duhet të përgatisë raporte monitoruese të strategjisë së mësipërme. Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) sjellë ndërmend përgjegjësitë e mësipërme dhe shton se Koordinator/i Nacional/e kundër Dhunës në Familje është gjithashtu përgjegjës për masat për të mbikëqyruar bazën e të dhënave ndërsektoriale për rastet e dhunës në familje.⁵² Autoritetet kanë informuar delegacionin se Strategjia e mësipërme ka zgjeruar mandatin e Koordinatorit/es Nacional/e kundër Dhunës në Familje për të mbuluar dhunën ndaj grave përtej dhunës

⁵² Shih Kapitullin II, pjesa në nenin 11 (Të dhënat administrative)

në familje, megjithëse emri i saj mbetet i pandryshuar.

49. Duke mirëpritur faktin se roli bashkërendues i Koordinatorit/es Nacional/e kundër Dhunës në Familje është i lidhur në një nivel të lartë politik, mungesa e institucionalizimit të tij/saj vihet re me shqetësim. Së pari, kompetencat, statusi dhe burimet nuk janë të përcaktuara me asnjë ligj apo urdhëresë administrative. Së dyti, funksioni i Koordinatorit/es Nacional/e kundër Dhunës në Familje varet nga mandati politik i Zëvendësministrit/es së Drejtësisë, ndërkohë që këtij organi nuk i dedikohet buxhet i mjaftueshëm. Vetëm Zëvendësministri/ja i/e Drejtësisë, asistenti/ja i/e saj personal dhe një këshilltar në Kabinetin e Ministrisë së Drejtësisë janë zyrtarisht të ngarkuar për menaxhimin e aktiviteteve të këtij organi. Ndërsa disa nëpunës civilë të Ministrisë së Drejtësisë gjithashtu kontribuojnë kohë pas kohe në punën e Koordinatorit/es Nacional/e kundër Dhunës në Familje, kjo shton ngarkesën e tyre me punë pa i përshtatur detyrat e tyre të punës dhe buxhetet. Prandaj, kapaciteti i ulët administrativ i Koordinatorit/es Nacional/e kundër Dhunës në Familje pengon efikasitetin dhe qëndrueshmërinë e rolit koordinues. Siç u përmend më lart, për shkak të zgjedhjeve të parakohshme, pozita e Koordinatorit/es Nacional/e kundër Dhunës në Familje ka qenë e zbrazët disa herë. Ndërprerje të tilla kanë ndikuar negativisht në zbatimin dhe monitorimin e Strategjisë Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje (2016-2020) dhe kanë penguar përgatitjen e politikave në lidhje me trajtimin e dhunës ndaj grave.⁵³ Prandaj, është mirëpritur që Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) parasheh masa për institucionalizimin e një Zyre të Koordinatorit/es Nacional/e kundër Dhunës në Familje, duke përfshirë rekrutim të personelit dhe përfshirjen e kompetencave të tij në ligji.

50. Së fundi, sipas autoriteteve, Koordinator/ja Nacional/e kundër Dhunës në Familje është organi i vetëm që koordinon, monitoron dhe vlerëson zbatimin e masave kundër dhunës ndaj grave. Autorët e këtij raporti sjellin ndërmend se funksioni i vlerësimit i përcaktuar në nenin 10 të Konventës së Stambollit duhet të kuptohet se nënkupton një vlerësim të pavarur dhe shkencor, bazuar në të dhëna të qëndrueshme, të masave të ndërmarrë për zbatimin e saj. Në raportet bazë të vlerësimit, GREVIO ka vënë në dukje vlerën e shtuar për të pasur një organ përgjegjës për vlerësimin e politikave për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave, i cili është institucionalisht i pavarur nga organi i ngarkuar me koordinimin e zbatimit të politikave të tilla. Në këtë drejtim, Koordinator/ja Nacional/e kundër Dhunës në Familje mban përgjegjësi për koordinimin dhe monitorimin e projektimit dhe zbatimin e Strategjisë Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026), dhe masave tjera përkatëse që janë nën fushëveprimin e Konventës së Stambollit, si dhe për vlerësimin e zbatimit të kësaj strategjie dhe këto masave mund të mos sigurojnë objektivitetin e nevojshëm për vlerësimin e tyre në mënyrë të pavarur.

51. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të institucionalizojnë plotësisht Zyrën e Koordinatorit/es Nacional/e kundër Dhunës në Familje duke ndarë burime të nevojshme njerëzore dhe financiare të dedikuara për punën e tij/saj. Më tej, ju rekomandohet autoriteteve që të sigurojnë, nga njëra anë, bashkërendim dhe zbatim të masave për parandalimin dhe luftimin e të gjitha formave të dhunës ndaj grave dhe, nga ana tjetër, vlerësim të pavarur të tyre, për të siguruar objektivitet në vlerësimin e politikave. Monitorimi dhe vlerësimi i rregullt duhet të bazohet në të dhëna të shëndosha, tregues të krahasueshëm dhe të mbulojë të gjithë territorin.

E. Mbledhja dhe hulumtimi i të dhënave (neni 11)

52. Parandalimi dhe luftimi i dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje kërkon hartim të politikave të bazuara në fakte. Mbledhja e të dhënave sistematike dhe të krahasueshme nga të gjitha burimet përkatëse administrative është thelbësore në këtë drejtim, si dhe informacioni mbi përhapjen e të gjitha formave të dhunës ndaj grave.⁵⁴

⁵³ Banjska, E. et al. (2021). "Nga Ligjet në Vepër: Monitorimi i Reagimit Institucional ndaj Dhunës me Bazë Gjimore në Kosovë".

RrGK. f. 68-67

⁵⁴ Ndërsa ky seksion diskuton konsideratat kryesore në lidhje me mbledhjen e të dhënave, Kapitujt V dhe VI ofrojnë gjithashtu reflektim mbi të dhënat që lidhen me vepra penale specifike.

1. Mbledhja e të dhënave administrative

53. Në vitin 2019, Koordinatorin Nacional kundër Dhunës në Familje, me mbështetjen teknike të UN Women, lansoi një bazë të integruar dhënash për rastet e dhunës në familje që duhet të përdorin institucionet përkatëse nga sektorë të ndryshëm. Për këtë qëllim, është nënshkruar një memorandum mirëkuptimi ndërmjet ministrive dhe institucioneve të përfshira: Ministrisë së Drejtësisë, Ministrisë së Financave, Punës dhe Transfereve (ish-Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale), Këshillit Gjyqësor të Kosovës, Këshillit Prokurorial të Kosovës dhe Policisë së Kosovës. Sipas autoriteteve, me të gjitha këto institucione janë zhvilluar disa takime, trajnime dhe seminare. Sistemi është krijuar për të funksionuar si një bazë e integruar e të dhënave të institucioneve të shumta që ofrojnë mbështetje ose ndihmë për viktimat e dhunës në familje. Gjashtë institucione përdorin bazën e integruar të të dhënave, përkatësisht policia, shërbimet sociale (d.m.th. Qendrat për Punë Sociale), Zyra për Mbrojtje dhe Ndihmë Viktimave,⁵⁵ strehimoret, Zyra e Prokurorit të Shtetit dhe gjykatat. Aktualisht baza e të dhënave është në dispozicion në gjuhën shqipe dhe serbe. Është parashikuar të përkthehet në gjuhën angleze.

54. Kjo bazë e të dhënave synon të gjenerojë statistika anonime që gjurmojnë rrugëtimin e viktimës në tërë sistemin gjyqësor dhe shërbimet mbështetëse. Sipas metodologjisë së treguar nga Koordinatorja Nationale kundër Dhunës në Familje, institucionet ndjekin hapat e mëposhtëm. Së pari, Policia e Kosovës e hap rastin në bazën e të dhënave, duke plotësuar informatat për viktimat dhe kryerësit e dhunës (duke përfshirë gjininë, moshën, komunën e vendbanimit, statusin e aftësisë së kufizuar dhe lidhjen me komunitetin LGBTQ). Së dyti, subjektet që ofrojnë shërbime mbështetëse për viktimat duhet të ngarkojnë informacion mbi ndihmën e ofruar. Së treti, policia, Zyra e Prokurorit të Shtetit dhe gjykatat duhet të plotësojnë veprat penale që kanë të bëjnë me rastin. Në fund, gjykata duhet të specifikojë rezultatin e çështjes. Sipas Koordinatorës Nationale kundër Dhunës në Familje, ndërkohë që zyrtarët policorë i plotësojnë të dhënat në mënyrë të kënaqshme, disa sfida vazhdojnë pasi gjyqtarët jo gjithmonë i përpilojnë të dhënat në kohë reale. Ndonëse delegacioni ka vënë në dijeni përdorimin e sistemit të mësipërm të mbledhjes së të dhënave, delegacionit iu dhanë vetëm të dhënat e përgjithshme të numrit total të rasteve të dhunës në familje të regjistruara në bazën e të dhënave. Edhe pse të dhënat ishin ndarë sipas moshës dhe gjinisë, asnjë e dhënë sipas nënllajeve nuk u vu në dispozicion në lidhje me qasjen e viktimës në shërbime mbështetëse dhe drejtësi, duke e bërë të vështirë nxjerrjen e konkluzioneve për elementët thelbësorë të sistemit. Prandaj, është e paqartë se cili është niveli i zbatimit të këtij sistemi të mbledhjes së të dhënave nëpër sektorë si dhe nëse Koordinatorin/ja Nacional/e kundër Dhunës në Familje nxjerr rregullisht statistika gjithëpërfshirëse nga kjo bazë e të dhënave.

a. Agjencitë e zbatimit të ligjit dhe sektori i drejtësisë

55. Përmes bazës së të dhënave të saj të brendshme, Sistemit Informativ të Policisë së Kosovës (SIPK), Policia e Kosovës mbledh të dhëna për të gjitha rastet e raportuara të veprave penale, duke përfshirë, ndër të tjera, dhunën në familje (neni 248 i Kodit Penal), ngacmimin (neni 182 i Kodit Penal), martesën e detyruar (neni 239 i Kodit Penal) dhe dhunimin (neni 227 i Kodit Penal). Sipas Policisë së Kosovës, të gjitha të dhënat për rastet e raportuara të veprave penale të mbledhura nga policia mund të nxirren lehtësisht dhe ndahen sipas gjinisë, moshës dhe përkatësisë etnike. Policia e Kosovës mbledh të dhëna edhe për numrin e urdhrave për mbrojtje të përkohshme emergjente⁵⁶ lëshuar nga zyrtarët policor.

56. Për të siguruar harmonizim më të mirë të të dhënave, Sistemi për Menaxhimin Informativ të Lëndëve (SMIL) nga Këshilli Gjyqësor i Kosovës dhe Këshilli Prokurorial i Kosovës, si një platformë e përbashkët digjitale përdoret nga gjykatat dhe prokurorët për të siguruar disponueshmërinë e të dhënave elektronike për ndjekje penale dhe për të përmirësuar menaxhimin e lëndëve. Sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, këto të dhëna mbulojnë të gjitha veprat penale dhe janë të ndara sipas gjinisë, përkatësisë etnike dhe llojit të veprave. Megjithatë, në praktikë, institucionet gjyqësore duket se nxjerrin vetëm të dhëna të pjesshme në mënyrë të paharmonizuar dhe në baza ad hoc. Në këtë drejtim, asnjë e dhënë gjithëpërfshirëse e ndarë

⁵⁵ Për më shumë informacione mbi Zyrën për Mbrojtje dhe Ndihmë Viktimave, shihni Kapitullin VI, pjesën në nenin 55 (Mbështetja e viktimave në procedurat ligjore)

⁵⁶ Shih Kapitullin VI, pjesa në nenin 52 (Urdhrat e ndalimit emergjent)

sipas gjinisë për numrin e ndjekjeve penale, dënimet dhe llojin e dënimeve në lidhje me të gjitha veprat penale që lidhen me dhunën ndaj grave nuk i është ofruar delegacionit nga shërbimet gjyqësore dhe prokuroriale. Në anën tjetër, Zyra e Prokurorit të Shtetit ofroi të dhëna vjetore për rastet e dhunës në familje, përfshirë këtu numrin e rasteve të proceduara dhe të hedhura, si dhe numrin e aktakuzave, të cilat ndahen sipas gjinisë së viktimës. Nga ana tjetër, të Këshilli Gjyqësor i Kosovës dhe gjykatat themelore mbledhin të dhëna për numrin e dënimeve të ndara sipas llojit të veprës penale, disa prej të cilave janë publikuar në raporte të konsoliduara nga Agjencia e Statistikave të Kosovës.⁵⁷ Të dhëna të tilla zbërthehen sipas gjinisë dhe kombësisë së autorit si dhe llojit të dënimit (gjobë, burgim, dënim me kusht, trajtim i detyrueshëm për kryerësit e dhunës).

57. Në të njëjtën kohë, është e paqartë nëse sistemet e mbledhjes së të dhënave të policisë dhe institucioneve gjyqësore bëjnë të mundur gjurmimin e rasteve të dhunës ndaj grave në faza të ndryshme të sistemit të drejtësisë penale (agjencitë e zbatimit të ligjit - prokuroria - gjykatat) dhe identifikimin e rezultateve. Në këtë kontekst, një nga kërkesat kryesore të nenit 11 të konventës është hartimi i modeleve të mbledhjes së të dhënave në atë mënyrë që mundëson një vlerësim të shkallës së dënimit dhe shkallës së zhvlerësimit (procesi ku rastet dalin nga sistemi i drejtësisë penale) me qëllim të analizimit të efikasitetit të reagimit institucional dhe gjyqësor ndaj të gjitha formave të dhunës ndaj grave. Për më tepër, të dhënat e mbledhura nga policia dhe institucionet gjyqësore nuk ndahen sipas të gjitha kategorive të përcaktuara në raportin shpjegues të konventës, duke përfshirë gjininë dhe moshën e viktimës dhe të kryerësit të dhunës, marrëdhëniet ndërmjet tyre, llojin e dhunës dhe vendndodhjen gjeografike.⁵⁸

58. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të zgjerojnë fushën e të dhënave të mbledhura nga agjencitë e zbatimit të ligjit dhe gjyqësori për të mbuluar të gjitha format e dhunës ndaj grave dhe të sigurojnë që këto të dhëna të ndahen sipas gjinisë, moshës dhe marrëdhënieve mes viktimës dhe kryerësit të dhunës. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të marrin masa, duke shfrytëzuar Sistemin për Menaxhimin Informativ të Lëndëve, për të harmonizuar mbledhjen e të dhënave të mësipërme ndërmjet agjencive të zbatimit të ligjit dhe gjyqësorit me qëllimin përfundimtar të vlerësimit të shkallës së zhvlerësimit.

b. Sektori i kujdesit shëndetësor

59. Për disa vite, Sistemi Informativ Shëndetësor (SISH) është zhvilluar me synimin për ta bërë atë funksional në mbarë Kosovën* si një mjet që do të përdoret nga të gjitha institucionet shëndetësore të regjistruara për të mbledhur dhe raportuar të dhënat shëndetësore në Ministrinë e Shëndetësisë. Duke vënë në dukje zbatimin e ulët të SISH, Programi i Kosovës për Barazi Gjinore (2020-2024) parasheh përmirësimin e mbledhjes së të dhënave shëndetësore për shëndetin e grave dhe fëmijëve në SISH, duke përfshirë çështjet shëndetësore që rezultojnë nga përvojat e dhunës gjinore. Megjithatë, delegacioni u informua nga autoritetet se SISH nuk ishte plotësisht funksional dhe nuk ua mundëson të gjithë profesionistëve shëndetësorë të regjistrojnë të dhëna për dhunën në familje. Ministria e Shëndetësisë i tregoi delegacionit se po punonte për të siguruar funksionimin e SISH, por se aktualisht ai funksionon vetëm në një spital. Nuk u dha asnjë informacion për asnjë lloj të dhënash të mbledhura nga shërbimet shëndetësore për numrin e grave që kërkojnë ndihmë mjekësore për përjetimet e dhunës. Gjithashtu, Ministria e Shëndetësisë nuk është e përfshirë në bazën e të dhënave të integruar të drejtuar nga Koordinatorja/ja Nacional/e kundër Dhunës në Familje.

60. Kështu që, statistikat tërësore të kujdesit shëndetësor për kontaktet me gratë viktime të formave të dhunës të mbuluara nga konventa aktualisht mungojnë në Kosovë*, të cilat do të ishin thelbësore për hartimin e politikave të bazuara në prova dhe të ndjeshme ndaj gjinisë për trajtim mjekësor dhe këshillim të grave viktime të dhunës gjinore, një fushë politike që mbetet e zhvilluar në mënyrë të pamjaftueshme.

⁵⁷ Agjencia e Statistikave të Kosovës. (2020). Statistikat e Jurisprudencës për Persona të Rritur 2019.

⁵⁸ Raport shpjegues për Konventën e Stambollit, paragrafi 76

61. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të marrin masa për të siguruar mbledhjen e të dhënave të harmonizuara në lidhje me kontaktet e ofruesve të kujdesit shëndetësor me pacientët për arsyet që lidhen me përvojat e dhunës gjinore. Të dhëna të tilla duhet të ndahen, së paku, sipas gjinisë, moshës dhe marrëdhënies së kryerësit të dhunës me viktimën.

c. Shërbimet sociale

62. Sipas autoriteteve, Qendrat për Punë Sociale, shërbimet e përgjithshme sociale në Kosovë* mbledhin të dhëna për numrin e viktimave të dhunës në familje që marrin mbështetje dhe ndihmë sociale. Të dhënat e mësipërme ndahen në tri kategori viktimash: gratë, burrat dhe fëmijët. Strehimoret e menaxhuara nga OJQ-të gjithashtu mbledhin të dhënat e tyre për numrin e grave dhe fëmijëve që banojnë në objektet e tyre dhe kohëzgjatjen e qëndrimit të tyre, të cilat janë të ndara sipas gjinisë dhe moshës. Qendrat për Punë Sociale dhe strehimoret janë ndër institucionet që plotësojnë bazën e integruar të të dhënave të drejtuar nga Koordinatorin/ja Nacional/e kundër Dhunës në Familje. Megjithatë, është e paqartë nëse këto të dhëna ofrojnë informacion për llojin e ndihmës sociale që u ofrohet viktimave të dhunës në familje, siç është ndihma financiare, mbështetja psiko-sociale, mbështetja për punësim apo strehimi social. Për më tepër, të dhënat për viktimat që mbulohen nga ndihma sociale nuk zërthehen sipas llojit të dhunës dhe as raportit ndërmjet viktimës dhe kryerësit të dhunës. Një kufizim tjetër është se të dhënat e mbledhura mbulojnë vetëm dhunën në familje dhe nuk përfshijnë viktimat e formave të tjera të dhunës të mbuluara nga konventa, të cilat mund të marrin gjithashtu ndihmë nga shërbimet sociale.

63. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të zgjerojnë fushën e të dhënave të mbledhura nga shërbimet sociale dhe strehimoret për të siguruar që ato adresojnë të gjitha format e dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit dhe janë të ndara sipas gjinisë, moshës dhe marrëdhënies së kryerësit të dhunës me viktimën dhe kategorive të tjera përkatëse siç është statusi i aftësisë së kufizuar.

2. Anketat e bazuara në popullatë

64. Në lidhje me dhunën ndaj fëmijëve, Agjencia e Statistikave të Kosovës ka lansuar në vitin 2020 Anketën e grupeve me tregues të shumëfishtë (AGTSH) dhe AGTSH për komunitetet rom, ashkali dhe egjiptian, me mbështetjen teknike të Fondit të Kombeve të Bashkuara për Fëmijët (UNICEF). Kjo anketë dokumenton përhapjen e martesave të fëmijëve dhe dhunës në familje ndaj fëmijëve, si dhe perceptimin e fëmijëve për dhunën në familje, bazuar në mostër përfaqësuese të fëmijëve në Kosovë* dhe nën-mostrën e fëmijëve romë, ashkali dhe egjiptianë. Delegacioni nuk ishte në dijeni të ndonjë ankete tjetër mbi përhapjen e formave të ndryshme të dhunës ndaj grave të zhvilluar nga autoritetet. Prandaj është inkurajuese të theksohet se Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) parasheh fillimin e anketave të rregullta të bazuara në popullatë mbi përhapjen dhe perceptimin publik të dhunës ndaj grave.

65. Në vitin 2019, Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE) publikoi "Anketën për mirëqenien dhe sigurinë e grave në Kosovë",⁵⁹ që është pjesë e anketës së parë përfaqësuese të krahasueshme të zhvilluar në Evropën Juglindore dhe Evropën Lindore dhe bazohet në metodologjinë e përdorur nga anketa e dhunës ndaj grave e zhvilluar në vitin 2014 nga Agjencia e Bashkimit Evropian për të Drejtat Themelore. Ajo mbulon ekspozimin ndaj formave të ndryshme të dhunës nga gratë në Kosovë* dhe qëndrimet ndaj dhunës gjinore. Ajo gjeti se 54% e grave të moshës 18-74 vjeçare kanë vuajtur nga dhuna fizike, psikologjike ose dhuna seksuale nga partneri intim që nga mosha 15 vjeçare, edhe pse ky numër ka gjasa të nënvlerësohet duke marrë parasysh stigmën rreth dhunës në familje në Kosovë*. Në lidhje me ngacmimet seksuale, 29% e grave të moshës 18-74 vjeç thonë se e kanë përjetuar këtë që në moshën 15-vjeçare, duke e bërë atë një formë të përhapur të dhunës gjinore në Kosovë*.

⁵⁹ OSCE. (2019). Anketa në mirëqenien dhe sigurinë e grave në Kosovë.

66. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të zhvillojnë anketa të rregullta të përhapjes për të gjitha format e dhunës ndaj grave të mbuluara nga Konventa e Stambollit, duke përfshirë dhunën e përjetuar nga gratë në rrezik të diskriminimit të ndërlidhur.

3. Hulumtimi

67. Neni 11, paragrafi 1b i konventës krijon detyrimin për të mbështetur hulumtimin, duke marrë parasysh se është thelbësore që politikat dhe masat për parandalimin dhe luftimin e të gjitha formave të dhunës të mbuluara nga konventa për hulumtimin dhe njohuritë më të fundit në këtë fushë të jenë të bazuara. Si element kyç i bërjes së politikave të bazuara në prova, hulumtimi mund të kontribuojë shumë në përmirësimin e reagimeve të përditshme, të botës reale kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje nga gjyqësori, shërbimet mbështetëse dhe agjencitë e zbatimit të ligjit.⁶⁰

68. Disa studime mbi dhunën ndaj grave dhe çështjet e ndërlidhura me barazinë gjinore janë kryer ose mbështetur nga institucionet publike, veçanërisht Agjencia për Barazi Gjinore, me mbështetjen e financimit ndërkombëtar. Hulumtimi shkon nga vlerësimi i efikasitetit të reagimeve të agjencive të shumta ndaj dhunës në familje në analizimin e mbulimit në gazeta të dhunës ndaj grave.⁶¹ Përveç kësaj, OJQ-të e specializuara në çështjet ligjore dhe të drejtat e grave, të mbështetura nga donatorë ndërkombëtarë dhe në një masë më të vogël nga institucionet publike, luajnë një rol vendimtar në zhvillimin e një game të gjerë hulumtimesh mbi manifestimin e formave të ndryshme të dhunës ndaj grave, qëndrimet publike ndaj dhunës së tillë, reagimet e institucioneve për zbatim të ligjit dhe ato gjyqësore, si dhe dhunës ekonomike në kontekstin e qasjes së pabarabartë të grave në të drejtat pronësore. Ndërsa shumica e iniciativave hulumtuëse fokusohen në dhunën e partnerit intim, disa mbulojnë gjithashtu dhunën seksuale ose ngacmimin seksual. Si një praktikë premtuëse, Rrjeti i Grave të Kosovës, me mbështetjen financiare të Agjencisë Austriake për Zhvillim, publikoi në vitin 2017 dhe 2021 dy raporte gjithëpërfshirëse hulumtuëse që vlerësojnë reagimin e të gjitha institucioneve dhe shërbimeve relevante kundër dhunës me bazë gjinore ndaj grave në Kosovë*, duke përdorur standardet e vendosura në Konventën e Stambollit në studimin e fundit.

69. Megjithatë, shumica e projekteve hulumtuëse mbi dhunën ndaj grave në Kosovë* financohen nga donatorë të huaj dhe zbatohen nga OJQ ose organizata ndërkombëtare me pak drejtim dhe mbështetje nga autoritetet. Për më tepër, hulumtimi për forma të caktuara të dhunës ndaj grave është ende i rrallë, si martesë e detyruar, përndjekja apo dhuna në sferën digjitale. Ka gjithashtu pak hulumtime që eksplorojnë arsyet e shkallës së ulët të raportimit të dhunës seksuale ose martesës së detyruar, si dhe shkallës së ulët të dënimit për të gjitha format e dhunës ndaj grave. Përveç kësaj, nuk ka një hulumtim gjithëpërfshirës mbi barrierat e kërkimit të ndihmës me të cilat përballen gratë që janë ose mund të jenë në rrezik të diskriminimit të ndërlidhur, duke përfshirë, por pa u kufizuar në, gratë rome, ashkali dhe egjiptiane, gratë me aftësi të kufizuara dhe gratë LGBTI.

70. Ju rekomandohet autoriteteve që të shtojnë përpjekjet për të mbështetur hulumtimin mbi manifestimet dhunës ndaj grave që mbeten të pashqyrtuara, duke përfshirë përcaktimin e prioritetëve hulumtuëse dhe ofrimin e mundësive për financim. Më tej ju rekomandohet autoriteteve vendore që të vazhdojnë të vlerësojnë politikat ekzistuese dhe masat legjislative për të vlerësuar nivelin e zbatimit të tyre, efikasitetin dhe kënaqshmërinë e viktimave me shërbimet mbështetëse dhe mbrojtëse.

⁶⁰ Raport shpjegues për Konventën e Stambollit, paragrafi 77.

⁶¹ Agjencia për Barazi Gjinore (ABGJ). (2019). Vlerësimi i nivelit të zbatimit të Procedurave Standarde të Veprimit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje në Kosovë; ABGJ (2021) Përfaqësimi i grave në mediat e shkruara.

III. Parandalimi

71. Ky kapitull përmban një sërë detyrimesh të përgjithshme dhe më specifike në fushën e parandalimit. Këto përfshijnë masa parandaluese të hershme siç janë ndryshimi i modeleve sociale dhe kulturore të sjelljes së grave dhe burrave, çrrënjësia e paragjykimeve dhe stereotipeve gjinore, dhe masat për të përfshirë të gjithë shoqërinë, duke përfshirë burrat dhe djemtë, në arritjen e barazisë gjinore dhe parandalimin e dhunës ndaj grave. Ai gjithashtu përfshin masa më specifike parandaluese si ngritja e ndërgjegjësimit dhe organizimi i fushatës, sigurimi i trajnimit adekuat të të gjithë profesionistëve, edukimi në shkolla dhe mjedise të tjera, dhe, së fundi, por jo më pak e rëndësishme, masa të tilla siç janë programet për kryerësit e dhunës për të parandaluar viktimizimin e mëtejshëm.

A. Detyrimet e përgjithshme (neni 12)

72. Neni 12 përcakton themelet kryesore të detyrës për të parandaluar dhunën ndaj grave. Këto përfshijnë vendosmërinë për të nxitur ndryshime në modelet sociale dhe kulturore të sjelljes së grave dhe burrave me synimin për të zhdukur paragjykimet, zakonet, traditat dhe të gjitha praktikat e tjera që bazohen në idenë e inferioritetit të grave ose në roleve të stereotipizuara të grave dhe burrave. Për më tepër, duke u nisur nga kushti se dhuna ndaj grave është shkak po aq sa pasojë e pabarazisë gjinore, neni 12 kërkon më tej miratimin e masave specifike për fuqizimin e grave dhe arritjen e barazisë më të madhe gjinore, me qëllim që të reduktohet ndjeshmëria e grave ndaj dhunës.

73. Vërehet me kënaqësi se Strategjia Kombëtare e fundit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) është strategjia e tretë radhazi që trajton dhunën në familje dhe dhunën gjinore, e cila përmban një objektiv strategjik specifik për parandalimin dhe identifikimin e dhunës. Parashikohen masa që synojnë institucionet arsimore, organizatat e shoqërisë civile por edhe mediat dhe sektorin privat, të fokusuara si në parandalimin e dhunës ashtu edhe në identifikimin e rasteve. Po kështu, në kuadër të këtij objekti strategjik parashikohen disa masa për zhvillimin e programeve të trajtimit të kryerësve të dhunës. Strategjia synon gjithashtu të angazhojë djemtë dhe burrat në parandalimin e dhunës si aleatë të vajzave dhe grave në luftën kundër dhunës ndaj grave dhe për këtë qëllim përfshin masa specifike që synojnë burrat dhe djemtë. Përveç kësaj, Programi i Kosovës për Barazi Gjinore (2020-2024) gjithashtu përfshin masa për parandalimin e dhunës gjinore ndaj grave dhe vajzave, si dhe për të adresuar stereotipet gjinore përmes institucioneve arsimore dhe fushatave ndërgjegjësuëse, ndër të tjera.

74. Pavarësisht masave parandaluese të mësipërme, qëndrimet dhe perceptimet publike ndaj dhunës ndaj grave mbeten kryesisht të formësuara nga normat patriarkale në lidhje me rolet dhe përgjegjësitë e pritshme të grave dhe burrave në sferën publike dhe private. Siç u diskutua më parë, stereotipet negative që portretizojnë gratë si inferiore ndaj burrave po përforcojnë dhe përjetësojnë pabarazitë strukturore gjinore në Kosovë*, duke përfshirë pabarazitë socio-ekonomike siç është qasja e kufizuar në tregun e punës, si dhe të drejtat e kufizuara pronësore dhe trashëgimisë, gjë që rrit rrezikun që gratë të varen financiarisht nga kryerësit e dhunës ndaj tyre.⁶²

75. Hulumtimet kanë treguar se pranimi publik i dhunës ndaj grave vazhdon në Kosovë*. Për shembull, rezultatet nga anketa e vitit 2021 mbi "Perceptimet publike për barazinë gjinore dhe dhunën ndaj grave"⁶³ treguan se pothuajse 30% e të anketuarve besonin se burrat "janë të dhunshëm nga natyra" dhe se 13% konsideronin se gruaja duhet të pranojë dhunën për të mbajtur familjen të bashkuar. Në lidhje me dhunën seksuale, pothuajse 10% e të anketuarve deklaruan se gratë apo vajzat viktimat të ngacmimit apo abuzimit seksual "e kanë provokuar atë", ndërsa 8% besojnë se që një rast të konsiderohet si dhunim, gratë duhet të luftojnë fizikisht. Gjithashtu, "Anketa e OSBE-së për mirëqenien dhe sigurinë e grave në Kosovë" e vitit 2019 tregoi se 48% e grave besonin se dhuna në familje është çështje private që duhet mbajtur brenda familjes. Gjetjet e tilla tregojnë nevojën për të rritur masat e përgjithshme për të nxitur ndryshimet në mentalitet dhe për të çrrënjësuar besimet dhe paragjykimet e njëanshme gjinore që normalizojnë, heshtin dhe përjetësojnë dhunën ndaj grave. Në këtë drejtim, Rekomandimi CM/Rec(2019) i Komitetit të Ministrave drejtuar shteteve anëtare për parandalimin dhe luftimin e seksizmit mund të ofrojë udhëzime për të

⁶² Shih Kapitullin I, pjesën në nenin 4 (Barazia gjinore dhe mosdiskriminimi).

⁶³ Qendra Kosovare për Studime Gjinore (2021). Perceptimet publike mbi barazinë gjinore dhe dhunën me bazë gjinore, f. 27.

ndjekur masa të qëndrueshme për të nxitur ndryshime në modelet e sjelljeve dhe për të reduktuar besimet seksiste që ekzistojnë në disa segmente të shoqërisë.

76. Ju rekomandohet autoriteteve që të nxisin masat që synojnë zhdukjen e stereotipeve, paragjykimeve dhe të gjitha praktikave të bazuara në idenë e inferioritetit të grave ndaj burrave, të cilat kontribuojnë në justifikimin dhe përjetësimin e dhunës ndaj grave.

B. Rritja e ndërgjegjësimit (neni 13)

77. Sipas informacioneve nga autoritetet, aktivitetet kryesore ndërgjegjësuëse organizohen kryesisht gjatë 16 Ditëve të Aktivizimit kundër Dhunës me Bazë Gjinore. Janë shpërndarë materiale informative dhe janë transmetuar spote televizive për të informuar gratë dhe shoqërinë në përgjithësi mbi të drejtat e viktimave dhe mjetet juridike në dispozicion. Është mirëpritur që këto fushata të mëparshme janë fokusuar në dhunën në familje, por edhe kanë trajtuar dhunën seksuale gjatë kohës së luftës, ngacmimet seksuale ose martesat e hershme. Megjithatë, është e paqartë nëse këto fushata afatshkurtra janë mbështetur nga iniciativa afatgjata ndërgjegjësuëse që synojnë të promovojnë ndryshime të qëndrueshme në mentalitet. Shumica e iniciativave të mësipërme udhëhiqen nga Ministria e Drejtësisë nëpërmjet Koordinatorës Nacionale kundër Dhunës në Familje dhe Agjencisë për Barazi Gjinore. Në këtë kontekst, përveç Policisë së Kosovës e cila ndërmoi aktivitete të ndryshme komunikuese për parandalimin e dhunës në familje, ministritë dhe organet tjera publike, që operojnë në sektorë të tjerë, rrallëherë duket se janë të përfshira në zbatimin e masave parandaluese. Gjithashtu theksohet se nuk janë marrë masa të veçanta për të vlerësuar ndikimin e masave ekzistuese të ndërgjegjësimit të ndërmarra, dhe është e paqartë se deri në çfarë mase fushata të tilla kanë pasur shtrirje te popullata anëmbanë Kosovës*.

78. Disa komuna gjithashtu zhvillojnë aktivitete parandaluese dhe ndërgjegjësuëse të udhëhequra kryesisht nga zyrtarët komunalë për barazi gjinore dhe njësitë komunale për të drejtat e njeriut. Numri dhe shtrirja e këtyre iniciativave duket se ndryshojnë në komuna, si dhe niveli i tyre i bashkëpunimit me shoqërinë civile të përfshirë në parandalimin e dhunës ndaj grave në komunitet. Duke marrë parasysh përvojën dhe njohuritë e OJQ-ve për të drejtat e grave që punojnë me gra viktime dhe gra të ekspozuara ndaj diskriminimit të ndërlidhur, neni 13 inkurajon përfshirjen e organizatave të shoqërisë civile në hartimin dhe zbatimin e aktiviteteve ndërgjegjësuëse të udhëhequra nga autoritetet publike. Si shembull premtues, një fushatë⁶⁴ derë më derë e zhvilluar nga një OJQ me synim parandalimin e martesave të hershme dhe të detyruara brenda komuniteteve rom, ashkali dhe egjiptian është udhëhequr nga Rrjeti i Organizatave të Grave Rome, Ashkali dhe Egjiptiane të Kosovës, në pesë komuna, në vitin 2021. Si rezultat pozitiv, hulumtimi zbuloi se një numër i madh i grave dhe burrave romë, ashkali dhe egjiptianë janë të njohur me këtë fushatë.⁶⁵ duke e bërë këtë një praktikë interesante të ndërhyrjes së ndërlidhur dhe angazhimit të djemve dhe burrave në parandalimin e martesave të detyruara.

79. Në lidhje me historinë e krijuar pas konfliktit të Kosovës*, janë bërë përpjekje për të rritur ndërgjegjësimin për dhunën seksuale të kohës së luftës dhe për të informuar viktimat për të drejtat e tyre për njohje të statusit dhe dëmshpërblim.⁶⁶ Iniciativat si stendat dhe konferencat rajonale të mbajtura nga Komisioni Qeveritar për Njohjen dhe Verifikimin e Statusit të Viktimave të Dhuna Seksuale gjatë Luftës për njoftimin rreth procedurave ekzistuese të dëmshpërblimit kanë kontribuar, deri diku, në heqjen e perdes së turpër për shumë viktime, veçanërisht gratë. Më shumë masa informuese do të ishin ende të nevojshme për të siguruar që të gjitha viktimat e dhunës seksuale gjatë luftës, veçanërisht në zonat rurale dhe në komunitetet që vështirë mund të arrihen, të jenë të vetëdijshme për të drejtat e tyre dhe shërbimet mbështetëse në dispozicion. Për më tepër, është shqetësuese që dhuna seksuale, përfshirë dhunimin, që ndodh jashtë kontekstit të luftës, mbetet e anashkaluar. Ndërsa autorët e këtij raporti theksojnë se disa materiale informative mbi dhunën seksuale shpërndahen nga organet publike siç është Instituti i Mjekësisë

⁶⁴ Shih projektin e udhëhequr në vitin 2021 nga Rrjeti i Organizatave të Grave Rome, Ashkali dhe Egjiptiane të Kosovës në kuadër të programit rajonal të BE-UN Women për përfundimin e dhunës ndaj grave, "Zbatimi i normave, ndryshimi i mendjes".

⁶⁵ Sipas anketës së vitit 2021 mbi Perceptimin Publik për Barazinë Gjinore dhe Dhunën ndaj Grave të zhvilluar nga Rrjeti i Grave të Kosovës, rreth 64% e të anketuarve romë, ashkali dhe egjiptianë kanë dëgjuar për këtë fushatë. Të gjithë të anketuarit nga komunitetet romë, ashkali dhe egjiptianë janë pajtuar që martesat e hershme duhet të ndalohen.

⁶⁶ Shih Kapitullin V, pjesa në nenin 30 (Kompensimi)

Ligjore, ato nuk janë pjesë e përpjekjes së koordinuar parandaluese të të gjitha institucioneve përkatëse. Në këtë mënyrë, qëllimi i nismave të tilla ndërgjegjësuere përqendrohet në ndarjen e informacionit praktik se si të sigurohet mbledhja e provave mjekoligjore, në vend që të trajtohet stigma sociale dhe qëndrimet e fajësimit të viktimave që prekin viktimat e dhunës seksuale. Duket thelbësore të kapërcehen boshllëqe të tilla duke rritur nivelin e ndërgjegjësimit shoqëror për dhunën seksuale në kontekstin e përpjekjeve për të rritur barazinë gjinore, duke përfshirë respektimin e pëlqimit të grave për aktet seksuale, si një mjet për të parandaluar dhunën e mëtejshme si dhe për të siguruar që gratë të ndihen mjaftueshëm të sigurta dhe të fuqizuara për të raportuar dhunën dhe për të kërkuar ndihmë.

80. Përveç kësaj, duket se ka pak ose aspak iniciativa ndërgjegjësuere publike në lidhje me format e tjera të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit si dhuna psikologjike, dhuna ekonomike ose përndjekja, veçanërisht kur kryhet në sferën digjitale. Ky boshllëk është veçanërisht problematik duke pasur parasysh ndërgjegjësimin e ulët të shoqërisë për forma të tilla të dhunës⁶⁷ dhe indikacionet e përhapjes së dhunës së tillë në Kosovë⁶⁸. Në mënyrë të ngjashme, nuk duket të jetë kryer asnjë aktivitet për të sensibilizuar publikun e gjerë mbi dëmin e shkaktuar ndaj fëmijëve që janë dëshmitarë të dhunës në familje. Detyrimi i përfshirë në nenin 13 parasheh shprehimisht promovimin dhe zhvillimin e fushatave dhe programeve të rregullta për të ngritur kuptimin e publikut për të gjitha format e dhunës të mbuluara nga konventa, duke përfshirë pasojat e tyre mbi fëmijët e ekspozuar ndaj dhunës së tillë. Në këtë aspekt, Udhëzuesi për Ndërgjegjësim për Dhunën ndaj Grave dhe Dhunën në Familje në Kosovë* është lansuar nga Këshilli i Evropës në vitin 2021.⁶⁹ Për më tepër, Rekomandimi i Përgjithshëm nr. 1 i GREVIO-s për dimensionin digjital të dhunës ndaj grave kërkon në mënyrë eksplicite zbatimin e fushatave ndërgjegjësuere mbi format e ndryshme të dhunës ndaj grave të ushtruara në sferën digjitale, si dhe për mbështetjen e disponueshme për viktimat.

81. Ju rekomandohet autoriteteve që të shumëfishojnë dhe mbështesin më tej përpjekjet e tyre për rritjen e ndërgjegjësimit për të trajtuar të gjitha format e dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit, përfshirë organizimin e fushatave dhe duke u angazhuar në partneritet me OJQ-të për të drejtat e grave dhe organizatat me bazë në komunitet që punojnë me gratë në rrezik të diskriminimit të ndërlidhur dhe mediat.

C. Arsimi (neni 14)

82. Qëndrimet, bindjet dhe modelet e sjelljes formohen shumë herët në jetë. Prandaj, institucionet arsimore luajnë rol të rëndësishëm në promovimin e barazisë mes grave dhe burrave dhe të drejtave të njeriut. Prandaj, neni 14 kërkon hartimin e materialit mësimor që promovon barazinë mes grave dhe burrave, rolet gjinore jo-stereotipe, respektin e ndërsjellë, zgjidhjen jo të dhunshme të konflikteve në marrëdhëniet ndërpersonale, të drejtën për integritet personal dhe që informon nxënësit për format e ndryshme të dhunës gjinore ndaj grave.

83. Në mënyrë premtuese, përfshirja gjinore në programet dhe materialet mësimore të arsimit kërkohet sipas Ligjit për Barazinë Gjinore.⁷⁰ Kështu, neni 21 parasheh që institucionet arsimore janë të detyruara të përfshijnë edukimin për barazi gjinore në kurrikulat shkollore në të gjitha nivelet, veçanërisht përfshirë aktivitete mësimore për të sensibilizuar të rinjtë për barazinë gjinore. Ligji kërkon gjithashtu përfshirjen e perspektivës gjinore dhe eliminimin e stereotipeve, paragjykimeve dhe praktikave gjinore në kundërshtim me barazinë gjinore në programet arsimore, tekstet shkollore dhe materiale të tjera.

⁶⁷ Sipas një ankete të vitit 2021 nga Qendra Kosovare për Studime Gjinore, vetëm 65% e të anketuarve besojnë se përndjekja është e dënueshme me ligj, dhe 54% besojnë kështu për sa i përket dhunës ekonomike. Jusufi, N. (2021). Perceptimet publike mbi barazinë gjinore dhe dhunën me bazë gjinore. Qendra Kosovare për Studime Gjinore,

⁶⁸ Informacion i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit; OSBE. (2019). Anketa për mirëqenien dhe sigurinë e grave në Kosovë.

⁶⁹ Henry, N. dhe Berisha, A. (2021) Udhëzuesi për Ndërgjegjësim për Dhunën ndaj Grave dhe Dhunën në Familje, Këshilli i Evropës: 'Fuqizimi i Luftës Kundër Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje në Kosovë*'

⁷⁰ Ligji për Barazi Gjinore, neni 21.

84. Përveç kësaj, parimet e barazisë dhe të mosdiskriminimit janë të përfshira në Kornizën Kurrikulare të Arsimit Parauniversitar, kurrikulën bërthamë për arsimin fillor⁷¹ dhe të mesëm⁷² të hartuar nga Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit, e cila përcakton barazinë gjinore dhe të drejtat e njeriut si çështje ndërkurrikulare që do të trajtohen përmes lëndëve të ndryshme. Plani Strategjik i Arsimit në Kosovë (2017-2021) gjithashtu parashikoi integrimin gjinor në kurrikulat në të gjitha nivelet e arsimit, megjithëse asnjë masë konkrete nuk ishte përfshirë për këtë qëllim. Ministria e Arsimit e ka informuar delegacionin se është finalizuar rishikimi i Kornizës Kurrikulare të Arsimit Parauniversitar dhe kurrikulës bërthamë për arsimin fillor dhe të mesëm dhe se çështjet për barazi gjinore dhe zgjidhje jo të dhunshme të konflikteve janë përfshirë në kudër të objektivave, parimeve, kompetencave dhe përshkrimeve të fushave të saj kurrikulare. Po kështu, sipas Ministrisë së Arsimit, këto çështje trajtohen nga lëndë të ndryshme të detyrueshme në të gjitha nivelet e arsimit (p.sh. "Shoqëria dhe mjedisi" në arsimin fillor, "Edukata qytetare" në arsimin e mesëm) si dhe përmes temave ndërkurrikulare si p.sh. "Edukimi për paqe". Gjithashtu, në shkollat e mesme është futur një lëndë zgjedhore e titulluar "Aftësitë për jetën" e cila mbulon edhe çështjet e barazisë gjinore.

85. Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje (2016-2020) kishte paraparë rishikimin e Kornizës Kurrikulare të Arsimit Parauniversitar për të përfshirë informacion të standardizuar për dhunën në familje. Në praktikë, duket se ndërsa disa materiale mësimore për dhunën në familje janë përfshirë në kurrikulë, mungojnë materialet edukative që trajtojnë format e tjera të dhunës ndaj grave.⁷³ Në përgjithësi, hulumtimet tregojnë se shumica e adoleshentëve raportojnë mungesë të aktiviteteve shkollore që synojnë parandalimin dhe luftimin e dhunës.⁷⁴ Kjo është veçanërisht shqetësuese duke pasur parasysh se edhe pse gjeneratat e reja janë më të vetëdijshëm për dëmin e shkaktuar nga dhuna në familje sesa gjeneratat e vjetra,⁷⁵ një pjesë e madhe e të rinjve ende e pranojnë dhunën ose nuk e kundërshtojnë atë.⁷⁶

86. Ligji për Botimin e Teksteve Shkollore gjithashtu ndalon tekstet shkollore dhe materialet mësimore që përmbajnë informacione që bien ndesh me të drejtat e njeriut dhe parimet e barazisë gjinore. Veç kësaj, delegacioni vëren me interes se Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit ka hartuar standardet për tekstet shkollore,⁷⁷ duke përfshirë standardin për barazinë gjinore, që synon të sigurojë që tekstet shkollore dhe materialet pedagogjike të kontribuojnë në edukimin e fëmijëve për barazinë gjinore dhe eliminimin e diskriminimit me bazë gjinore dhe stereotipet gjinore, duke ofruar tregues për të matur nëse secili material përmbush standardet e tilla. Pavarësisht ekzistencës së këtyre standardeve, hulumtimet dhe dëshmitë e historike sugjerojnë se gjuha e njëanshme gjinore, ndër të tjera, vazhdon të ekzistojë në tekstet shkollore.⁷⁸ Është interesante se në vitin 2019, Agjencia për Barazi Gjinore lansoi manualin "Parandalimi i stereotipeve gjinore në tekstet shkollore", i cili shërben si një mjet jo detyrues për të hequr diskriminimin gjinore në tekstet shkollore, por nuk u ofrua asnjë indikacion për përdorimin praktik të këtij manuali nga redaktorët e teksteve shkollore. Në dhjetor 2021, Rrjeti i Grave të Kosovës, rrjeti kryesor i OJQ-ve për të drejtat e grave në Kosovë*, ka nënshkruar një memorandum mirëkuptimi me Ministrinë e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit për të rishikuar tekstet shkollore nga perspektiva gjinore.

⁷¹ Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë. (2012). Kurrikula bërthamë për arsimin parashkollor dhe fillor në Kosovë.

⁷² Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë. (2012). Kurrikula bërthamë për arsimin e mesëm të ulët në Kosovë (klasat VI, VII, VIII dhe IX) dhe kurrikula bërthamë për arsimin e mesëm të lartë në Kosovë (klasat X, XI, XII).

⁷³ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK.

⁷⁴ Qendra Kosovare për Studime Gjinore. (2012). "Përhapja e dhunës në marrëdhëniet e adoleshentëve". Rezultatet nga ky raport tregojnë se 46% e burrave dhe 40% e grave raportuan pranimin e dhunës kur i dashuri godet të dashurën e tij sepse ajo e kishte tradhtuar; ose 27% e të anketuarve nuk mendojnë se shuplaka do të përkufizohej si akt dhune.

⁷⁵ Qendra Kosovare për Studime Gjinore. (2021). "Perceptimi publik në vitin 2021 për barazinë gjinore dhe dhunën ndaj grave".

⁷⁶ Qendra Kosovare për Studime Gjinore. (2012). "Përhapja e dhunës në marrëdhëniet e adoleshentëve".

⁷⁷ Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (2011) "Standardet për tekstet shkollore".

⁷⁸ Informacioni i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit; shih YIHR. (2017). Gjuhë diskriminuese në tekstet shkollore-Analiza e teksteve të shkollave të mesme (në gjuhën shqipe), cituar në OSBE. (2019). Anketa për mirëqenien dhe sigurinë e grave në Kosovë. f. 24.

87. Në sektorin e arsimit, janë krijuar mekanizma komunal koordinues që synojnë parandalimin e braktisjes së shkollës, përkatësisht Ekipi për Parandalim dhe Reagim ndaj Braktisjes dhe Mos-regjistrimit në Arsimin e Detyrueshëm (EPRBM). Këtu përfshihen përfaqësuesit e shkollave, prindërit, nxënësit, si dhe drejtoritë komunale për shëndetësi dhe mirëqenie sociale të ngarkuara me identifikimin dhe mbështetjen e fëmijëve në rrezik të braktisjes. Në vitet e fundit, është bërë përpunim në uljen e shkallës së braktisjes së shkollës, veçanërisht në mesin e komuniteteve rom, ashkali dhe egjiptian.⁷⁹ Duke marrë parasysh lidhjen ndërmjet braktisjes së shkollës dhe martesave të hershme, delegacioni ka marrë indikacione se EPRBM-të mund të identifikojnë rastet e vajzave në rrezik për martesë të hershme dhe të ndërmarrin veprime parandaluese. Megjithatë, është e paqartë se si rreziqet e martesës së hershme dhe të detyruar vlerësohen nga këta mekanizma në mënyrë konsistente. Kur trajtohet martesë e hershme dhe e detyruar që prek vajzat romë, ashkali dhe egjiptiane, duhet kushtuar vëmendje e kujdesshme për të shmangur praktikatat stigmatizuese dhe viktimizimin dytësor. Për këtë qëllim, organizatat e shoqërisë civile kanë theksuar nevojën për të nxitur ndërhyrjet e bazuara në komunitet. Në të raportet bazë të vlerësimit në lidhje me disa shtete palë në Konventën e Stambollit,⁸⁰ GREVIO ka identifikuar si praktika premtuese përfshirjen e ndërmjetësuesve romë në shkolla dhe shërbime të tjera përkatëse siç rekomandohet në Rekomandimin e Këshillit të Evropës CM/Rec(2012)9 të Komitetit të Ministrave drejtuar shteteve anëtare për ndërmjetësimin si një mjet efektiv për promovimin e respektimit të të drejtave të njeriut dhe përfshirjen sociale të romëve.

88. Në vitin 2013, Agjencia për Barazi Gjinore ka publikuar një protokoll për evidentimin dhe raportimin e rasteve të dhunës në shkolla.⁸¹ Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit e informoi delegacionin se është hartuar një manual për zbatimin e tij dhe janë mbajtur sesione informuese në shkolla, si dhe sesione trajnuese për mësimitdhënësit për modulën raportues. Përkundër këtyre masave, niveli i rasteve të raportuara në shkolla është relativisht i ulët dhe ndryshon nga 20 në 40 në vit, sipas Ministrisë së Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë. Këto shifra të ulëta, të shoqëruara me hulumtime që tregojnë se mësimitdhënësit nuk kanë njohuri për procedurat e raportimit dhe format e ndryshme të dhunës të mbuluara nga konventa⁸² tregojnë se nevojiten më shumë trajnime për mësimitdhënësit dhe stafin arsimor për të përmirësuar zbulimin dhe referimin e fëmijëve në rrezik të ngacmimit seksual, dhunë seksuale, martesës të detyruar, dhunës në sferën digjitale ose dhunën në familje, duke përfshirë fëmijët që janë dëshmitarë të dhunës në familje.

89. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të vazhdojnë përpjekjet e tyre për të përfshirë materiale mësimore mbi barazinë mes grave dhe burrave, të gjitha format e dhunës gjinore ndaj grave dhe vajzave, rolet gjinore jostereotipe, respektin e ndërsjellë, zgjidhjen e konflikteve ndërpersonale pa dhunë dhe të drejtën për integritet personal në kurrikulën formale, të përshtatur me kapacitetin në zhvillim të nxënësve. Gjithashtu ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të marrin masa të mëtejshme për të garantuar ndërhyrjen e hershme nga stafi arsimor kur fëmijët, veçanërisht vajzat, janë në rrezik të ndonjë prej formave të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit.

D. Trajnimi i profesionistëve (neni 15)

90. Standardi i vendosur nga konventa në nenin 15 të saj është ai i trajnimit sistematik fillestar dhe gjatë shërbimit të profesionistëve përkatës që merren me viktimat ose kryerësit e të gjitha akteve të dhunës. Trajnimi që kërkohet duhet të mbulojë parandalimin dhe zbulimin e dhunës së tillë, barazinë mes grave dhe burrave, nevojat dhe të drejtat e viktimave dhe parandalimin e viktimizimit dytësor.

⁷⁹ UNICEF.2019-2020 MICS në Kosovë & 2019-2020 MICS me komunitetet rom, ashkali dhe egjiptian në Kosovë. Fotografi statistikore.

⁸⁰ Shihni raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për: Serbinë (paragrafi 120) dhe Poloninë (paragrafi 130.<)

⁸¹ Rastet raportohen përmes Sistemit të Menaxhimit të Informacionit Arsimor.

⁸² Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026), f.31; Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK. f.122

91. Në Kosovë* ekzistojnë iniciativa të ndryshme për të trajnuar profesionistët në kontakt me viktimat e dhunës ndaj grave, fushëveprimi dhe frekuenca e të cilave ndryshojnë nga institucionet. Është e rëndësishme se, në përputhje me mandatin e saj⁸³, Agjencia për Barazi Gjinore luan rol aktiv në organizimin e sesioneve trajnuese për ngritjen e kapaciteteve për profesionistë të ndryshëm për barazinë gjinore, dhunën në familje dhe në një masë më të vogël për dhunën ndaj grave. Duke mirëpritur atë që u cek më sipër, mund të vërehet përgjithësisht se shumica e iniciativave trajnuese mbi temat e mbuluara nga neni 15 janë nisma afatshkurtra me fokus dhunën në familje dhe pa theks të veçantë në asnjë nga format e tjera të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit, siç janë ngacmimi seksual, dhuna seksuale, martesë e detyruar ose dhuna në sferën digjitale. Përveç kësaj, shumica e iniciativave të trajnimit për dhunën në familje rrallë përdorin një qasje të ndërlidhur e cila do të kërkohej për të adresuar nevojat e grave dhe vajzave në rrezik ose të ekspozuar ndaj diskriminimit të shumëfishtë.

92. Akademia e Drejtësisë⁸⁴ organizon një program trajnimi fillestar bazë dymbëdhjetë mujor për gjyqtarët dhe prokurorët e sapoemëruar, i cili përfshin trajnime për dhunën në familje në kuadër të Modullit të së Drejtës Familjare që arrin në një total prej 18 orësh trajnimi.⁸⁵ Akademia e Drejtësisë organizon gjithashtu sesione vjetore trajnimi të vazhdueshme për zhvillimin e aftësive profesionale të gjyqtarëve, prokurorëve dhe profesionistëve të tjerë gjyqësor bazuar në vlerësimin e nevojave të zhvilluar nga institucionet gjyqësore. Për shembull, në programin vjetor të trajnimit për vitin 2022, janë planifikuar kurse trajnimi njëditore ose dyditore, si module mbi aspektet e së drejtës penale të dhunës në familje, procedurat gjyqësore, mbrojtjen e fëmijëve dhe rastet e shkurorëzimit në kontekstin e dhunës familjare.⁸⁶ Sipas Akademisë së Drejtësisë, këto module mbulojnë parandalimin e viktimizimit dytësor të grave viktime si dhe çështjet që lidhen me dhunën ekonomike dhe format e tjera të dhunës ndaj grave. Megjithatë, vetë Akademia e Drejtësisë vë në dukje se seancat trajnuese duhet të përditësohen për të pasqyruar zhvillimet e reja gjyqësore, duke përfshirë praktikat gjyqësore përkatëse të kohëve të fundit. Programi i trajnimit për vitin 2022 ka përfshirë edhe një trajnim për trajnerë të titulluar "Luftimi i dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje" i fokusuar në aspektet e së drejtës penale dhe civile, i cili pritet të inkorporojë një program trajnimi për gjyqtarët dhe prokurorët në Kosovë* të publikuar nga Këshilli i Evropës.⁸⁷

93. Megjithatë, është theksuar mungesa e trajnimit në sektorin gjyqësor në lidhje me protokollin e agjencive të shumta për trajtimin e dhunës në familje,⁸⁸ duke rezultuar kryesisht në atë që gjyqtarët të kenë njohuri të kufizuara për këtë. Krahasuar me këtë, trajnimi i prokurorëve duket të jetë më i gjerë, veçanërisht duke pasur parasysh se Prokuroria e Shtetit ka caktuar në të gjitha prokuroritë themelore nga një Koordinator kundër Dhunës në Familje përgjegjës për trajtimin e rasteve të dhunës në familje.⁸⁹

94. Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna Kundër Grave (2022-2026) parasheh masa për ngritjen e kapaciteteve brenda sektorit gjyqësor për të siguruar një reagim efektiv ndaj viktimave të dhunës në familje dhe një qasje të përqendruar te viktime. Sipas Akademisë së Drejtësisë, programi i saj i trajnimit për dhunën në familje për vitin 2022 është rishikuar dhe ri-hartuar në përputhje me kërkesat e strategjisë. Megjithatë, përgjithësisht, trajnimi për gjyqtarët, prokurorët dhe profesionistët e tjerë të drejtësisë përqendrohet kryesisht në dhunën në familje, ndërsa format e tjera të dhunës ndaj grave, si dhuna seksuale, martesë e detyruar ose ngacmimi seksual, mbeten të pa adresuara. Edhe pse Akademia e Drejtësisë ofron sesione trajnimi për Ligjin për Mbrojtjen nga Diskriminimi, Ligjin për Barazi Gjinore dhe Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut dhe Protokollet e saj, është e paqartë nëse dhe si këto sesione trajnimi trajtojnë format e dhunës ndaj grave të mbuluara nga Konventa e Stambollit. Përveç kësaj, ndërkohë që trajnimi për gjyqtarët dhe prokurorët e sapoemëruar është i detyrueshëm, trajnimet

⁸³ Sipas nenit 8 të Ligjit për Barazi Gjinore, Agjencia për Barazi Gjinore ka mandat të organizojë trajnime për integrim gjinor dhe buxhetim gjinor për institucionet.

⁸⁴ Ligji për Akademinë e Drejtësisë

⁸⁵ Akademia e Drejtësisë. (2020). Programi i Trajnimit Fillestar. Gjenerata VIII e gjyqtarëve të sapoemëruar 2020/2021.

⁸⁶ Akademia e Drejtësisë. (2021). Programi i trajnimit 2021-2022. (Shtojca II e Programit Kornizë 2021-2022)

⁸⁷ Skinnider, E. dhe Qosaj-Mustafa, A. (2020). Parandalimi dhe Luftimi i Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje. Doracak i Trajnimit të Trajnerëve për Prokurorët dhe Gjyqtarët. Këshilli i Evropës.

⁸⁸ Procedurat Standarde të Veprimit kundër dhunës në familje janë paraqitur në nenin 18 (detyrimet e përgjithshme)

⁸⁹ Shih Kapitullin IV, seksionin në nenet 49 dhe 50 (Detyrimet e përgjithshme; Reagimi, parandalimi dhe mbrojtja e menjëhershme; Hetimi efektiv dhe ndjekja penale)

e vazhdueshme për gjyqtarët dhe prokurorët ndiqen në baza vullnetare. Akademia e Drejtësisë e njoftoi delegacionin për mundësinë që Këshilli Gjyqësor i Kosovës dhe Këshilli Prokurorial i Kosovës ta bëjnë të detyrueshëm këtë trajnim gjatë shërbimit pas vlerësimit të performancës së gjyqtarëve dhe prokurorëve. Mirëpo, delegacionit nuk iu dha asnjë informacion në lidhje me nivelin e zbatimit të kësaj mase.

95. Sa i përket zyrtarëve të zbatimit të ligjit, sipas Akademisë së Kosovës për Siguri Publike, trajnimi fillestar njëjavor fokusohet në dhunën në familje dhe dhunën seksuale dhe mbulon tema që kanë të bëjnë me Ligjin për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, nxjerrjen e urdhrave mbrojtës, zhvillimin e vlerësimit të rrezikut dhe hetimin e dhunës në familje nga një qasje e përqendruar te viktimat. Pas këtij trajnimi fillestar, të gjithë kadetët e policisë i nënshtrohen një trajnimi praktik nëntëmuor nëpër njësi të ndryshme policore, duke përfshirë njësitë për hetimin e dhunës në familje. Sa i përket trajnimit gjatë shërbimit, Akademia e Kosovës për Siguri Publike zhvillon një kurs trajnimi njëjavor për të drejtat e njeriut, komunikim joverbal, menaxhim të stresit, hetim të dhunës në familje si dhe trajnim bazë për barazinë gjinore. Delegacioni u informua se Policia e Kosovës ka zhvilluar një kurs kurrikular i cili ofron procedura të standardizuara për reagimin e parë ndaj rasteve të dhunës në familje për policët e vijës së parë dhe hetuesit e dhunës në familje. Në vitin 2019 dhe 2020, ky trajnimi i detyrueshëm i specializuar është ndjekur nga më shumë se mbi 500 zyrtarë policorë. Trajnime të detyrueshme të avancuara për hetimin e dhunës në familje ofrohen gjithashtu çdo vit për zyrtarët policor të caktuar në njësitë për hetimin e dhunës në familje të themeluara në stacionet policore.

96. Pavarësisht përpjekjeve të mësipërme për të forcuar aftësitë e zyrtarëve policor, delegacionit nuk iu tregua nëse seancat e trajnimit mbulojnë sistematikisht të gjitha format e dhunës ndaj grave, si ngacmimi seksual, përndjekja, martesat e detyruara dhe dhuna në sferën digjitale. Për më tepër, është e paqartë nëse një trajnim i tillë bazohet të kuptuarit gjinor të dhunës në familje që do të adresonte çekuilibrin e pushtetit mes grave dhe burrave si shkak rrënjësor i një dhune të tillë dhe faktor për të informuar të gjitha ndërhyrjet e policisë.

97. Trajnimi fillestar dhe gjatë shërbimit për punonjësit e kujdesit shëndetësor duket të jetë i kufizuar. Delegacioni u informua se në vitin 2021, Oda e Mjekëve të Kosovës dhe Oda e Infermierëve të Kosovës, organe të pavarura përgjegjëse për lëshimin dhe revokimin e licencave profesionale, kanë nënshkruar memorandume individuale të mirëkuptimit me OJQ-në për të drejtat e grave Medica Gjakova, për të ofruar trajnime të vazhdueshme mbi dhunën me bazë gjinore për profesionistët e kujdesit shëndetësor. Si pjesë e këtij pilot projekti, Medica Gjakova është duke trajnuar punëtorët e kujdesit shëndetësor primar dhe sekondar në Gjakovë dhe Prizren. Për të nxitur pjesëmarrjen, këto kurse trajnimi janë të akredituara me 20 pikë në kuadër të sistemit të Krediteve të Edukimit të Vazhdueshëm Mjekësor, sipas të cilit të gjithë punëtorët e kujdesit shëndetësor duhet të marrin të paktën 100 pikë akreditimi të arsimit të vazhdueshëm profesional për të vazhduar licencat e tyre çdo pesë vjet. Delegacionit nuk iu dha asnjë informacion i mëtejshëm për trajnimin e punonjësve të kujdesit shëndetësor, dhe Strategjia Sektoriale e Shëndetësisë (2017-2021) nuk ka përfshirë asnjë masë për të siguruar trajnimin e profesionistëve të kujdesit shëndetësor për dhunën ndaj grave. Duke marrë parasysh rolin e punëtorëve shëndetësorë në zbulimin e hershëm të një dhune të tillë, është thelbësore që ata të marrin trajnim sistematik për zbulimin dhe ofrimin e kujdesit të informuar për traumat për gratë viktimat.

98. Sa i përket shërbimeve të përgjithshme sociale, duket se ofrohen pak seanca trajnimi për stafin që punon në Qendrat për Punë Sociale, përtej trajnimeve të mësipërme për dhunën në familje të udhëhequr nga Agjencia për Barazi Gjinore. Ky boshllëk është shumë shqetësues, duke pasur parasysh rolin e tyre parësor në procesin e mbrojtjes dhe rikuperimit të viktimave të dhunës në familje, si dhe përfshirjen e tyre në këshillimin e gjykatave në rastet e mbrojtjes dhe kujdestarisë së fëmijëve.⁹⁰ Raportet nga OJQ-të kanë dokumentuar vazhdimisht tendencën në mesin e punëtorëve socialë për të pajtuar gratë viktimat të dhunës në familje me kryerësit e dhunës ndaj tyre për të "ruajtur" familjen dhe për t'i rekomanduar kujdestarinë e fëmijëve babait abuzues kryesisht bazuar në gjendjen e tyre financiare.⁹¹ Trajnimi sistematik dhe i detyrueshëm për stafin që punon në Qendrat për Punë Sociale do të ishte thelbësor në sensibilizimin

⁹⁰ Shih Kapitullin IV, pjesa në nenin 20 (shërbimet e përgjithshme mbështetëse)

⁹¹ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK.

e tyre mbi dinamikën e dhunës gjinore ndaj grave, duke përfshirë marrëdhëniet e pabarabarta të pushtetit mes burrave dhe grave, dhe të drejtat e viktimave.

99. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të sigurojnë trajnime sistematike dhe të detyrueshme fillestare dhe gjatë shërbimit për parandalimin, zbulimin dhe ndjekjen penale të të gjitha formave të dhunës ndaj grave të mbuluara nga Konventa e Stambollit, duke përfshirë nevojat dhe të drejtat e viktimave, veçanërisht atyre në një situatë të ndjeshme dhe për parandalimin e viktimizimit dytësor dhe stereotipeve gjinore për të gjithë profesionistët, në veçanti punëtorët e kujdesit shëndetësor, punëtorët socialë dhe gjyqësorin. Të gjitha përpjekjet e trajnimit duhet të mbështeten dhe përforcohen nga protokolle dhe udhëzime të qarta që përcaktojnë standardet që stafi pritët të ndjekë.

E. Intervenimi parandalues dhe programet e trajtimit (neni 16)

1. Programet për kryerësit e dhunës në familje

100. Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje rregullon trajtimin psiko-social për kryerësit e dhunës në familje dhe trajtimin e detyrueshëm mjekësor për kryerësit e varur nga alkooli dhe droga.⁹² Këto detyrime shtjellohen më tej në udhëzimet administrative.⁹³ Masat për krijimin e programeve të tilla mund të gjurmohen në Programin e parë të Kosovës për Dhunën në Familje (2011-2014). Përderisa strategjitë pasuese kanë përfshirë masa të ngjashme, disponueshmëria e programeve për kryerësit e dhunës në Kosovë* mbetet e kufizuar. Sipas Udhëzimit Administrativ që rregullon programet për kryerësit e dhunës, trajtimet psiko-sociale mund të ofrohen nga institucionet shëndetësore, institucionet sociale dhe ofruesit e licencuar të shërbimeve sociale (përfshirë OJQ-të), ndërsa trajtimi mjekësor për kryerësit e dhunës me probleme të varësisë duhet të bëhet nga institucionet mjekësore. Në praktikë, institucionet shëndetësore, kryesisht qendrat e shëndetit mendor, janë subjektet kryesore që ofrojnë të dy llojet e programeve. Përveç kësaj, dy OJQ, Qendra SIT në Prishtinë dhe Shtëpia e Sigurt në Gjakovë, kanë krijuar pilot programe të trajtimit psiko-kognitiv të cilat synojnë të përmbushin më mirë standardet ndërkombëtare.⁹⁴ Megjithatë, programe të tilla të drejtuara nga OJQ-të për kryerësit e dhunës kanë marrë vetëm mbështetje të kufizuar financiare për të kryer veprime të tilla. Shërbimi Korrektues i Kosovës gjithashtu tregoi se ata zbatojnë një program të terapisë grupore kognitive-të sjelljes për "Menaxhimin e Zemërimit" në hapësirat e mbajtjes.

101. Shumica e programeve për kryerësit e dhunës urdhërohen nga gjykata, por duket se nuk ka të dhëna për numrin e pjesëmarrësve në programet e urdhëruara nga gjykata dhe ato vullnetare. Hulumtimet nuk kanë gjetur dëshmi të programeve të kryerësve të dhunës me kurrikulë, udhëzime, protokolle dhe standarde të qarta.⁹⁵ Meqenëse nuk ka standarde unike për prioritizimin e sigurisë së grave viktimave dhe të drejtave të tyre të njeriut, është e paqartë se deri në çfarë mase të gjitha programet kryejnë vlerësim të rregullt të rrezikut dhe adresojnë stereotipet negative seksiste që përjetësojnë dhunën me bazë gjinore ndaj grave. Për më tepër, disa programe trajtimi të disponueshme në institucionet shëndetësore publike duket se fokusohen në menaxhimin e zemërimit, në vend që të inkurajojnë kryerësit e dhunës të marrin përgjegjësinë për veprimet e tyre. Fakti që shërbimet e shëndetit mendor janë subjektet kryesore publike që ofrojnë të gjitha programet ekzistuese për kryerësit e dhunës, ka shkaktuar shqetësim për qasjen e ngushtë mjekësore të ndërhyrjeve për kryerësit e dhunës. Në raportet bazë të vlerësimit,⁹⁶ GREVIO vuri në dukje se programet për kryerësit e dhunës që fokusohen në trajtimin mjekësor janë problematike, pasi ato duket se tregojnë se dhuna do të përfundojë nëse tejkalohet varësia nga droga ose alkooli ose problemi i shëndetit mendor, në vend që të promovohet ndryshimi i sjelljes tek kryerësit e dhunës në bazë të pranimit

⁹² Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, nenet 4 dhe 9

⁹³ Udhëzimi Administrativ nr. 2/2012 për përcaktimin e vendit dhe mënyrës së trajtimit psikosocial të kryerësit të dhunës në familje dhe Udhëzimit Administrativ nr. 02/2013 ofrojnë indikacione për trajtimin e detyrueshëm të personave të varur nga alkooli dhe droga.

⁹⁴ Oddone, C. Dhe Morina, D. (2021). "Krijimi i programeve të trajtimit për kryerësit e dhunës në familje dhe dhunës ndaj grave. Analiza e kornizës ligjore të Kosovës* dhe raportit të praktikave të mira". Këshilli i Evropës

⁹⁵ Krol et al. (2017). "Hartëzimi i Shërbimeve Mbështetëse për Viktimat e Dhunës ndaj Grave në Kosovë*". Këshilli i Evropës.

⁹⁶ Raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Francën (paragrafi 121), Monakon (paragrafi 56) dhe Malin e Zi (paragrafi 94)

të përgjegjësishë për dhunën e kryer.

102. Megjithatë, vihet re me kënaqësi se Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) ka vendosur objektiv specifik për zhvillimin dhe zbatimin e programeve për trajtimin psiko-social të kryerësve të dhunës, në përputhje me kërkesat dhe standardet ndërkombëtare. Ky objektiv parashikon zhvillimin e kurrikules dhe moduleve për programet për kryerësit e dhunës dhe për trajnimin e profesionistëve që ofrojnë këto programe, ku të dy këto aspekte kërkojnë trajtimin e kryerësve të dhunës në familje sipas kuptimit gjinor të dhunës ndaj grave.

103. Ju rekomandohet fuqimisht për autoritetet që:

- a. të hartojnë standarde minimale të cilësisë për të gjitha programet për kryerësit e dhunës në familje, të cilat duhet të vendosin në qendër të tyre sigurinë e viktimave dhe të drejtat e tyre të njeriut dhe që duhet të përfshijnë bashkëpunimin e ngushtë ndërmjet programeve për kryerësit e dhunës dhe shërbimeve të specializuara që ndihmojnë viktimat;
- b. të shtojnë numrin e programeve të disponueshme, të detyrueshme dhe vullnetare, për të siguruar disponueshmërinë e tyre në të gjithë territorin bazuar në standardet minimale të cilësisë;
- c. të sigurojnë që vlerësimi i jashtëm i programeve të tilla të kryhet dhe në përputhje me praktikën dhe parimet më të mira të njohura ndërkombëtarisht, duke përfshirë analizën e informacionit të besueshëm për përsëritjen e veprës penale, në mënyrë që të vlerësohet nëse programet i shërbejnë qëllimeve të synuara parandaluese;
- d. të sigurojnë që programet për kryerësit e dhunës në familje të jenë pjesë e një qasjeje nga agjenci të shumta duke përfshirë të gjitha institucionet përkatëse, përfshirë OJQ-të; dhe
- e. të sigurojnë trajnim adekuat për të gjithë fasilitatorët e programeve të kryerësve të dhunës.

2. Programet për kryerësit e krimeve seksuale

104. Sa i përket trajtimit të kryerësve të krimeve seksuale, asnjë provë nuk sugjeron se ekzistojnë programe të tilla në Kosovë*. Ndërsa programet për kryerësit e dhunës në familje mund të mbulojnë dhunën seksuale të ushtruar në këtë kontekst, këto programe nuk janë të dizajnuara posaçërisht për kryerësit e krimeve seksuale.

105. Ju rekomandohet autoriteteve të hartojnë programe trajtimi për kryerësit e krimeve seksuale, të cilat marrin parasysh praktikën më të mira të zhvilluara ndërkombëtarisht dhe garantojnë qasje të bazuar në të drejtat e njeriut.

F. Pjesëmarrja e sektorit privat dhe e mediave (neni 17)

106. Komisioni i Pavarur për Media është organi përgjegjës për rregullimin dhe mbikëqyrjen e transmetimeve mediale në Kosovë*. Ai mund të vendosë sanksione ndaj mediave të licencuara që shkelin kushtet e licencimit të tyre, duke filluar nga kërkesat për tërheqje të materialeve specifike, shqiptimin e gjobave, deri te tërheqja e licencave. Disa nga këto kushte kërkojnë respektimin e dinjitetit njerëzor në programet komerciale audio-vizuale, mosdiskriminimin në bazë të gjinisë dhe arsye të tjera⁹⁷ dhe ndalimin e dhunës ekstreme ose përmbajtjeve të tjera që mund të dëmtojnë rëndë zhvillimin e duhur të fëmijëve.⁹⁸ Komisioni i Pavarur për Media mund të pranojë dhe hetojë ankesat në lidhje me shkeljen e dispozitave të mësipërme nga transmetuesit. Megjithatë, për hartimin e këtij raporti nuk u vunë në dispozicion të dhëna për ankesat lidhur me programet diskriminuese transmetuese të hetuara nga Komisioni i Pavarur për Media.

107. Është interesante se Programi i Kosovës për Barazi Gjinore (2020-2024) përfshin masa specifike që përfshijnë Komisionin e Pavarur për Media dhe Asociacionin e Gazetarëve të Kosovës. Ato përfshijnë programe dhe module trajnimi për gazetarët mbi barazinë gjinore dhe dhunën gjinore, si dhe masa për ritur ndërgjegjësimin për legjislacionin ekzistues kundër diskriminimit dhe barazi gjinore. Në këtë

⁹⁷ Ligji për Komisionin e Pavarur të Mediave, neni 27, paragrafi 4

⁹⁸ Po aty, neni 33

kontekst, Komisioni i Pavarur për Media ka nënshkruar një memorandum mirëkuptimi me Agjencinë për Barazi Gjinore dhe Qendrën Kosovare për Studime Gjinore në mënyrë që të bashkëpunojnë në zbatimin e masave të mësipërme.

108. Po ashtu është vërejtur më interes se Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) përfshinë disa masa duke përfshirë edhe mediat. Këto janë, për shembull, masat që inkurajojnë mediat për të vendosur udhëzime dhe standarde vetërregulluese për ngritjen e respektit për dinjitetin e grave dhe për të parandaluar dhunën ndaj grave; bashkëpunimin me mediat dhe kompanitë e teknologjisë së informacionit për të reaguar ndaj dhunës dhe ngacmimeve (seksuale) në internet ndaj grave dhe vajzave; ofrimin e informacioneve për fëmijët dhe prindërit për përdorimin e sigurt të pajisjeve digjitale të komunikimit; dhe trajnimin e sektorit medial për të raportuar mbi dhunën ndaj grave duke respektuar parimet etike dhe mbrojtjen e të dhënave personale. Strategjia planifikon gjithashtu masa për përfshirjen e sektorit privat, duke përfshirë promovimin e kushteve të punës që parandalojnë ngacmimin seksual dhe krijimin e stimujve për sektorin privat për të zbatuar iniciativa për të luftuar dhunën ndaj grave. Nëse zbatohen në mënyrë adekuate, masat e tilla kanë potencial që të mbështesin pjesëmarrjen e mediave dhe sektorit privat në parandalimin e dhunës ndaj grave.

109. Ju rekomandohet autoriteteve që të vazhdojnë përpjekjet e tyre për të inkurajuar në mënyrë aktive përfshirjen e mediave dhe sektorit privat, përfshirë sektorin e teknologjisë së informacionit, në parandalimin e dhunës ndaj grave në të gjitha format e saj, veçanërisht duke siguruar zbatimin e duhur dhe të shpejtë të masave përkatëse të parapara në Strategjinë Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026).

IV. Mbrojtja dhe mbështetja

110. Kapitulli IV i Konventës së Stambollit synon një strukturë mbështetëse të shumëanshme, profesionale dhe të orientuar kah viktimat për çdo grua që ka përjetuar ndonjë nga format e dhunës të mbuluara nga konventa.

A. Detyrimet e përgjithshme (neni 18)

111. Neni 18 i Konventës së Stambollit përcakton një sërë parimesh të përgjithshme që duhen respektuar në ofrimin e shërbimeve mbrojtëse dhe mbështetëse të përgjithshme dhe të specializuara. Një nga këto parime është nevoja që shërbimet të veprojnë në mënyrë të bashkërenduar dhe të koordinuar me përfshirjen e të gjitha agjencive përkatëse, duke marrë parasysh marrëdhëniet ndërmjet viktimave, kryerësve të dhunës, fëmijëve dhe mjedisit të tyre më të gjerë shoqëror. Adresimi i kompleksitetit të dhunës ndaj grave kërkon krijimin e një sistemi ndërhyrjeje që përfshin të gjithë sektorët e politikave, nivelet administrative dhe akterët relevant. Ndërhyrjet shumësektoriale dhe agjenci të shumta në nivel kombëtar, rajonal dhe lokal janë kyçe për të siguruar një reagim efektive dhe koherent ndaj të gjitha formave të dhunës. Koordinimi efektiv në nivele lokale është veçanërisht i rëndësishëm për të siguruar që reagimet i përshtaten nevojave të komunitetit dhe për ofrimin e shërbimeve të "të përgjithshme në një vend" për viktimat.

112. Në Kosovë*, Procedurat Standarde të Veprimit (PSV) për Mbrojtje nga Dhuna në Familje u miratuan nga Agjencia për Barazi Gjinore në vitin 2013, si një protokoll ndërsektorial që synon të vendosë një koordinim të standardizuar ndërmjet institucioneve në ofrimin e mbështetjes dhe mbrojtjes për viktimat e dhunës në familje. Këto udhëzime ofrojnë një kornizë për bashkëpunimin ndërmjet agjencive dhe sektorëve të shumtë në kuadër të institucioneve publike përkatëse dhe subjekteve të tjera në kontakt me viktimat e dhunës në familje, duke përfshirë policinë, institucionet gjyqësore, shërbimet shëndetësore, sociale dhe arsimore si dhe OJQ-të. PSV-të për Mbrojtje nga Dhuna në Familje përcaktojnë një procedurë të bazuar në katër faza: i. Identifikimi dhe raportimi i dhunës në familje; ii. Vlerësimi i rrezikut dhe referimi i viktimave në shërbimet mbështetëse; iii. Masat mbrojtëse për viktimat; dhe iv. Rikuperimi i viktimave nga dhuna në familje si dhe trajtimi i kryerësve të dhunës në familje. Ato përcaktojnë veprime specifike që

duhen ndërmarrë nga institucionet dhe subjektet nga sektorët përkatës, si dhe mjetet që do të përdoren, përgjatë fazave të ndryshme të procedurës. PSV-të për Mbrojtje nga Dhuna në Familje identifikojnë më tej një sërë detyrimesh për çdo institucion dhe subjekt të përfshirë nga sektorë të ndryshëm përkatës, dhe në këtë mënyrë përfaqësojnë një udhëzues të rëndësishëm për të reaguar ndaj rasteve të dhunës në familje në mënyrë të koordinuar.

113. Në disa komuna, PSV-të për Mbrojtje nga Dhuna në Familje zbatohen nga mekanizmat komunalë koordinues kundër dhunës në familje të përbërë nga profesionistë të sektorëve përkatës. Në komunat ku këta mekanizma janë efektivë, anëtarët e tyre kanë për detyrë të bashkëpunojnë në menaxhimin e rasteve individuale të dhunës në familje. Kur një anëtar i mekanizmit është i pari që është në kontakt me viktimën e dhunës në familje, roli i tij është të referojë viktimën tek anëtarët e tjerë të mekanizmave, për të siguruar bashkëpunimin ndërsektorial në ofrimin e formave të ndryshme të ndihmës për viktimat e dhunës në familje, duke përfshirë strehimoret, dhe lehtësojë qasjen e tyre në drejtësi. Në komunën e Gjakovës, ku u krijua mekanizmi i parë komunal koordinues dhe duket të jetë një model premtues, delegacioni vërejt se pavarësisht sfidave të vazhdueshme të ndërlidhura me mungesën e burimeve financiare dhe njerëzore, mekanizmi ishte thelbësor për të siguruar shkëmbime të shpejta formale dhe joformale ndërmjet profesionistëve, dhe për të siguruar qasje më të shpejtë në shërbimet mbështetëse dhe masat mbrojtëse të disponueshme për viktimat e dhunës në familje, por gjithashtu, në baza ad-hoc për viktimat e formave të tjera të dhunës me bazë gjinore, si martesë e detyruar.⁹⁹ Megjithatë, mekanizmat komunalë koordinues kundër dhunës në familje nuk ekzistojnë në të gjitha komunat anembanë Kosovës* dhe disa mekanizma ekzistues nuk janë plotësisht funksional – për arsye të stafit dhe buxhetit ose për shkak të mungesës së prioritizimit të masave të tilla në nivel komunal. Mesatarisht, vetëm gjysma e komunave në Kosovë* kanë krijuar mekanizma komunalë koordinues kundër dhunës në familje.¹⁰⁰

114. Ndërsa përpjekjet e mësipërme për të nxitur mbështetjen dhe bashkëpunimin ndërmjet shumë sektorëve dhe për të mbrojtur viktimat e dhunës në familje janë një zhvillim pozitiv, disa boshllëqe kufizojnë ndikimin e tyre. Vlerësimi i zbatimit të PSV-ve për Mbrojtje nga Dhuna në Familje i lansuar nga Agjencia për Barazi Gjinore në vitin 2019 ka treguar se mungesa e trajnimit të profesionistëve nga sektorë të ndryshëm lidhur me detyrat e tyre në kuadër të këtyre PSV-ve ka rezultuar në boshllëk njohurish në lidhje me procedurat ekzistuese, duke penguar ofrimin e koordinuar të mbështetjes adekuate dhe me kohë për viktimat e dhunës në familje. Në veçanti, vlerësimet e rrezikut nuk janë kryer me kohë dhe në mënyrë sistematike nga të gjithë profesionistët.¹⁰¹ Pa një vlerësim të rreziqeve ndaj të cilave mund të ekspozohen gratë që vuajnë nga dhuna në familje dhe fëmijët e tyre, ofruesit e shërbimeve mbështetëse të përgjithshme dhe të specializuara, duke përfshirë strehimoret, nuk mund t'u ofrojnë atyre mbështetje dhe mbrojtje të përshtatur. Për më tepër, disa ndërhyrje nga profesionistët nga të gjithë sektorët ende i japin përparësi ruajtjes së familjes si njësi dhe nuk marrin parasysh mjaftueshëm të drejtat dhe nevojat e grave. Edhe pse bashkëpunimi me strehimoret dhe OJQ-të është paraparë në PSV-të për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, roli i tyre mund të rritet shumë në procedurë. Një bashkëpunim më i madh i agjencive të shumta në kuadër të institucioneve dhe shërbimeve mbështetëse do të ishte thelbësor për të siguruar ofrimin e koordinuar të mbështetjes afatgjatë psiko-sociale dhe ekonomike për gratë viktime të dhunës në familje.

115. Për më tepër, duke vënë në dukje përpjekjet e agjencive të shumta për të promovuar qasjen e grave në mbështetje dhe mbrojtje në Kosovë* sipas PSV-ve të lartpërmendura dhe mekanizmave komunal koordinues kundër dhunës në familje, këta mekanizma janë krijuar me fushëveprim të kufizuar në dhunën në familje. Masa të ngjashme nuk ekzistojnë për format e tjera të dhunës ndaj grave të mbuluara nga konventa, siç është dhuna seksuale, martesë e hershme dhe e detyruar ose ngacmimi seksual që do të kërkonte një qasje gjithëpërfshirëse dhe nga agjenci të shumta për mbështetjen dhe mbrojtjen e viktimave.

⁹⁹ Në Gjakovë, mekanizmi është zyrtarizuar përmes nënshkrimit të një memorandumit të mirëkuptim nga të 24 institucionet anëtare të tij, duke përcaktuar përgjegjësitë e tyre.

¹⁰⁰ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK, f.11

¹⁰¹ Agjencia për Barazi Gjinore. (2019). Vlerësimi i nivelit të zbatimit të Procedurave Standarde të Veprimit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje në Kosovë. f. 154

116. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që:

- a. të miratojnë masat e nevojshme, duke përfshirë masat legislative, për të siguruar që bashkëpunimi i agjencive të shumta, duke përfshirë mekanizmat komunal koordinues ose iniciativat e tjera, të shtrihet edhe tek viktimat e të gjitha formave të dhunës ndaj grave;
- b. të përfshijnë procedura më të fuqishme dhe të rregullta të vlerësimit të rrezikut, si pjesë e koordinimit të agjencive të shumta për mbështetjen dhe mbrojtjen e viktimave, të mbështetura nga trajnimet dhe përpjekjet e mëtejshme për të forcuar përfshirjen e OJQ-ve dhe strehimoreve për të drejtat e grave, me qëllimin përfundimtar të garantimit të sigurisë së viktimës në të gjitha fazat;
- c. të garantojnë qëndrueshmëri strukturore dhe financiare të bashkëpunimit të agjencive të shumta, duke përfshirë mekanizmat komunal koordinues.

B. Informimi (neni 19)

117. E drejta e viktimës për informim është e sanksionuar në legjislacion dhe dokumente të politikave. Neni 24 i Ligjit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje përcakton përgjegjësitë e policisë për mbrojtjen e viktimës dhe parandalimin e dhunës së mëtejshme duke siguruar një linjë të posaçme telefonike për raportimin e dhunës në familje, duke informuar viktimat e dhunës në familje (ose përfaqësuesin e tyre ligjor) për të drejtat e tyre si dhe shërbimet mbështetëse ligjore, psikologjike dhe të tjera në dispozicion të tyre.

118. Sipas Procedurave Standarde të Veprimit, të gjitha palët e interesit nga sektorët përkatës (p.sh. social, shëndetësor, gjyqësor, zbatimi i ligjit) duhet t'u ofrojnë viktimave të dhunës në familje informacion në lidhje me të drejtat e tyre, duke përfshirë të drejtën e tyre për të raportuar kryerësit e dhunës, të drejtën për kompensim si dhe e drejtat për të marrë ndihmë falas në kohën e duhur. Sipas PSV-ve për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, dy institucione specifike janë kyçe në ofrimin e informacionit: Policia e Kosovës dhe Zyra për Mbrojtje dhe Ndihmë Viktimave (ZMNV). Si reagues i parë, Policia e Kosovës duhet t'u ofrojë informata viktimave, duke përfshirë edhe dorëzimin e një fletushke me informacione për të drejtat e viktimave të dhunës në familje. Mbrojtësit e viktimave nga ZMNV¹⁰² kanë rol thelbësorë për informimin e viktimave dhe mbështetjen e tyre në hulumtimin e sistemit gjyqësor, pasi duhet të sigurojnë që viktimat të jenë të vetdijshme për shërbimet mbështetëse në dispozicion të tyre, si dhe të përfaqësojnë viktimat në procedurat penale, të përgatisin kërkesa për urdhra mbrojtës në emër të tyre, të marrin pjesë ose monitorojnë proceset gjyqësore dhe të kryejnë vlerësime të rrezikut për viktimat.

119. Pavarësisht nga ajo që u cek më sipër, janë evidentuar mangësi në lidhje me mungesën ose informacionin e kufizuar të ofruar për gratë viktimat të dhunës në familje nga institucionet e ndryshme në kontakt të drejtpërdrejtë me to. Për shembull, delegacioni u njoftua për faktin se mbrojtësit e viktimave nuk i informojnë në mënyrë sistematike viktimat për të drejtën e tyre për kompensim, pavarësisht nga detyrimet e tyre për ta bërë këtë. Përveç kësaj, nëpunësit civilë që punojnë në Qendrat për Punë Sociale, të cilat janë shërbime të përgjithshme sociale, kanë tendencë të mos ofrojnë informacion të mjaftueshëm për viktimat e dhunës në familje në lidhje me gamën e plotë të shërbimeve mbështetëse dhe programeve të asistencës në dispozicion të tyre, si p.sh. strehim, qasje në shërbimet e këshillimit psiko-social ose trajnim profesional.¹⁰³ Duke marrë parasysh rolin kyç që luajnë shërbimet sociale në të gjitha fazat e procesit të ndërhyrjes me viktimat e dhunës në familje, kjo mungesë e qasjes proaktive për ofrimin e informacionit për viktimat ka tendencë të jetë në kundërshtim me të drejtën e viktimave për autonomi dhe fuqizim të tyre afatgjatë.

¹⁰² Në kuadër të Zyrës së Prokurorit të Shtetit, Zyra për Mbrojtje dhe Ndihmë Viktimave (ZMNV) është organ i pavarur, me 7 zyra rajonale, që ka për detyrë të mbështesë qasjen në drejtësi dhe shërbime për viktimat e krimit. Në bazë të Ligjit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, zyrtarët e ZMNV-së, të cilët janë profesionistë ligjor të quajtur "Mbrojtës të Viktimave" (MV) kanë rol thelbësor në mbrojtjen e të drejtave të viktimave të dhunës në familje duke iniciuar procedura për masa mbrojtëse, duke marrë pjesë në seanca gjyqësore, dhe monitorim të proceseve gjyqësore.

¹⁰³ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK.

120. Informacioni që synon viktimat e formave të tjera të dhunës ndaj grave duket shumë i kufizuar. Në lidhje me dhunën seksuale, disa institucione kanë nxjerrë fletushka dhe materiale informuese për shërbimet që u ofrojnë viktimave siç është Instituti i Mjekësisë Ligjore dhe Komisioni Qeveritar për Njohjen dhe Verifikimin e Statusit të Viktimave të Dhunës Seksuale gjatë Luftës. Megjithatë, materialet e tilla informative fokusohen në çështje specifike si sigurimi i provave mjekoligjore ose aplikimi për dëmshpërblim për viktimat e dhunës seksuale gjatë kohës së luftës dhe nuk ofrojnë informacion të plotë mbi të drejtat e viktimave të dhunës seksuale. Në lidhje me format e tjera të dhunës ndaj grave, nuk duket se ekziston ndonjë material specifik informativ mbi të drejtat dhe shërbimet në dispozicion të viktimave të ngacmimit seksual, përndjekjes, gjymtimit gjenital femëror, sterilizimit të detyruar ose abortit të detyruar.

121. Sa i përket të drejtës së viktimave për të marrë informacione në gjuhën që ata e kuptojnë, u raportuan vështirësi nga gratë nga komuniteti serb për të pasur qasje sistematike në informacione në gjuhën serbe në të gjithë territorin. Përveç kësaj, duket se ka pak informacione në gjuhën rome për gratë rome, ashkali dhe egjiptiane që mund të mos kuptojnë ose lexojnë shqip, serbisht ose anglisht. Për më tepër, delegacioni u njoftua për faktin se materialet informuese janë rrallë të qasshme për gratë me aftësi të kufizuara, si për shembull gratë e verbra ose gratë me aftësi të kufizuara intelektuale.

122. Është vërejtur me interes se Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) përfshin masa specifike për të informuar viktimat e dhunës ndaj grave për të drejtat dhe shërbimet e tyre në dispozicion, duke përfshirë ndihmën juridike falas në gjuhën që ato e kuptojnë. Ajo gjithashtu parashikon shpërndarjen e informacionit në gjuhët zyrtare dhe të qasshëm për personat me aftësi të kufizuara (d.m.th. në Braille) mbi legjislacionin ekzistues dhe shërbimet mbështetëse.

123. Ju rekomandohet autoriteteve që të vazhdojnë përpjekjet e tyre për të siguruar që viktimat të marrin informacionin e duhur dhe me kohë mbi shërbimet mbështetëse dhe masat ligjore në dispozicion për të gjitha format e dhunës ndaj grave, në gjuhën që ato e kuptojnë.

C. Shërbimet e përgjithshme mbështetëse (neni 20)

1. Shërbimet sociale

124. Sipas Ligjit për Shërbime Sociale dhe Familjare¹⁰⁴ dhe Ligjit për Vetëqeverisjen Lokale,¹⁰⁵ komunat duhet të ofrojnë shërbime sociale, ndërsa Ministria e Financave, Punës dhe Transfereve është përgjegjëse për organizimin, cilësinë, monitorimin dhe inspektimin e përgjithshëm të shërbimeve sociale për "personat dhe familjet në nevojë" që veçanërisht përfshin viktimat e dhunës në familje, ndër kategoritë e tjera.¹⁰⁶ Sipas ligjit, çdo komunë është përgjegjëse për ofrimin e shërbimeve sociale dhe familjare sipas standardeve të përcaktuara nga Ministria. Shërbime të tilla sociale mund të ofrohen nga subjektet publike (Qendrat për Punë Sociale) ose këto shërbime të nënkontraktohen nga OJQ-të.

125. Qendrat për Punë Sociale janë subjekte publike që ofrojnë shërbime të përgjithshme sociale në komuna. Së bashku me agjencitë për zbatimin e ligjit, këto shërbime janë reaguesit e parë ndaj rasteve të dhunës në familje. Sipas Procedurave Standarde të Veprimit (PSV) për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, Qendrat për Punë Sociale duhet të identifikojnë viktimat e dhunës në familje, t'i referojnë ato tek shërbimet tjera përkatëse, t'iu ofrojnë viktimave asistencë sociale afatshkurtër dhe afatgjatë dhe të koordinojnë të gjitha shërbimet sociale për viktimat. Për këtë qëllim, çdo viktime të dhunës në familje i caktohet një menaxher i rastit nga Qendrat për Punë Sociale për të shtjelluar planin individual të ndihmës sociale, duke përfshirë referimin e mundshëm në strehimore. Sipas të dhënave nga Qendrat për Punë Sociale, në vitin 2020, 630 grave dhe 121 fëmijëve viktime të dhunës në familje u është ofruar akomodim në strehimore dhe u janë ofruar disa forma të shërbimeve sociale.

¹⁰⁴ Ligji për Shërbime Sociale dhe Familjare

¹⁰⁵ Ligji për Vetëqeverisjen Lokale.

¹⁰⁶ Ligji për Shërbime Sociale dhe Familjare. Neni 2, paragrafët 1 dhe 2.

126. Sipas Ligjit për Familjen, Qendrat për Punë Sociale veprojnë gjithashtu si “organe të kujdestarisë”, duke ndihmuar dhe këshilluar gjykatat në marrjen e vendimeve për kujdestarinë dhe vizitën e fëmijëve. Në të vërtetë, procedurat gjyqësore të shkurorëzimit duhet të paraprihen nga një procedurë pajtimi e udhëhequr nga Qendrat për Punë Sociale, kur përfshihen fëmijët.¹⁰⁷ Gjithashtu, para se të nxjerrin vendime që kanë të bëjnë me “kujdestarinë, kujdesin dhe edukimin e fëmijëve”, gjykatat “dëgjojnë mendimin dhe propozimin” e Qendrave për Punë Sociale.¹⁰⁸ Sipas këtyre PSV-ve, pas referimit rasti të dhunës në familje ndaj fëmijëve nga policia ose ndonjë subjekt tjetër, Qendrat për Punë Sociale caktojnë kujdestarin ligjor që përfaqëson interesin ligjor të fëmijës. Megjithatë, duket se nuk ekziston asnjë udhëzues apo trajnim specifik për të ndihmuar punëtorët socialë në shqyrtimin e historikut të dhunës në familje gjatë zhvillimit të procedurave të pajtimit ose kur jepen rekomandime për kujdestarinë e fëmijëve dhe të drejtat e vizitës.

127. Përkundër detyrave të tyre të shumta, janë evidentuar mangësi serioze në lidhje me funksionimin e Qendrave për Punë Sociale që ndikojnë negativisht në mundësinë e tyre për të ndihmuar viktimat e dhunës në familje. Së pari, këto qendra kanë mungesë të stafit dhe burime të pamjaftueshme për të kryer gamën e gjerë të detyrave të tyre, duke rezultuar në ofrim dhe koordinim të pabarabartë të shërbimeve me profesionistë të tjerë. Për më tepër, delegacioni u alarmua për faktin se disa anëtarë të stafit të Qendrave për Punë Sociale ende nuk e kuptojnë në aspektin gjinor dhunën në familje, gjë që është edhe më shqetësuese duke pasur parasysh se ata nuk janë domosdoshmërisht punëtorë socialë të trajnuar, por janë nëpunës civilë. Disa anëtarë të stafit që punojnë në Qendrat për Punë Sociale besojnë me ngulm se një nga detyrat e tyre është të mbajnë kontakte mes fëmijëve dhe prindërve të tyre abuzues, gjë që tregon mungesën e vetëdijes për dëmin e shkaktuar ndaj fëmijëve që kanë përjetuar dhunë. Versioni në gjuhën shqipe i PSV-ve për Mbrojtje nga Dhuna në Familje duket se përdor një term që i bën profesionistët të kuptojnë se një nga funksionet e Qendrave për Punë Sociale është “zgjidhja” e rasteve të dhunës në familje.¹⁰⁹ Kjo dhe mungesa e udhëzimeve për kontrollin e dhunës në familje në çdo proces pajtimi dhe para se të vendoset për çështjet e kujdestarisë synon të përforcojë tendencën ekzistuese për të tentuar të pajtojë viktimat e dhunës në familje me kryerësit e dhunës ndaj tyre. Konsiderata të mëtejshme mbi rolin e përfaqësuesve nga Qendrat për Punë Sociale në zhvillimin e procedurave të pajtimit dhe dhënien e rekomandimeve në vendimet për kujdestarinë dhe vizitën e fëmijëve janë zhvilluar në pjesët e neneve 31 dhe 48 në Kapitullin V.

128. Edhe pse Qendrat për Punë Sociale duhet të ofrojnë ndihmë për çdo person në nevojë, Ligji për Shërbime Sociale dhe Familjare nuk i njeh në mënyrë eksplicite viktimat e dhunës ndaj grave, përveç dhunës në familje, si grup të ndjeshëm. Përveç kësaj, nuk ka asnjë protokoll apo udhëzues për punëtorët socialë për mbrojtjen dhe ndihmën ndaj viktimave të formave të tjera të dhunës ndaj grave, siç është dhuna seksuale, duke përfshirë dhunimin, përndjekjen, martesën e detyruar ose gjymtimin e organeve gjenitale femërore.

129. Sipas Ligjit për Skemën e Ndhmës Sociale,¹¹⁰ Qendrat për Punë Sociale duhet të japin mbështetje financiare për personat që plotësojnë kriteret ekonomike, ndër të cilat gratë viktimat të dhunës mund të përfitojnë, por nuk njihen në mënyrë specifike si kategori përfituese. Është shqetësuese që i njëjti ligj parasheh që personat që qëndrojnë në institucione të mbyllura nuk kanë të drejtë për ndihmë sociale, gjë që mund të jetë rasti për gratë që qëndrojnë në strehimore. Delegacionit nuk i janë vënë në dispozicion të dhëna për numrin e grave viktimat të dhunës që kanë marrë ndihmë sociale. Disa zyra komunale apo rajonale për punësim, si në Gjilan, Gjakovë dhe Mitrovicë bashkëpunojnë me strehimoret për të ofruar mundësi punësimi për viktimat e dhunës në familje.¹¹¹ Në Gjakovë, delegacioni u informua se një përfaqësues nga zyra komunale e punësimit është pjesë e mekanizmit komunal koordinues kundër dhunës në familje dhe se OJQ-të për të drejtat e grave i referojnë viktimat në zyrën komunale të punësimit. Megjithatë, në përgjithësi, zyrrave komunale të punësimit u mungojnë burimet që ndikojnë negativisht në mundësinë e tyre për të mbështetur gratë viktimat të dhunës. Duke marrë parasysh se autonomia e ulët ekonomike

¹⁰⁷ Ligji për Familjen, neni 80, paragrafët 1,

¹⁰⁸ *Po aty.*, Neni 140, paragrafi 2,

¹⁰⁹ Agjencia për Barazi Gjinore (2019) “Vlerësimi i nivelit të zbatimit të Procedurave Standarde të Veprimit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje në Kosovë”. f.139

¹¹⁰ Ligji për Skemën e Ndhmës Sociale

¹¹¹ Logar, R. dhe Qosaj-Mustafa, A. (2021) Udhëzime cilësie për strehimoret për viktimat e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje: Përmirësimi i shërbimeve për viktimat në Kosovë*. Këshilli i Evropës, f. 12.

e grave është pengesë kryesore që i pengon ato të largohen nga abuzuesit e tyre, është thelbësore të nxiten iniciativat drejt fuqizimit të tyre afatgjatë socio-ekonomik. Prandaj, vihet re me interes se Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) përfshin masa për të promovuar qasjen e grave viktime në punësim, trajnim profesional dhe shërbime të kujdesit për fëmijët. Kërkohe zbatimi i tyre i shpejtë për të siguruar stabilitet afatgjatë socio-ekonomik të grave.

130. Mundësitë e strehimit social ekzistojnë në disa komuna, por mbeten të kufizuara. Edhe pse shumë gra viktime të dhunës në familje i plotësojnë kriteret ekonomike për t'u pranuar, ato nuk konsiderohen si grup për t'u prioritetuar sipas Ligjit për Financimin e Programeve të Veçanta të Banimit. Pavarësisht mungesës së të dhënave zyrtare, indikacionet nga shoqëria civile theksojnë se shumë pak grave viktime të dhunës në familje u është siguruar strehim social. Disa komuna mund të ofrojnë edhe mbështetje financiare duke paguar qiranë, por kjo mbështetje financiare afatshkurtër nuk paraqet zgjidhje të qëndrueshme për banim.¹¹² Duke marrë parasysh qasjen e ulët të grave në pronë në Kosovë*, gratë dhe fëmijët që vuajnë nga dhuna në familje janë jashtëzakonisht të ndjeshëm ndaj përjashtimit nga banimi, gjë që pengon mundësinë e tyre për të rindërtuar jetën e tyre. Është interesante se Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) përfshin zhvillimin e një plani tre-vjeçar të strehimit social (2022-2024) që adreson nevojat e viktimeve të dhunës ndaj grave, por asnjë tregues nuk i është dhënë delegacionit në lidhje me zbatimin e kësaj mase.

131. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që:

- a. të rrisin burimet e dedikuara për programet sociale që lehtësojnë rikuperimin dhe autonominë socio-ekonomike të grave viktime të të gjitha formave të dhunës të mbuluar nga Konventa e Stambollit, në veçanti skemat e strehimit social, asistencën në arsim dhe trajnim dhe në gjetjen e punësimit;
- b. të sigurojnë që Qendrave për Punë Sociale në mbarë Kosovën* t'u ofrohen burime adekuate njerëzore dhe financiare që u mundësojnë atyre të kryejnë në mënyrë efektive detyrat e tyre, duke marrë parasysh emërimin e punëtorëve socialë të specializuar për dhunën ndaj grave;
- c. të nxisin trajnimin e punëtorëve socialë mbi natyrën gjinore të dhunës ndaj grave, ndikimin e dëmshëm të dëshimit të dhunës për fëmijët dhe shqyrtimin e historikut të dhunës në familje gjatë procedurave të pajtimit dhe vendimeve për kujdestarinë e fëmijëve.

2. Shërbimet e kujdesit shëndetësor

132. Sipas Procedurave Standarde të Veprimit (PSV) për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, institucionet shëndetësore janë përgjegjëse për identifikimin e viktimeve të mundshme të dhunës në familje, ofrimin e shërbime shëndetësore falas; raportimin e rasteve në polici; përgatitjen e raporteve mjekësore (dhe nëse kërkohe, raporteve të ekspertëve me shkrim për gjykatat) dhe zbatimin e trajtimit të detyrueshëm mjekësor për abuzuesit e substancave dhe trajtimin psiko-social për kryerësit e dhunës në familje. Pavarësisht nga ajo që u cek më sipër, këto PSV ofrojnë pak informacione për llojin e mbështetjes apo ndërhyrjeve të ofruara nga shërbimet e ndryshme të kujdesit shëndetësor në Kosovë*. Gjithashtu, vlerësimi i Agjencisë për Barazi Gjinore në vitin 2019 ka evidentuar mangësi në nivelin e zbatimit të PSV-ve të mësipërme në sektorët e shëndetësisë, veçanërisht për shkak të mungesës së profesionistëve të trajnuar shëndetësorë për të mbështetur viktimat e dhunës në familje. Në të vërtetë, profesionistët e kujdesit shëndetësor jo gjithmonë i raportojnë rastet e dhunës në familje në polici dhe shpesh nuk e njohin rëndësinë e sigurimit të konfidencialitetit të viktimeve dhe bashkëpunimit me institucionet e tjera, veçanërisht me Qendrat për Punë Sociale, Zyrën për Mbrojtje dhe Ndhimë Viktimeve dhe institucionet gjyqësore.¹¹³ Për sa i përket identifikimit të viktimeve, PSV-të për Mbrojtje nga Dhuna në Familje nuk specifikojnë se si duhet të bëhet ky identifikim dhe nuk është dhënë asnjë informacion për ndonjë proces kontrollues të kryer nga institucionet shëndetësore.

¹¹² Informacioni i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit, shih Institucioni i Avokatit të Popullit (2021) Raporti vjetor 2020, f. 82-83

¹¹³ Agjencia për Barazi Gjinore (2019) Vlerësimi i nivelit të zbatimit të Procedurave Standarde të Veprimit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje në Kosovë. f.150

133. Në vitin 2013, Ministria e Shëndetësisë dhe Fondi i Kombeve të Bashkuara për Popullsinë (UNFPA) publikoi një manual mbi dhunën me bazë gjinore për punonjësit e kujdesit shëndetësor, i cili përmban udhëzime për dokumentimin e dhunës duke plotësuar një formular të standardizuar mjekësor, kryerjen e ekzaminimit mjekësor, mbledhjen e provave, ofrimin e shërbimeve të shëndetit riprodhues dhe referimin e viktimave në shërbimet e mbështetjes psikologjike. Ndërsa ekzistenca e këtij manuali vihet re pozitivisht, përmbajtja e tij nuk trajton në mënyrë specifike disa forma të dhunës kundër grave siç janë gjymtimi gjenital femëror, martesa e detyruar (veçanërisht në kontekstin e himenoplastikës dhe testimit të virgjërisë)¹¹⁴, aborti i detyruar dhe sterilizimi i detyruar. Në këto raste, profesionistët shëndetësorë mund të luajnë rol kyç në identifikimin dhe referimin e viktimave të mundshme. Është gjithashtu e paqartë se deri në çfarë mase profesionistët shëndetësorë janë në dijeni të këtij manuali dhe përdorin formularët e tij të standardizuar të ekzaminimit mjekësor për dokumentimin e dhunës me bazë gjinore. Për më tepër, nuk ka trajnim sistematik të punonjësve të kujdesit shëndetësor për identifikimin, mbështetjen dhe referimin e viktimave të dhunës ndaj grave, përtej dhunës në familje, që do të mbulonte veçanërisht dhunën seksuale, abortin e detyruar dhe sterilizimin, apo gjymtimin e organeve gjenitale femërore. Një trajnim i tillë do të ishte thelbësor për adresimin e stigmës dhe turpit të vazhdueshëm për shëndetin seksual, duke përfshirë edhe sektorin e kujdesit shëndetësor në Kosovë*.¹¹⁵ Megjithatë, duket se Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) përmban vetëm disa masa që synojnë sektorin e shëndetësisë.

134. Për më tepër, përfshirja e ulët e sektorit të shëndetësisë në mbështetjen e grave viktime të dhunës gjinore është shqetësim i veçantë për gratë që janë ose mund të jenë në rrezik të diskriminimit të ndërlidhur, veçanërisht gratë në zonat rurale, gratë me aftësi të kufizuara, gratë rome, ashkali dhe egjiptiane, dhe gratë LGBTI, të cilat kanë më pak gjasa të marrin shërbime mjekësore bazë dhe të specializuara, duke përfshirë shërbimet e shëndetit seksual dhe riprodhues.¹¹⁶ Në mungesë të shërbimeve të specializuara mbështetëse për shumicën e formave të dhunës ndaj grave, veçanërisht dhunën seksuale, sigurimi i qasjes të grave në shërbimet e kujdesit shëndetësor të përshtatur është jetike për rikuperimin fizik dhe psikologjik të viktimës dhe referimin e saj në institucione të tjera dhe forma të ndihmës, duke përfshirë mbështetje socio-ekonomike dhe qasjen në sistemin e drejtësisë. Në veri të Kosovës*, gratë nga komuniteti serbe mund të përjetojnë vështirësi të shtuara në qasjen në informacione rreth shërbimeve shëndetësore dhe shërbimeve të tjera të përgjithshme mbështetëse për shkak të sistemeve të dyfishta administrative, gjë që paraqet vështirësi që dalin nga ndryshimet në gamën e shërbimeve të ofruara dhe kriteret për qasjen e tyre.¹¹⁷

135. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të sigurojnë që gratë viktime të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit të kenë qasje në shërbime shëndetësore me burime adekuate me profesionistë të trajnuar të përshtatura për të ndihmuar viktimat, veçanërisht përmes:

- a. zbulimit të të gjitha formave të dhunës ndaj grave të mbuluara nga Konventa e Stambollit, duke iu përgjigjur nevojave të tyre mjekësore në mënyrë të ndjeshme dhe duke siguruar referimin e tyre në shërbimet mbështetëse përkatëse dhe mundësisht të specializuara;**
- b. zhvillimit dhe zbatimit efektiv të protokolleve dhe udhëzimeve që sigurojnë që të gjithë profesionistët e kujdesit shëndetësor t'u përgjigjen në mënyrë adekuate grave viktime të të gjitha formave të dhunës gjinore, duke përfshirë gratë e ekspozuara ndaj diskriminimit të ndërlidhur, në veçanti gratë me aftësi të kufizuara, gratë emigrante dhe gratë rome, ashkali dhe egjiptiane, të cilat mund të përballen me pengesa të rëndësishme gjatë kërkimit të ndihmës; dhe**
- c. sigurimit të dokumentacionit pa pagesë të provave mjekoligjore të përshtatshme për përdorim nga sektori i drejtësisë penale.**

¹¹⁴ Fejza, H. et al. (2014). Ndikimi i testimit të virgjërisë në jetën e grave në Kosovë.; Open Democracy (2022) "Virgjëria nuk ekziston, prandaj pse 'testohet' dhe 'riparohet'? në dispozicion në: <https://www.opendemocracy.net>

¹¹⁵ Prishtina Insight (2016). "Shëndeti seksual, një tabu edhe për profesionistët shëndetësorë".

¹¹⁶ Shih UNFPA. (2020). Hulumtimi mbi qasjen në shërbimet e shëndetit seksual dhe riprodhues, përfshirë dhunën gjinore, për personat me aftësi të kufizuara me fokus në gratë dhe vajzat në Kosovë; KAS & UNICEF. (2020). 2019-2020 Anketa e grupeve me tregues të shumëfishtë të komuniteteve rom, ashkali dhe egjiptian.

¹¹⁷ UN Habitat. (2017) Analiza gjinore në veri të Kosovës dhe autoritetet përkatëse lokale

D. Shërbimet mbështetëse të specializuara (neni 22)

136. Qëllimi i mbështetjes së specializuar është të sigurojë detyrën komplekse të fuqizimit të viktimave përmes mbështetjes dhe asistencës optimale për nevojat e tyre specifike. Pjesa më e madhe e kësaj sigurohet më së miri nga organizatat e grave dhe nga shërbimet mbështetëse të ofruara, për shembull, nga autoritetet vendore me staf të specializuar dhe me përvojë, me njohuri të thella për dhunën gjinore ndaj grave. Është e rëndësishme të sigurohet që këto shërbime të shpërndahen mjaftueshëm në të gjithë territorin dhe të jenë të qasshme për të gjitha viktimat. Për më tepër, këto shërbime dhe stafi i tyre duhet të jenë në gjendje të trajtojnë llojet e ndryshme të dhunës që mbulohen nga fushëveprimi i Konventës së Stambollit dhe të ofrojnë mbështetje për të gjitha grupet e viktimave, duke përfshirë grupet e vështira për t'u arritur.

137. Në Kosovë*, shërbimet e specializuara për gratë viktime të dhunës ofrohen kryesisht nga OJQ-të e të drejtave të grave që ofrojnë ndihmë për gratë dhe fëmijët viktime të dhunës në familje, përmes këshillimit ligjor, mbështetjes psikosociale, shoqërimit të viktimave në takime dhe grupeve mbështetëse. Strehimoret të cilat kryesisht menaxhohen nga OJQ-të gjithashtu ofrojnë këto shërbime si pjesë e mbështetjes së ofruar për banorët e tyre. Disa OJQ ofrojnë gjithashtu mbështetje të specializuar për gratë viktime të dhunës seksuale, veçanërisht për çështjet që lidhen me qasjen në dëmshpërblim për gratë viktime të dhunës seksuale gjatë kohës së luftës. OJQ-të për të drejtat e grave janë të shpërndara në të gjithë territorin, por mbeten kryesisht të vendosura në mjedise urbane, kështu që nuk është e qartë nëse ato kanë qasje tek gratë në të gjitha rajonet, veçanërisht gratë që jetojnë në zonat rurale.

138. OJQ-të për të drejtat e grave që menaxhojnë strehimoret dhe shërbime mbështetëse për kujdesin ditor të licencuara nga Ministria e Financave, Punës dhe Transfereve, mund të aplikojnë për financim në skemën vjetore të financimit të ndarë nga e njëjta Ministri. Megjithatë, siç përmendet në këtë raport, niveli i financimit të ndarë nga kjo Ministri është i pamjaftueshëm për të përmbushur nevojat e OJQ-ve që ofrojnë shërbime të specializuara mbështetëse për gratë viktime.¹¹⁸ Në këtë mënyrë, OJQ-të për të drejtat e grave që ofrojnë shërbime të specializuara thelbësore për gratë mbetën të pafinancuara dhe nivelet e tyre të ofrimit të shërbimeve varen nga burimet shtesë dhe të paqëndrueshme të financimit, siç janë grantet ad hoc nga institucionet komunale dhe qendrore ose donatorët ndërkombëtarë.

139. Përveç kësaj, vërehet gjithashtu me shqetësim se gratë viktime të dhunës të ekspozuara ndaj diskriminimit të shumëfishtë ose në situatë të ndjeshme përballen me vështirësi të mëdha në qasjen në shërbime të specializuara, duke përfshirë gratë me aftësi të kufizuara, gratë rome, ashkali dhe egjiptiane, gratë emigrante ose gratë e moshuara. Në këtë drejtim, gratë me aftësi të kufizuara ose viktimat që nuk flasin apo lexojnë shqip, si gratë rome, ashkali dhe egjiptiane, gratë nga komuniteti serb, apo gratë emigrante, mund të përballen me vështirësi në qasjen në informacione dhe shërbime në gjuhën që e kuptojnë. Në këtë drejtim, OJQ-të me bazë në komunitet që punojnë me këto gra luajnë rol kyç në arritjen e tyre dhe informimin e tyre për të drejtat e tyre dhe shërbimet mbështetëse në dispozicion.

140. Për shkak të mungesës së shërbimeve të specializuara mbështetëse për viktimat e dhunës seksuale, gjymtimin gjenital femëror, martesën e detyruar, përndjekjen, ngacmimin seksual, dhunën në sferën digjitale, sterilizimin e detyruar dhe abortin e detyruar, gratë viktime të këtyre formave të dhunës nuk kanë qasje në këshillim ligjor dhe social, mbështetje psikologjike afatshkurtër dhe afatgjatë dhe kujdes ndaj traumave të përshtatura për nevojat e tyre specifike.

141. Duke kujtuar rolin kyç që luajnë shërbimet e specializuara mbështetëse në adresimin e llojeve të ndryshme të dhunës që mbulohen nga fushëveprimi i Konventës së Stambollit përmes mbështetjes së përshtatur për të gjitha grupet e viktimave, ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të sigurojnë ofrimin e shërbimeve mbështetëse të menjëhershme, afatmesme dhe afatgjata për të gjitha viktimat, duke përfshirë bashkëpunimin, mbështetjen financiare dhe shfrytëzimin e ekspertizës afatgjatë të shërbimeve të pavarura mbështetëse të grave të specializuara në shoqërinë civile.

¹¹⁸ Shih Kapitullin II, pjesa në nenin 8 (burimet financiare)

E. Strehimoret (neni 23)

Aktualisht ekzistojnë tetë strehimore të licencuara të menaxhuara nga OJQ-të që ofrojnë mbështetje për gratë viktime të dhunës në familje dhe fëmijët e tyre në Kosovë*, të cilat funksionojnë gjatë gjithë orarit dhe ofrojnë mbështetje pa pagesë dhe strehim urgjent. Përveç kësaj, në Mitrovicën e Veriut një strehimore e menaxhuar nga komuna funksionon pa licencë nga Ministria e Financave, Punës dhe Transfereve, e cila pjesërisht është për shkak të mungesës së njohjes së certifikatave të personelit, të marra në Serbi.¹¹⁹ Këto strehimore mbulojnë shtatë rajonet e Kosovës* dhe gjenden në qytetet kryesore. Gjithashtu, ekzistojnë dy strehimore për fëmijë, përfshirë viktimat e dhunës në familje. Përveç strehimores në Mitrovicën e Veriut, të gjitha strehimoret drejtohen nga OJQ-të për të drejtat e grave, puna e të cilave bazohet në kuptimin gjinor të dhunës ndaj grave me fokus në mbrojtjen dhe fuqizimin e grave. Megjithatë, siç është përmendur tashmë, shumica e strehimoreve fokusohen kryesisht në dhunën në familje dhe mund të mbulojnë forma të tjera të dhunës ndaj grave vetëm në baza ad hoc. Sipas indikacioneve nga shoqëria civile, është e paqartë nëse strehimorja e menaxhuar nga komuna në Mitrovicën e Veriut ka përvetësuar një qasje të ndjeshme gjinore ndaj dhunës në familje.

142. Në vitin 2021, kishte 135 vende në strehimore për gratë viktime të dhunës në familje dhe fëmijët e tyre.¹²⁰ Konventa e Stambollit kërkon strehimore në "numër të mjaftueshëm", duke iu referuar standardeve nga Raporti Përfundimtar i Aktivitetit të Task Forcës së Këshillit të Evropës për Luftimin e Dhunës ndaj Grave, përfshirë Dhunën në Familje, i cili rekomandoi një vend familjar për 10 000 banorë¹²¹. Sipas këtij standardi, vende shtesë strehimi janë të nevojshme.

143. Strehimoret për gratë viktime të dhunës në familje dhe fëmijët e tyre ofrojnë strehim të sigurt, si dhe shërbime mbështetëse si veshje, ushqim, kujdes shëndetësor, mbështetje psiko-sociale, këshillim ligjor, arsim, trajnim profesional dhe informacione rreth shërbimeve të tjera të disponueshme. Pas një periudhe 48 orëshe, anëtarët e stafit të strehimores bëjnë një vlerësim dhe zhvillojnë një plan individual në bashkëpunim me viktimën dhe menaxherin e rastit të Qendrës për Punë Sociale. Kohëzgjatja e qëndrimit të grave ndryshon në strehimore, por shumica e tyre mundësojnë qëndrime deri në gjashtë muaj. Megjithatë, për shkak të mundësive të kufizuara të banimit pas strehimit, gratë mund të qëndrojnë deri në dymbëdhjetë muaj ose ndonjëherë më gjatë. Gjatë pandemisë COVID-19, nga prilli deri në maj 2020, në Qendrën Studentore të Prishtinës u krijua një strehimore karantinimi për gratë viktime të dhunës në familje si rezultat i një bashkëpunimi ndërmjet Ministrisë së Shëndetësisë, Qendrave për Punë Sociale dhe strehimoreve. Ky objekt i përkohshëm ofronte strehim të sigurt dhe mbështetje psiko-sociale për gratë që rezultuan pozitive me COVID-19, para pranimit të tyre në strehimoret ekzistuese, me qëllim të ruajtjes së shëndetit të grave tashmë të pranishme atje.

144. Pavarësisht nga ajo që u cek sipër, disa gra mund të përjetojnë pengesa shtesë për të hyrë në strehimore. Për shembull, gratë me aftësi të kufizuara përballen me barriera fizike dhe të komunikimit për shkak të mungesës së qasjes. Përveç kësaj, nuk ka strehimore specifike të përshtatura për nevojat e grave LGBTI, të cilat strehohen në baza ad hoc. Probleme të ngjashme ekzistojnë edhe për gratë që përdorin substanca psikoaktive. Përveç kësaj, gratë rome, ashkali dhe egjiptiane dhe gratë nga komuniteti serb mund të hasin probleme për t'u mbështetur nga stafi që flet gjuhën që e kuptojnë ose të trajnuar për t'i mbështetur ato në një mënyrë të ndjeshme kulturore. Një boshllëk sistematik është evidentuar edhe në lidhje me gjendjen e djemve mbi 12 vjeç, të cilët nuk mund të hyjnë në strehimore me nënat e tyre. Prandaj, ata duhet të jetojnë veçmas nga nëna e tyre në strehimore për fëmijë ose të qëndrojnë me prindin abuzues ose me familjen e prindit të tyre abuzues.¹²² Ndërsa arsyet e kufirit të moshës janë të kuptueshme, një ndarje e tillë paraqet rrezik real të riviktimizimit dhe viktimizimit dytësor për djemtë dhe nënat e tyre, duke i dekurajuar gratë që të largohen nga marrëdhëniet abuzive. Në këtë mënyrë, vihet re me interes se Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) parasheh ofrimin e mbështetjes dhe strehimit për personat LGBTI dhe djemtë mbi 12 vjeç që shoqërojnë nënat e tyre.

¹¹⁹ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK.

¹²⁰ WAVE. (2021). Raporti i Vendit WAVE 2021: Shërbimet Mbështetëse të Specializuara të Grave në Evropë, f.121

¹²¹ Raport shpjegues për Konventën e Stambollit, paragrafi 135

¹²² Po aty, f.115.

145. Mungesa e fondeve të qëndrueshme dhe të përshtatshme për strehimoret, siç u shpjegua më lart,¹²³ kufizon gjithashtu qëndrueshmërinë e tyre dhe shtrirjen e shërbimeve të specializuara mbështetëse të disponueshme për gratë. Një problem tjetër i vazhdueshëm është financimi i ulët që synon fuqizimin afatgjatë socio-ekonomik të grave gjatë dhe pas qëndrimit të tyre në strehimore, duke përfshirë qasjen në punësim, ndihmë financiare dhe strehim afatgjatë që siguron një rrugë të sigurt dhe të qëndrueshme për të dalë nga dhuna për gratë që u larguan nga strehimoret. Disa strehimore kanë ndërmarrë veprime për të nxitur punësimin e grave, qasjen në alimentacionin e fëmijëve ose për të paguar qiranë e tyre pasi ato janë larguar nga strehimorja, por masa të tilla mbështeten në financim shumë të kufizuar dhe iniciativën e stafit të tyre. Duke marrë parasysh ekspozimin e lartë të grave ndaj varësisë emocionale apo ekonomike, delegacionit iu bë me dije se në mesin e grave që qëndruan në strehimoren në Gjakovë, mesatarisht vetëm 30% arritën të bëhen të pavarura financiarisht dhe të rindërtojnë jetën e tyre. Duke ofruar udhëzime për të trajtuar mangësitë e mësipërme, Këshilli i Evropës ka nxjerrë Udhëzimin e cilësisë për strehimoret për viktimat e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje në Kosovë* në vitin 2021.¹²⁴

146. Me qëllim të garantimit të qasjes së duhur të grave viktimat të dhunës dhe të fëmijëve të tyre në mjedise strehimi të dedikuara, të sigurta dhe mbështetëse, siç kërkohet sipas nenit 23 të Konventës së Stambollit, ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që:

- a. të zgjerojnë numrin e dhe/ose kapacitetet e strehimoreve të specializuara të dedikuara për gratë dhe fëmijët e tyre, duke përfshirë disa për djemtë mbi moshën 12 vjeç, në të gjithë territorin, duke monitoruar cilësinë dhe qëndrueshmërinë financiare të ofrimit të shërbimeve;
- b. të sigurojnë fonde të mjaftueshme dhe të qëndrueshme për strehimoret për të siguruar mundësinë e tyre për të ofruar strehim dhe mbështetje gjithëpërfshirëse dhe të përqendruar te viktimat;
- c. të garantojnë qasje të barabartë në shërbime të tilla të strehimoreve për të gjitha gratë viktimat të të gjitha formave të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit, veçanërisht gratë me aftësi të kufizuara, gratë që jetojnë në zonat rurale, gratë e moshuara, gratë që përdorin substanca psikoaktive, gratë rome, ashkali dhe egjiptiane, gratë nga komuniteti serb dhe gratë emigrante; dhe
- d. të adresojnë nevojat afatgjata të të gjitha grave viktimat dhe fëmijëve të tyre duke ofruar fonde adekuate dhe të qëndrueshme të dedikuara për mbështetje afatgjatë socio-ekonomike dhe të kujdesit ndaj traumës për gratë gjatë dhe pas qëndrimit të tyre në strehimore.

F. Linjat ndihmëse telefonike (neni 24)

147. Zyra për Mbrojtje dhe Ndihmë Viktimave (ZMNV), në kuadër të Zyrës së Prokurorit të Shtetit, ka një linjë ndihmëse pa pagesë gjatë gjithë kohës (0800 11112) për të gjitha viktimat e krimit, përfshirë viktimat e dhunës ndaj grave. Kjo linjë ndihmëse, e cila financohet plotësisht nga autoritetet qendrore, ofron informacion mbi të drejtat e viktimës dhe për shërbimet ekzistuese mbështetëse, si dhe lehtëson referimet në shërbimet përkatëse. Zyra e Prokurorit të Shtetit bën me dije se linja ndihmëse i ofron viktimave mekanizëm konfidencial për të raportuar vepra të ndryshme penale, por është e paqartë se si funksionon ky mekanizëm.¹²⁵ Ndonëse Procedurat Standarde të Veprimit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje theksojnë se operatorët e linjës ndihmëse duhet të ofrojnë informacion dhe këshillim, nuk është e qartë nëse ofrohet mbështetje psikologjike përveç ndihmës ligjore. Një studim i vitit 2017 tregoi personat përgjegjës për linjën ndihmëse ishin trajnuar për të punuar me viktimat e dhunës ndaj grave, por ishte e vështirë të vlerësohej se në çfarë mase ata e bazonin punën e tyre në të kuptuarit gjinor të dhunës ndaj grave.¹²⁶

¹²³ Shih Kapitullin II, pjesa në nenin 8 (burimet financiare)

¹²⁴ Logar, R. dhe Qosaj-Mustafa, A. (2021). Udhëzime cilësie për strehimoret për viktimat e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje: Përmirësimi i shërbimeve për viktimat në Kosovë*. Këshilli i Evropës.

¹²⁵ Zyra e Prokurorit të Shtetit. (2020). "Raporti vjetor i punës për vitin 2019" Zyra e Kryeprokurorit. f. 82; Zyra e Prokurorit të Shtetit. (2020). "Raporti i punës për nëntëmujorin e vitit 2020", f. 75; Zyra e Kryeprokurorit. (2021). "Raporti i punës së PS-së për gjashtëmujorin e parë të vitit 2021". f. 76. Në dispozicion në: <https://prokuroria-rks.org>

¹²⁶ Krol et al. (2017). Hartëzimi i shërbimeve mbështetëse për viktimat e dhunës ndaj grave në Kosovë*. Këshilli i Evropës

148. Sipas autoriteteve, linja ndihmëse e ZMNV-së është reklamuar gjerësisht përmes fushatave informuese. Megjithatë, nuk është dhënë asnjë informacion për numrin e thirrjeve që kanë të bëjnë me dhunën ndaj grave. Zyra e Prokurorit të Shtetit mbledh të dhëna në linjën ndihmëse të ZMNV-së, të cilat nuk janë të ndara sipas gjinisë apo llojit të dhunës së raportuar gjatë telefonatës. Të dhënat e pjesshme të vitit 2020 tregojnë se në një periudhë nëntëmuajore janë pranuar 539 telefonata, ndër të cilat 320 kanë qenë të lidhura me dhunën në familje.¹²⁷ Si hap pozitiv, ZMNV ka rritur numrin e operatorëve të linjës ndihmëse në gjendje të ofrojnë mbështetje në gjuhën serbe dhe turke, dhe ka zgjeruar mbulimin e linjës së ndihmës në veri të Kosovës*.¹²⁸ Megjithatë, kjo linjë ndihmëse nuk është e qasshme në gjuhën rome, duke kufizuar qasjen e saj për gratë rome, ashkali dhe egjiptiane. Përveç kësaj, për shkak të procedurave të brendshme, operatorët e linjës së ndihmës mbajnë shënime me të dhënat për telefonuesit që ndahen me ZMNV, dhe ndoshta me policinë, prokurorinë, qendrat për punë sociale dhe strehimoret, të cilat paraqesin probleme në lidhje me konfidencialitetin e viktimave dhe kjo mund të ndikojë që viktimat të përmbahen nga telefonatat këtë linjë ndihme.

149. Policia e Kosovës operon me linjën e përgjithshme 24-orëshe të emergjencës (192) për t'u përdorur në rast rreziku të menjëhershëm. Megjithatë, kjo linjë e përgjithshme ndihmëse nuk operohet domosdoshmërisht nga zyrtarë të trajnuar nga Njësitë për Hetimin e Dhunës në Familje.¹²⁹ Në vitin 2020, Policia e Kosovës ka lansuar aplikacionin e telefonisë mobile të titulluar "Thirrni Policinë" për të raportuar krime të caktuara, duke përfshirë edhe mundësinë për raportimin e dhunës në familje. Asnjë e dhënë nuk iu dha delegacionit në lidhje me numrin e rasteve të dhunës në familje të raportuara përmes aplikacionit celular të mësipërm.

150. Disa OJQ për të drejtat e grave që menaxhojnë strehimoret për rastet e dhunës në familje operojnë linja ndihmëse rajonale, duke përfshirë Shtëpinë e Sigurt në Gjakovë dhe Qendrën për Mirëqenien e Grave në Pejë.¹³⁰

151. Duke marrë parasysh mungesën e linjës ndihmëse gjatë gjithë kohës kushtuar grave viktimat të të gjitha formave të dhunës të mbuluara nga konventa në dispozicion në tërë Kosovën*, është mirëpritur që Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022- 2026) parashikon të mbyllë këtë boshllëk, duke siguruar "funksionimin e linjës ndihmës nacionale për të gjitha format e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje, e disponueshme 24/7 në të gjitha gjuhët zyrtare në Kosovë*, në përputhje me kërkesat e Konventës së Stambollit.

152. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të konkretizojnë përpjekjet e tyre për të siguruar funksionimin e një linje telefonike 24 orëshe pa pagesë të dedikuar për gratë viktimat të të gjitha formave të dhunës ndaj grave të mbuluara nga Konventa e Stambollit, në dispozicion në tërë territorin dhe në të gjitha gjuhët përkatëse, që është në gjendje të ofrojë këshillim për viktimat, duke respektuar në mënyrë të duhur konfidencialitetin e të gjithë telefonuesve, dhe që operohet nga staf i kualifikuar i trajnuar për të gjitha këto forma të dhunës.

G. Mbështetja për viktimat e dhunës seksuale (neni 25)

153. Nuk ka qendra referimi për krizat nga dhunimi apo dhuna seksuale në Kosovë* që ofrojnë mbështetje gjithëpërfshirëse dhe të përshtatur për viktimat e dhunës seksuale. Instituti i Mjekësisë Ligjore në Prishtinë është institucioni i vetëm përgjegjës për ekzaminimet mjekoligjore të viktimave të dhunës seksuale.¹³¹

¹²⁷ Zyra e Prokurorit të Shtetit (2020). "Raporti i punës për periudhën nëntëmuajore vitit 2020". f. 75

¹²⁸ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK. f. 88

¹²⁹ Gacanica et al. (2020). "Të Drejtat e Grave në Ballkanin Perëndimor. Gratë në politikë, dhuna me bazë gjinore dhe siguria për gratë mbrojtëse të të drejtave të njeriut në Shqipëri, Bosnjë dhe Hercegovinë, Kosovë, Mal të Zi, Maqedoninë e Veriut dhe Serbi". Kvinna. f. 46.

¹³⁰ WAVE. (2021). Raporti i Vendit WAVE 2021: Shërbimet Mbështetëse të Specializuara të Grave në Evropë, f.121

¹³¹ Sipas nenit 3 të Ligjit për Mjekësinë Ligjore, vetëm mjekët specialistë të licencuar të mjekësisë ligjore kryejnë ekzaminime mjekoligjore.

Pas denoncimit për dhunë seksuale në organet e rendit, Instituti i Mjekësisë Ligjore mund t'i kërkohej që të kryejë ekspertizë mjekoligjore pas lëshimit të urdhrit nga Prokuroria e Shtetit, me kërkesë të policisë. Prandaj, viktimat janë të detyruara të paraqesin një ankesë në polici për të pasur qasje në ekzaminimet mjekoligjore dhe për të mbledhur provat e tyre. Pas denoncimit të rastit, viktimat e dhunës seksuale sillen nga policia në Institutin e Mjekësisë Ligjore. Më pas, të gjitha mostrat i dorëzohen policisë përgjegjëse për ruajtjen e tyre para se t'i dërgohen Agjencisë së Kosovës për Forenzikë, një organ i pavarur publik i ngarkuar me analizimin e mostrave dhe nxjerrjen e ADN-së. Kur kërkohej një vlerësim psikologjik me urdhër të gjykatës, Instituti i Psikiatrisë Forenzike është përgjegjës për kryerjen e një vlerësimi të tillë.

154. Ndonëse janë ndërmarrë iniciativa nga Instituti i Mjekësisë Ligjore për të rritur ndërgjegjësimin për dhunën seksuale dhe për të iniciuar bashkëpunim ndërsektorial në këtë fushë, veçanërisht nga këndi i sigurimit të provave mjekoligjore, ky është vetëm një element i shërbimeve mbështetëse për viktimat e dhunës seksuale. Sipas standardeve të Konventës së Stambollit, mbledhja e provave mjekoligjore duhet të jetë e qasshme pavarësisht nga gatishmëria e viktimës për të paraqitur ankesë. Për më tepër, delegacioni është alarmuar për faktin se disa viktima të dhunës seksuale janë ekspozuar ndaj qëndrimeve të viktimizimit dytësor dhe fajësimit të viktimave nga mjekët ligjorë të Institutit të Mjekësisë Ligjore. Gjithashtu, vetëm një nga nëntë mjekët ligjorë të Institutit të Mjekësisë Ligjore është grua, gjë që kufizon mundësinë që viktimat të ekzaminohen nga një profesioniste gra me kërkesë të tyre. Për më tepër, duhet theksuar se, pavarësisht përpjekjeve të bëra nga disa profesionistë të Institutit të Mjekësisë Ligjore për të siguruar ekspertizë të ndjeshme mjekoligjore, ambientet aktuale të tij nuk ofrojnë një mjedis mbështetës të përshtatur për nevojat e viktimave të dhunës seksuale. Në të vërtetë, privatësia e viktimave nuk është e garantuar mjaftueshëm (d.m.th. viktimat plotësojnë formularin e pëlqimit në korridor) dhe ndërtesa nuk është e qasshme për gratë me aftësi të kufizuara. Për më tepër, statistikën nga Instituti i Mjekësisë Ligjore zbulojnë se shumica e viktimave që ekzaminohen janë fëmijë, duke ngritur shqetësimin se gratë mund të mos kenë qasje në këtë shërbim për shkak të shqetësimeve se ato mund të mos konsiderohen 'viktima të vërteta' bazuar në besimin për mitet e dhunimit.

155. Përveç kësaj, kur institucionet shëndetësore janë të parat në kontakt me viktimat e dhunës seksuale, profesionistët shëndetësorë mund të kryejnë ekzaminimin mjekësor, i cili mund të shërbejë si provë gjatë procedurës penale. Megjithatë, profesionistët e praktikës së përgjithshme mjekësore nuk janë të trajnuar sistematikisht për të ndihmuar viktimat e dhunës seksuale dhe për të qenë përgjegjës për mbledhjen e provave mjekoligjore. Në një rast të tillë, viktimës do t'i duhej t'i nënshtrohej një ekzaminimi të dytë mjekoligjor në Institutin e Mjekësisë Ligjore, nëse vendos të raportojë, gjë që mund të paraqes një formë viktimizimi dytësor duke marrë parasysh natyrën ndërhyrëse të raportuar të këtyre ekzaminimeve mjekësore.

156. Nuk ka të dhëna për kohën mesatare të kaluar nga momenti i paraqitjes së viktimës në polici deri në momentin e sjelljes së saj në Institutin e Mjekësisë Ligjore. Duke marrë parasysh kapacitetin e kufizuar dhe faktin që ky shërbim ndodhet në Prishtinë, ekziston rreziku i humbjes së provave për shkak të humbjes së kohës së çmuar për qasje në institut. Në këtë drejtim, statistikën që i janë dhënë delegacionit nga Instituti i Mjekësisë Ligjore zbuluan se për 72% të viktimave të sjella në institut nuk janë marrë mostra pasi nuk janë konsideruar të dobishme sipas afateve të tyre. Për të shmangur këtë, raporti shpjegues i Konventës së Stambollit paraqet si praktikë të mirë aftësinë e viktimave të dhunimit për të mbledhur provat mjekoligjore shpejt dhe në mënyrë të ndjeshme, pavarësisht nëse viktima vendos të raportojë në polici. Një praktikë tjetër e mirë është mundësia e marrjes dhe ruajtjes së mostrave në mënyrë që viktima të mund të marrë vendim nëse do të raportohet apo jo dhunimi në një datë të mëvonshme, siç ka theksuar GREVIO në disa nga raportet bazë të vlerësimit.¹³²

157. Neni 25 kërkon ofrimin e shërbimeve gjithëpërfshirëse për viktimat, duke përfshirë mbështetjen mjekësore dhe traumatike, si dhe këshillimin psikologjik afatshkurtër dhe afatgjatë. Neni 25 parasheh mundësinë që viktimat e dhunës seksuale të marrin kujdes mjekësor dhe mbështetje traumatike dhe të kenë qasje në ekzaminimet mjekoligjore pavarësisht nga vullneti i tyre për t'u paraqitur në polici. Në Kosovë*, shërbimet mbështetëse të specializuara të ofruara nga OJQ-të, duke përfshirë strehimoret,

¹³² Raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Andorrën (paragrafi 122); Maltën (paragrafi 125) dhe Slloveninë (paragrafi 193)

ofrojnë disa këshillime psikologjike, por ato nuk janë të pajisura me burime financiare dhe njerëzore për të ofruar mbështetje afatgjatë të specializuar për viktimat e dhunës seksuale të informuar rreth traumave. Edhe pse disa OJQ janë të specializuara për dhunën seksuale, kryesisht në lidhje me dhunën seksuale gjatë kohës së luftës, ato nuk operojnë në të gjitha rajonet dhe qasja në këto shërbime është e pabarabartë. Në përgjithësi, mungesa e shërbimeve të specializuara me burime të mira për viktimat e dhunës seksuale dhe mungesa e profesionistëve të trajnuar për të mbështetur siç duhet viktimat e dhunës seksuale pasqyron mungesën e përgjithshme të politikave të dedikuara për të trajtuar dhunën seksuale në Kosovë*.

158. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të krijojnë qendra të përshtatshme dhe lehtësisht të qasshme referimi për kriza nga dhunimi apo dhuna seksuale që ofrojnë kujdes mjekësor, ekzaminim mjekoligjor me cilësi të lartë dhe mbështetje të menjëhershme, afatshkurtër dhe afatgjatë për trauma të ofruar nga profesionistë të trajnuar. Qendra të tilla duhet të sigurojnë një reagim të ndjeshme nga specialistë të trajnuar dhe të respektojnë parimin e pëlqimit të informuar të viktimës dhe kontrollit mbi vendimet e saj në lidhje me ekzaminimet dhe raportimin mjekoligjor/mjekësor. Gjithashtu, ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të hartojnë protokolle specifike mjekësore për mbështetjen e viktimave të dhunës seksuale dhe sigurimin e kryerjes së ekzaminimeve mjekoligjore dhe ruajtjes së mostrave, pavarësisht nëse dhuna seksuale është raportuar ose jo në polici.

H. Mbrojtja dhe mbështetja për dëshmitarët fëmijë (neni 26)

159. Detyrimi i përcaktuar në këtë nen është të sigurojë që sa herë që fëmijët kanë qenë dëshmitarë të dhunës në familje, dhunimit, ngacmimit seksual ose formave të tjera të dhunës të mbuluara nga konventa, shërbimet e ofruara për viktimat e drejtpërdrejta janë gjithashtu të pajisura për të adresuar nevojat dhe të drejtat e çdo fëmije të ekspozuar ndaj një dhune të tillë. Përderisa kjo është më e rëndësishme për rastet e dhunës në familje, është e rëndësishme të kihet parasysh se fëmijët mund të ekspozohen edhe ndaj formave të tjera të dhunës.

160. Hulumtimet kanë treguar se fëmijët që janë dëshmitarë të sulmit të njërit prej prindërve ndaj tjetrit në shtëpi shpesh zhvillojnë probleme emocionale, çrregullime të funksionit njohës dhe pranojnë qëndrime rreth dhunës që duhen trajtuar në afat të gjatë.¹³³ Prandaj, është e një rëndësie thelbësore që të sigurohet qasja e tyre në këshillim dhe terapi psikologjike sapo të vihet në vëmendjen e autoriteteve.

161. Sipas Ligjit për Mbrojtjen e Fëmijëve të miratuar në vitin 2019, fëmijët që vuajnë nga dhuna, neglizhenca dhe keqtrajtimi kanë të drejtë të marrin ndihmë mjekësore dhe këshillim psikologjik falas, të nevojshëm për rikuperimin e tyre afatgjatë.¹³⁴ Megjithatë, është e paqartë nëse ky detyrim ligjor është zbatuar për situatën e fëmijëve dëshmitarë të formave të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit. Për më tepër, Procedurat Standarde të Veprimit (PSV) për Mbrojtje nga Dhuna në Familje parashohin që, pas raportimit të bërë nga një profesionist në polici dhe/ose shërbimet sociale, ose pasi gruaja viktimë e dhunës në familje i drejtohet autoriteteve për ndihmë, strehimoret duhet të ofrojnë këshillim psikologjik për fëmijët që qëndrojnë me nënat e tyre. PSV-të e mësipërme parashohin gjithashtu se planet arsimore duhet të zhvillohen për fëmijët bazuar në nevojat e tyre të identifikuar. Megjithatë, delegacionit nuk ju dha asnjë informacion në lidhje me praninë në strehimore të psikologëve të fëmijëve apo profesionistëve të tjerë të trajnuar dhe të specializuar në ofrimin e mbështetjes për fëmijët. Për më tepër, duke qenë se djemtë mbi moshën 12 vjeçare mund të strehohen veçmas nga nënat e tyre që vendosën në strehimoret për rastet e dhunës në familje, nuk dihet nëse ofrohet ndonjë këshillim i specializuar për fëmijët dëshmitarë të dhunës në familje në këto strehimore të veçanta për fëmijë. Në përgjithësi, ndërsa disa strehimore të menaxhuara nga OJQ-të dhe shërbimet e kujdesit ditor të specializuara mund të ofrojnë këshillim psikologjik për fëmijët, ofrimi i shërbimeve të tilla mbetet i rrallë për shkak të burimeve të tyre të kufizuara.

162. Për sa i përket shërbimeve të përgjithshme mbështetëse, veçanërisht Qendrave për Punë Sociale, delegacioni u njoftua se ka mungesë të përgjithshme të psikologëve që punojnë në këto shërbime. Në

¹³³ Edleson, J.L., (1999). Problemet që lidhen me dëshmimin e fëmijëve të dhunës në familje, VAW Net.

¹³⁴ Ligji për Mbrojtjen e Fëmijëve, neni 57

këtë kontekst, mungesa specifike e psikologëve të trajnuar të fëmijëve është veçanërisht shqetësuese duke marrë parasysh mungesën e të kuptuarit të natyrës gjinore të dhunës në familje në mesin e disa anëtarëve të stafit të Qendrave për Punë Sociale, të cilët mund të nënvlerësojnë efektet e dëmshme të dhunës ndaj dëshmitarëve fëmijë dhe përpiqen të mbaj kontakte me të dy prindërit, siç shpjegohet më tej në pjesën në nenin 31 në Kapitullit V.

163. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të sigurojnë:

- a. disponueshmëri të këshillimit psiko-social të përshtatshëm për moshën për fëmijët dëshmitarë të të gjitha formave të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit, veçanërisht për fëmijët që janë dëshmitarë të dhunës në familje;**
- b. nivele më të gjera ndërgjegjësimi mes profesionistëve përkatës, veçanërisht atyre që punojnë në shërbime sociale, arsim dhe institucione gjyqësore, për efektet e dëmshme të dëshmimit të dhunës në familje tek fëmijët;**
- c. bashkërendim të këtyre që u cekën më sipër me vendimet që lidhen me zgjidhjen e të drejtave të kujdestarisë dhe vizitës, si dhe me dhënien e masave mbrojtëse për dëshmitarët fëmijë, përfshirë urdhrat e mbrojtjes.**

I. Raportimi nga profesionistët (neni 28)

164. Neni 378, paragrafi 2 i Kodit Penal i detyron të gjithë nëpunësitë publikë dhe profesionistët që t'i raportojnë organeve kompetente çdo vepër penale të dënueshme me së paku tre vjet burgim, e zbuluar në kuadër të detyrave të tyre profesionale dhe dështimi për ta bërë këtë dënohet me gjobë ose me burgim deri në tre vjet. Procedurat Standarde të Veprimit (PSV) për Mbrojtje nga Dhuna në Familje përcaktojnë gjithashtu detyrime të gjera raportimi për profesionistët që mund të jenë në kontakt me viktimat e dhunës në familje. Sipas PSV-ve të mësipërme, rastet e dyshimta ose të identifikuar të dhunës në familje duhet të raportohen nga institucionet arsimore dhe shëndetësore tek agjencitë e zbatimit të ligjit. Për sa i përket institucioneve arsimore, në rast të dyshimit për dhunë në familje ndaj fëmijëve, ato duhet të raportohen dhe t'i referohen organit të kujdestarisë ose policisë. Siç u përmend më lart,¹³⁵ në sektorin e arsimit ekziston një protokoll dhe një sistem informacioni për raportimin e rasteve të dhunës ndaj fëmijëve.

165. Megjithatë, raportimi i dhunës ndaj fëmijëve nga profesionistët e arsimit mbetet i ulët. Në mënyrë të ngjashme, numri i rasteve të raportuara nga profesionistët e kujdesit shëndetësor është veçanërisht i ulët, pjesërisht për shkak të mungesës së trajnimit të profesionistëve për identifikimin dhe mbështetjen e grave viktimat të dhunës në familje. Megjithatë, duhet theksuar se detyrimet e shumta të raportimit për personelin e kujdesit shëndetësor mund të ngrenë çështje rreth autonomisë së viktimave. Në të vërtetë, një element themelor i marrëdhënies mjek-pacient është ai i konfidencialitetit, i cili bazohet në nocionin se individët nuk duhet të pengohen të kërkojnë trajtim mjekësor nga frika e zbulimit të gjendjes së tij/saj te një palë e tretë. Marrëdhënia konfidenciale është parakusht për t'i ofruar pacientëve një diagnozë të saktë dhe kujdesin më të mirë të mundshëm mjekësor. Kjo është edhe më e rëndësishme për gratë viktimat të dhunës në familje, dhunës seksuale ose formave të tjera të dhunës të mbuluara nga konventa, të cilat mund të mos ndihen të gatshme për të raportuar ose për të marrë shërbime të specializuara mbështetëse.

166. Ndërsa PSV-të e mësipërme për Mbrojtje nga Dhuna në Familje kufizohen në dhunën në familje, detyrimi i paraparë nga Kodi Penal vlen për të gjithë profesionistët dhe për çdo vepër penale që mund të dënohet me të paktën tre vjet burg. Prandaj, kjo vlen për të gjitha format e dhunës ndaj grave. Megjithatë, nuk u dha asnjë informacion nëse profesionistët raportojnë edhe raste të tjera përveç atyre të dhunës në familje.

167. Siç u potencua nga GREVIO në disa nga raportet e tij të vlerësimit,¹³⁶ kërkesa që rrjedh nga neni 28 është formuluar me kujdes për t'ua mundësuar profesionistëve, kur ka bazë të arsyeshme për të besuar se është kryer një akt i rëndë dhune dhe se priten akte të tjera serioze të kësaj dhune, të raportojnë

¹³⁵ Shih Kapitullin III, pjesa në nenin 14 (Arsimi)

¹³⁶ Raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Andorrën (paragrafi 135); Poloninë (paragrafi 151), Slloveninë (paragrafi 215) dhe Malin e Zi (paragrafi 149).

dysshimin e tyre te autoritetet përkatëse pa rrezik sanksionimi për shkeljen e detyrës së tyre profesionale të konfidencialitetit. Raporti shpjegues shprehimisht thekson se kjo dispozitë nuk imponon detyrim për raportim.¹³⁷

168. Ndërkohë që vendosja e detyrimeve të raportimit për profesionistët nuk bie ndesh me nenin 28 të Konventës, GREVIO ka shpjeguar në raportet e bazë të vlerësimit¹³⁸ se: *"detyrimet e përgjithshme të raportimit mund të ngrenë çështje rreth ofrimit të shërbimeve mbështetëse të përqendruara te viktimat dhe të ndjeshme ndaj gjinisë. Raportimi i detyrueshëm mund të përbëjë në fakt pengesë për kërkimin e ndihmës për gratë viktimat të cilat nuk ndihen të gatshme për të filluar procedura formale dhe/ose kanë frikë nga pasojat e raportimit për to ose për fëmijët e tyre (siç janë hakmarrja nga kryerësi i dhunës, pasiguria financiare, izolimi social ose largimi i fëmijëve nga kujdesi i tyre). Kur autoritetet kanë përfshirë obligimet e detyrueshme të raportimit për profesionistët, GREVIO ka vënë në dukje se këto duhet të lejojnë balancimin e nevojave të mbrojtjes së viktimave – duke përfshirë ato të fëmijëve të saj – në lidhje me autonominë dhe fuqizimin e viktimës, dhe kështu duhet të kufizohen në rastet në të cilat ka bazë të arsyeshme për të besuar se është kryer një vepër e rëndë e dhunë e mbuluar nga fushëveprimi i konventës dhe priten veprime të mëtejshme serioze. Në këto raste, raportimi mund t'i nënshtrohet disa kushteve të përshtatshme siç është pëlqimi i viktimës, me përjashtim të disa rasteve specifike, si për shembull kur viktimat është fëmijë ose nuk është në gjendje të mbrohet për shkak të aftësisë së kufizuar".*

169. Duke kujtuar parimin e fuqizimit të grave, i përfshirë tërë Konventën e Stambollit, ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të sigurojnë që detyra për të raportuar që u është ngarkuar profesionistëve të përcillet nga informacioni i plotë dhe i ndjeshëm që i jepet viktimës për t'ia mundësuar asaj të marrë vetë një vendim të informuar dhe të ruajë autonominë. Për këtë qëllim, ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të rishikojnë detyrimin e profesionistëve për të raportuar rastet e dhunës ndaj grave dhe fëmijëve të tyre, përveç situatave në të cilat ka bazë të arsyeshme për të besuar se një vepër e rëndë e dhunës që mbulohet nga fushëveprimi i Konventës së Stambollit është kryer dhe priten veprime të mëtejshme serioze. Kjo mund të kërkojë që detyrimi për raportim të varet nga pëlqimi paraprak i viktimës, përveç rastit kur viktimat është fëmijë ose nuk është në gjendje të mbrohet për shkak të paftësisë.

¹³⁷ Raport shpjegues për Konventën e Stambollit, paragrafët 146 dhe 147

¹³⁸ Raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Andorrën (paragrafi 135); Poloninë (paragrafi 170); Serbinë (paragrafi 152); dhe Maltën (paragrafi 139).

V. E drejta materiale

170. Kapitulli V i Konventës së Stambollit mbulon një sërë dispozitash që lidhen me të drejtën materiale, si në fushën e së drejtës civile ashtu edhe në atë penale. Qëllimi i tyre është të ndihmojnë në krijimin e kornizës së nevojshme legjislativë për të parandaluar dhunën ndaj grave, për t'i mbrojtur ato nga viktimizimi i mëtejshëm dhe për të siguruar ndërhyrje dhe ndjekje penale të fuqishme nga agjencitë e zbatimit të ligjit. Ky seksion i raportit trajton disa, por jo të gjitha dispozitat e Kapitullit V të Konventës.

A. E drejta civile

1. Mjetet juridike civile kundër autoriteteve - sigurimi i kujdesit të duhur (neni 29)

171. Qëllimi kryesor i konventës është t'i japë fund mosndëshkimit për veprat e dhunës ndaj grave. Kjo kërkon jo vetëm që kryerësit individualë të dhunë të mbahen përgjegjës përmes ligjit penal dhe masave të tjera, por gjithashtu që të jenë të disponueshme rrugë ligjore për të sfiduar dhe adresuar çdo dështim të akterëve publikë për të përmbushur detyrimin e tyre të kujdesit të duhur për parandalimin, hetimin dhe dënimin e aktet e dhunës (neni 5, paragrafi 2 i konventës).

172. Ligji për Marrëdhëniet e Detyrimeve ju ofron viktimave një rrugë ligjore për të kërkuar dëmshpërblim kundër kujtqo që shkakton vdekje, lëndim fizik ose dëmtim të shëndetit.¹³⁹ Ai parasheh dëme materiale dhe jomateriale, duke ua krijuar këtë mundësi viktimave që kanë përjetuar dëme jomonetare në vend të vetëm dëmeve monetare, gjë që ka një rëndësi të madhe për viktimat. Lidhur me mjetet juridike civile të disponueshme ndaj autoriteteve që kanë dështuar në detyrën e tyre për të marrë masat e nevojshme parandaluese ose mbrojtëse në kuadër të kompetencave të tyre, Ligji për Marrëdhëniet e Detyrimeve parasheh përgjegjësinë e punëdhënësit (person juridik ose fizik).¹⁴⁰ Kjo duket se përfshin veprimet ose lëshimet e dëmshme nga zyrtarët publikë individualë, si dhe agjencia apo institucioni publik në ofrimin e mbështetjes dhe mbrojtjes për viktimat e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje. Ndërsa autoritetet publike kanë diskrecion për të vendosur llojin e mjeteve juridike civile që vihen në dispozicion, si dhe llojin e sjelljes që mund të zbatohet sipas ligjit të brendshëm, është shqetësuese që ky ligj përcakton një prag shumë të lartë, duke kërkuar që dëmi të jetë shkaktuar qëllimisht ose nga pakujdesia e rëndë. Në raportet bazë të vlerësimit, GREVIO ka theksuar se detyrimi që rrjedh nga neni 29 i Konventës së Stambollit nuk duhet të shihet si i kufizuar në pakujdesi të rëndë ose shpërfillje të qëllimshme nga ana e autoriteteve të detyrës për të mbrojtur jetën.¹⁴¹ Përderisa ekzistenca e rrugëve përkatëse ligjore është një zhvillim pozitiv dhe një hap drejt përputhshmërisë me konventën, delegacionit nuk iu dha asnjë informacion lidhur me qëndrueshmërinë e tyre për gratë viktime në Kosovë*.

173. Paditë ndaj zyrtarëve publikë mund të ngrihen edhe në Gjykatën Kushtetuese për shkelje të së drejtës për jetë (neni 25 i Kushtetutës). Në një rast të njohur në lidhje me mosveprimin e një gjykate komunale (moslëshimin e urdhrit mbrojtës emergjent), që rezultoi në vrasjen e vajzës së paditësit nga ish-partneri intim dhe babai i fëmijës së saj, Gjykata Kushtetuese arriti në përfundimin se pamundësia për qasje në mjete juridike nënkuptoi shkelje të të drejtave të garantuara nga Kushtetuta dhe konventa.¹⁴² Megjithatë, viktimat e dhunës në familje rrallëherë i drejtohen Gjykatës Kushtetuese, sepse viktime duhet së pari të shterojë të gjitha mjetet e tjera juridike të brendshme.¹⁴³

174. Ankesat për sjellje të pahijshme të policisë mund të parashtrohen në Inspektoratin Policor të Kosovës, një organ i pavarur, i cili ka juridiksion për të trajtuar sjelljet që kanë arritur pragun e veprës penale. Kur konstaton se sjellja nuk është në juridiksionin e tij, mund t'ia referojë çështjen për trajtim administrativ Drejtorisë së Standardeve Profesionale të Policisë së Kosovës, e cila merret me rastet që arrijnë pragun sjelljes së pahijshme të rëndë ose Drejtorisë Rajonale të Policisë që merret me sjelljet e kategorizuar si

¹³⁹ Ligji për Marrëdhëniet e Detyrimeve të Republikës së Kosovës, nenet 169-189.

¹⁴⁰ Po aty, neni 152.

¹⁴¹ Raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Italinë (paragrafi 170); Raport shpjegues për konventën, paragrafi 163

¹⁴² Gëzim dhe Makfire Kastrati kundër Gjykatës Komunale në Prishtinë dhe Këshillit Gjyqësor të Kosovës. Rasti KI 41/12.

¹⁴³ Kushtetuta e Kosovës, neni 113, paragrafi 7.

shkelje e pahijshme e lehtë. Përkundër fakteve se dështime të tilla nga policia ndodhin, delegacioni u njoftua vetëm për një rast të paraqitur në vitin 2019, i cili aktualisht është në Gjykatën Themelore. Ky rast bazohet në një ankesë fillestare kundër refuzimit të Policisë së Kosovës për të regjistruar një ankesë për shkelje të urdhrimit mbrojtës për shkak të mënyrës së veshjes së përfitueses së urdhrimit dhe Inspektorati Policor dhe Drejtoria e brendshme për Standarde Profesionale si dhe Komisioni për Shqyrtim të Ankesave nuk pranuan të veprojnë.¹⁴⁴ Ankesat kundër gjyqtarit apo prokurorit për vepra disiplinore mund t'i dorëzohen kryetarit të gjykatës respektivisht Zyrës së Prokurorit të Shtetit dhe të hetohen nga Këshilli Gjyqësor i Kosovës dhe Këshilli Prokurorial i Kosovës.¹⁴⁵ Masat e tilla disiplinore janë mjete të rëndësishme që duhen përdorur në lidhje me zyrtarët publikë që shfaqin sjellje stereotipike gjinore në lidhje me viktimat që duhet t'u shërbejnë, siç ka theksuar GREVIO në një nga raportet e tij.¹⁴⁶

175. Ankesat individuale për dështimin e zyrtarëve publikë për të vepruar në rastet e dhunës ndaj grave mund t'i drejtohen edhe Institucionit të Avokatit të Popullit, i cili gjithashtu mund të fillojë hetime sipas detyrës zyrtare, ndër të tjera, për mosveprimin e zyrtarëve publikë që ka çuar në vrasjen e një gruaje, shqetësimet për procedurat e gjata gjyqësore dhe mungesën e qasjes në kompensimin efektiv të viktimave.¹⁴⁷ Vendimet dhe rekomandimet e tij u drejtohen palëve përkatëse. Institucioni i Avokatit të Popullit mund të ndërhyjë edhe në procedurat gjyqësore të iniciuara në çështjet civile me pëlqimin e personit të diskriminuar. Shumë pak raste kanë të bëjnë me përgjegjësinë e zyrtarëve publikë në rastet e dhunës ndaj grave, edhe pse ato ekzistojnë.

176. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të shqyrtojnë dhe adresojnë çdo pengesë në përdorimin e masave të së drejtës civile në dispozicion për t'i mbajtur autoritetet publike përgjegjëse për mospërmbushje të detyrimit për të parandaluar, hetuar dhe ndëshkuar me përkushtim aktet e dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit dhe për të mbrojtur viktimat, si dhe për të siguruar ofrimin e informacionit adekuat për gratë viktime të dhunës për t'u mundësuar atyre të përdorin në praktikë mjetet juridike ekzistuese. Progresi në këtë fushë duhet të matet duke mbledhur të dhëna për numrin e ankesave nga viktimat dhe rezultatet e tyre.

2. Kompensimi (Neni 30)

177. Në Kosovë*, kompensimi primar i mbuluar nga neni 30, paragrafi 1 i Konventës së Stambollit mund t'i kërkohet kryerësit të dhunës si pjesë e procedurës penale ose veçmas përmes mjeteve juridike sipas të drejtës civile. Sipas Kodit të Procedurës Penale, gjykatat penale mund të urdhërojnë kompensimin e viktimës për humbjen e dëmit financiar, fizik dhe emocional të shkaktuar nga krimi për të cilin kryerësi i dhunës është shpallur fajtor.¹⁴⁸ Kërkesa duhet të parashtrohet gjatë fazës hetimore ose brenda 60 ditëve nga ngritja e aktakuzës nga Zyra e Prokurorit të Shtetit. Sipas Procedurave Standarde të Veprimit për Mbrojtje dhe Asistencë Viktimave, mbrojtësit e viktimave nga Zyra për Mbrojtje dhe Ndihmë Viktimave duhet të ndihmojnë viktimat në plotësimin e një deklaratë të thjeshtë të dëmeve. Nëse viktimës nuk i jepet dëmshpërblim në çështjen penale, mbrojtësi i viktimave duhet ta këshillojë viktimën se mund të kërkojë dëmshpërblim në gjykatë civile me mbështetje të ndihmës juridike, avokatit privat ose përmes vetë-përfaqësimit.

178. Informacioni i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit sugjeron disa kufizime në sistemin e kompensimit primar. Për shembull, barra e ekzekutimit të urdhrave të kompensimit i vihet viktimës, e cila duhet të procedojë përmes gjykatave civile, duke rezultuar në vonesa, kosto shtesë dhe nevojë për të dëshmuar përsëri dhe për t'u përballur me të pandehurin. Kjo mund të shërbejë si pengesë për të ndjekur veprime të mëtejshme. Hulumtimi nga shoqëria civile nxori në pah se mbrojtësit e viktimave i

¹⁴⁴ Delegacioni merr parasysh Opinionin Ligjor të Institucionit të Avokatit të Popullit në Cilësinë e Mikut të Gjykatës (Amicus Curiae). C. Nr. 385/2020 L.A.K kundër Policisë së Kosovës. 12 mars 2021.

¹⁴⁵ Ligji për Përgjegjësinë Disiplinore të Gjyqtarëve dhe Prokurorëve

¹⁴⁶ Shih raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Austrinë (paragrafi 126).

¹⁴⁷ Sipas informacioneve të marra gjatë vizitës së delegacionit: Institucioni i Avokatit të Popullit ka pranuar 12 ankesa lidhur me dhunën ndaj grave në vitin 2020; 21 ankesa në vitin 2021 dhe 8 raste në 2022 deri në prill.

¹⁴⁸ Kodi i Procedurës Penale, neni 62, paragrafi 1.4.

kishin informuar viktimat për të drejtën e tyre për kompensim në më pak se 20% të të gjitha rasteve.¹⁴⁹ Një studim tjetër zbuloi se gjyqësori nuk po zbatonte në mënyrë efikase deklarin e dëmit, përkundrazi gjyqtarët kishin tendencë të deklaronin se viktimat “nuk duan” kompensim.¹⁵⁰ Siç ka deklaruar GREVIO në disa nga raportet e tij bazë të vlerësimit, duhet të përdoret më shumë mundësia e dhënies së kompensimit sipas procedurave penale dhe detyrimi i zbatimit duhet t’u vendoset autoriteteve.¹⁵¹ Kjo do të hiqte barrën e fillimit të procedurave civile të cilat gjithmonë mbartin rrezikun e shpenzimeve gjyqësore.

179. Nëse nuk mund të merret kompensimi nga kryerësi i dhunës, Ligji për Kompensimin e Viktimave të Krimit rregullon të drejtën për kompensim subsidiar për viktimat e krimeve të dhunshme dhe vartësit e tyre¹⁵², duke përfshirë në rastet e vrasjeve, dhunimeve, abuzimit seksual të fëmijëve dhe veprave penale të përcaktuara me Ligjin për Mbrojtje nga Dhuna në Familje.¹⁵³ Komisioni për Kompensimin e Viktimave të Krimit mund të mbulojë edhe krime të tjera të dhunshme në rastet kur viktimat është e pambrojtur. Viktimat që kërkojnë kompensim duhet të paraqesin një sërë dokumentesh së bashku me kërkesën e tyre brenda gjashtë muajve nga rasti penal.¹⁵⁴ Këto përfshijnë, ndër të tjera, dëshminë e shtetësisë ose të vendbanimit të përhershëm, certifikatën mjekësore ose ndonjë dokument të policisë që tregon se vepra penale është zbuluar, raportuar dhe trajtuar.¹⁵⁵ Komisioni merr vendim brenda 90 ditëve nga pranimi i kërkesës së plotësuar.¹⁵⁶ Megjithatë, dëshmitë historike tregojnë se ka pasur ndërjegjësim të ulët për ekzistencën e kompensimit dhe vështirësi në mbledhjen e dokumenteve të nevojshme nga aplikuesit.

180. Është mirëpritur që kompensimi primar dhe sekondar është, në parim, i disponueshëm për gratë viktimat të dhunës. Megjithatë, delegacioni nuk është në gjendje të konstatojë nëse sistemi është efektiv në praktikë për shkak të mungesës së të dhënave të mjaftueshme. Ndërsa të dhënat e Ministrisë së Drejtësisë për dëmshpërblimet e dhëna nga Komisioni për Kompensimin e Viktimave të Krimit për vitin 2021 tregojnë se 35 nga 56 kërkesa të parashtruara janë bërë nga gratë, të dhënat që identifikojnë numrin e kërkesave të pranuar (28) dhe të refuzuara (28) dhe kërkesat për lloj të krimit nuk ishin të ndara sipas gjinisë. Për më tepër, nuk dihet numri i kërkesave për dëmshpërblim të parashtruar nga gratë viktimat, si dhe rezultatet për sa i përket afatit kohor dhe shumave të kompensimit për rast.

181. Sa i përket viktimave të dhunës seksuale gjatë luftës,¹⁵⁷ ndonëse nuk ekzistojnë shifra zyrtare, vlerësohet se rreth 20 000 deri në 45 000 gra dhe vajza janë dhunuar ose kanë pësuar forma të tjera të dhunës seksuale gjatë konfliktit.¹⁵⁸ Që nga shkurti 2018, ato mund të aplikojnë në Komisionin Qeveritar për Njohjen dhe Verifikimin e Statusit të Viktimave të Dhunës Seksuale gjatë Luftës për të përfituar njohjen e statusit për kompensim individual.¹⁵⁹ Pasi të miratohen, aplikuesit kualifikohen për përfitime, duke përfshirë, ndër të tjera, pensionin, shërbimet shëndetësore, mbështetjen e rehabilitimit, trajtimin prioritar në kërkimin e punësimit, lehtësimin e tatimit në pronë dhe arsimin falas në universitetet publike. Është për t’u lavdëruar se ky mekanizëm përfshin profesionistë të kualifikuar të cilët përdorin procedurat e krijuara nëpërmjet një procesi konsultimi që përfshin OJQ-të për të drejtat e grave të specializuara në punën me gratë viktimat të dhunës seksuale gjatë kohës së luftës, në mënyrë që të garantohet mbrojtja dhe dinjiteti

¹⁴⁹ Siç citohet te Berisha, A. (2017). Nga fjalët në vepër? Monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës gjinore në Kosovë. RrGK.

¹⁵⁰ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK.

¹⁵¹ Shih raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Austrinë (paragrafi 131) dhe Slloveninë (paragrafi 228).

¹⁵² Ligji për Kompensimin e Viktimave të Krimit. Sipas nenit 13, paragrafi 3, kompensimi për dhimbje fizike mund të shkojë nga 1500 euro për rastet mesatarisht të rënda deri në 7 000 euro për rastet jashtëzakonisht të rënda. Sipas nenit 14, kompensimi për dëme të rënda të shëndetit mendor mund të jetë deri në 5 000 €.

¹⁵³ Ligji për Kompensimin e Viktimave të Krimit, neni 6.

¹⁵⁴ Po aty, neni 31.

¹⁵⁵ Po aty, neni 32.

¹⁵⁶ Po aty, neni 34.

¹⁵⁷ Shih Kapitullin I, seksionin në nenet 2 dhe 3 (Fushëveprimi i zbatimit të konventës dhe përkufizimet)

¹⁵⁸ Arbër, K. (2018). Viktima kosovare e përdhunimit tregon betejën për drejtësi. BIRN. Balkan Insight. Hynes, P. (2000) “Dhuna seksuale ndaj grave në mjediset e refugjatëve”, Journal of Women’s Health & Gender-Based Medicine 9(8).

¹⁵⁹ Në vitin 2014, Kuvendi i Kosovës* miratoi Ligjin për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit për Statusin dhe të Drejtat e Dëshmorëve, Invalidëve, Veteranëve, Pjesëtarëve të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, Viktimave Civile dhe Familjareve të tyre dhe për herë të parë, viktimat e dhunës seksuale të luftës njiheshin me ligj.

i grave, si dhe konfidencialiteti i procesit.¹⁶⁰

182. Komisioni kishte pranuar 1645 kërkesa deri më 21 shkurt 2021, duke miratuar 1120, refuzuar 228 me pjesën tjetër ende në shqyrtim. Gratë përbëjnë 94% të të gjitha kërkesave të trajtuara. Megjithatë, u ngritën shqetësime pasi procesi përjashtoi viktimat që kanë vuajtur nga dhuna seksuale e ndërlidhur me konfliktin pas 20 qershorit 1999. Ligji u jep të mbijetuarve një afat pesë vjeçar që të vendosin të aplikojnë për njohje dhe përfitime duke filluar nga shkurti 2018, për të cilin autoritetet publike dhe shoqëria civile kanë rënë dakord të jetë një afat kohor shumë i shkurtër për viktimat e dhunës seksuale për të tejkaluar stigmën dhe traumën që lidhet me një procedurë të tillë. Për më tepër, numri i konsiderueshëm i kërkesave të pranuar kontribuoi në disa vonesa në procesimin e kërkesave. Si burim tjetër shqetësimi, ligji i ndalon përfituesit të marrin dy pensione nëse ata tashmë marrin një pagesë tjetër të lidhur me luftën (p.sh., për të vejat, burrat e të cilave kishin vdekur ose ishin plagosur).

183. Ju rekomandohet autoriteteve që të marrin masa të mëtejshme për të lehtësuar dhe garantuar qasjen në kompensim për viktimat e të gjitha formave të dhunës ndaj grave, duke përfshirë dhunën seksuale gjatë kohës së luftës, në veçanti duke siguruar që viktimat të informohen sistematikisht për të drejtën e tyre për të kërkuar kompensim dhe procedurat që duhen ndjekur. Gjithashtu, u rekomandohet autoriteteve që të konsiderojnë zgjerimin e periudhës 5-vjeçare për të aplikuar për kompensim në Komisionin Qeveritar për Njohjen dhe Verifikimin e Statusit të Viktimave të Dhunë Seksuale gjatë Luftës.

3. Kujdestaria, të drejtat e vizitave dhe siguria (neni 31)

184. Vendimet për kujdestarinë dhe vizitat në lidhje me familjet me historik abuzimi kërkojnë një balancim të kujdesshëm të interesave të ndryshme në fjalë. Neni 31 i konventës synon të sigurojë që incidentet e dhunës të mbuluara nga konventa, veçanërisht dhuna në familje, të merren parasysh në vendimet për të drejtat e kujdestarisë dhe vizitës për të siguruar që ushtrimi i këtyre të drejtave të mos dëmtojë të drejtat dhe sigurinë e viktimës apo fëmijët. Në veçanti në rastet e dhunës në familje, çështjet në lidhje me fëmijët e përbashkët shpesh përfaqësojnë të vetmet lidhje që mbeten mes viktimës dhe kryerësit të dhunës.

185. Në Kosovë*, vendimet për kujdestarinë dhe vizitat rregullohen me Ligjin për Familjen. Në rast të ndarjes ose shkurorëzimit, kujdestaria i jepet njërit ose tjetrit prind sipas gjyqimit të gjyqtarit, pas dëgjimit të mendimit të Organit të Kujdestarisë (nga Qendrat për Punë Sociale) dhe pas zhvillimit të një hetimi.¹⁶¹ Personi që nuk fiton kujdestarinë gëzon të drejtat e vizitës, të cilat përcaktohen me vendim të gjykatës. Ky ligj përmban parimin e “interesit më të mirë të fëmijës”, duke kërkuar që gjykatat t’i japin kujdestarinë prindit i cili është në gjendje më të mirë për të mbrojtur interesin e fëmijës, përkatësisht ofrimin e arsimit, sigurisë dhe mbajtjes financiare. Nuk ka asnjë referencë të qartë në Ligjin për Familjen për të siguruar që rastet e dhunës ndaj grave të merren parasysh nga autoritetet gjyqësore në përcaktimin e të drejtave të kujdestarisë ose të vizitës, e as nuk ka ndonjë dispozitë ligjore që kërkon shqyrtimin sistematik të rasteve të së drejtës familjare lidhur me dhunën në familje. Në praktikë, duket se gjyqtarët mbështeten në prova formale të dhunës, siç është fillimi i procedurës penal ose procedurës civile për urdhrat mbrojtës, në vend që të ndërmarrin masa shtesë për të kontrolluar historikun e abuzimit. Megjithatë, kjo do të ishte e rëndësishme për të vlerësuar në mënyrë gjithëpërfshirëse situatën, duke përfshirë marrjen e njohurive mbi aktet e dhunës, siç janë ato të dokumentuara nga certifikata e mjekut, ankesa, ose deklaratat e dëshmitarëve, raportimet në polici, siç ka pasur rastin të verë re GREVIO.¹⁶²

186. Delegacioni vëren, bazuar në shkëmbimet me shoqërinë civile dhe hulumtimet ekzistuese, një praktikë shqetësuese nga punëtorët socialë dhe gjyqësori, e cila konsiston në vlerësimin e interesit më të mirë të fëmijës në drejtim të prioritizimit të mirëqenies ekonomike të perceptuar mbi mirëqenien e

¹⁶⁰ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK.

¹⁶¹ Ligji për Familjen, neni 140.

¹⁶² Shih raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Monakon (paragrafi 108).

tyre fizike dhe psikologjike.¹⁶³ Kjo, së bashku me supozimin themelor se fëmijët “i përkasin” baballarëve të tyre, ka rezultuar që kujdestaria e fëmijëve t’u jepet baballarëve edhe në rastet kur ai ka ushtruar dhunë. Janë ngritur shqetësime në lidhje me praktikën e punëtorëve socialë dhe gjyqtarëve të së drejtës familjare rreth opsioneve të mësipërme, siç janë dhënia e alimentacionit për gratë dhe/ose ndarja e pasurisë. Prandaj, praktikat e tilla nuk adresojnë gjendjen e paqëndrueshme ekonomike të grave e cila ndikohet nga pozita e tyre e pafavorshme për sa i përket të drejtave pronësore, punësimit dhe qasjes në burime.¹⁶⁴ Kjo largohet nga qasja e përqendruar te viktimat e kërkuar nga Konventa e Stambollit dhe frika e humbjes së kujdestarisë së fëmijëve të tyre është një nga arsytet pse gratë që jetojnë me abuzim nuk raportojnë dhunën. Në Kosovën veriore*, gratë me dokumentacion të dyfishtë të identifikimit (d.m.th. të Serbisë dhe të Kosovës*) mund të përjetojnë vështirësi të mëdha në qasjen në procedurat e shkurorëzimit dhe marrjen e kujdestarisë së fëmijëve për shkak të sistemeve të dyfishta ligjore dhe administrative.

187. Hulumtimet e shumta kanë treguar se vendimet joadekuate për kujdestarinë dhe vizitat e fëmijëve mund t’i ekspozojnë gratë ndaj abuzimit pas ndarjes.¹⁶⁵ Kështu, në raportet bazë të vlerësimit, GREVIO ka theksuar se siguria e prindit jo të dhunshëm dhe e çdo fëmije të përfshirë duhet të jetë faktor qendror kur vendoset për masat e kujdestarisë dhe vizitës.¹⁶⁶ Është kërkesë e konventës që të sigurojë që ushtrimi i çdo të drejte vizite ose kujdestarie nuk rrezikon të drejtat dhe sigurinë e viktimës ose fëmijëve. Neni 31, ndërsa ruan idenë e interesit më të mirë të fëmijës, parasheh që vendimet për kujdestarinë, shpeshësinë e vizitave dhe marrëdhëniet mes prindërve dhe fëmijëve duhet të marrin në konsideratë rastet e dhunës jo vetëm ndaj fëmijës, por edhe ndaj prindit që nuk është abuzues.

188. Në Kosovë*, duket se të drejtat e vizitës shpesh i jepen prindit abuzues, sepse konsiderohet se është në interesin më të mirë të fëmijës të mbajë kontakte, duke i dhënë përparësi kontaktit mbi sigurinë. Përderisa Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje parasheh heqjen e përkohshme të të drejtave prindërore nga kryerësi i dhunës, hulumtimi tregoi se, në praktikë, nëse nuk ka dhunë të drejtpërdrejtë ndaj fëmijëve, gjykatat shpeshherë caktonin vizita të rregullta për babanë me fëmijën.¹⁶⁷ Është zbuluar po ashtu se disa gjyqtarë mund të anulojnë ose modifikojnë urdhrat e mbrojtjes që i kanë dhënë kujdestarinë e përkohshme të fëmijës viktimës së dhunës, duke u dhënë kryerësve të dhunës të drejta të vizitës pasi urdhri i mbrojtjes i kishte hequr të drejtën prindërore kryerësit të dhunës.

189. Përveç kësaj, është shqetësues fakti se Ligji për Familjen përmban dispozita që kufizojnë qasjen e grave në procedurat e shkurorëzimit dhe më pas kërkesat për kujdestari. Në të vërtetë, neni 70 i ndalon bashkëshortët të paraqesin kërkesa për shkurorëzim gjatë shtatzënisë së gruas dhe derisa fëmija i tyre i përbashkët të ketë mbushur moshën një vjeçare, duke i lejuar gjykatat të shtyjnë shkurorëzimin nëse dhe për aq kohë sa ka arsye specifike për ta konsideruar atë në interes të fëmijës për të ruajtur martesën. Në këtë kontekst, është e rëndësishme të theksohet se disa studime kanë treguar rrezikun e rritjes së abuzimit gjatë shtatzënisë dhe pas lindjes, dhe se gratë janë veçanërisht të rrezikuara gjatë kësaj periudhe.¹⁶⁸ Në mungesë të ndonjë detyrimi të vendosur ndaj gjyqtarëve të çështjeve familjare për të kontrolluar sistematikisht historikun e dhunës në familje, përdorimi i nenit 70 mund t’i ekspozojë gratë dhe fëmijët e tyre të vegjël ndaj abuzimit të vazhdueshëm.

¹⁶³ Informacion i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit, Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. KWN.

¹⁶⁴ Shih Kapitullin I, pjesën në nenin 4, paragrafi 2 (Barazia gjinore dhe mosdiskriminimi)

¹⁶⁵ Hulumtimet tregojnë se për shumë gra dhe fëmijë, dhuna intensifikohet pas ndarjes, dhe se kontakti i fëmijëve (përfshirë kontaktin e urdhëruar nga gjykata) është një vend për vazhdimin e dhunës, edhe aty ku ka nivele të larta mbikëqyrjeje, dhe se kontakti i fëmijëve mund të përdoret nga abuzuesit meshkuj si një mënyrë për të vazhduar kontrollin mbi gratë viktimat. Shih: R. Thiara dhe C. Harrison (2016), *Safe not sorry: Çështjet kryesore të ngritura nga hulumtimi mbi kontaktin me fëmijët dhe dhunën në familje*, Ndihma e Grave; Mackay K. (2018), “Kontakti me fëmijën si armë e kontrollit”, In Lombard (ed.), *The Routledge Handbook of Gender and Violence*. f 145-158.

¹⁶⁶ Shih për shembull, raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Poloninë (paragrafi 191) dhe San Marinon (paragrafi 142).

¹⁶⁷ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. KWN.

¹⁶⁸ Shih për shembull: Finnbogadóttir, H., Dykes, AK. (2016) Rritja e prevalencës dhe incidencës së dhunës në familje gjatë shtatzënisë dhe një vit e gjysmë pas lindjes, si dhe faktorët e rrezikut: një studim i grupit gjatësor në Suedinë Jugore. *Lindja e fëmijës pas shtatzënisë BMC* 16, 327; McFarlane, J. et al. (2002). Abuzimi gjatë shtatzënisë dhe vrasja e grave: Implikimet urgjente për shëndetin e grave. *Obstetrika dhe gjinekologjia*. 100. 27-36.

190. Në Kosovë*, mundësia e lehtësimit të vizitave me qasje të mbikëqyrur është krijuar në Qendrat për Punë Sociale. Delegacioni nuk ishte në gjendje të vlerësonte shpeshësinë e urdhrave të vizitave të mbikëqyrura nga gjykatat ose kapacitetin e Qendrave për Punë Sociale për të siguruar mbikëqyrje adekuatë. Megjithatë, ai u njoftuar nga shoqëria civile dhe praktikuesit ligjorë për qëndrimet e disa punëtorëve socialë të cilët duket se promovojnë unitetin e familjes para sigurisë së viktimave të dhunës në familje.

191. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të marrin masat e nevojshme, duke përfshirë ndryshimet legjislativë, për të siguruar që gjykatat të jenë të detyruara të marrin në konsideratë rastet e dhunës ndaj grave kur përcaktojnë të drejtat e kujdestarisë dhe vizitës dhe të kufizojnë të drejtat e kujdestarisë dhe vizitës kur kjo justifikohet. për të garantuar sigurinë dhe interesin më të mirë të fëmijës. Në veçanti, ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që:

- a. të marrin masa për të inkomporuar një proces sistematik për shqyrtimin e rasteve që lidhen me shkurorëzimin, përcaktimin e të drejtave të kujdestarisë dhe vizitës, me qëllim të identifikimit dhe marrjes parasysh të rasteve të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit;
- b. të ndryshojnë nenin 70 të Ligjit për Familjen, për të siguruar që të gjitha gratë, duke përfshirë gratë shtatzëna dhe nënat e fëmijëve nën moshën një vjeçare, të mos ndalohen ligjërisht nga braktisja e bashkëshortit abuzues;
- c. të sigurojnë që vetëm profesionistët, veçanërisht psikologët dhe psikiatrit e fëmijëve, të cilët kanë përvojë me çështjen e dhunës ndaj grave dhe kërkesat e Konventës së Stambollit, mund të emërohen nga gjykatat për të dhënë këshilla për çështjet e kujdestarisë dhe vizitave në situata të dhunës ndaj grave;
- d. të sigurojnë trajnimin e duhur dhe të nxjerrin udhëzime profesionale, që synojnë ndërjegjësimin e profesionistëve përkatës në lidhje me efektet e dëmshme të dhunës ndaj fëmijëve, përfshirë fëmijët dëshmitarë, dhe njohjen e tyre me kërkesat e nenit 31 të Konventës së Stambollit; dhe
- e. të monitorojnë praktikën e gjykatave në këtë fushë dhe masin progresin.

B. E drejta penale

1. Dhuna psikologjike (neni 33)

192. Dhuna psikologjike jashtë sferës familjare nuk penalizohet në mënyrë specifike, megjithëse disa dispozita të Kodit Penal mund të mbulojnë disa manifestime siç janë kërcënimi (neni 181), detyrimi (neni 192) dhe shantazhi (neni 329). Vepra të tilla të përgjithshme janë krijuar kryesisht për të ndëshkuar akte të veçanta të kryera në izolim dhe janë më pak të përshtatshme për të mbuluar sjelljen e përcaktuar në nenin 33 të Konventës së Stambollit, e cila konsiston në çdo sjellje të qëllimshme që dëmton seriozisht integritetin psikologjik të një personi tjetër. Ai synon të mbulojë natyrën kriminale të një modeli sjelljeje abuzive që ndodh me kalimin e kohës, e cila mund të bëhet me mjete ose metoda të ndryshme, si izolimi, kontrolli, detyrimi dhe frikësimi. Në mungesë të të dhënave specifike për numrin e ndjekjeve penale dhe dënimeve për dhunë psikologjike, për veprat e përgjithshme të kanosjes, detyrimit dhe shantazhit, është e vështirë të nxirren përfundime se sa efektive janë këto dispozita për t'i mbajtur autorët përgjegjës për dhunën psikologjike.

193. Dhuna psikologjike gjithashtu ndëshkohet në mënyrë specifike për veprën e dedikuar të dhunës në familje (neni 248) dhe mund të ndiqet penalisht sipas veprave të përgjithshme të përmendura tashmë, të cilat mund të çojnë në dënime të rënda nëse kryhet brenda marrëdhënive familjare (neni 70). Ndonëse neni 248 përfshin dhunën psikologjike që synon cenimin e dinjitetit të dikujt, ai nuk e përcakton këtë term. I referohet vetëm përkufizimeve të përcaktuara në Ligjin për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, i cili nuk përcakton veprat penale, por vendos një regjim të mbrojtjes civile. Përfshirja e dhunës ekonomike në nenin 248 si dhe lista e tij e sjelljes siguron zbatimin e tij në një gamë më të gjerë sjelljesh të përcaktuara me fokus në sjelljen kontrolluese, detyruese dhe kërcënuese dhe jo vetëm dhunën fizike. Megjithatë, vihet re se neni 248 nuk zbatohet për dhunën psikologjike të kryer ndaj partnerëve intimë që nuk bashkëjetojnë.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Shih Kapitullin I, pjesën në nenet 2 dhe 3 (Fushëveprimi i zbatimit të konventës dhe përkufizimet)

Delegacioni u njoftua se projektligji që synon ndryshimin e Ligjit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje¹⁷⁰ mund të japë përkufizime të veçanta për çdo formë të dhunës në familje që mbulohet nga Kodi Penal.

194. Është për t'u lavdëruar që prokurorët mund të fillojnë procedurën penale në rastet e dhunës në familje, pavarësisht nëse viktima dëshiron apo jo të ngrejë akuza dhe krimi mund të raportohet nga kushdo. Megjithatë, pas futjes së nenit 248, delegacioni u informua se u krijua një konfuzion mes prokurorëve dhe gjyqësorit se si përkufizohej dhuna psikologjike dhe ekonomike sipas Kodit Penal dhe cilat vepra të zbatoheshin në situata të dhunës në familje, duke rezultuar në rastet kur gjykatat hodhën poshtë lëndët që përfshinin si dhunën në familje ashtu edhe vepra të tjera të përgjithshme penale.¹⁷¹ Janë ndërmarrë hapa premtues nga Gjykata Supreme nëpërmjet nxjerrjes së "Udhëzuesit për kualifikimin ligjor dhe trajtimin e rasteve të dhunës në familje sipas Kodit Penal", në qershor të vitit 2020, që sqaron, nga njëra anë, mënyrën e zbatimit të nenit 248 dhe nga ana tjetër, kur të procedohet me vepra të tjera të përgjithshme që do të mbulonin forma të ndryshme të dhunës në familje.

195. Gjykata Supreme ka definuar se dhuna psikologjike mund të përfshijë kontrollin e vazhdueshëm, abuzimin verbal, izolimin, poshtërimin ose abuzimin emocional përmes sharjes, fyerjes, shantazhit, frikësimit, përndjekjes dhe vëzhgimi të vazhdueshëm të një viktime, trajtimin degradues, kërcënimin ose forma të ngjashme të kontrollit ose mbajtjen e një viktime nën shqetësim të vazhdueshëm emocional duke vënë atë nën frikën e arsyeshme të përdorimit të dhunës ndaj saj ose personave në një marrëdhënie familjare. Dhuna ekonomike përfshin mohimin e qasjes ose kontrollimin e burimeve themelore duke kufizuar mjetet e nevojshme për jetesë, mohimin e qasjes në shërbime mjekësore, në arsim ose punësim, dëmtimin e pronës ose forma tjera presioni për ta mbajtur një person në një pozicion të varur ekonomik. Dhuna ekonomike mund të shprehet si formë e vetme e presionit ose e kombinuar me forma të tjera të abuzimit ose dhunës, dhe veçanërisht me dhunën psikologjike.

196. Për më tepër, Udhëzimi i Gjykatës së Lartë arriti në përfundimin se qëllimi i nenit 248 ishte të përfshinte "format më të lehta të dhunës në familje". Ai i udhëzon prokurorët dhe gjyqësorin se në rast kur elementet e ndonjë veprë penale nuk janë përmbushur, si rezultat i shkallës së dhunës së ushtruar ose mungesës së provave për atë element, kualifikimi i veprës penale duhet të jetë në përputhje me nenin 248. Në mungesë të të dhënave të qëndrueshme, është e vështirë të përcaktohet se si janë zbatuar këto udhëzime. Ekziston shqetësimi se nëse autoritetet ligjore fokusohen në incidentin e fundit të izoluar pa marrë parasysh historikun e dhunës në familje, ato mund ta perceptojnë incidentin si të një "natyre më të lehtë". Kjo duket se e mposht vetë qëllimin e veprave të veçanta të dhunës në familje, që është mbulimi i natyrës së vazhdueshme të dhunës në familje.

197. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të marrin masa për të hetuar, ndjekur penalisht dhe ndëshkuar në mënyrë efektive aktet e dhunës psikologjike duke shfrytëzuar plotësisht dispozitat në dispozicion në Kodin Penal, duke përfshirë edhe sigurimin e ndjekjes penale sipas nenit 248 të Kodit Penal në rastet e dhunës psikologjike. dhunës në kontekstin familjar dhe për të ngritur trajnimin e zyrtarëve të zbatimit të ligjit, gjyqtarëve dhe profesionistëve të tjerë përkatës rreth natyrës gjinore dhe pasojave të dhunës psikologjike. Gjithashtu ju rekomandohet autoriteteve të rishikojnë praktikën ekzistuese gjyqësore të dhunës psikologjike për të shqyrtuar nëse dispozitat në dispozicion përdorën në mënyrë adekuate në praktikë.

2. Përndjekja (neni 34)

198. Përndjekja ndëshkohet sipas veprës së "ngacmimit" (neni 182 i Kodit Penal) që mbulon "modelin e vëmendjes apo komunikimit të përsëritur dhe të padëshiruar"; "qëllimin për të ngacmuar, frikësuar, plagosur, dëmtuar pronën ose vrarë një person tjetër ose fëmijët e tij/saj, familjen, të afërmit ose kafshët shtëpiake"; dhe "gjatë kësaj, e vendos atë person në frikë të arsyeshme nga vdekja, lëndimi i rëndë trupor, dëmtimi serioz i pronës ose shqetësimi i konsiderueshëm emocional". Dënimi përfshin dënimin me gjobë

¹⁷⁰ Po aty.

¹⁷¹ Informacion i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit. Shih edhe Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK.

ose tre vjet burgim. Dënimi rëndohet nëse vepra është kryer ndaj partneres së mëparshme ose të tanishme ose anëtarit të mëparshëm ose të tanishëm të familjes ose me armë.

199. Ndonëse është mirëpritur kjo dispozitë e cila kryesisht i referohet qëllimit të kryerësit, është shqetësuese që elementi përbërës i futjes së ndjenjës së frikës tek viktimja është vendosur në një prag veçanërisht të lartë duke e lidhur atë me “frikën e arsyeshme nga vdekja, lëndimin e rëndë trupor, dëmtimin e rëndë të pronës ose shqetësimin e konsiderueshëm emocional”. Kjo mund të vendosë një peshë joproporcionale në sjelljen e viktimës dhe mund të lërë shumë viktimja të pambrojtura në mënyrë të padrejtë. Në kontekst të ngjashëm, GREVIO solli ndërmend se neni 34 e përkufizon përndjekjen si sjellje të qëllimshme të drejtuar ndaj një personi tjetër, që i shkakton atij ose asaj frikë për sigurinë e tij ose të saj, pavarësisht nga ndonjë vuajtje dhe dëmtim i rëndë moral.¹⁷²

200. Në vitin 2019, janë regjistruar 141 dënime për ngacmim, ku 73 kryerës janë dënuar me gjobë, 15 me burgim më pak se 12 muaj, katër me burgim nga një deri në pesë vjet, ndërsa 44 raste janë liruar me kusht.¹⁷³ Shoqëria civile i tregoi delegacionit se gjyqësori publikoi pak raste të ngacmimit, dhe për këtë arsye, nuk ishte në gjendje të analizonte nëse elementët përbërës janë interpretuar për t’u siguruar që ato janë në përputhje me nenin 34 të konventës. Për shembull, termi “vëmendje e padëshiruar” nuk është definuar dhe lë hapësirë për interpretim, duke ngritur shqetësime se kjo mund të kërkojë që viktimja duhet të demonstrojë se aktet janë të padëshiruara. Për më tepër, u ngrit shqetësimi për mungesën e njohurive nga agjencitë e zbatimit të ligjit, prokurorët dhe gjyqësori në lidhje me këtë vepër, dhe kuptimin e tyre të kufizuar për natyrën komplekse të përndjekjes dhe për reagimet e grave ndaj saj si dhe për mënyrën se si të ndalohet në mënyrë efektive kjo formë e vazhdueshme e dhunës ndaj grave.

201. GREVIO, në Rekomandimin e tij nr. 1 për dimensionin digjital të dhunës ndaj grave, rekomandon që përndjekja në internet dhe e lehtësuar nga teknologjia, siç janë kërcënimet, dëmtimi i reputacionit, monitorimi dhe mbledhja e informacionit privat mbi viktimën, vjedhja e identitetit, imitimi i viktimës, përdorimi i mjeteve moderne të komunikimit dhe pajisjeve të TIK-ut duhet të sanksionohet siç duhet. Prandaj, është për t’u mirëpritur që neni 182, paragrafi 4 përcakton komunikimin e përsëritur dhe të padëshiruar që përfshin thirrjet e përsëritura telefonike, lënien e mesazheve zanore dhe dërgimin e mesazheve me tekst, postës ose e-mailit. Megjithatë, mjetet e përdorura për të gjurmuar viktimat si, ndër të tjera, kamerat, pajisjet e incizimit, sistemet e pozicionimit global (GPS) ose softueri (d.m.th. spyware) nuk mbulohen në mënyrë eksplicite.

202. Ju rekomandohet autoriteteve të rishikojnë prapën e kërkuar që një sjellje të kualifikohet si përndjekje për të siguruar që sjellja kërcënuese që shkakton frikën e viktimës për sigurinë e saj ose të tij të ndëshkohet, pa shkakuar frikë nga vdekja, lëndime të rënda trupore, dëmtime serioze të pronës ose shqetësim thelbësor emocional. Më tej ju rekomandohet autoriteteve që të hartojnë udhëzime për hetimin dhe ndjekjen penale të mbështetur nga trajnimi për profesionistët përkatës mbi natyrën gjinore të përndjekjes, dimensionin e saj digjital dhe pasojat e tij të rënda psikologjike.

3. Dhuna fizike (neni 35)

203. Në Kodin Penal, dhuna fizike mbulohet nga veprat e përgjithshme si vrasja, vrasja e rëndë, vrasja nga pakujdesia (nenet 172, 173, 175) si dhe sulmi, lëndimi i lehtë trupor dhe lëndimi i rëndë trupor (nenet 184, 185, 186), e cila mund të rëndohet në marrëdhëniet familjare (neni 70). Është mirëpritur që vrasja e rëndë përfshin privimin nga jeta të një anëtari të familjes; si dhe vrasjet e motivuara nga gjinia.

204. Me rëndësi për dhunën në familje është vepra e dedikuar e paraparë në nenin 248 të Kodit Penal. Përderisa nuk i përcakton termat e dhunës fizike, ajo referohet përkufizimeve në Ligjin për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, i cili përfshin sulmin fizik pavarësisht nga pasojat; përdorimin e forcës fizike të ushtruar ndaj një anëtari tjetër të familjes; çdo veprim tjetër të një anëtari të familjes dhe që mund të shkaktojë ose

¹⁷² Shih raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Sani Marinon (paragrafi 151).

¹⁷³ Agjencia e Statistikave të Kosovës. (2020). Statistikat e Jurisprudencës për Persona të Rritur 2019.

kërcënon të shkaktojë dhimbje fizike ose vuajtje psikologjike.¹⁷⁴ Megjithatë, ky ligj nuk përcakton veprat penale, por ofron një listë të akteve individuale të dhunës në familje.

205. “Udhëzuesi i lartpërmendur i Gjykatës Supreme për kualifikimin ligjor dhe trajtimin e rasteve të dhunës në familje sipas Kodit Penal¹⁷⁵ përmban dy udhëzime kryesore. Së pari, në të gjitha rastet kur plotësohen elementet e veprave themelore, kualifikimi i veprës penale duhet të bëhet sipas neneve përkatëse dhe jo të lidhet me nenin 248. Së dyti, në të gjitha rastet kur nuk janë plotësuar elementet e një veprë penale, për shkak se pasoja e shkakuar është e një natyre më të lehtë ose kur mungojnë provat për dëmin e shkakuar, kualifikimi bëhet sipas paragrafit përkatës të nenit 248. Megjithatë, në mungesë të të dhënave të qëndrueshme, është e vështirë të përcaktohet se si janë zbatuar këto udhëzime nga gjykatat. Ngjashëm me shqetësimet në lidhje me dhunën psikologjike, ekziston shqetësimi se nëse autoritetet ligjore përqendrohen në incidentin e fundit të izoluar pa marrë parasysh historikun e dhunës në familje, ato mund ta perceptojnë incidentin e dhunës fizike si të një “natyre më të lehtë” dhe për rrjedhojë do të zbatohet neni 248 dhe jo një vepër e përgjithshme që mund të sjellë një dënim më të ashpër. Për më tepër, për shkak të traditës së mbështetjes së tepërt në provat fizike vërtetuese, është e paqartë nëse vetëm deklarata e viktimës do të shihej si “mungesë provash”.

206. Pabarazia ndërmjet sanksioneve të vendosura nga neni 248 kundrejt veprave të përgjithshme që mbulojnë të njëjtën sjellje ngre pyetje në lidhje me efektivitetin e regjimeve paralele të sanksionimit. Kjo mund të përkthehet në një praktikë të trajtimit të dhunës në familje si shkelje e vogël ose krijimit të një hierarchie të veprave të dhunës në familje. Neni 248 parasheh dënim me gjobë dhe deri në tre vjet burgim, ndërsa disa nga veprat e përgjithshme mund të sjellin dënime më të ashpra, veçanërisht duke marrë parasysh faktorët rëndues siç është neni 70 (ku kryerësi ka marrëdhënie familjare me viktimën) ose neni 113 (vepra penale e kryer kundër një ‘viktime të ndjeshme’).

207. Ju rekomandohet autoriteteve që të marrin masa për të siguruar hetim efektiv, ndjekje penale dhe ndëshkim të akteve të dhunës fizike ndaj grave, duke përfshirë dhunën nga partneri intim, duke përdorur plotësisht dispozitat në dispozicion në Kodin Penal dhe për të siguruar që sanksionet të jenë efektive, proporcionale dhe bindëse, duke marrë parasysh natyrën gjinore të këtyre veprave.

4. Dhuna seksuale, përfshirë përdhunimin (neni 36)

208. Dhunimi (neni 227), sulmi seksual (neni 229) dhe degradimi i integritetit seksual (neni 230) ndëshkohen sipas Kapitullit XX të Kodit Penal (“veprat kundër integritetit seksual”). Vepra penale e dhunimit përkufizohet si nënshtrimi i një personi tjetër në një akt seksual pa pëlqimin e atij personi. Shprehja “akt seksual” nënkupton penetrim sado i vogël i organit seksual apo objekti për qëllime seksuale në cilëndo pjesë të trupit të personit ose penetrim sado i vogël në hapjen anale, orale apo gjenitale të personit me ndonjë send për qëllime seksuale ose me cilëndo pjesë tjetër të trupit apo ndonjë pjesë të ndonjë kafshe. Vepra penale e sulmit seksual përkufizohet si veprim i personit që prek një person tjetër me qëllim seksual ose e shtyn personin e tillë të prekë ata ose një person tjetër me qëllim seksual, pa pëlqim. Shprehja “prekje” nënkupton çdo kontakt direkt ose indirekt, pa penetrim, mes trupit të personit me cilëndo pjesë të trupit të personit tjetër apo me ndonjë send. Këto vepra penale sjellin Kodin Penal në përputhje me kërkesën e nenit 36, paragrafit 1 të Konventës së Stambollit. Si shembull i përputhshmërisë, veprat mbulojnë në mënyrë eksplicite dhunën seksuale jokonsensuale të kryer me një send. Është mirëpritur më tej që këto dy vepra mbulojnë shprehimisht sjelljen e shkakimit të një personi tjetër për t’u përfshirë në akte jokonsensuale të natyrës seksuale me një person të tretë, sipas nenit 36, paragrafit 1 c të konventës.

209. Për më tepër, është mirëpritur që Kodi Penal përfshin përkufizimin e pëlqimit¹⁷⁶, që nënkupton marrëveshjen vullnetare të një personi mbi 16 vjeç për t’u përfshirë në një akt seksual. Mund të nënkuptojë gjithashtu marrëveshjen vullnetare mes dy personave mbi 14 vjeç, ku diferenca në moshat e tyre nuk i kalon dy vjet. Kodi Penal përcakton disa rrethana jo shteruese kur nuk merret pëlqimi. Delegacioni lavdëron këtë

¹⁷⁴ Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, neni 2, paragrafi 1.2.

¹⁷⁵ Shih Kapitullin V, pjesa në nenin 33 (Dhuna psikologjike)

¹⁷⁶ Kodi Penal i Republikës së Kosovës, neni 225, paragrafi 1.

hap të rëndësishëm drejt përvetësimit të një qasjeje të bazuar në kontekst të pëlqimit dhe mbajtjes së kryerësve të dhunës përgjegjës në rrethanat e shumta kur viktimat nuk e kanë dhënë pëlqimin vullnetarisht si rezultat i vullnetit të saj të lirë.

210. Dënimet si për përdhunim ashtu edhe për sulm seksual rriten nëse ka kërcënim për dhunë, rrezik të afërt, shfrytëzim, përdorim të armës, torturë, lëndim trupor, dehje, njohuri për dobësitë e viktimës ose marrëdhënie familjare me viktimën. Kodi Penal përmban një gamë të gjerë rrethanash rënduese. Megjithatë, ndonëse mund të garantohet të parashikohen dënime më të larta në disa raste përdhunimi me rrethana rënduese, sanksionet minimale prej dy viteve për rastet e përdhunimit (neni 227) dhe një vit ose me gjobë për rastet e sulmit seksual (neni 229) janë veçanërisht të ulëta. Parimi i vendosur nga Konventa e Stambollit është se të gjitha aktet seksuale pa pëlqimin e viktimës shkaktojnë sanksione bindëse. Kur rrethanat e aktit janë veçanërisht të dhunshme, abuzive dhe traumatizuese, duhet të zbatohen rrethana rënduese për të siguruar një sanksion në përpjesëtim me peshën e veprës.

211. Është shqetësues fakti që, sipas ekspertëve ligjorë, disa vendime të fundit gjyqësore cilësuan mungesën e lëndimeve dhe rezistencës së viktimës së dhunimit, mungesën e provave mjekoligjore dhe mungesën e viktimës gjatë gjykimit si arsye për të mos cilësuar veprën e ndjekur penalisht si dhunim, që rezultoi me dënime të zbutura edhe pse nuk parashikohen rrethana të tilla lehtësuese me ligj.¹⁷⁷ Kjo tregon nevojën e mëtejshme për trajnime dhe udhëzime për profesionistët e drejtësisë për të përmirësuar zbatimin efektiv të përkufizimeve të bazuara në pëlqimin e dhunimit që fokusohet në sjelljen e të pandehurit dhe jo në atë të viktimës.

212. Ekziston gjithashtu shqetësim nëse lista jo shteruese e rrethanave kur nuk merret pëlqimi është në një gjuhë mjaft të qartë për t'u shkëputur nga praktika e gjatë e gjykatave për të kërkuar prova të rezistencës së viktimës për të dënuar kryerësin e dhunës. Është e paqartë nëse gjykatat kërkojnë që viktimat duhet të shprehë verbalisht ose ndryshe vullnetin e saj kundërshtues, dhe kjo nuk do të mbulonte rastet kur viktimat mbetet pasive por nuk jep pëlqimin. Duket se ka nevojë për udhëzime të qarta mbi nevojën për t'u fokusuar, në lidhje me provat rrethanore të çështjes, në vlerësimin e vullnetit të lirë të gruas dhe aftësinë e kryerësit të dhunës për të vënë re vullnetin e gruas.

213. Është mirëpritur që Kodi Penal parasheh si rrethanë rënduese, si për dhunimin ashtu edhe për sulmin seksual, shfaqjen e tyre brenda një marrëdhënieje familjare.¹⁷⁸ Për më tepër, Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje përfshin në përkufizimin e 'dhunës në familje' "aktet seksuale jokonsensuale dhe keqtrajtimet seksuale".¹⁷⁹ Megjithatë, indikacionet nga shoqëria civile ngrenë shqetësimin se pavarësisht këtyre dispozitave, zbatimi i tyre në lidhje me dhunimin nga partneri intim dhe dhunën seksuale mungon.¹⁸⁰

214. Lidhur me dhunën seksuale gjatë luftës, rastet janë trajtuar nga Prokuroria Speciale e Republikës së Kosovës.¹⁸¹ Neni 104 i Kodit Penal njihet moszbatueshmërinë e parashkrimit për krimet e luftës dhe veprat e tjera penale për të cilat parashkrimi nuk mund të zbatohet sipas ligjit ndërkombëtar. Të gjitha aktakuzat dhe ndjekjet penale në Kosovë* janë ngritur për "krime lufte kundër popullatës civile" që mbulojnë "dhunimin me forcë" sipas nenit 142, paragrafi 1 i Kodit Penal të Republikës Socialiste Federative të Jugosllavisë të vitit 1976, ligji në fuqi gjatë luftës. Shoqëria civile ka ngritur shqetësimin se kjo mund të sjellë vështirësi në ndjekjen penale pasi do të kërkonte prova që viktimat ka pësuar lëndime fizike.¹⁸²

¹⁷⁷ Informacion i mbledhur gjatë vizitës, shih gjithashtu Kika, R. (2021) "Nuk ka drejtësi për viktimën 15 vjeçare të dhunimit". Kosovo 2.0

¹⁷⁸ Kodi Penal i Republikës së Kosovës, nenet 227, paragrafi 4.9 përkatësisht 227, paragrafi 3.9.

¹⁷⁹ Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, neni 2, paragrafi 1.2.7.

¹⁸⁰ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK.

¹⁸¹ Amnesty International. (2017). Plagë që të djegin shpirtin: kompensim për të mbijetuarit e dhunimit gjatë luftës në Kosovë; Ukaj Elshani, V. (2020). Korniza Ligjore e Dhunës Seksuale të Lidhur me Konfliktin: Rasti i Kosovës.

¹⁸² Po aty.

215. Ju rekomandohet autoriteteve që të sigurojnë një kuptim të përdhunimit dhe dhunës seksuale si vepra të bazuara në mungesën e pëlqimit, siç përcaktohet në Kodin Penal, duke përfshirë trajnimin dhe udhëzimet për profesionistët në zbatimin e ligjit dhe gjyqësorin. Gjithashtu, ju rekomandohet autoriteteve që të bëjnë një analizë të praktikës gjyqësore në lidhje me rastet e dhunës seksuale, duke përfshirë dhunën seksuale gjatë kohës së luftës, me synimin për të vënë në funksion, në bazë të gjetjeve të një analize të tillë, masat e duhura për të siguruar zbatimin efektiv të dispozitave të Kodit Penal për dhunën seksuale.

5. Martesa e detyruar (neni 37)

216. Vepra penale e martesës së detyruar siç përcaktohet në nenin 239 të Kodit Penal është në përputhje me nenin 37, paragrafin 1 të Konventës së Stambollit. Është e dënueshme me burgim nga një deri në tetë vjet dhe rëndohet nëse vepra penale kryhet ndaj një fëmije; kryhet nga prindi ose dikush që ushtron autoritetin prindëror; dhe/ose me qëllim të përfitimit material. Kodi Penal dënon gjithashtu çdo zyrtar që me vetëdije lejon martesën e paligjshme. Megjithatë, sjellja e përshkruar në nenin 37, paragrafin 2 të konventës për joshjen e një personi në territorin e një shteti të tretë me qëllim të detyrimit të atij personi të martohet kundër vullnetit të tij ose të saj, nuk është vepër penale në vetvete. Martesat e zakonshme të fëmijëve penalizohen sipas neni 240 (bashkësia jashtëmartesore me personin e mitur), i cili parasheh përgjegjësi penale si për të rriturit që bashkëjetojnë me fëmijën ashtu edhe për prindërit ose kujdestarët që kanë aranzhuar një bashkëjetesë të tillë. Megjithatë, nuk kishte të dhëna gjithëpërfshirëse në lidhje me mënyrën se si neni 239 është zbatuar në praktikë.¹⁸³ Delegacioni vë në dukje shqetësimet e ngritura nga shoqëria civile se mund të jetë e vështirë të plotësohet barra e provës se martesa ishte “e detyruar”.¹⁸⁴ Ndërsa gjykatat mund të pranojnë kërcënime fizike ose presion emocional, mund të ketë ngurrim në mesin gjyqësor për të pranuar si “të detyruar” faktorët si frika nga izolimi ose turpi, të cilët mund të jenë veçanërisht të vështira për gratë në komunitete të caktuara.

217. Praktika e aranzhimit të martesave të fëmijëve dhe martesave të hershme që kufizohet me martesën e detyruar është e përhapur në mesin e komuniteteve rom, ashkali dhe egjiptian.¹⁸⁵ Vajzat në këto komunitete rriten duke ditur se do të martohen në moshë të re, me ose pa pëlqimin e tyre. Në shumë raste është e vështirë të përcaktohet përdorimi aktual i forcës ose kërcënimit, por moshë e re e shumicës se nuseve nxjerr në pah mungesën e mundshme të pëlqimit për një bashkim martesor.¹⁸⁶ Megjithatë, GREVIO ka theksuar në disa nga raportet e tij të vlerësimit dallimin mes martesave të aranzhuara dhe të detyruara¹⁸⁷, duke vënë në dukje se ndërsa kategoria e parë nuk hyn në fushëveprimin e nenit 37 të konventës për shkak të ekzistencës së një pranimi “të nënkuptuar”, e dyta hyn në këtë fushëveprim. Për sa i përket martesës së fëmijëve, GREVIO ka sjellë ndërmend se standardet botërore të të drejtave të njeriut të përcaktuara në Konventën e Kombeve të Bashkuara për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave dhe Konventën e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijëve ndalojnë fejesën dhe martesën e fëmijëve, sigurojnë të drejtën për të zgjedhur lirshëm bashkëshortin dhe për të lidhur martesë me pëlqim të lirë dhe të plotë, dhe i konsiderojnë martesën e hershme dhe të detyruar si një praktikë të dëmshme që duhet t’i jepet fund.

218. Sipas hulumtimit, disa zyrtarë policor, prokurorë dhe gjyqtarë ngatërrojnë çështjen e martesës zakonore dhe të detyruar brenda komunitetit rom, ashkali dhe egjiptian, duke konsideruar se kjo është pasojë e pashmangshme e “ndryshimit kulturor”, prandaj zbatimi i Kodit Penal në çështje të tilla është i panevojshëm.¹⁸⁸ Në Kosovë*, shumica e rasteve të martesave të hershme në këto komunitete nuk janë

¹⁸³ Policia e Kosovës i ka treguar delegacionit se në vitin 2021 në polici ishte raportuar 1 rast i martesës së detyruar.

¹⁸⁴ Informacion i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit, shih gjithashtu Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK.

¹⁸⁵ Shih Kapitullin I, neni 4, paragrafi 3 (Diskriminimi i ndërlidhur)

¹⁸⁶ Shih raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Malin e Zi (paragrafi 183).

¹⁸⁷ Shih raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Mali të Zi (paragrafi 183) dhe Serbinë (paragrafi 188).

¹⁸⁸ Shih UNFPA. (2012). Martesa e fëmijëve në Kosovë. Pozita e grave romë, ashkali dhe egjiptiane në Kosovë.

të regjistruara zyrtarisht.¹⁸⁹ GREVIO ka vënë në dukje më parë se karakteri jozyrtar i bashkimeve të tilla nuk është pengesë për penalizimin e tyre në kuptim të nenit 37 të konventës.¹⁹⁰ Duke qenë se martesat de facto të lidhura sipas parimeve tradicionale, për të cilat njëra nga palët nuk ka pranuar vullnetarisht, ato kanë të njëjtat pasoja negative për gratë dhe vajzat si çdo martesë e regjistruar, siç është braktisja e shkollës dhe shtatzënitë e hershme/të padëshiruara etj. Kërkesa strikte e një kurorëzimi civil të bashkimit mund të rrezikojë mbrojtjen që u jepet viktimave të martesës së detyruar nga konventa.

219. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të penalizojnë sjelljen e qëllimshme të joshjes së një të rrituri ose një fëmije në territorin e një shteti tjetër me qëllim të detyrimit të këtij personi për martesë. Gjithashtu ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të marrin masat e duhura, duke përfshirë nxjerrjen e protokolleve dhe trajnimin e profesionistëve përkatës, për të siguruar që martesat e detyruara dhe bashkëjetesa e zakonore e të miturve të mos mbeten të pandëshkuara.

6. Gjymtimi i organeve seksuale femërore (nenin 38)

220. Është mirëpritur fakti që vepra penale e gjymtimit gjenital femëror është njohur në vitin 2019. Neni 180 i Kodit Penal parasheh se "kushdo që pa arsye mjekësore, heq plotësisht ose pjesërisht ose i ndryshon në mënyrë të përhershme organet e jashtme gjenitale femërore", dënohet me burgim që rritet për viktimat e "ndjeshme". Po ashtu rritet edhe dënimi nëse viktima vdes si pasojë e gjymtimit. Nxitja ose ndihma në krim është gjithashtu e dënueshme.

221. Megjithatë, delegacioni u informua se nuk ka pasur raste të raportuara apo dënime të regjistruara deri më sot, pasi që ajo konsiderohet kryesisht e pazakonshme për praktikat dhe traditat lokale. Megjithatë, shoqëria civile ka ngritur shqetësimin se ka mungesë njohurish dhe kuptim në lidhje me këtë formë të dhunës ndaj grave në mesin e profesionistëve përkatës.¹⁹¹

7. Aborti dhe sterilizimi i detyruar (neni 39)

222. Neni 178 i Kodit Penal penalizon ndërprerjen e shtatzënisë pa pëlqimin e gruas shtatzënë. Situatat e tilla, ose ndihma në raste të tilla, dënohet me burgim. Neni 179 i Kodit Penal penalizon sterilizimin e detyruar. Edhe kjo vepër dënohet me burgim. Në të dyja veprat, gjobat rriten nëse rezultojnë me lëndim të rëndë trupor, dëmtim të rëndë të shëndetit ose vdekje.

223. Vepra penale e sterilizimit të detyruar mbështetet ekskluzivisht në mungesën e pëlqimit, ndërsa neni 39, paragrafi 2 kërkon gjithashtu ndalimin e sterilizimit nëse viktima nuk e kupton procedurën. Mungesa e të dhënave e bën të vështirë përcaktimin e efektivitetit të këtyre dispozitave, veçanërisht nëse këto dispozita sigurojnë mbrojtjen e duhur të grave me aftësi të kufizuara në institucionet rezidenciale ose nën kujdestari.¹⁹²

224. Ju rekomandohet autoriteteve që të sigurojnë që dispozitat ekzistuese për abortin e detyruar dhe sterilizimin e detyruar të mundësojnë mbrojtjen e grave me aftësi të kufizuara nga kjo formë dhune.

8. Ngacmimi seksual (neni 40)

225. Delegacioni e mirëpret futjen e veprës penale të ngacmimit seksual në vitin 2019. Neni 183 të Kodit Penal penalizon cilëndo formë të sjelljes së padëshiruar verbale, joverbale ose fizike të natyrës seksuale, me qëllim të cenimit të dinjitetit apo që cenon dinjitetin e personit, dhe krijon një mjedis i cili është objektivisht frikësues, armiqësor, degradues ose poshtëruues. Dënimi është me gjobë ose me burgim deri në tre vjet. Dënimi që shqiptohet rritet nëse kryerësi i dhunës është në pozitë të autoritetit mbi viktimën

¹⁸⁹ NREAWOK. (2018). Martesa e hershme: Vlerësimi i kapaciteteve dhe njohurive të OSHC-ve rome, ashkali dhe egjiptiane. Azia Qendrore - UN Women.

¹⁹⁰ Shih raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Malin e Zi (paragrafi 184).

¹⁹¹ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK.

¹⁹² Raport shpjegues për Konventën e Stambollit, paragrafi 206.

ose nëse përdoret një armë, instrument ose send. Neni 183, paragrafi 5 kërkon që vepra penale të fillohet me propozim.

226. Përveç sanksioneve penale, ngacmimi seksual si formë diskriminimi sanksionohet edhe përmes Ligjit për Barazi Gjinore dhe Ligjit për Mbrojtjen nga Diskriminimi, të cilët parashohin sanksione të ulëta në formën e gjobave civile, por që përfshijnë një gamë të gjerë aspektesh të jetës publike dhe private, duke përfshirë por pa u kufizuar në punësimin, arsimin, qasjen në mbrojtje sociale, lehtësitë sociale, trajtimin e drejtë dhe të barabartë në procedurat gjyqësore dhe qasjen në vende publike. Për më tepër, adresimi i ngacmimeve seksuale si pjesë e shkeljeve disiplinore mbulohet nga rregulloret e brendshme të institucioneve të ndryshme, por siç tregohet nga shoqëria civile, procedurat për raportimin dhe trajtimin e brendshëm të këtyre rasteve nuk janë gjithmonë të qarta.¹⁹³

227. Në mungesë të të dhënave në lidhje me dënimet dhe sanksionet jopenale të shqiptuara për këtë vepër, është e vështirë të vlerësohet efektiviteti i kornizës ligjor ekzistues për ngacmimin seksual. Për më tepër, delegacioni u informua se disa palë të interesit nuk bëjnë dallim të qartë ndërmjet ngacmimit seksual dhe dhunës seksuale.¹⁹⁴ GREVIO ka tërhequr vëmendjen për ndryshimin mes këtyre të dyjave në raportet e mëparshme të vlerësimit.¹⁹⁵ Dhuna seksuale, përfshirë dhunimin, siç përcaktohet në nenin 36 të Konventës së Stambollit, i referohet akteve seksuale të kryera ndaj një personi tjetër pa pëlqimin e saj ose të tij të dhënë lirshëm dhe mbulon aktet seksuale me ose pa penetrim. Ngacmimi seksual i referohet sjelljes disi më pak invazive, por ende të dëmshme, siç është sjellja verbale, joverbale ose fizike e natyrës seksuale që është e padëshiruar nga viktimat.

228. Rekomandimi nr. 1 i GREVIO për dimensionin digjital të dhunës ndaj grave kërkon zbatim efektiv të veprave të Kodit Penal për të reaguar ndaj ngacmimeve seksuale në internet. Këto forma të dhunës përfshijnë sjellje të tilla si shpërndarja e imazheve ose videove jokonsensuale; marrja, prodhimi ose prokurimi jokonsensual i imazheve ose videove intime (zhveshja, fotografitë e rreme, pornografia e rreme); shfrytëzimi, detyrimi dhe kërcënimet (seksimi i detyruar, zbulimi i seksualizuar i informacioneve private, imitimi); bullizmi i seksualizuar; dhe dërgimi i fotografie të pahijshme. Duke pasur parasysh mungesën e të dhënave dhe praktikës gjyqësore, delegacioni nuk është në gjendje të përcaktojë se sa efektive kanë qenë veprat penale të ngacmimit seksual (neni 183) dhe fotografimit të paautorizuar dhe regjistrimit e tjera (neni 202) në trajtimin e kësaj forme të dhunës në dimensionet digjitale.

229. Jurekomandohet autoriteteve që të marrin masa për të siguruar që dispozitat ligjore që mbrojnë gratë nga ngacmimet seksuale të zbatohen plotësisht, duke përfshirë edhe rastet kur një ngacmim i tillë kryhet duke përdorur mjete digjitale. Për më tepër, ju rekomandohet autoriteteve që të shtojnë përpjekjet e tyre për të siguruar nivele më të larta të ndërgjegjësimit për ngacmimet seksuale në krahasim me dhunën seksuale në mesin palëve të interesit dhe për të forcuar mbledhjen e të dhënave në lidhje me këtë formë të dhunës ndaj grave, duke mbuluar procedurat penale, civile dhe disiplinore.

9. Sanksionet dhe masat (neni 45)

230. Neni 45 i konventës kërkon që penalizimi i veprave të përcaktuara në nenet 33 deri në 41 të denohet me vendosjen e sanksioneve të cilat janë "efektive, proporcionale dhe bindëse". Në mungesë të të dhënave zyrtare,¹⁹⁶ është e vështirë të analizohet nëse gjykatat kanë sanksionuar në mënyrë efektive seriozitetin e veprave në përputhje me frymën e ligjit. Pavarësisht reformave në Kodin Penal që përfshijnë veprën e dhunës në familje dhe sanksionet përkatëse me "gjoba dhe burgim deri në tre vjet", Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) potencon se dënimet për kryerësit e dhunës në familje mbeten të ulëta. Hulumtimet zbuluan gjithashtu se gjyqtarët shqiptojnë dënime të

¹⁹³ Sylva M. (2021). "Ngacmimi seksual në administratën publike në Kosovë: E dukshme për viktimat, e padukshme për sistemin". Qendra Kosovare për Studime Gjinore.

¹⁹⁴ Informacion i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit, shih gjithashtu Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK, f.64

¹⁹⁵ Shih raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Malin e Zi (paragrafi 196).

¹⁹⁶ Ndonëse në të dhënat e pranuar nga prokuroria vërehet mënyra e zgjidhjes së rasteve të dhunës në familje, ajo nuk jep informacion për sanksionet dhe masat specifike.

ulëta, shpesh gjoba, dënime me kusht dhe lirime me kusht, disa me motivin e pajtimit të dy partnerëve.¹⁹⁷ Komisioni Evropian gjithashtu ka ngritur shqetësime për dënimet e buta në rastet e dhunës gjinore në Kosovë*.¹⁹⁸ Udhëzuesi i politikës ndëshkimore i Gjykatës Supreme ka bërë përpjekje që t'i adresojnë këto çështje duke u dhënë më shumë detaje gjyqtarëve në lidhje me zbatimin e faktorëve rëndues dhe lehtësues.¹⁹⁹ Megjithatë, hulumtimi nga shoqëria civile zbuloi se praktikisht nuk kishte asnjë zbatim të këtij Udhëzuesi, nuk kishte konsistencë në arsyetimin gjyqësor dhe se faktorët lehtësues dhe rëndues nuk ishin zbatuar në përputhje me Udhëzuesin.²⁰⁰

231. Duke respektuar parimin e pavarësisë së gjyqësorit, ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të marrin masa për të garantuar që sanksionet gjyqësore në rastet e dhunës ndaj grave të jenë efektive, proporcionale dhe bindëse. Në përcaktimin e sanksioneve gjyqësore, duhet të merren masa paraprake për të shmangur riviktimizimin e viktimave nga shqiptimi i gjobave ndaj bashkëshortëve ose partnerëve të tyre. Pezullimi i dënimit duhet të jetë rezultat i një balancimi të kujdesshëm mes nevojës, nga njëra anë, për të nxitur riintegrimin social të kryerësve të parë dhe, nga ana tjetër, për të frenuar rrezikun e recidivizmit, për të shmangur vonesat e panevojshme në procedurat penale dhe për të mbështetur parimi i llogaridhënies sipas ligjit penal.

10. Rrethanat rënduese (neni 46)

232. Kodi Penal parasheh rregulla të përgjithshme për zbutjen ose rëndimin e dënimit në nenin 70. Për më tepër, disa nga rrethanat rënduese të kërkuara nga neni 46 i Konventës së Stambollit janë pjesë e elementeve të krimit në Kodin Penal, duke i cilësuar ato si vepra më të rënda të dënueshme me dënime më të ashpra. Një rrethanë e zakonshme rënduese është kur vepra kryhet kundër një viktime që konsiderohet "e ndjeshme". Sipas Nenit 113 të Kodi Penal, viktima e ndjeshme është viktimitë e një krimi kur është fëmijë, person me të meta mendore ose fizike, person "që vuan nga aftësia e kufizuar", grua shtatzënë, të moshuar ose person marrëdhënia dhe apo varësia e të cilit ndaj kryerësit të dhunës e bën atë veçanërisht të ndjeshëm ndaj përsëritjes së viktimizimit, frikësimit ose hakmarrjes. Udhëzuesi për politikën ndëshkimore i Gjykatës Supreme sqaron se konsiderata më e madhe në dënimin ku zbatohen këto dispozita është niveli i ndjeshmërisë së viktimitës dhe shkalla në të cilën kryerësi e ka perceptuar atë ndjeshmëri.

233. Një nga faktorët rëndues që gjyqtarët janë të detyruar të marrin parasysh është "nëse vepra është kryer brenda një marrëdhënieje familjare",²⁰¹ që nuk mbulon në mënyrë eksplicite partnerët intimë që nuk kanë jetuar kurrë së bashku,²⁰² ndryshe nga neni 46 lit.a e konventës. Është gjithashtu shqetësues fakti që vepra e kryer në prani të fëmijës nuk konsiderohet si faktor rëndues. Delegacioni vëren me interes se faktori rëndues i përmendur në nenin 70 të Kodit Penal është nëse vepra është një akt urrejtjeje e motivuar nga gjinia. Për më tepër, Udhëzuesi për politikën ndëshkimore përgjithësisht i referohet çështjeve të dhunës në familje dhe thekson se "një periudhë e zgjatur e abuzimit mendor dhe fizik do të rrisë pambrojtjen e viktimitës dhe mundësinë e konstatimit të përkeqësimit të konsiderueshëm"; megjithatë, Udhëzimi nuk duket se e shtrinë këtë kuptim gjinor në forma të tjera të dhunës.²⁰³ Për shembull, duket se ka mungesë të të kuptuarit se si forma të caktuara të dhunës ndaj grave mund të rezultojnë në dëmtime të rënda psikologjike për viktimitën, siç kërkohet nga neni 46 (h) i konventës. Nuk ka as të dhëna në dispozicion për të analizuar zbatimin efektiv të sanksioneve penale dhe Udhëzuesit për politikën ndëshkimore.

¹⁹⁷ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. KWN.

¹⁹⁸ Komisioni Evropian. (2019). Raporti për Kosovën 2019, f. 28.

¹⁹⁹ Gjykata Supreme e Kosovës, Udhëzuesi për politikën ndëshkimore, botimi i parë, 2018.

²⁰⁰ Instituti i Kosovës për Drejtësi. (2019). Politika ndëshkimore në Kosovë: Analizë mbi zbatimin e Udhëzuesit për politikën ndëshkimore nga gjykatat e Kosovës, 2019, f. 5.

²⁰¹ Kodi Penal, neni 70, paragrafi 2.14.

²⁰² Shih Kapitullin I, pjesën në nenet 2 dhe 3 (Fushëveprimi i zbatimit të konventës dhe përkufizimet)

²⁰³ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK.

234. Ju rekomandohet autoriteteve që të marrin masat e duhura për të siguruar, nëpërmjet trajnimeve dhe udhëzimeve, që të gjitha rrethanat e cekura në nenin 46 të Konventës së Stambollit, të konsiderohen në praktikë si rrethana rënduese nga gjyqësori dhe të miratojnë masa legjislative për të përfshirëshprehimisht kryerjeneveprëskundërosenëpranitetëmijëve në listën e rrethanave rënduese.

11. Ndalimi i proceseve të detyrueshme alternative të zgjidhjes së konflikteve ose dënimit (neni 48)

235. Në Kosovë*, nuk ka procese të detyrueshme alternative për zgjidhjen e konflikteve, qoftë në legjislacionin penal apo atë civil, që do të binte ndesh me detyrimin për të ndaluar të gjitha proceset e tilla në lidhje me të gjitha format e dhunës të mbuluara nga fushëveprimi i konventës. Megjithatë, ekziston shqetësimi për fokusimin në pajtim në Ligjin për Familjen me pak udhëzime se si të trajtohen rastet që përfshijnë dhunën në familje. Neni 59 i këtij ligji parasheh parimet e përgjithshme që gjykatat duhet t'i marrin parasysh kur kanë të bëjnë me "shkeljet e martesës", duke përfshirë ruajtjen e instrumentit të martesës dhe inkurajimin e bashkëshortëve për të ndërmarrë të gjithë hapat praktik, qoftë nëpërmjet këshillimit të martesës, procedurave të pajtimit apo formave të ndryshme, për të shpëtuar martesën, duke shmangur çdo rrezik dëmtimi apo dhune ndaj bashkëshortëve dhe fëmijëve. Ligji përcakton procedurat e pajtimit, duke përfshirë edhe rastet kur ka fëmijë. Procedura e tillë zhvillohet nga Organi i Kujdestarisë i përbërë nga punëtorët socialë. Ndërsa ligji artikulon përjashtime për ushtrimin e përpjekjeve për pajtim, dhuna në familje nuk përmendet në mënyrë eksplicite.²⁰⁴ Disponueshmëria dhe përdorimi i pajtimit në procedurat e shkurorëzimit pa asnjë shqyrtim të historikut të dhunës në familje ngre shqetësim, veçanërisht kur kihen parasysh indikacionet e vazhdueshme nga shoqëria civile se disa gjyqtarë ende inkurajojnë pajtimin familjar, gjë që krijon një mjedis të favorshëm për recidivizëm, fajësim të viktimave dhe viktimizimi dytësor.²⁰⁵

236. Ekzistojnë gjithashtu çështje në lidhje me ndërmjetësimin e konflikteve përmes procedurave jashtëgjyqësore sipas Ligjit për Ndërmjetësim, i cili mund të zbatohet për çështjet kontestuese në disa fusha juridike duke përfshirë të drejtën familjare, të drejtën civile dhe të drejtën penale. Në lidhje me ndërmjetësimin në çështjet penale, vetëm rastet e dënueshme me gjobë ose me tre vjet burgim mund të jenë objekt i ndërmjetësimit. Ligji parasheh që ndërmjetësimi nuk zbatohet në rastet e dhunës në familje.²⁰⁶ Kodi i Sjelljes së Ndërmjetësuesve kërkon gjithashtu që ndërmjetësuesit të ndërpresin çdo proces ndërmjetësimi ku ka elemente të dhunës në familje, të njoftojnë palët për arsyen e ndërprerjes dhe të udhëzojnë palët të ndjekin "procedurat në përputhje me legjislacionin në fuqi". Përkundër ndalimit të tillë, kjo ka mbetur problem për prokurorët dhe ka rezultuar në nxjerrjen e një shënimi udhëzues nga Zyra e Prokurorit të Shtetit në vitin 2016, që ndalonte përdorimin e masave alternative për zgjidhjen e konflikteve siç është pajtimi në rastet e dhunës në familje.²⁰⁷ Udhëzimi sqaron pse nuk duhet të shfrytëzohet pajtimi, duke përdorur modelet ciklike të kryerësve të dhunës në familje si justifikim. Sipas shoqërisë civile, në praktikë, ky udhëzim nuk i kanë penguar prokurorët individualë të ndërmjetësojnë mes palëve.²⁰⁸

237. Më tej është shqetësues fakti se shumë forma të tjera të dhunës të mbuluara nga konventa mund t'i nënshtrohen ndërmjetësimit, kur sanksionet plotësojnë kërkesat e ligjit për ndërmjetësimin (d.m.th. dënim me gjobë ose deri në tre vjet burgim). Nuk ka udhëzime për këto raste për të ndihmuar autoritetet të njohin çekuilibrin e pushtetit që gjendet shpesh në rastet që përfshijnë dhunën ndaj grave dhe ndikimin traumatik të përjetuar nga viktimat që përballen me kryerësin e dhunës në kushte të pambështetura dhe duke hyrë në procesin e ndërmjetësimit në të njëjtin nivel me kryerësin e dhunës. Nuk u siguroa asnjë informacion që tregon se përdorimi i ndërmjetësimit në rastet e dhunës ndaj grave ofron të njëjtën ose më shumë masa mbrojtëse të sigurisë së viktimës siç është procesi i drejtësisë penale; referimi për ndërmjetësim bëhet pasi kryerësi të jetë akuzuar për krimin; personeli i trajnuar dhe i kualifikuar përcakton

²⁰⁴ Ligji për Familjen, neni 76.

²⁰⁵ Sasa Gavric. 2018. Hartëzimi i politikave dhe legjislacionit për dhunën ndaj grave dhe Konventa e Stambollit në Kosovë. UN Women dhe Lobi Evropian i Grave dhe From Words to Actions. Rrjeti i Grave të Kosovës.

²⁰⁶ Ligji për Familjen, neni 2, paragrafi 3.

²⁰⁷ Zyra e Prokurorit të Shtetit, Udhëzimi 360/16, qershor 2016.

²⁰⁸ Qosaj-Mustafa, A. dhe Morina, D. (2018). Qasja në drejtësi për viktimat e dhunës me bazë gjinore në Kosovë. KIPRED.

duke përdorur mjete të vlerësimit të rrezikut nëse rasti është i përshtatshëm për ndërmjetësim, viktimat është plotësisht e informuar dhe ka dhënë vullnetarisht pëlqimin, procesi siguron që kryerësi të pranojë plotësisht përgjegjësinë për dhunën; procesi i ndërmjetësimit është transparent; dhe mbetet mundësia e fajësimit dhe dënimit penal nëse procesi dështon.

238. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të marrin masa që sigurojnë kontrollin sistematik të dhunës në familje nga të gjithë profesionistët e përfshirë në zbatimin e së drejtës familjare dhe civile dhe të mbështesin zbatimin e këtyre masave përmes përpjekjeve trajnuese. Më tej, ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të sigurojnë që gratë viktimat të dhunës, të cilave u ofrohet ndërmjetësimi, të jenë të informuara për të drejtat e tyre, veçanërisht në lidhje me natyrën jo të detyrueshme të ndërmjetësimit.

VI. Hetimi, ndjekja penale, ligji procedural dhe masat mbrojtëse

239. Llogaridhënia e plotë për të gjitha aktet e dhunës ndaj grave kërkon një reagim adekuat nga agjencitë e zbatimit të ligjit dhe sektori i drejtësisë penale. Kapitulli VI i Konventës së Stambollit përcakton një sërë masash për të siguruar hetime penale, ndjekje penale dhe dënime të formave të ndryshme të dhunës të mbuluara nga ky kapitull.

A. Detyrimet e përgjithshme, reagimi, parandalimi dhe mbrojtja e menjëhershme (nenet 49 dhe 50)

240. Një parim kyç i reagimi adekuat kundër dhunës ndaj grave është ai i hetimeve dhe procedurave gjyqësore të shpejta dhe efektive që bazohen në kuptimin gjinor të këtyre llojeve të veprave dhe që marrin parasysh të drejtat e viktimës gjatë të gjitha fazave.

1. Raportimi, reagimi i menjëhershëm dhe hetimet nga agjencitë e zbatimit të ligjit

241. Me miratimin e Ligjit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje në vitin 2010, janë vënë në përdorim një sërë masash për të ngritur reagimin e policisë ndaj dhunës në familje. Policia e Kosovës ka themeluar Njësitë për Hetimin e Dhunës në Familje (NjHDhF) në secilën komunë, me personel policor gra dhe burra, të cilët janë të trajnuar posaçërisht për t'u marrë me rastet e dhunës në familje. Për më tepër, Procedurat Standarde të Veprimit (PSV) për Mbrojtje nga Dhuna në Familje përcaktojnë metoda të standardizuara dhe të harmonizuara të koordinimit dhe ndërhyrjes ndërsektoriale, duke përfshirë për zbatimin e ligjit dhe institucionet gjyqësore. PSV-të e mësipërme parashohin që të gjithë zyrtarët policor duhet të përdorin masa proporcionale për mbrojtjen e viktimave të dhunës në familje, ndalimin e kryerësit të dyshuar të dhunës me qëllim të parandalimit të dhunës së mëtejshme; dhe të intervistojnë viktimat në dhoma që ofrojnë rehati dhe siguri për viktimën. Në këtë mënyrë, disa stacione policore kanë krijuar hapësira miqësore për viktimat brenda stacionit policor të projektuara për të garantuar privatësinë. Policia e Kosovës ka përgatitur gjithashtu një dokument informativ të quajtur "Paketa e Viktimave", i cili u jepet viktimave dhe përfshin detajet e zyrtarit policor përgjegjës për hetimin, ofron informacione për të drejtat e viktimave dhe tregon institucionet dhe shërbimet mbështetëse në dispozicion.

242. Përkundër masave pozitive të mësipërme, PSV-të për Mbrojtje nga Dhuna në Familje kanë një qasje neutrale ndaj gjinisë për sa i përket dhunës në familje, duke mos i lidhur në mënyrë specifike manifestimet e saj me pabarazitë gjinore, të cilat i bëjnë gratë veçanërisht të ndjeshme ndaj dhunës në familje. Për më tepër, ekzistojnë disa boshllëqe në zbatimin praktik të këtyre PSV-ve. Një vlerësim nga Agjencia për Barazi Gjinore²⁰⁹ ka theksuar se jo të gjitha stacionet policore kanë një dhomë të veçantë për intervistimin

²⁰⁹ Agjencia për Barazi Gjinore. (2019). Vlerësimi i nivelit të zbatimit të Procedurave Standarde të Veprimit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje në Kosovë.

e viktimave të dhunës në familje, pavarësisht kërkesave të PSV-ve. Ai zbuloi gjithashtu se kishte nevojë për të nxitur trajnimin e të gjithë policisë për dhunën në familje, dhe që kjo të mos kufizohej vetëm në zyrtarët policor nga NjHDhF-të. Zyrtarët policor që dalin në vendin e krimit nuk janë domosdoshmërisht nga NjHDhF-të, dhe më pas rastet merren nga zyrtarët policor të cilët shpesh nuk janë të trajnuar mjaftueshëm dhe nuk kanë njohuri për bashkëpunim me institucionet e tjera, duke përfshirë Qendrat e Punës Sociale, Zyrën për Mbrojtje dhe Ndihmë të Viktimave dhe strehimoret. Për më tepër, ndërkohë që ka pasur një rritje të numrit të grave police, kjo është ende e pamjaftueshme për t'iu mundësuar viktimave të ndërveprojnë me zyrtarë policor të të njëjtës gjini gjatë raportimit ose hetimeve. Autoritetet informuan delegacionin se ndërsa gratë police përbëjnë 43% të NjHDhF-ve, ato përfaqësojnë vetëm rreth 15% të të gjithë personelit policor dhe shumë pak janë në nivele të larta përgjegjësie. Prandaj, kur reaguesit e parë shkojnë në vendin e krimit, gjasat që viktima të jetë në gjendje të flasë me një grua police janë të vogla. Policia e Kosovës e ka njoftuar delegacionin se PSV-të e saj për Mbrojtje nga Dhuna në Familje janë përditësuar në mars të vitit 2022, por nuk është dhënë asnjë informacion specifik se çfarë përfshin kjo.

243. Për më tepër, pasi që format e tjera të dhunës ndaj grave nuk mbulohen me Ligjin për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, dispozitat e përgjithshme të Kodit të Procedurës Penale dhe Ligjit për Policinë e Kosovës zbatohen si për çdo vepër tjetër penale. Kjo përfshin Kodin e Etikës së Policisë, i cili kërkon që hetimet të jenë objektive dhe të paanshme duke marrë parasysh nevojat specifike të personave të caktuar, duke përfshirë gratë.²¹⁰ Sipas Policisë së Kosovës, janë duke u zhvilluar procedura standarde specifike të veprimit për trajtimin e veprave penale që kanë të bëjnë me dhunën seksuale, të cilat do të bazohen në standardet e Konventës së Stambollit. OJQ-të tregojnë se Policisë së Kosovës i mungon një qasje e standardizuar në reagimin ndaj rasteve në rajone të ndryshme, siç ilustron me ekzaminimin mjekësor të vonuar të viktimave, gjë që mund të dëmtojë sigurimin e provave fizike.²¹¹ Udhëzime të mëtejshme nevojiten në lidhje me rastet e dhunës seksuale, përndjekjes, martesës së detyruar, ngacmimit seksual dhe përdorimit të teknologjive digjitale në rastet e dhunës ndaj grave. Në aspekt pozitiv, delegacioni vuri në dukje masat e parapara për zgjerimin e fushëveprimit të Ligjit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe PSV-ve shoqëruese sipas Strategjisë Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026).

244. Është inkurajuese të theksohet se të dhënat e fundit të policisë zbulojnë një rritje të raportimit të rasteve të dhunës në familje, gjë që mund të tregojë për një rritje të besimit të grave në sistemin e drejtësisë penale.²¹² Në vitin 2021, sipas Policisë së Kosovës, janë raportuar 2456 raste të dhunës në familje, ndërsa pothuajse 80% e viktimave ishin gra. Megjithatë, mungesa e ndarjes së të dhënave nuk lejon izolimin e rasteve të raportuara të dhunës nga partneri intim nga format e tjera të dhunës në familje. Format e tjera të dhunës të mbuluara nga konventa duket se janë të nën-raportuara.²¹³ Në raportet e mëparshme të vlerësimit, GREVIO ka theksuar se mënyra në të cilën zyrtarët e zbatimit të ligjit reagojnë ndaj viktimave është faktor kritik që mund të kontribuojë në përcaktimin nëse viktima vendos të raportojë dhe zgjedh të marrë pjesë në veprime të mëtejshme ligjore apo ta braktis këtë.²¹⁴ Duket se nevojiten më shumë përpjekje për të trajtuar gratë në rrezik të diskriminimit të ndërlidhur, siç janë gratë me aftësi të kufizuara, gratë që jetojnë në zonat rurale, gratë rome, ashkali dhe egjiptiane, ose gratë në prostitucion, si dhe për të ngritur besimin e tyre në sistemin e drejtësisë.

245. Indikacionet nga shoqëria civile theksojnë se gratë përballen me sfida në raportim, duke përfshirë mungesën e konfidencialitetit, situatat kur policia refuzoi të merrte raporte nga viktimat që ata mendojnë se nuk ishin të veshura siç duhet, dhe ka raste kur policia minimizon raportimin e dhunës psikologjike.²¹⁵ Për më tepër, studimet kanë vërtetuar mungesë të kuptimit gjinor të një dhune të tillë, e cila mund të çojë në mosveprim, sepse disa zyrtarë individual e minimizojnë dhunën dhe kërkojnë justifikim qoftë

²¹⁰ Ministria e Punëve të Brendshme. Kodi i Etikës të Policisë. Neni 33.

²¹¹ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK.

²¹² Sipas Policisë së Kosovës, numri i rasteve të dhunës në familje të raportuara në polici është rritur nga 1 038 në vitin 2015 në 2 069 në vitin 2020. Cituar në Banjska et al. 2021. "Nga Ligjet në Vepër". Rrjeti i Grave të Kosovës. p.78.

²¹³ Sipas Policisë së Kosovës, në vitin 2021 janë raportuar 86 raste të dhunimit dhe 1 rast i martesës së detyruar, ku të gjitha viktimat, përveç njëres janë gra. Po ashtu, janë raportuar 244 raste të ngacmimeve nga gratë. Të dhënat e mësipërme nuk përfshinin rastet e raportuara të ngacmimeve seksuale, gjymtimit gjenital femëror, abortit të detyruar ose sterilizimit të detyruar.

²¹⁴ Shih raportin bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Slloveninë (paragrafi 309).

²¹⁵ Për shembull, shih Institucioni i Avokatit të Popullit, C.Nr.385/2020, Padia LAK A-1483/2019 kundër Policisë së Kosovës.

në sjelljen e viktimës ose atë të kryerësit të dhunës (p.sh. ja atribuojnë dhunën abuzimit me substanca, sëmundjes mendore dhe varfërisë).²¹⁶ Qëndrimet për fajësimin e viktimave bëjnë gjithashtu që disa zyrtar policor t'i trajtojnë rastet e raportuara të dhunës në familje si mosmarrëveshje të thjeshta mes çifteve dhe të përpiqen të "pajtojnë" çiftin. Përveç kësaj, zyrtarët policor duket se nuk kanë njohuri të plota për format e tjera të dhunës ndaj grave. Sipas informacionit të marrë nga shoqëria civile, besimet në mite rreth dhunës seksuale mund të kontribuojnë si në një përvojë negative për viktimën (p.sh. pyetje dhe komente të papërshtatshme) ashtu edhe në mungesë të progresit të rastit.²¹⁷

246. Delegacioni u informua për mbështetjen e fuqishme të policisë dhe shërbimeve të prokurorisë në deklaratën e viktimës, veçanërisht në rastet e dhunës në familje. Kur viktimat tërheqin deklaratat e tyre, procedurat penale shpesh përfundojnë për mungesë të provave mbështetëse. Kishte pak informacione në lidhje me përpjekjet e policisë për të përmirësuar mbledhjen gjithëpërfshirëse të provave përtej deklaratës së viktimës/dëshmitarit. Ekzistonte nevoja për të ngritur masat që synojnë sigurimin e hetimeve efektive dhe ndërtimin e rasteve në të gjitha rastet e dhunës të mbuluara nga konventa.

247. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që:

- a. të përmirësojnë kapacitetin dhe njohuritë e të gjithë zyrtarëve të zbatimit të ligjit në lidhje me ndërtimin e rasteve të qëndrueshme për të gjitha format e dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit, duke përfshirë mbledhjen me kohë të provave dhe parandalimin e viktimizimit dytësor; dhe**
- b. të hartojnë procedura standarde të raportimit dhe hetimit në lidhje me të gjitha format e tjera të dhunës ndaj grave, veçanërisht dhunën seksuale dhe martesën e detyruar.**

2. Hetimi dhe ndjekja penale efektive

248. Si hap premtues, në prokuroritë themelore janë emëruar disa prokurorë të specializuar që merren me rastet e dhunës në familje, siç kërkohet në Procedurat Standarde të Veprimit për Ngritjen e Efikasitetit të Shërbimeve Prokuroriale në reagim ndaj Akteve të Dhunës në Familje, të nxjerra në vitin 2017 nga Këshilli Prokurorial i Kosovës dhe Zyra e Prokurorit të Shtetit. Këto procedura përfshijnë gjithashtu caktimin e prokurorëve kujdestarë për të trajtuar rastet e dhunës në familje të raportuara pas orarit të punës për të siguruar që këto raste trajtohen me prioritet dhe punojnë së bashku me mbrojtësit e viktimave nga Zyra për Mbrojtje dhe Ndhimë Viktimave. Përveç kësaj, Gjykata Supreme nxori Udhëzuesin për kualifikimin ligjor dhe trajtimin e rasteve të dhunës në familje sipas Kodit Penal për të ndihmuar në kuptimin e përzgjedhjes së akuzave për veprën e dedikuar të dhunës në familje ose veprave penale të përgjithshme. Praktikant premtuese të theksuara në hulumtimin e Agjencisë për Barazi Gjinore konsistojnë në zbatimin e shpejtë të masave për gjykimet e dhunës në familje dhe krijimin e dhomave speciale të rehatshme për intervistimin e viktimave në prokuroritë e disa komunave.²¹⁸ Megjithatë, hulumtimi i mësipërm bëri thirrje gjithashtu për trajnime të mëtejshme për prokurorët e specializuar dhe vuri në dukje mungesën e prokurorëve të specializuar në Prokurorinë e Apelit si dhe nevojën për lirim të prokurorëve të specializuar nga çështje të tjera penale, në mënyrë që ata të fokusohen në rastet e dhunës në familje.

249. Për më tepër, delegacioni dëgjoi më shqetësim se shumë raste të dhunës në familje u hodhën poshtë për shkak të tërheqjes së dëshmitëve nga viktimat. Kjo mund të pasqyrojë formulim të dobët të rasteve, mbrojtje dhe mbështetje të pamjaftueshme për viktimat për të inkurajuar pjesëmarrjen e tyre dhe mungesë të të kuptuarit të presionit që u bëhet viktimave nga kryerësi i dhunës për t'u tërhequr. Ndërsa është kuptuar se viktimat përjashtohen nga dhënia e dëshmisë kundër bashkëshortit të tyre kur sanksioni i veprës penale është më pak se tre vjet burgim²¹⁹ është shqetësuese që një përqindje dërrmuese

²¹⁶ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK.

²¹⁷ Po aty.; Informacion i marrë gjatë vizitës së delegacionit; Qosaj-Mustafa, A. dhe Morina, D. (2018). Qasja në drejtësi për viktimat e dhunës me bazë gjinore në Kosovë. KIPRED

²¹⁸ Agjencia për Barazi Gjinore. (2019). Vlerësimi i nivelit të zbatimit të Procedurave Standarde të Veprimit për Mbrojtje nga

Dhuna në Familje në Kosovë. Si praktikë e mirë është cituar rasti në Prizren, ku prokurori i specializuar shton një letër në rastin e dhunës në familje që informon administratën se rasti duhet t'i caktohet një gjykatë të caktuar për dhunën në familje dhe t'i jepet prioritet.

²¹⁹ Kodi i Procedurës Penale, neni 127.

e viktimave kundërshtojnë vazhdimisht prokurorinë dhe duan të tërheqin pjesëmarrjen e tyre. Nevoja për të mbledhur në mënyrë proaktive dhe rigorozë të gjitha provat relevante përveç deklaratës së viktimës nuk është theksuar mjaftueshëm, pavarësisht rëndësisë së saj të veçantë për ndjekjen efektive sipas detyrës zyrtare të krimeve të dhunës ndaj grave. Nevojiten më shumë masa për të përmirësuar mbledhjen e formave të shumta të provave në mënyrë që të zvogëlohet mbështetja në dëshminë e viktimës. Për më tepër, mbledhja e zgjeruar e provave, së bashku me kuptimin e natyrës gjinore dhe modelit të fuqisë detyruar dhe kontrollit të dhunës në familje, drejton prokurorët në detyrën e tyre për të zgjedhur akuzën e duhur që pasqyron seriozitetin e kësaj vepre penale.

250. Edhe pse nuk ka asnjë detyrim ligjor për t'iu nënshtruar ekspertizës mjekoligjore në rastet e dhunimit apo dhunës seksuale,²²⁰ vihet re me shqetësim se ekzaminime të tilla konsiderohen të detyrueshme nga organet zbatimit të ligjit dhe ato gjyqësore. Ndërsa veprat penale të dhunës seksuale janë të bazuara në pëlqim dhe jo në bazë të forcës, delegacioni u informua se çështja penale nuk do të vazhdojë nëse viktimat nuk i është nënshtruar ekzaminimit, edhe në rastet kur viktimat raportojnë rastin disa ditë ose javë pas incidentit. Grave që nuk paraqesin kallëzim penal në polici menjëherë pas dhunimit u mohohet mundësia e ruajtjes së provave të vlefshme mjekësore nëse vendosin të kërkojnë drejtësi më vonë. Për më tepër, kur gratë raportojnë në polici, referimi me kohë i viktimave në ekspertizën mjekoligjore ka tendencë të pengohet nga bashkëpunimi i pamjaftueshëm ndërmjet policisë, shërbimeve të prokurorisë, gjykatave dhe Institutit të Mjekësisë Ligjore, i vetmi institucion që kryen ekspertizë mjekoligjore me urdhër të Zyrës së Prokurorit të Shtetit. Kjo shton hendeqet tashmë të përmendura në lidhje me shërbimet mbështetëse të disponueshme për viktimat e dhunës seksuale në Kosovë*.²²¹

251. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që:

- a. të sigurojnë që shërbimet e prokurorisë të përdorin të gjitha masat e mundshme për të siguruar drejtësi penale për viktimat e të gjitha formave të dhunës nga Konventa e Stambollit, duke i kushtuar vëmendje të duhur jo vetëm deklaratës së viktimës por edhe provave tjera, si dhe të rishqyrtojnë praktikën e tërheqjes së akuzave në rastet kur gratë viktimat ndryshojnë ose tërheqin deklaratat e tyre.
- b. të sigurojnë që ekzaminimi mjekoligjor dhe mbledhja e provave në rastet e dhunës seksuale dhe dhunimit të kryhet në kohën e duhur dhe të ndjeshme ndaj gjinisë, duke përfshirë përmirësimin e trajnimit dhe procedurës në agjencitë e zbatimit të ligjit dhe Institutin e Mjekësisë Ligjore, dhe duke siguruar që viktimat mund t'i nënshtrohen një ekzaminimi të tillë jashtë Prishtinës dhe të kenë qasje në shërbim drejtpërdrejt pa urdhër të prokurorit ose gjykatës.

3. Shkalla e dënimit

252. Ndonëse disa raste të dhunës seksuale dhe ngacimit trajtohen nga gjykatat, shumica e rasteve të dhunës me bazë gjinore që dalin para gjykatave kanë të bëjnë me dhunën në familje.²²² Është mirëpritur që Këshilli Gjyqësor i Kosovës ka emëruar gjyqtarë të specializuar dhe përgjegjës për prioritizimin e rasteve të dhunës në familje në procedurat civile. Për më tepër, është për t'u lavdëruar se Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026) kërkon emërimin e gjyqtarëve të caktuar edhe në procedurat penale; megjithatë, informacioni në lidhje me emërimet dhe praninë e tyre nëpër rajone nuk është në dispozicion.

253. Duke pasur parasysh të dhënat në dispozicion, delegacioni është i shqetësuar për shkallën e ulët të dënimit, dënimet e lehta të shqiptuara dhe nivelet e larta të zbutjes së dënimeve në lidhje me rastet e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje. Sa i përket rasteve të dhunës seksuale, të dhënat zyrtare tregojnë se në vitin 2019 ka pasur vetëm 18 dënime për dhunim dhe 11 dënime për sulm seksual,²²³ që

²²⁰ Po aty., neni 144

²²¹ Shih Kapitullin IV, pjesa në nenin 25 (mbështetja për viktimat e dhunës seksuale)

²²² Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026)

²²³ Agjencia e Statistikave të Kosovës. 2020. Statistikat e Jurisprudencës për Persona të Rritur 2019, f. 32 dhe 74. Keni parasysh se në vitin 2019 para ndryshimit të Kodit Penal, vepra e dhunimit mbulohej nga neni 230 (tani 227) dhe sulmi seksual ishte neni 232 (tani 229).

duken të ulëta në krahasim me numrin e rasteve të raportuara në polici.²²⁴ Shumica e dënimeve rezultuan me dënime me kusht ose dënime nën një vit burgim.²²⁵ Sa i përket dhunës në familje, të dhënat e Zyrës së Prokurorit të Shtetit tregojnë se në vitin 2021 numri i rasteve në procedurë që përfshinin me gratë viktime të dhunës në familje ishte 2378 raste dhe po atë vit me vendime të gjykatës janë shpallur fajtorë 411 persona; në nëntë raste aktakuza është refuzuar; dhe në pesë raste janë urdhëruar masa detyruese. Për më tepër, një studim zbuloi se shkalla e rasteve të pushuara ishte e lartë, me mbi gjysmën e të gjitha kallëzimeve penale në lidhje me dhunën në familje të hedhura poshtë (51.5%) nga gjykatat e në vitin 2017, dhe vetëm 40.4% të rasteve gjatë në periudhës 2015-2018 rezultuan në aktgjykim fajësues.²²⁶ Megjithatë, mungesa e të dhënave të grumbulluara rregullisht të ndara sipas gjinisë në institucionet e zbatimit të ligjit dhe gjyqësor e bën të vështirë vlerësimin e saktë të shkallës së zhvlerësimit në faza të ndryshme të zinxhirit të drejtësisë penale dhe identifikimin e shkaqeve të tyre. Analiza e bazuar në prova e faktorëve që kontribuojnë në zhvlerësim është thelbësore për t'i trajtuar ato, duke përfshirë rishikimin e të dhënave administrative të ndara sipas gjinisë dhe praktikës gjyqësore dhe për të analizuar trajtimin e çështjeve penale nga agjencitë e zbatimit të ligjit, prokuroritë dhe gjykatat me qëllim të verifikimit se ku ndodh ky zhvlerësim dhe për të identifikuar boshllëqet e mundshme në reagimin institucional.

254. Shkalla e ulët e dënimeve shkatërron besimin e viktimave në sistemin e drejtësisë penale, duke dërguar mesazhe se kryerësit e dhunës nuk do të mbahen përgjegjësi gjë që, nga ana tjetër, kontribuon në problemin e raportimit të ulët tek autoritetet e zbatimit të ligjit. Shoqëria civile dhe praktikuesit ligjorë theksuan disa faktorë që kontribuojnë në këtë situatë në Kosovë*, duke përfshirë mungesën e ndërtimit të qëndrueshëm të rasteve dhe mbështetjen e tepruar në dëshminë e viktimave si dëshmi parësore. Sa i përket dhunës seksuale, ndikimi i stereotipeve gjinore dhe mbështetja e tepërt në provat mjekoligjore gjithashtu pengojnë dënimet e kryerësve të dhunës. Për më tepër, vonesat në çështjet gjyqësore kontribuojnë në viktimizimin dytësor të viktimës dhe kanë pasoja në progresin e çështjes. Sipas Kodit të Procedurës Penale, gjyqtari i caktuar në lëndë duhet të caktojë seancën fillestare që do të mbahet brenda 30 ditëve nga ngritja e aktakuzës.²²⁷ Hulumtimet kanë zbuluar se gjykatat e kanë përmbushur këtë afat vetëm në lidhje me gjysmën e 56 vendimeve të nxjerra mes 2017 dhe 2019 në lidhje me "krimet kundër integritetit seksual", përfshirë dhunimin dhe sulmin seksual.²²⁸ Në këto raste, koha mesatare ndërmjet ngritjes së aktakuzës dhe seancës së parë ishte mbi shtatë muaj, me maksimumin prej më shumë se katër vjet në një rast.²²⁹ Monitoruesit e gjykatave nga OJQ-të vënë në pah gjithashtu vonesa të vazhdueshme në trajtimin e rasteve të dhunës ndaj grave.²³⁰

255. Është mirëpritur që gjyqësori ka Udhëzues për zbatimin e politikës ndëshkimore të Gjykatës Supreme. Megjithatë, Agjencia për Barazi Gjinore ka shprehur shqetësimin se gjyqtarët nuk po zbatojnë dënimet në përputhje me këtë udhëzues dhe se ka ende gjyqtarë që shqiptojnë masën e arrestit shtëpiak dhe gjoba në rastet e dhunës në familje edhe në rastet e recidivizmit dhe se nuk merren parasysh rrethanat rënduese në rastet e dhunës së përsëritur.²³¹ Shoqëria civile tregoi gjithashtu se ka një tendencë për t'u mbështetur më shumë në dënimet me kusht ose me gjobë në rastet që përfshijnë dhunën në familje, me disa gjyqtarë që shqiptojnë dënime të ulëta - me sa duket me motivin e pajtimit të çiftit. Informacioni i dhënë delegacionit tregoi se në disa raste që përfshinin dhunën ndaj grave, gjyqtarët shqiptuan dënime me kusht edhe pse akuza përfshinte një dënim minimal me burg.

²²⁴ Sipas të dhënave zyrtare të marra nga Instituti i Kosovës për Drejtësi, në vitin 2017 janë raportuar në polici 83 raste të krimeve kundër integritetit seksual, kryesisht dhunime dhe sulme seksual, 101 raste në vitin 2018, 52 raste në vitin 2019. Shih Instituti i Kosovës për Drejtësi. (2021). *Krimet kundër integritetit seksual në Kosovë (vetëm në gjuhën shqipe)*. f.8

²²⁵ Për shembull, në mesin e dënimeve për dhunim në vitin 2019, kishte 7 dënime me kusht, 5 dënime me burgim nga 1 deri në 12 muaj, 2 dënime nga 1 deri në 2 vjet burgim, 2 dënime nga 2 deri në 5 vjet burgim dhe 1 dënim nga 5 deri në 10 vite burgim. Në 28 raste kryerësit e dënuar ishin meshkuj dhe 1 rast nuk ishte regjistruar gjinia e kryerësit të dënuar: Agjencia e Statistikave të Kosovës. 2020. *Statistikat e Jurisprudencës për Persona të Rritur 2019*, f. 32 dhe 74.

²²⁶ Qosaj-Mustafa, A. dhe Morina, D. (2018). *Qasja në drejtësi për viktimat e dhunës me bazë gjinore në Kosovë*. KIPRED.

²²⁷ Kodi i Procedurës Penale, neni 242.2.

²²⁸ Instituti i Kosovës për Drejtësi. (2021). *Krimet kundër integritetit seksual në Kosovë (vetëm në gjuhën shqipe)*. f.24.

²²⁹ Po aty.

²³⁰ Banjska, E. et al. (2021). *Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë*. KWN.

²³¹ Agjencia për Barazi Gjinore. (2019). *Vlerësimi i nivelit të zbatimit të Procedurave Standarde të Veprimit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje në Kosovë*.

256. Sa i përket dhunës seksuale të kohës së luftës, vetëm tre raste janë përfunduar në gjykata. Secili rezultoi në lirim pas apelit, pasi gjykata gjeti se kishte prova të pamjaftueshme për të identifikuar kryerësin e dyshuar.²³² OJQ-të vërejnë me shqetësim disa hapa që janë ndërmarrë nga autoritetet për ndjekjen penale dhe gjykimin e këtyre rasteve.²³³ Është e rëndësishme të kujtojmë se, në një nga raportet e tij të vlerësimit bazë, GREVIO ka theksuar nevojën për të siguruar ndjekje penale të qëndrueshme të dhunës seksuale të kohës së luftës dhe për të siguruar që sanksionet e vendosura të jenë proporcionale dhe bindëse.²³⁴

257. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të identifikojnë dhe trajtojnë me shpejtësi çdo faktor që kontribuon në zhvlerësim (procesi ku rastet dalin nga sistemi i drejtësisë penale) në procedurat e drejtësisë penale në lidhje me të gjitha rastet e dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit, duke përfshirë edhe arsyet e zvarritjes së procedurës penale. Masat e tilla duhet të mbështeten nga të dhëna administrative dhe gjyqësore të ndara sipas gjinisë, të cilat janë të besueshme dhe të krahasueshme në të gjithë zinxhirin gjyqësor.

B. Vlerësimi i rrezikut dhe menaxhimi i rrezikut (neni 51)

258. Shqetësimi për sigurinë e viktimës duhet të jetë në qendër të çdo ndërhyrjeje në rastet e të gjitha formave të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit. Në këtë mënyrë, neni 51 përcakton detyrimin për të siguruar që të gjitha autoritetet përkatëse, jo vetëm autoritetet e zbatimit të ligjit, vlerësojnë dhe hartojnë në mënyrë efektive një plan për të menaxhuar rreziqet e sigurisë me të cilat përballet viktimia rast pas rasti, sipas procedurave të standardizuara dhe në bashkëpunim me njëri-tjetrin.

259. Sipas Procedurave Standarde të Veprimit (PSV) për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, vlerësimi i rrezikut duhet të jetë pjesë e ndërhyrjes së menjëhershme të policisë në rastet e dhunës në familje. Pas një vlerësimi të tillë të rrezikut, policia ka për detyrë t'i mbrojtë viktimat dhe t'i informojë ato për të drejtat e tyre, duke përfshirë informimin e tyre për lloje të ndryshme të urdhrave të mbrojtjes, ndërlihdjen me akterë të tjerë për të ofruar mbështetje psikologjike, ndihmë juridike, strehim dhe asistencë tjetër. Pasi viktimat të sillen në siguri, policia duhet të zhvillojë një plan adekuat të mbrojtjes. Lista kontrolluese e ofruar për policinë për vlerësimin e rrezikut përbëhet nga disa pika në një formular të të dhënave bazë. Delegacioni u informua se ndërsa zyrtarët policor reagues mund të kryejë një vlerësim fillestar të rrezikut, është detyrim i hetuesve policorë nga NjHDhF-të të plotësojnë Formularin e të Dhënave Bazë për të cilin kanë pasur trajnime specifike. Prokurorët kanë detyrimin të marrin masat e nevojshme në varësi të vlerësimit të rrezikut që bëhet në rastet e dhunës në familje.

260. Ndërsa mirëpritet që vlerësimet e rrezikut të bazuara në formularë të standardizuar parashikohen si një hap i detyrueshëm sipas Procedurave Standarde të Veprimit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, kjo në praktikë duket se ka të bëjë kryesisht me agjencitë e zbatimit të ligjit, ndërsa objektivi i nenit 51 është që të gjitha autoritetet kompetente që mund të vijnë në kontakt me viktimat të vlerësojnë në mënyrë efektive rreziqet për sigurinë e viktimës rast pas rasti.²³⁵ Për më tepër, vlerësimet e rrezikut nuk duket se kryhen sistematikisht nga policia dhe as të bëhen gjithmonë në mënyrë gjithëpërfshirëse për të siguruar mbrojtjen e duhur të viktimave.²³⁶ Në veçanti, policia shpesh dështon të kryejë vlerësime të rregullta dhe të përsëritura të rrezikut në të gjitha fazat përkatëse të procedurës, përfshirë gjatë dhe pas lëshimit të urdhrave për mbrojtje.

²³² Amnesty International. (2017). Plagë që të djegin shpirtin: kompensim për të mbijetuarit e përdhunimit gjatë luftës në Kosovë.

²³³ Po aty.

²³⁴ Shih raportin bazë të vlerësimit të GREVO-s për Bosnjën dhe Hercegovinën

²³⁵ Raport shpjegues për Konventën e Stambollit, paragrafi 260.

²³⁶ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK; Qosaj-Mustafa, A. dhe Morina, D. (2018). Qasja në drejtësi për viktimat e dhunës me bazë gjinore në Kosovë. KIPRED.

261. Hulumtimet nga Agjencia për Barazi Gjinore dhe shoqëria civile tregojnë se formulari i standardizuar i vlerësimit të rrezikut i përfshirë në Procedurat Standarde të Veprimit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje nuk kërkon disa informacione thelbësore për hartimin e planit të duhur të sigurisë së viktimës dhe kryhet vetëm gjatë intervistimit të parë të viktimës.²³⁷ Në disa vende, prokurorët kanë krijuar edhe formularët e tyre të vlerësimit të rrezikut dhe ua shpërndanë ato vetë zyrtarëve policor, duke krijuar konfuzion se cilin mjet duhet të aplikojnë. Përveç kësaj, procedurat e vlerësimit të rrezikut duket se nuk janë plotësisht të integruara në mekanizmat komunalë koordinues kundër dhunës në familje. Ndërsa delegacioni dëgjo për funksionimin e mirë të mekanizmave lokalë koordinues, shoqëria civile vuri në dukje me shqetësim se mbrojtësit e viktimave nuk ishin gjithmonë të pranishëm me viktimën kur zyrtarët policorë kryenin vlerësimet e rrezikut dhe se prokurorët nuk kërquan vlerësime të rregullta të rrezikut.

262. Mungojnë të dhënat nëse praktika e vlerësimit të rrezikut është ndërmarrë në të gjitha rastet e dhunës në familje, si dhe se si vlerësimet e rrezikut janë konsideruar siç duhet nga të gjitha autoritetet përkatëse në të gjitha fazat e hetimit dhe zbatimit të masave mbrojtëse. Disa raste janë raportuar në media dhe në procesverbalet e gjykatave, duke theksuar rastet kur policia nuk ka kryer vlerësimin e duhur të rrezikut, gjë që në disa raste ka çuar përfundimisht një ngjarje fatale.²³⁸ Për më tepër, delegacioni u informua nga autoritetet se asnjë rishikim retrospektiv i vdekjes së shumë grave të vrarë në Kosovë* si rezultat i dhunës në familje nuk është kryer nga autoritetet. Rishikimet e tilla janë thelbësore për identifikimin e boshllëqeve sistematike në reagimin institucional ndaj dhunës në familje.

263. Për më tepër, instrumenti i vlerësimit të rrezikut sipas PSV-ve për Mbrojtje nga Dhuna në Familje nuk është në dispozicion për të gjitha format e dhunës ndaj grave dhe është i zbatueshëm vetëm në rastet e dhunës në familje. Për më tepër, institucionet e drejtësisë nuk janë në dijeni të masave mbrojtëse që duhen ndjekur gjatë vlerësimit dhe mbrojtjes së viktimave të dhunimit, sulmit seksual, përndjekjes, ngacmimit seksual ose martesës së detyruar. Duket se shumica e zyrtarëve policor ende nuk kuptojnë në mënyrë të plotë të rreziqeve të një dhune të tillë, dhe fajësimi i viktimave dhe relativizimi kulturor, veçanërisht për dhunën seksuale, kufizon mbrojtjen për këto viktime.²³⁹ Në lidhje me martesën e hershme dhe të detyruar, nevojiten përpjekje për të përfshirë profesionistë nga sektorët përkatës në vlerësimin e rrezikut të një dhune të tillë, veçanërisht nga sektori i arsimit. Duke marrë parasysh që vlerësimi i rrezikut është një hap kyç për të siguruar masa të koordinuara sigurie dhe mbështetje për viktimat, është me rëndësi të madhe që masa të tilla të mos përkeqësojnë ndonjë dëm të përjetuar nga viktimat dhe që hetimet dhe procedurat gjyqësore të mos çojnë në viktimizim dytësor.

264. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të sigurojnë përdorimin sistematik të një mjeti të standardizuar të vlerësimit të rrezikut të bazuar në prova për të gjitha format e dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit, në mënyrë që të mundësohet që të gjithë faktorët përkatës të rrezikut të vdekjes dhe dhunës së përsëritur të identifikohen me kohë dhe reagohet ndaj tyre, kur bëhet kontakti i parë me viktimat dhe pas kësaj. Gjithashtu, ju rekomandohet autoriteteve që të sigurojnë që procedurat e vlerësimit dhe menaxhimit të rrezikut të jenë thelbësore për reagime të koordinuara të agjencive të shumta kundër dhunës ndaj grave, ndërkohë që shtohen trajnimet për agjencitë e zbatimit të ligjit, gjyqësorin dhe shërbime të tjera përkatëse.

C. Urdhrat e jashtëzakonshëm të ndalimit (neni 52)

265. Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje përcakton bazat për lëshimin e dy llojeve të urdhrave të jashtëzakonshme të ndalimit: urdhrat për mbrojtje të përkohshme emergjente dhe urdhrat për mbrojtje emergjente. Policia e Kosovës lëshon urdhra të përkohshëm për mbrojtje emergjente kur lind nevoja urgjente për të mbrojtur viktimat jashtë orarit të rregullt të punës së gjykatës (p.sh. fundjavë dhe mbrëmje). Sipas ligjit në fjalë, urdhrat për mbrojtje të përkohshme emergjente do të jepen nëse ka bazë për të besuar

²³⁷ Agjencia për Barazi Gjinore. (2019). Vlerësimi i nivelit të zbatimit të Procedurave Standarde të Veprimit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje në Kosovë; Qosaj-Mustafa, A. dhe Morina, D. (2018). Qasja në drejtësi për viktimat e dhunës me bazë gjinore në Kosovë. KIPRED.

²³⁸ Po aty; Raporti sipas detyrës zyrtare i Institucionit të Avokatit të Popullit nr. 150/2021 dhe rasti sipas detyrës zyrtare nr. 346/2019.

²³⁹ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. KWN.

se kryerësi i dhunës ka kryer ose kërcënuar se do të kryejë dhunë në familje, ose se kryerësi paraqet kërcënim të menjëhershëm ose të afërt për sigurinë, shëndetin ose mirëqenien e viktimës.²⁴⁰ Urdhrat për mbrojtje të përkohshme emergjente zgjasin deri në fund të ditës së nesërme që gjykata është punon.²⁴¹ Urdhrat për mbrojtje të përkohshme emergjente mund të kenë efekt të menjëhershëm, edhe nëse këto urdhra janë të kufizuara në kohë. Këto urdhra mund të zëvendësohen me urdhrin për mbrojtje emergjente të gjykatës dhe të zbatohen për fëmijët që kanë nevojë për mbrojtje. Urdhrat e mbrojtjes emergjente lëshohen nga gjykatat brenda njëzet e katër orëve nga kërkesa dhe mund të zgjasin deri në 15 ditë. Urdhrat për mbrojtje emergjente mund të kërkohen nga viktimat, mbrojtësit e viktimave të Zyrës për Mbrojtje dhe Ndihmë Viktimave, përfaqësuesit e Qendrave për Punë Sociale ose ndonjë person që ka dijeni të drejtpërdrejtë për ndonjë akt të dhunës në familje.

266. Është mirëpritur që urdhrat për mbrojtje emergjente mund të parashikojnë një numër të gjerë masash, duke përfshirë dhënien e kompetencave për autoritetet kompetente për të larguar kryerësin e dhunës në familje nga vendbanimi i përbashkët që ai ndan me viktimën nëse ekziston rreziku për të përsëritur dhunën në familje, e cila rezulton me detyrimin që kryerësi i dhunës të largohet menjëherë nga banesa në prani të zyrtarëve policor.²⁴² Shkelja e ndonjë urdhri për mbrojtje konsiderohet vepër penale.²⁴³ Megjithatë, delegacioni u alarmua për faktin se policia ka tendencë të largojë viktimat dhe jo kryerësit e dhunës nga banesat e përbashkëta.²⁴⁴ Kjo praktikë e vendos barrën e kërkimit të shpejtë të sigurisë në strehimore ose diku tjetër mbi viktimën, e cila shpesh shoqërohet nga fëmijët që varën nga ajo. Kjo praktikë duket se bazohet në supozimin se shumica e viktimave kanë preferencë për strehimore. Policia duket gjithashtu se pranon ofertën e kryerësit të dhunës për t'u larguar vullnetarisht në vend që të lëshojë një urdhër ndalimi, ose thjesht e paralajmëron kryerësin e dhunës.

267. Lidhur me urdhrat për mbrojtje emergjente të lëshuara nga gjykatat, ligji parasheh një sërë masash mbrojtëse, duke përfshirë urdhërimin e kryerësit të dhunës që të lejojë palën e mbrojtur të përdorë një pjesë të banesës së përbashkët ose hapësirave të përbashkëta të banesës së përbashkët; ose urdhërimin e kryerësit të dhunës që të paguajë qiranë e objektit të përkohshëm të banimit të palës së mbrojtur ose t'i paguajë alimentacionin palës së mbrojtur dhe fëmijëve.²⁴⁵ Vërehet me shqetësim se praktika e zakonshme e mbylljes së kryerësit të dhunës në një pjesë të banesës së përbashkët në vend që të lëshohet një urdhër ndalimi ndaj tij. Ngurrimi për të larguar kryerësin e dhunës nga shtëpia duket se bazohet në situatën që shumë prona familjare janë të regjistruara në emër të bashkëshortit apo familjes së tij dhe jo në emër të gruas si bashkëpronare. Kjo mbështet besimin se prona i përket burrit dhe ligji nuk mund ta ndalojë atë nga shtëpia e tij.

268. Përveç kësaj, duket se ka një boshllëk në vazhdimësinë ndërmjet urdhrave për mbrojtje të përkohshme emergjente dhe urdhrave për mbrojtje emergjente, të cilët mund të ndikojnë negativisht në mbrojtjen e vazhdueshme të viktimave. Në të vërtetë, sipas Ligjit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, urdhri për mbrojtje të përkohshme emergjente zgjat deri në fund të ditës së nesërme që një gjykatë punon, dhe jo domosdoshmërisht deri sa të jepet nga gjykata urdhri për mbrojtje emergjente pasuese i kërkuar nga viktimat. Pra, në praktikë mund të ketë një boshllëk mes përfundimit të vlefshmërisë së urdhrin për mbrojtje të përkohshme emergjente dhe lëshimit të urdhrin për mbrojtje emergjente.

269. Përdorimi i urdhrave për mbrojtje të përkohshme emergjente dhe urdhrave për mbrojtje emergjente mbetet i rrallë në Kosovë*. Në vitin 2021, nga policia janë lëshuar 35 urdhra për mbrojtje të përkohshme emergjente, ndërsa gjykatat kanë miratuar vetëm 15 urdhra nga 32 kërkesa për urdhra për

²⁴⁰ Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, neni 22, paragrafi 3.

²⁴¹ Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, neni 22, paragrafi 2.

²⁴² Po aty, neni 7.

²⁴³ Sipas nenit 25 të Ligjit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, shkelja e urdhrin për mbrojtje, urdhrin për mbrojtje emergjente ose urdhrin për mbrojtje të përkohshme emergjente dënohet me gjobë nga 200 deri në 2000 euro ose me burgim deri në 6 muaj.

²⁴⁴ Informacioni i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit, shih gjithashtu: Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. KWN.

²⁴⁵ Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, neni 11, paragrafi 1.

mbrojtje emergjente.²⁴⁶ Arsyet për shifra qaq të ulëta ndryshojnë, por mund të lidhen me nevojën për një vlerësim më adekuat të rrezikut. Kjo mund të rezultojë gjithashtu nga fakti se zyrtarët policor patrullues nuk janë të autorizuar të lëshojnë urdhra për mbrojtje të përkohshme emergjente. Në vend të kësaj, urdhra të tillë jepen nga Shefi i Njësisë Rajonale të Policisë së Kosovës kundër Dhunës në Familje ose i deleguari i tij, duke mos e bërë këtë si mjet të menjëhershëm.²⁴⁷

270. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të rishikojnë sistemin e tyre të urdhrave të ndalimit emergjent me qëllim të sigurimit që viktimat e dhunës në familje të kenë qasje, në situata të rrezikut të menjëhershëm, në urdhrat e ndalimit emergjent që ofrojnë mbrojtje të pandërprerë, duke përmbushur kërkesat e nenit 52 të Konventës së Stambollit. Për më tepër, ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve të monitorojnë shfrytëzimin e masave për mbrojtje emergjente për të identifikuar dhe korrigjuar çdo pengesë në zbatimin e tyre.

D. Urdhrat shtrëngues ose mbrojtës (neni 53)

271. Krahas urdhrave për mbrojtje emergjente, Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje parasheh edhe urdhra mbrojtës të lëshuar në seancat e rregullta gjyqësore, vendimi për të cilët duhet të merret në afat prej 15 ditësh nga data e kërkesës dhe që zgjasin deri në 12 muaj.²⁴⁸ Sipas ligjit, masat e vendosura mund të përfshijnë: ndalimin e afrimit të viktimës dhe fëmijëve e saj, duke përcaktuar vendndodhjen, rajonin dhe distancën brenda së cilës kryerësi i dhunës nuk mund t'u afrohet atyre; ndalimin e ngacmimit të viktimës; dhënien e kujdestarisë së përkohshme të fëmijës viktimës dhe heqjen e të drejtave prindërore përkohësisht nga kryerësi i dhunës; dëbimin e kryerësit nga shtëpia e përbashkët; shoqërimin nga policia të viktimave gjatë mbledhjes së sendeve personale; konfiskimin e armëve; urdhërimin e kryerësit që ta lejojë viktimën të përdorë pjesët e përbashkëta të hapësirave të përbashkëta; dhe urdhërimin e kryerësit që të paguajë qiranë për strehim të përkohshëm ose të paguajë alimentacionin për viktimën dhe fëmijët.²⁴⁹ Shkelja e urdhrave mbrojtës konsiderohet vepër penale²⁵⁰ dhe Udhëzimi nga Gjykata Supreme kërkon që të ngrihen akuza për shkeljen e vetë urdhrit dhe për çdo sjellje kriminale në bazë të shkeljes.²⁵¹ Megjithatë, urdhrat e mbrojtjes janë të kufizuara në interpretimin e ngushtë të marrëdhënieve familjare, siç u diskutua më parë, dhe nuk zbatohen për dhunën në familje mes çifteve që nuk kanë bashkëjetuar kurrë më parë.²⁵² Për më tepër, viktimat e formave të tjera të dhunës ndaj grave të mbuluara nga konventa nuk kanë qasje në urdhrat mbrojtës nën regjimin e mbrojtjes civile në Kosovë*.

272. Sipas indikacioneve nga mediat dhe shoqëria civile, zbatimi dhe monitorimi i dobët i urdhrave mbrojtës mund të rezultojë në pasoja të rënda për viktimat.²⁵³ Është shqetësues fakti që disa zyrtarë policorë dhe prokurorë e ngarkojnë viktimën që të kërkojë urdhër mbrojtës, ose e përfundojnë procedurën nëse ajo e tërheq deklaratën e saj ose nuk merr pjesë në një intervistim tjetër. Ekziston gjithashtu shqetësimi se ka dallim të pamjaftueshëm mes urdhrave mbrojtës dhe urdhrave për mbrojtje emergjente në ligj, gjë që mund të shkaktojë konfuzion tek viktimat në përcaktimin se cili urdhër është më i përshtatshëm për situatën e tyre, dhe tek gjykatat në përcaktimin nëse provat e paraqitura nga paraqitësja e kërkesës mbështet lëshimin e urdhrit mbrojtës ose urdhrit për mbrojtje emergjente. Më konkretisht, testi për të dy urdhrat është i njëjtë, nuk ka një përcaktim se çfarë situatash janë emergjente, dhe si e tillë po lihet e hapur për interpretim, gjë që mund të kontribuojë në zbatim të paqëndrueshëm. Për më tepër, urdhrat mbrojtës duket se rrallë përfshijnë një gamë të gjerë masash që janë në dispozicion, si për shembull urdhërimin e kryerësit të dhunës për të paguar qiranë e banesës së përkohshme të viktimës ose për të paguar alimentacionin për të dhe fëmijët. Zyrtarët policor raportojnë gjithashtu vështirësi në monitorimin

²⁴⁶ Informata për vitin 2021 që i janë siguruar delegacionit nga Policia e Kosovës dhe Prokuroria e Shtetit.

²⁴⁷ Qosaj-Mustafa, A. dhe Morina, D. (2018). Qasja në drejtësi për viktimat e dhunës me bazë gjinore në Kosovë. KIPRED.

²⁴⁸ Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, neni 15.

²⁴⁹ Po aty., nenet 5, 6, 7, 8, 10, 11.

²⁵⁰ Po aty., neni 26, paragrafi 2.

²⁵¹ Gjykata Supreme e Kosovës. (2020). Udhëzues për kualifikimin ligjor dhe trajtimin e rasteve të dhunës në familje sipas Kodit Penal të Republikës së Kosovës.

²⁵² Shih Kapitullin I, pjesa në nenet 2 dhe 3 (fushëveprimi i konventës dhe përkufizimet)

²⁵³ Informacioni i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit; raporti sipas detyrës zyrtare i Institucionit të Avokatit të Popullit nr. 150/2021.

e urdhrave të mbrojtjes, veçanërisht në situatat kur gjykata ka urdhëruar një urdhër mbrojtës kur viktima dhe kryerësi i dhunës vazhdojnë të ndajnë të njëjtin vendbanim. Në lidhje me këtë, duhet theksuar se mundësia që urdhrat mbrojtës të mbulojnë vetëm një pjesë të një hapësire të përbashkët nga viktima dhe kryerësi i dhunës bie ndesh me qëllimin kryesor të urdhrave mbrojtës sipas nenit 53 të konventës, që është pengimi i kryerjes të dhunës dhe mbrojta e viktimave.²⁵⁴ Një shqetësim tjetër është se disa gjyqtarë tentojnë të pajtojnë palët në seancat e urdhrit mbrojtës.

273. Të dhënat në dispozicion nga viti 2021 tregojnë se ka pasur 597 kërkesa për urdhra mbrojtës, me 518 urdhra mbrojtës të lëshuar nga gjykatat, 17 kërkesa të refuzuara dhe gjashtë të tërhequra nga paraqitësja e kërkesë. Gama e masave të dhëna, si dhe koha mesatare e dhënies së tyre, si dhe numri i kallëzimeve penale të ngritura për shkelje të urdhrave mbrojtës nuk dihet për delegacionin. Për më tepër, nuk duket se ekziston asnjë mekanizëm për të monitoruar në mënyrë sistematike urdhrat mbrojtës, siç janë monitorimi me GPS dhe byzylykët elektronikë, ose kërkesat për lajmërim të rregullt. Përderisa mirëpritet që Ligji për Mbikëqyrjen Elektronike të Personave të cilëve u Kufizohet Lëvizja me Vendim të Gjykatës parasheh përdorimin e byzylykëve elektronik, sipas Institucionit të Avokatit të Popullit, Policia e Kosovës nuk ka dhomë operative për mbikëqyrje elektronike dhe për këtë arsye mungojnë kapacitetet për të zbatuar këtë ligj.²⁵⁵ Vlerësimi i Agjencisë për Barazi Gjinore për vitin 2019 zbuloi se 74% e policëve të NjHDhF-së thonë se monitorojnë urdhrat mbrojtës.²⁵⁶

274. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të rishikojnë sistemin e tyre të urdhrave mbrojtës për të siguruar që:

- a. urdhrat mbrojtës janë në dispozicion për mbrojtje të menjëhershme pa vonesa të panevojshme dhe zbatohen për të gjitha format e dhunës që mbuloohen nga fushëveprimi i Konventës së Stambollit pa kufizim në dhunën në familje;**
- b. urdhrat mbrojtës zbatohen në mënyrë vigjilente dhe shkeljet sanksionohen në përputhje me kërkesat e sanksioneve penale efektive, proporcionale dhe bindëse;**
- c. të mos ketë asnjë mundësi që urdhrat mbrojtës të mbulojnë vetëm një pjesë të hapësirës së përbashkët ndërmjet viktimave dhe kryerësve të dhunë, dhe/ose ndonjë mundësi tjetër që lejon kryerësit e dhunë të qëndrojnë në afërsi të viktimës; dhe**
- d. të monitorojnë progresin në këtë fushë duke mbledhur të dhëna për shkeljet dhe sanksionet e vendosura si rezultat.**

E. Procedurat ex parte dhe ex officio (neni 55)

a. Procedurat ex parte dhe ex officio

275. Neni 55, paragrafi 1, i Konventës së Stambollit përmban detyrimin për të siguruar që hetimet për një sërë kategorish veprash nuk do të varen tërësisht nga raporti ose ankesa e paraqitur nga viktima dhe se çdo procedurë në zhvillim mund të vazhdojë edhe pasi viktima të ketë tërhequr deklaratën e saj të ankesës.

276. Kodi Penal parasheh ndjekjen sipas detyrës zyrtare për krimet e lëndimit të lehtë trupor, lëndimit të rëndë trupor,²⁵⁷ dhunimit, sulmit seksual, martesës detyruar, abortit të detyruar dhe sterilizimit të detyruar, duke e sjellë atë në përputhje me kërkesën e nenit 55, paragrafit 1 të Konventës së Stambollit.

277. Pavarësisht nga ajo që u cek më sipër, është shqetësuese që aty ku autoritetet duhet të veprojnë sipas detyrës zyrtare, mbledhja e pamjaftueshme e provave dhe mbështetja e tepërt në dëshminë e viktimës çon në përfundimin e rasteve kur viktima tërhiqet nga deklaratat e saj ose refuzon të

²⁵⁴ Raport shpjegues për Konventën e Stambollit, paragrafi 268

²⁵⁵ Institucioni i Avokatit të Popullit. (2018). Rasti sipas detyrës zyrtare nr. 621/2018 në lidhje me "Masat operative parandaluese për mbrojtjen e viktimave të dhunës në familje në zbatim të Ligjit nr. 05/I-003 për Mbikëqyrjen Elektronike të Personave të cilëve u

²⁵⁶ Agjencia për Barazi Gjinore. (2019). "Vlerësimi i nivelit të zbatimit të Procedurave Standarde Operative për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje në Kosovë".

²⁵⁷ Kodi Penal parasheh ndjekjen sipas detyrës zyrtare për "vepra të tjera penale kundër jetës dhe trupit" (Kapitulli XVI)

dëshmojë siç është shpjeguar në këtë raport.²⁵⁸ Duke inkorporuar thjeshtë kërkesën për të proceduar sipas detyrës zyrtare ndërsa mundësohet një praktikë që vazhdon të bazojë të gjithë rastin në deklaratën e viktimës, kjo është një barrë e madhe i vihet viktimës. Raportet e mëparshme bazë të vlerësimit të GREVIO-s kanë vënë në dukje kufijtë e mosbalancimit të nevojës për të mos vendosur përgjegjësinë ose barrën e fillimit të procedurës mbi viktimën me nevojën për t'u ofruar mbështetje të vazhdueshme viktimave në tërë sistemin e drejtësisë penale.²⁵⁹

b. Mbështetja e viktimave në procedurat ligjore

278. Me qëllim të fuqizimit të viktimave dhe për t'i inkurajuar ato që të ndjekin procedurat penale, paragrafi 2 i nenit 55 përcakton detyrimin për të siguruar që organizatat e viktimave, këshilltarët e trajnuar posaçërisht për dhunën në familje ose llojet e tjera të shërbimeve mbështetëse/advokuese mund të ndihmojnë dhe mbështesin viktimat gjatë hetimeve dhe procedurave gjyqësore.

279. Sipas Kodit Penal dhe Kodit të Procedurës Penale, Zyra për Mbrojtje dhe Ndhimë Viktimave (ZMNV), organi i pavarur që është pjesë e Zyrës së Prokurorit të Shtetit, ka për detyrë mbrojtjen e të drejtave të viktimave dhe sigurimin e qasjes të përqendruar te viktimat në procedurat penale si dhe gjatë procedurës për urdhra mbrojtës. Mbrojtësit e Viktimave nga ZMNV mund të përfaqësojnë viktimën në gjykatën penale; të bëjnë kallëzime penale kur provat tregojnë ekzistencën e një veprë penale dhe prokuroria nuk arrin të vazhdojë hetimin; të sigurojnë që të drejtat e viktimës të merren parasysh dhe të mbrohen gjatë të gjitha fazave të procedurës së drejtësisë penale, duke përfshirë nevojat e tyre të veçanta si dëshmitarë; dhe të këshillojnë dhe ndihmojnë viktimat që të bëjnë kërkesë për kompensim. Gatisshmëria e përgjithshme e avokatëve të tillë për mbështetjen e viktimave është mirëpritur dhe vlerësohet shumë roli i tyre i rëndësishëm në përfaqësimin e interesave dhe perspektivës së viktimës gjatë të gjitha fazave të procedurës penale, duke përfshirë sigurimin e kompensimit nga kryerësi i dhunës.

280. Megjithatë, mbrojtësit e viktimave janë zakonisht juristë të përgjithshëm dhe nuk kanë specializim në trajtimin e dhunës me bazë gjinore. Kështu që, viktimat që mbështeten ose asistohen nga një shërbim shtesë mbështetës i specializuar gjatë hetimeve dhe procedurave kanë më shumë gjasa të paraqesin ankesë dhe të dëshmojnë dhe janë më të përgatitur për të marrë përsipër detyrën sfiduese emocionale për të kontribuar aktivisht në rezultatin e procedurave.²⁶⁰ Për më tepër, mbrojtësit e viktimave ofrojnë kryesisht ndihmë ligjore. Neni 55, paragrafi 2 nuk i referohet vetëm mundësisë që organizatat e viktimave të ofrojnë mbështetje ligjore gjatë hetimeve dhe procedurave gjyqësore, por edhe të ofrojnë mbështetje psikologjike për t'i përgatitur viktimat për të përballuar dhënien e dëshmisë para të akuzuarit, shoqërimin e viktimave në gjykatë dhe/ose duke i ndihmuar në ndonjë mënyrë tjetër praktike dhe emocionale.²⁶¹ Hulumtimet dhe indikacionet nga shoqëria civile sugjerojnë se disa mbrojtës të viktimave ende i këshillojnë gratë që të qëndrojnë me kryerësit e dhunës nëse kanë fëmijë ose se ata mund të mos jenë në dispozicionin të viktimat për shkak të numrit të tyre të ulët.²⁶²

281. Megjithëse disa OJQ për të drejtat e grave ofrojnë shërbime mbështetëse për viktimat gjatë hetimeve dhe procedurave gjyqësore, vetëm mbrojtësit e viktimave kanë pozitë ligjore për të mbështetur viktimat në gjykatë. Disa OJQ kanë memorandume mirëkuptimi me gjykatat për të monitoruar procedurat gjyqësore dhe të tjerat janë caktuar për të ofruar ndihmë juridike sipas Ligjit për Ndhimë Juridike Falas.²⁶³ Delegacioni u njoftua nga praktikuesit ligjor për faktin se këto OJQ për të drejtat e grave kanë burime të kufizuara financiare dhe nuk mund të plotësojnë nevojat e të gjitha viktimave. Përveç kësaj, gjyqtarët nuk ishin gjithmonë të njohur me rolin e tyre (p.sh. person mbështetës në gjykatë) dhe jo gjithmonë i lejonin ata të ndihmonin viktimën. Disa shërbime nuk ishin të disponueshme në fazën e hershme të hetimit. Për më tepër, aty ku ekzistojnë shërbime mbështetëse, ato zakonisht janë të orientuara drejt viktimave të

²⁵⁸ Shih Kapitullin V, pjesën në nenin 49 dhe 50 (Detyrimet e përgjithshme, reagimi, parandalimi dhe mbrojtja e menjëhershme)

²⁵⁹ Shih raportet bazë të vlerësimit të GREVIO-s për Malin e Zi (paragrafi 135) dhe Poloninë (paragrafi 6)

²⁶⁰ Raport shpjegues për Konventën e Stambollit, paragrafi 282

²⁶¹ Po aty.

²⁶² Informacion gjatë vizitës së delegacionit.

²⁶³ Ligji për Ndhimë Juridike Falas, neni 30.

dhunës në familje.

282. Ju rekomandohet autoriteteve që të shtojnë masat për të rritur qasjen në mbështetje ligjore dhe psiko-sociale në të gjitha fazat e procedurave ligjore për të gjitha viktimat e dhunës ndaj grave dhe fëmijëve dëshmitarë, duke përfshirë promovimin dhe mbështetjen e rolit të organizatave të specializuara të grave. Mbështetja duhet të jetë në dispozicion jo vetëm në procedurat penale, por edhe në procedurat civile të ndërlidhura, siç janë ato të filluara për të zgjidhur një kërkesën për kompensim, shkurorëzim ose vendimet për kujdestarinë pas rasteve të dhunës në familje.

F. Masat e mbrojtjes (neni 56)

283. Kodi i Procedurës Penale përmban dispozita që mbrojnë viktimat dhe familjet e tyre që janë dëshmitarë në gjykimin penal për kërcënim,²⁶⁴ duke përfshirë të drejtën për të kontrolluar dosjen e lëndës,²⁶⁵ të drejtën për t'u dëgjuar dhe për të ofruar prova,²⁶⁶ dhe të drejtën për interpretim.²⁶⁷ Megjithatë, përfaqësuesit e shoqërisë civile kanë treguar se shumë nga masat mbrojtëse të artikuluar në nenin 56 mungojnë aktualisht në kornizën ligjor, si p.sh. viktimat nuk kanë të drejtën e shprehur për të marrë informacion mbi ecurinë e përgjithshme të hetimit ose procedurës.²⁶⁸ Megjithatë, projekt Kodi i Procedurës Penale që nga 1 janari 2020, i cili ishte ende në parlament në kohën e hartimit të këtij raporti, nëse miratohet, mund të përmirësojë harmonizimin e kornizës ligjor me Konventën e Stambollit në këtë drejtim.

284. Ekziston një gamë e gjerë masash mbrojtëse të parashikuara në Kapitullin XIII të Kodit të Procedurës Penale për të mbrojtur viktimat dhe familjet e tyre nga kërcënimet dhe hakmarrja, veçanërisht si dëshmitarë në procedura penale. Gjyqtarët penal të gjykatave mund të marrin urdhër për masë mbrojtëse kur konstatojnë se ekziston rrezik serioz për viktimën ose anëtarin e familjes së saj dhe se masa mbrojtëse është e nevojshme për parandalimin e tij. Rreziku serioz këtu përkufizohet si frikë e justifikuar e rrezikut për jetën, shëndetin fizik ose mendor ose pronën e viktimës ose anëtarit të familjes si pasojë e parashikuar e dhënies së dëshmisë gjatë një marrje në pyetje ose dëshmie në gjykatë. Këto masa mbrojtëse përfshijnë, ndër të tjera, urdhrin për anonimitet; heqjen ose fshirjen e të dhënave ose informacioneve që mund të përdoren për të identifikuar viktimën; moszbulimin e të dhënave që identifikojnë viktimën; përpjekjet për të fshehur tiparet ose përshkrimin fizik të viktimës që jep dëshmi, duke përfshirë dëshminë pas mburojës së errët ose nëpërmjet pajisjeve që ndryshojnë imazhin ose zërin, marrjen në pyetje në distancë para seancave gjyqësore me praninë e avokatit mbrojtës; caktimin e një pseudonimi; seancat me kamera; dhe largimin e përkohshëm të të pandehurit nga salla e gjyqit në disa rrethana.²⁶⁹ Të gjitha masat për mbrojtjen e dëshmitarëve rregullohen me Ligjin për Mbrojtjen e Dëshmitarëve.²⁷⁰ Neni 228 i Kodit të Procedurës Penale po ashtu parasheh se masat shtesë mbrojtëse në rastet e dhunës në familje rregullohen nga Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje.

285. Megjithatë, shumë nga masat e mësipërme janë të disponueshme vetëm nëse viktima mund të demonstrojë një rrezik serioz frikësimi nga kryerësi i dhunës për shkak të rolit të saj si dëshmitare. Për më tepër, masave të tilla u mungon kuptimi gjinor i dhunës ndaj grave dhe se sa ritraumatizuese mund të jenë hetimet dhe procedurat gjyqësore për këto viktima. Në këtë mënyrë, ekziston nevoja për të ndërlidhur masat mbrojtëse me kuptimin gjinor të dhunës ndaj grave dhe se mbrojtja nga viktimizimi dytësor duhet gjithashtu të bëhet nga sistemi i drejtësisë penale e jo vetëm nga kryerësi i dhunës. Masa të tilla synojnë të kufizojnë ndikimin psikologjik mbi viktimën që merr pjesë në sistemin e drejtësisë penale dhe jo vetëm nëse ekziston një kërcënim për jetën ose sigurinë fizike të viktimës apo familjes së saj. Raportet tregojnë se viktimizimi dytësor përmes sistemit të drejtësisë është jashtëzakonisht i zakonshëm për shkak

²⁶⁴ Kodi i Procedurës Penale, nenet 221 dhe 222.

²⁶⁵ Po aty., neni 214.

²⁶⁶ Po aty., neni 63.

²⁶⁷ Po aty., neni 14, paragrafi 2.

²⁶⁸ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. KWN.

²⁶⁹ Kodi i Procedurës Penale, nenet 221 dhe 222.

²⁷⁰ Po aty., neni 227

të pandjeshmërisë dhe mungesës së trajnimit të akterëve të drejtësisë penale.²⁷¹

286. Pak informacione u dhanë për përdorimin e masave ekzistuese. Në mungesë të të dhënave, delegacioni nuk ishte në gjendje të analizonte se sa efektive ishin masat aktuale mbrojtëse në praktikë. Për më tepër, si zhvillim pozitiv, Ligji për Mbrojtje e Fëmijëve i miratuar në vitin 2019, parasheh që fëmijët viktimë dhe dëshmitarë kanë të drejtë për masa specifike mbrojtëse gjatë procedurave gjyqësore, duke përfshirë intervistat që do të kryhen në dhomat e intervistave të rehatshme për fëmijët, mundësinë për të dëshmuar pa praninë e kryerësit të dhunës si dhe ofrimin e mbështetjes financiare, psiko-sociale, ligjore dhe mjekësore.²⁷² Megjithatë, delegacioni nuk ishte në gjendje të vlerësonte nëse kujdesi i veçantë për nevojat e fëmijëve si viktimë dhe dëshmitarë është marrë parasysh.

287. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të shtojnë përdorimin e masave për të mbrojtur të drejtat dhe interesat e viktimave gjatë hetimeve dhe procedurave gjyqësore. Mbledhja e të dhënave dhe hulumtimi mbi zbatimin e këtyre masave dhe efektivitetin e tyre duhet të kryhen rregullisht, duke përfshirë edhe nga perspektiva e viktimës.

G. Ndhimë juridike (neni 57)

288. Ndhimë juridike falas është në dispozicion sipas Ligjit për Ndhimë Juridike Falas në procedurë civile, administrative, kundërvajtëse dhe penale. Ligji përcakton kriteret që duhet të plotësojnë individët për të përfituar ndihmë juridike falas: kriteret e kualifikimit, ato financiare dhe ligjore.²⁷³ Personat e kualifikuar duhet të kenë dokument identifikimi të Kosovës* gjatë qëndrimit në territorin e saj ose duhet të kenë leje të qëndrimit të përkohshme që i lejon të qëndrojnë ligjërisht në Kosovë*.²⁷⁴ Personat tjerë mund të konsiderohen të përshtatshëm sipas ligjit ose marrëveshjeve ndërkombëtare. Për t'u kualifikuar, paraqitësit e kërkesës duhet të plotësojnë gjithashtu kriterin financiar. Ndhimë primare juridike u ofrohet të gjithë personave që kanë të drejtë në ndihmë sociale. Ndhimë juridike dytësore u ofrohet të gjithë personave, të ardhurat bruto familjare të cilëve janë më të ulëta se mesatarja.²⁷⁵ Gjithashtu, sipas kriterëve ligjore, ndihimë juridike ofrohet për rastet që vlerësohen në bazë të vlerës reale të kërkesës, peshës së provave të paraqitura nga paraqitësi i kërkesës dhe probabilitetit për sukses.²⁷⁶

289. Ekzistojnë një sërë shqetësimesh në lidhje me pragjet aktuale të pranueshmërisë për viktimat e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje. Së pari, kur testi i mjeteve llogaritet në bazë të të ardhurave familjare të familjes, kjo mund të jetë pengesë e konsiderueshme për viktimat e tilla që nuk kanë qasje të barabartë në të ardhurat familjare dhe/ose nëse kryerësi i dhunës është po ashtu anëtar i familjes, për t'u konsideruar të kualifikuar për qasje ndihmë juridike falas. Së dyti, në rastet që përfshijnë dhunën ndaj grave, duke përfshirë dhunën në familje, mund të ketë sfida në demonstrimin e pranueshmërisë në lidhje me kriteret ligjore. Barra i bie viktimës që paraqet kërkesën që të sigurojë dokumentacionin përkatës dhe të mbledhë prova vërtetuese të cilat mund të ndikojnë në vlerësimin e peshës së provave.

290. Shoqëria civile ka tërhequr vëmendjen e delegacionit për disa shqetësime në lidhje me cilësinë dhe disponueshmërinë e ndihmës juridike falas për viktimat e dhunës ndaj grave, duke përfshirë dhunën në familje. Këto përfshijnë financimin e pamjaftueshëm të qeverisë që ka bërë që disa zyra për ndihmë juridike të mbyllen; mungesën e specializimit të avokatëve për ndihmë juridike në fushën e dhunës ndaj

²⁷¹ Banjska, E. et al. (2021). Nga ligjet në vepra: monitorimi i reagimit institucional ndaj dhunës me bazë gjinore në Kosovë. RrGK.

²⁷² Ligji për Mbrojtjen e Fëmijëve, neni 55.

²⁷³ Ligji për Ndhimë Juridike Falas, neni 6.

²⁷⁴ Po aty., neni 7.

²⁷⁵ Sipas nenit 5 të Ligjit për Ndhimë Juridike Falas, ndihimë juridike primare përfshin informacione dhe këshilla juridike në lidhje me procedurat ligjore; hartimin e dokumenteve; përfaqësimin në procedurë civile, administrative dhe kundërvajtëse; mbrojtjen dhe përfaqësimin në procedurë penale; informacionet dhe këshillat ligjore në lidhje me procedurat e shkeljes; dhe informacionet, këshillat juridike dhe ndihmën në procedurat ndërmjetësuese dhe të arbitrazhit, të cilat duhet t'u ofrohen të gjithë personave që kanë të drejtë në ndihmë sociale. Ndhimë juridike dytësore përfshin hartimin e dokumenteve dhe të gjithë ndihmës teknike që ka të bëjë me përfundimin e çështjes; dhe përfaqësimin në procedurë civile, administrative dhe kundërvajtëse.

²⁷⁶ Ligji për Ndhimë Juridike Falas, neni 9.

grave; dhe një praktikë shqetësuese që nëse viktimat ka zgjedhur të mos raportojë në polici ose nëse për ndonjë arsye viktimat nuk mund të marrë një kopje të raportit të policisë, do të jetë e vështirë për të që të marrë ndihmë juridike falas pasi do të konsiderohet se ka mungesë të dokumentacionit që dëshmon se është viktimë e dhunës në familje.²⁷⁷

291. Vërehet me interes se projektligji për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit për Ndihmë Juridike Falas parasheh ofrimin e ndihmës juridike për viktimat e dhunës në familje drejtpërdrejt pa testim të mjeteve. Megjithatë, të njëjtat kushte mund të mos zbatohen për gratë që kanë përjetuar forma të tjera të dhunës të mbuluara nga konventa. Rrjedhimisht, gratë viktimat të dhunës seksuale, ngacmimit seksual, martesës së detyruar ose formave të tjera të dhunës do të kenë ende të drejtën e ndihmës juridike falas vetëm nëse plotësojnë kërkesat e të ardhurave.

292. Ju rekomandohet autoriteteve që të sigurojnë që viktimat e të gjitha formave të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit të kenë qasje de jure dhe de facto në ndihmë juridike në një fazë të hershme të procedurës. Për më tepër, ju rekomandohet gjithashtu që autoriteteve të kenë parasysh që nëse testi i mjeteve llogaritet në bazë të të ardhurave familjare të familjes, por anëtarët individualë të familjes janë në konflikt me njëri-tjetrin ose nuk kanë qasje të barabartë në të ardhurat e familjes, vetëm të ardhurat e personit që bën kërkesë për ndihmë juridike të përdoren për testimin e mjeteve.²⁷⁸

VII. Migrimi dhe azili

293. Në fushën e migrimit dhe azilit, kërkesa kryesore e Konventës së Stambollit është të sigurojë që ligjet e statusit të qëndrimit dhe procedurat e azilit të mos mbyllin sytë ndaj realiteteve të grave që jetojnë në marrëdhënie abuzive ose që i nënshtrohen dhunës seksuale dhe shfrytëzimit dhe formave të tjera të dhunës me bazë gjinore. Ligjet për statusin e qëndrimit parashikojnë mundësinë e marrjes së lejeveqendrimeve autonome për gratë në rrethana specifike (neni 59). Procedurat e azilit, nga ana tjetër, duhet të jenë të ndjeshme ndaj gjinisë dhe të lejojnë gratë të shpalosin plotësisht historitë e tyre, dhe arsyet për persekutim duhet të interpretohen në një mënyrë të ndjeshme gjinore. Kjo mund të arrihet vetëm nëse, nga ana tjetër, procedurat e pranimit dhe shërbimet mbështetëse për azilkërkuesit janë të ndjeshme ndaj nevojave të grave viktimat ose atyre të rrezikuara nga dhuna (neni 60).

A. Statusi i vendbanimit (neni 59)

294. Ligji për të Huajt rregullon dhënien e lejeqendrimit autonom të përkohshme në rrethana të caktuara, duke përfshirë në rast shkurorëzimi ose ndarjeje, për arsye humanitare dhe arsye të tjera. Nenin 54, paragrafi 3 i këtij ligji thekson se "Përjashtimisht, lejeqëndrimi autonom mund të lëshohet pas parashtrimit të kërkesës së personave që kanë hyrë në bazë të ribashkimit familjar, vejushisë, shkurorëzimit dhe ndarjes," pavarësisht nga kohëzgjatja e martesës ose marrëdhënien. Sipas autoriteteve, kjo dispozitë mund të përdoret për t'i dhënë lejeqëndrim autonom grave viktimat të dhunës në familje, statusi i qëndrimit të cilave varet nga ai i ish-partnerit/ish-bashkëshortit të tyre abuzues. Megjithatë, ndërsa disa lejeqëndrime autonome u janë dhënë grave në rast shkurorëzimi, autoritetet deklaruan se nuk kishin dijeni për ndonjë rast ku dispozita e mësipërme ishte zbatuar për t'i dhënë lejeqëndrim autonom ndonjë gruaje emigrante pas shpërbërjes së martesës apo lidhjes së saj për shkak të dhunës në familje. Në mënyrë të ngjashme, organizatat e shoqërisë civile nuk raportuan për ndonjë shembull të tillë. Duke marrë parasysh atë që u cek më sipër, nuk është e mundur të vlerësohet se deri në çfarë mase gratë emigrante që vuajnë nga dhuna

²⁷⁷ Informacioni i mbledhur gjatë vizitës së delegacionit; shih Farnsworth, N. et al. (2015). Mjaft më me justifikime: Analizë e qëndrimeve, incidencës dhe reagimeve institucionale ndaj dhunës në familje në Kosovë. Rrjeti i Grave të Kosovës, f.19 dhe 65;

²⁷⁸ Formulimi është nga Udhëzimi 1 i Parimeve dhe Udhëzimeve dhe Udhëzimeve të Organizatës së Kombeve të Bashkuara për qasje në ndihmë juridike në sistemet e drejtësisë penale, rezoluta e APOKB-së 67/187-së. Shih gjithashtu CEDAW GR. Nr. 33, paragrafi II E. Ndihma juridike dhe mbrojtja publike. Në rastet e konflikteve familjare ose kur gruaje nuk ka qasje të barabartë në të ardhurat familjare, testimi i përshtatshmërisë së mjeteve për ndihmë juridike dhe mbrojtje publike duhet të bazohet në të ardhurat reale ose pasurinë e disponueshme të gruas.

në familje janë, në praktikë, të vetëdijshme për mundësinë për të përfituar nga kjo dispozitë. Udhëzimet për zbatimin e Ligjit për të Huajt do të ishin të nevojshme për të siguruar që historiku i dhunës në familje të merret parasysh për dhënien e lejeqëndrimeve autonome sipas nenit 54, paragrafit 3, por edhe për të parandaluar zbatimin e dispozitave të tjera²⁷⁹ e cila mund të jetë në kundërshtim me të.

295. Lejeqëndrimet e përkohshme mund të jepen edhe për “arsye serioze humanitare” sipas nenit 59, paragrafi 1 i ligjit për të huajt, kur “i huaji ka bashkëpunuar ose pranon të bashkëpunojë me organet e drejtësisë ose me propozimin e autoriteteve të sigurisë shtetërore”; ose për “arsye të tjera serioze humanitare”. Sipas autoriteteve, neni 59, paragrafi 1 i ligjit në fjalë mund të zbatohet për situatat kur qëndrimi i viktimave të dhunës gjinore është i nevojshëm për shkak të situatës së tyre personale, për qëllime të bashkëpunimit të tyre me autoritetet kompetente në hetime ose procedura penale, ose kur gruaja emigrante duhet të riftojë lejeqëndrimin të cilin e ka humbur pasi u dërgua jashtë vendit për qëllime të martesës së detyruar. Megjithatë, nuk është raportuar asnjë rast kur është dhënë një lejeqëndrim i tillë i përkohshëm në këto situata. Përveç kësaj, nuk ekzistojnë udhëzime për të sqaruar kuptimin e “arsyeve serioze humanitare” dhe zbatimin e një dispozite të tillë në rastet kur aplikuesi vuan nga ndonjë nga format e dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit.

296. Ligji për të Huajt nuk e parasheh shprehimisht pezullimi i dëbimit për viktimat e dhunës gjinore të cilat kanë ardhur në bazë të skemës së bashkimit familjar dhe përballen me riatdhesim për shkak të procedurave të dëbimit të iniciuara kundër bashkëshortit ose partnerit të tyre abuzues. Ky boshllëk është shqetësues duke pasur parasysh se neni 51, paragrafi 1, pika 4 e ligjit në fjalë parasheh që Departamenti për Shtetësi, Azili dhe Migracioni (DSHAM) i Ministrisë së Punëve të Brendshme “mund të tërheqë ose refuzojë të rinovojë e lejeqëndrimin për një anëtar të familjes kur i skadon leja e qëndrimit të sponsorit dhe anëtar i familjes nuk gëzon ende të drejtën autonome të qëndrimit sipas neni 54 i këtij ligji”.

297. Ju rekomandohet autoriteteve të marrin masa që:

- a. të sigurojnë se zbatimi praktik i Ligjit për të Huajt ua mundëson grave emigrante viktimat të dhunës gjinore statusi i qëndrimit të të cilave varet nga ai i ish-partnerit ose ish-bashkëshortit abuzues, të marrin një lejeqëndrim autonom mbi bazën e standardeve të provës që mund të plotësojnë;
- b. të sigurojnë që zbatimi praktik i Ligjit për të Huajt ua mundëson grave emigrante viktimat të dhunës me bazë gjinore të marrin një lejeqëndrim autonom, kur qëndrimi i tyre është i nevojshëm për shkak të situatës së tyre personale ose me qëllim të bashkëpunimit të tyre me autoritetet kompetente në hetime/procedura penale, ose kur duhet të riftojnë lejeqëndrimin që kanë humbur pasi janë dërguar jashtë vendit me qëllim të martesës së detyruar; dhe
- c. të garantojnë që gratë emigrante viktimat të dhunës gjinore të kenë të drejtën për t’u pajisur me lejeqëndrim autonom në rast të dëbimit të bashkëshortit ose partnerit të tyre abuzues.

²⁷⁹ Për shembull, neni 51, paragrafi 1, pika 2 e Ligjit për të Huajt parashikon që Departamenti për Shtetësi, Azil dhe Migracion (DSHAM) i Ministrisë së Punëve të Brendshme “mund [...] të tërheqë ose refuzojë të ripërtërijë lejeqëndrimin për anëtarin e familjes. [...] kur sponsori dhe familjari i tij/saj nuk jetojnë ose nuk jetojnë më në një marrëdhënie të vërtetë martesore ose familjare”.

B. Kërkesat për azil me bazë gjinore (neni 60)

1. Procedura e përcaktimit të azilit me ndjeshmëri gjinore

298. Kosova* është kryesisht një territor tranzit, që pret një numër të vogël të azilkërkuesve gra. Në vitin 2021 kishte 43 gra nga gjithsej 578 azilkërkues, ndërsa në vitin 2020 kishte 148 gra nga gjithsej 1261 azilkërkues.²⁸⁰ Këto shifra janë ulur krahasuar me vitin 2019.²⁸¹ Sipas Ministrisë së Punëve të Brendshme, nga viti 2019 deri në vitin 2021, vendet kryesore të origjinës së azilkërkuesve ishin Siria, dhe në një masë më të ulët Maroku, Algjeria, Iraku dhe Libia. Për shkak të natyrës së saj transitore, disa azilkërkues u larguan nga Kosova* pas aplikimit për azil dhe para marrjes së vendimit për kërkesën e tyre.

299. Ligji për Azil i vitit 2018 përcakton kushtet dhe procedurat për dhënien e statusit të refugjatit dhe mbrojtjes ndërkombëtare në Kosovë*, në përputhje me pjesën më të madhe të acquis të Bashkimit Evropian. Neni 1, paragrafi 35 i ligjit në fjalë e njeh dhunën fizike, psikologjike dhe seksuale si akte të persekutimit që përbëjnë bazën për azil. Për më tepër, neni 1, paragrafi 11, pika 4 njeh kërkesat për azil në bazë të anëtarësimit në një grup të caktuar shoqëror duke pasur parasysh "aspektet e lidhura me gjininë". Edhe pse dhuna me bazë gjinore ndaj grave nuk njihet në mënyrë eksplicite si bazë për azil apo mbrojtje ndërkombëtare, klasifikimi i mësipërm i përfshirë në Ligjin për Azil nënkupton në mënyrë të qartë se gratë azilkërkuese që i nënshtrohen dhunës me bazë gjinore kanë të drejtë të marrin azil në bazë të anëtarësimit në një grup të caktuar shoqëror.

300. Ligji për azilin njeh si "persona të ndjeshëm": azilkërkuesit, refugjatët dhe personat me mbrojtje plotësuese ose të përkohshme me nevoja të veçanta, të cilët i janë "nënshtrohet torturës, dhunimit apo formave të tjera të rënda të dhunës psikologjike, fizike apo seksuale, si p.sh. viktimat e gjymtimit gjenital femëror".²⁸² Sipas ligjit në fjalë, azilkërkuesit e ndjeshëm duhet të marrin kujdes të veçantë bazuar në nevojat e tyre të veçanta, duke përfshirë akomodimin, kushtet e pritjes, trajtimin mjekësor dhe këshillimin psiko-social. Profesionistët që punojnë me viktimat e torturës, dhunimit ose akteve të tjera të rënda të dhunës janë të detyruar, sipas ligjit, të trajtohen për nevojat e veçanta të viktimave dhe të përmbushin kërkesat e konfidencialitetit.

301. Sipas Ligjit për Azil, procedura e azilit zgjat deri në 6 muaj, me mundësi të zgjatjes deri në 9 muaj në raste komplekse. Si masë mbrojtëse, procedurat e përshpejtuara janë të ndaluara për aplikuesit e ndjeshëm, veçanërisht viktimat e torturës, dhunimit ose formave të tjera të dhunës serioze psikologjike, fizike ose seksuale, nëse nuk mund të ofrohet mbështetje e veçantë.²⁸³ Kërkesat për azil mund të dorëzohen në pikat e kalimit kufitar, stacionet policore ose në Departamentin për Shtetësi, Azil dhe Migracion (DSHAM) të Ministrisë së Punëve të Brendshme. Pas marrjes së kërkesës, rojet kufitare ose zyrtarët policor duhet të kontaktojnë menjëherë DSHAM-in, që është organi përgjegjës për vendimet e shkallës së parë për kërkesat për azil, dhe aplikanti transferohet në Qendrën e Azilit. Më pas, zyrtarët e Qendrës së Azilit duhet të informojnë aplikantin për të drejtat e tij/saj dhe procedurën për përcaktimin e statusit të mbrojtjes ndërkombëtare, duke përfshirë mundësinë e marrjes së ndihmës juridike falas dhe kontaktimin me përfaqësuesit e Komisionerit të Lartë të Kombeve të Bashkuara për Refugjatë (UNHCR) ose OJQ-ve të specializuara të pranishëm në qendër.²⁸⁴ Më pas, aplikanti i nënshtrohet një kontrolli mjekësor, me pëlqimin e tij/saj, për të dokumentuar provat ose shenjat e mundshme të persekutimit të mëhershëm që do t'i dërgohen DSHAM-it.

302. Ligji për azilin përmban dispozita për të siguruar ndjeshmërinë gjinore të procedurës së azilit. Për shembull, gratë azilkërkuese kanë të drejtë të kërkojnë që procedura e azilit të kryhet nga një zyrtare grua e azilit dhe nëse është e mundur, një përkthyes e së njëjtës gjini.²⁸⁵ Megjithatë, është e paqartë

²⁸⁰ Statistikat e Ministrisë së Punëve të Brendshme, Departamenti për Shtetësi, Azil dhe Migracion (DSHAM), 2020 dhe 2021

²⁸¹ Sipas DSHAM, Ministria e Punëve të Brendshme, në vitin 2019 ka pasur 2081 azilkërkues, mes të cilëve 381 gra.

²⁸² Ligji për Azil, neni 1, paragrafi 28

²⁸³ Ligji për Azil, neni 63

²⁸⁴ Po aty, nenet 26, 30 dhe 54

²⁸⁵ Po aty, nenet 14 dhe 15

nëse kjo kërkesë përmbushet gjithmonë në praktikë. Për më tepër, aplikuesit intervistohen pa praninë e anëtarëve të familjes, përveç nëse zyrtari i azilit e konsideron praninë e tyre si të nevojshme.²⁸⁶ Sipas DSHAM-it, vendimet e zyrtarëve të azilit bazohen në vlerësimin e të gjitha provave në dispozicion siç kërkohet me Ligjin për Azil, duke përfshirë deklaratat e aplikuesve, dëshmitë, informacionet për vendin e origjinës dhe ndjekin Udhëzimet e UNHCR-së për Mbrojtje Ndërkombëtare. Zyrtarët e azilit marrin disa trajnime vullnetare gjatë shërbimit mbi gjininë në kontekstin e azilit dhe migrimit, duke përfshirë dhunën me bazë gjinore, të organizuar nga organizatat ndërkombëtare. Pavarësisht nga ajo që u cek më sipër, sipas shoqërisë civile dhe praktikuesve që punojnë në terren, përderisa qasja në procedurën e azilit sigurohet në mënyrë efektive në Kosovë*, mbeten boshllëqe në zbatimin e procedurës së azilit me ndjeshmëri gjinore. Në të vërtetë, zyrtarët e azilit nuk kanë gjithmonë njohuri gjithpërfshirëse të dhunës dhe persekutimit me bazë gjinore, e cila rrjedhimisht nuk është analizuar, referuar apo marrë parasysh sa duhet në vendimet e tyre. Për më tepër, Konventa e Stambollit mbetet pak e njohur në mesin e zyrtarëve të azilit. Çështjet e mësipërme mund të shpjegojë pse në vitin 2019 dhe 2020, DSHAM tregoi se nuk ka regjistruar asnjë rast azili që përfshin aplikuesit gra që kanë kërkuar mbrojtje për shkak të persekutimit të lidhur me gjininë.

303. Për të adresuar mungesën e standardeve për sigurimin e mbrojtjes së grave emigrante dhe azilkërkuese viktime të dhunës me bazë gjinore në mënyrë të integruar, Ministria e Punëve të Brendshme, së bashku me Policinë e Kosovës, OJQ-të e specializuara, UNHCR-in dhe institucione të tjera relevante publike kanë lansuar një grup punues për hartimin e "Udhëzuesit për parandalimin e rrezikut, zbutjen dhe reagimin ndaj dhunës me bazë gjinore në kontekstin e migrimit të përzier në Kosovë". Është mirëpritur që qëllimi i këtij dokumenti të politikave është të ofrojë udhëzime nga agjenci të shumta për profesionistët nga sektorët përkatës²⁸⁷ për procedurën që duhet ndjekur në lidhje me parandalimin, zbulimin, referimin dhe mbështetjen e viktimave të dhunës me bazë gjinore në kuadër të procedurës së azilit. Në prill të vitit 2022, ky dokument është finalizuar dhe është në pritje të miratimit nga Ministria e Punëve të Brendshme. Në të njëjtën mënyrë, në vitin 2021, u miratuan nga Ministria e Punëve të Brendshme udhëzimet e agjencive të shumta për mbrojtjen e fëmijëve në procedurën e azilit: "Udhëzuesi për vlerësimin dhe përcaktimin e interesave më të mira të fëmijëve që aplikojnë për mbrojtje ndërkombëtare, refugjatë dhe emigrantë".

304. Ju rekomandohet autoriteteve që të shtojnë përpjekjet e bëra për identifikimin e grave azilkërkuese që kanë përjetuar ose janë në rrezik të dhunës me bazë gjinore, duke përfshirë trajnimin e rregullt dhe shpërndarjen e udhëzimeve gjinore nga agjenci të shumta për mbrojtjen ndërkombëtare dhe përcaktimin e statusit të refugjatit. Gjithashtu, ju rekomandohet autoriteteve të mbledhin të dhëna për numrin vjetor të kërkesave për azil bazuar në persekutimin gjinor, si dhe numrin e kërkesave të tilla të pranuar dhe të refuzuara.

2. Akomodimi

305. Sipas Ligjit për Azil, aplikuesit mund të akomodohen në qendrat për azil ose diku tjetër me shpenzimet e tyre, nëse dëshirojnë.²⁸⁸ Ekzistojnë dy qendra të pranimit në Kosovë*, Qendra në Magurë në komunën e Lipjanit dhe Qendra në Vranidoll afër Prishtinës. Gjatë pandemisë Covid-19, Kosova* është përballur me rritje të numrit të emigrantëve që qëndrojnë në territor, për shkak të kufizimeve në lëvizjen e emigrantëve dhe azilkërkuesve. Një fenomen i tillë e ka stërngarkuar kapacitetin e saj pritës. Prandaj, 'kampi Belvedere' në Mitrovicë, në veri të Kosovës*, gjithashtu ofron ambiente pritëse për azilkërkuesit, të cilat planifikohen të zgjerohen në kuadër të "Planit emergjent për menaxhimin e fluksit eventual të emigrantëve, refugjatëve dhe aplikuesve për mbrojtjen ndërkombëtare" të miratuar në vitin 2019.²⁸⁹ Një qendër shtesë e përkohshme e pritjes dhe regjistrimit për emigrantë dhe azilkërkues është aktualisht në ndërtim e sipër në Vranidoll.

²⁸⁶ Po aty., neni 57

²⁸⁷ Ministria e Punëve të Brendshme (DSHAM, Departamenti për Riintegrimin e Personave të Riatdhesuar dhe Integrimin e të Huajve), Policia e Kosovës (Drejtoria për Migracion dhe të Huajt, Rojet Kufitare, Njësia e Dhunës në Familje), Qendrat për Punë Sociale, Ministria e Shëndetësisë, OJQ-të, organizatat ndërkombëtare janë të përfshirë në këtë udhëzues të agjencive të shumta.

²⁸⁸ Ligji për Azil, neni 55

²⁸⁹ Ministria e Punëve të Brendshme. (2021). Strategjia për Migracion (2021- 2025)

306. Siç u përmend më lart, sipas Ligjit për Azil, aplikuesit e ndjeshëm, duke përfshirë gratë që i nënshtrohen disa formave të dhunës psikologjike, fizike ose seksuale, përfshirë dhunimin dhe gjymtimin gjenital femëror, duhet të kenë qasje në strehim të përshtatur, kushte pritjeje, trajtim mjekësor dhe këshillim psikosocial. Është mirëpritur që janë miratuar disa dokumente politikash në këtë drejtim, veçanërisht Udhëzuesi i vitit 2019 për kushtet e pritjes për aplikuesit e ndjeshëm që kërkojnë mbrojtje ndërkombëtare që shpjegon standardet e Rregullores 2018 të Ministrisë së Punëve të Brendshme për Funkcionimin e Qendrës së Azilit. Prandaj, vlerësimet e hershme të nevojave të aplikuesve duhet të kryhen menjëherë pas pranimit të tyre në qendrën e pritjes, duke përfshirë një pyetësor të standardizuar që synon identifikimin e aplikuesve të ndjeshëm që kanë vuajtur nga dhuna me bazë gjinore. Përveç kësaj, gratë azilkërkuese që janë viktime të dhunës me bazë gjinore duhet të marrin informacion mbi të drejtat e tyre, mbi parimin e konfidencialitetit të zbatuar në procedurë dhe mbi shërbimet e specializuara psikosociale dhe mjekësore në dispozicion. Sipas udhëzuesit të mësipërm, vlerësimet e tilla të nevojave të aplikuesve duhet të jenë një proces i vazhdueshëm dhe të mos kufizohen në një intervistë të parë fillestare.

307. Për më tepër, gratë azilkërkuese duhet të vendosen në dhoma të veçanta vetëm për gratë dhe ato që qëndrojnë me fëmijët ose familjen e tyre duhet të akomodohen në një dhomë teke.²⁹⁰ Azilkërkuesit gra duhet të marrin gjithashtu mbështetje të përshtatur nga profesionistët gra, kur është e mundur. Për më tepër, azilkërkuesit në Kosovë* janë të autorizuar të punojnë për një periudhë nëntëmujore, pas dorëzimit të kërkesës së tyre për mbrojtje ndërkombëtare dhe aplikuesit që plotësojnë kriteret ekonomike kanë gjithashtu të drejtë për ndihmë sociale.²⁹¹ Megjithatë, delegacioni u informua se nënat vetëushqyese që kërkojnë azil ose të njohura si refugjate shpesh ndihen të diskriminuara në komunitetet e tyre dhe sferën publike dhe se nevojiten më shumë iniciativa për t'i fuqizuar ato.

308. Stafi që operon në qendrat e pritjes përfshin nëpunës publikë që punojnë, ndër të tjera, si punëtorë socialë, zyrtarë që procedojnë kërkesat për azil dhe zyrtarë logjistikë. Për më tepër, përfaqësuesit e OJQ-ve (Programi për të Drejtat Civile në Kosovë, Qendra Kosovare për Rehabilitimin e Viktimave të Torturës, Shërbimi për Refugjatët Jezuit) dhe UNHCR të pranishëm në qendër ofrojnë mbështetje të specializuar psikosociale, mjekësore dhe ligjore. Sipas Ministrisë së Punëve të Brendshme, trajnime të rregullta për identifikimin e viktimave të dhunës me bazë gjinore dhe formave të tjera të dhunës organizohen rregullisht në qendrat e pritjes, në bashkëpunim me Organizatën Ndërkombëtare për Migrim (IOM) dhe UNHCR-in. Gratë azilkërkuese që janë viktime të dhunës me bazë gjinore mund të kenë qasje në mbështetjen e ofruar nga strehimoret jashtë qendrave për azil. Ministria e Punëve të Brendshme nuk punëson psikologë apo profesionistë të tjerë të specializuar përveç përfaqësuesve të OJQ-ve të pranishëm në qendrat për azil. Indikacionet nga shoqëria civile kanë theksuar mungesën e personelit që operon në qendrat e pritjes, duke përfshirë stafin gra, përveç përfaqësuesve të OJQ-ve.

309. Ju rekomandohet autoriteteve që të forcojnë sistemin e mbrojtjes dhe mbështetjes nga dhuna ndaj grave në dispozicion të grave azilkërkuese që banojnë në qendrat e pritjes për azil, duke përfshirë rritjen e numrit të stafit të trajnuar që ofrojnë këshillim psikosocial dhe ligjor të informuar për traumat me ndjeshmëri gjinore.

C. Moskthimi (neni 61)

310. Parimi i moskthimit njihet me Ligjin për Azil, Ligjin për të Huajt dhe Ligjin për Kontrollin dhe Mbikëqyrjen e Kufirit Shtetëror, duke paraparë që asnjë aplikues, refugjat, person nën mbrojtje plotësuese ose mbrojtje të përkohshme nuk do të dëbohet ose kthehet në asnjë mënyrë në kufijtë e territoreve ku jeta ose liria e tij/saj do të kërcënohej për shkak të racës, fesë, kombësisë, anëtarësimit në një grup të caktuar shoqëror ose opinionit politik.²⁹²

²⁹⁰ Rregullorja e Ministrisë së Punëve të Brendshme nr. 03/2018 për Funkcionimin e Qendrës për Azil, nenet 22 dhe 29

²⁹¹ Po aty., nenet 27 dhe 35; Ligji për Azil, neni 26

²⁹² Ligji për Azil, neni 5; Ligji për të Huajt, neni 92; Ligji për Kontrollin dhe Mbikëqyrjen e Kufijve Shtetëror, neni 4.

Shënime përmbyllëse

311. Ky raport ka nxjerrë në pah iniciativat e shumta të ndërmarra nga Kosova* para dhe pas ndryshimit kushtetues të miratuar më 25 shtator 2020 duke i dhënë drejtpërdrejt efekt Konventës së Stambollit në Kosovë* për avancimin e ligjeve dhe politikave të saj që adresojnë dhunën ndaj grave dhe dhunën në familje. Gjatë dhjetë viteve të fundit, në Kosovë* janë bërë përpjekje të rëndësishme për të hartuar ligje dhe protokolle specifike, si dhe politika dhe mekanizma gjithëpërfshirës dhe koordinues për të reaguar ndaj dhunës në familje. Në këtë drejtim, Ligji për Mbrojtje nga Dhuna në Familje i miratuar në vitin 2010 dhe Procedurat Standarde të Veprimit (PSV) për Mbrojtje nga Dhuna në Familje të miratuara në vitin 2013 janë instrumente qendrore që përcaktojnë masat për të ndihmuar dhe mbrojtur viktimat e dhunës së tillë. Emërimet e Koordinatorës Nacional kundër Dhunës në Familje dhe Grupit Koordinues Ndërministror kundër Dhunës në Familje, të lidhura me mandate të larta politike, gjithashtu ilustronë vullnetin politik të Kosovës* për të përmirësuar hartimin dhe zbatimin e ligjeve dhe politikave gjithëpërfshirëse në këtë fushë. Në terren, krijimi i mekanizmave komunalë bashkërendues kundër dhunës në familje, dhe emërimi i njësive të specializuara policore, prokurorëve dhe gjyqtarëve gjithashtu demonstrojnë vullnetin për të zhvilluar një reagim të përshtatur dhe të agjencive të shumta ndaj nevojave për ndihmë dhe mbrojtje të viktimave të dhunës në familje.

312. Kohët e fundit, masat e ndërmarra nga autoritetet tregojnë interesin e saj për përafrimin e kornizës ligjore dhe politike në Kosovë* me standardet e Konventës së Stambollit. Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022- 2026) e miratuar në janar 2022 është shembulli më premtues i këtyre përpjekjeve për të hartuar politika duke përdorur konventën si një pikë referimi për të mbuluar format e tjera të dhunës ndaj grave, përtej dhunës në familje. Një tjetër zhvillim pozitiv që duhet theksuar është reformimi i vazhdueshëm i Ligjit për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe PSV-ve për Mbrojtje nga Dhuna në Familje, fushëveprimi i të cilave planifikohet të zgjerohet për të siguruar që gratë viktimat të të gjitha formave të dhunës me bazë gjinore mund t'ju sigurohet mbrojtje dhe mbështetje.

313. Pavarësisht këtyre përparimeve të rëndësishme, ky raport ka treguar nevojën urgjente për të trajtuar mangësitë praktike në mbrojtjen dhe ndihmën e viktimave të të gjitha formave të dhunës ndaj grave të mbuluara nga Konventa e Stambollit. Në këtë mënyrë, duhet të bëhen më shumë përpjekje për të siguruar që profesionistët përkatës në të gjithë sektorët kyç, duke përfshirë ndër të tjera, sektorin gjyqësor, zbatimin të ligjit, kujdesit shëndetësor dhe social, të trajtohen dhe të pajisen për të mbështetur të gjitha viktimat në mënyrë të ndjeshme ndaj gjinisë dhe të përqendruar te viktimat. Masa të tilla do të kërkonin adresimin e boshllëqeve në kornizat aktuale ligjore dhe të politikave dhe zbatimin e tyre, në lidhje me mbështetjen dhe mbrojtjen e viktimave, duke përfshirë mungesën e qasjes në burime të qëndrueshme për shërbimet mbështetëse të specializuara të ofruara nga OJQ-të, kryerjen e pabarabartë të vlerësimit gjithëpërfshirës të rrezikut. dhe mangësitë në lëshimin dhe monitorimin me kohë të urdhrave të ndalimit dhe mbrojtjes emergjente.

314. Gjithashtu duhet të ndërmerren veprime specifike për të përcaktuar procedurat e përshtatura për të mbështetur viktimat e formave të caktuara të dhunës me bazë gjinore përtej dhunës në familje, veçanërisht viktimat e dhunës seksuale, martesës së detyruar dhe ngacmimit seksual, të cilat aktualisht kanë mbetur pa mbështetje të specializuar. Së fundi, sistemi aktual në Kosovë* nuk e kupton dhe adreson sa duhet ndikimin afatgjatë të dhunës ndaj grave, përfshirë efektet e saj afatgjata ekonomike dhe psikologjike. Prandaj, nevojiten masa për të garantuar fuqizimin socio-ekonomik të grave viktimat të dhunës me bazë gjinore, duke përfshirë në kontekstin e ndihmës sociale, punësimit dhe politikave pronësore.

315. Ky raport synon të mbështesë Kosovën* në përpjekjet e saj për të avancuar zbatimin e Konventës së Stambollit. Delegacioni inkurajon autoritetet kosovare që të shpërndajnë gjerësisht gjetjet e këtij raporti, jo vetëm tek institucionet përkatëse publike në të gjitha nivelet qendrore dhe komunale, por edhe tek OJQ-të dhe organizatat e tjera të shoqërisë civile që punojnë në fushën e dhunës ndaj grave.

Shtojca I

Lista e rekomandimeve

Qëllimet, përkufizimet, barazia dhe mosdiskriminimi, detyrimet e përgjithshme

A. Fushëveprimi i zbatimit të konventës dhe përkufizimet (nenet 2 dhe 3)

1. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të vazhdojnë përpjekjet e tyre për të harmonizuar të gjitha përkufizimet ligjore dhe të politikave të dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje, bazuar në ato të përcaktuara në Konventën e Stambollit, duke siguruar zbatimin e tyre efektiv në praktikë. Më tej, ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të marrin masa për të siguruar që të gjitha përkufizimet e dhunës në familje të zbatohen për të gjithë partnerët aktualë dhe ish-partnerët intimë, pavarësisht nëse viktima është në një marrëdhënie intime joformale apo ka vendbanim me kryerësin e dhunës.

B. Të drejtat themelore, barazia dhe mosdiskriminimi (neni 4)

1. Barazia gjinore dhe mosdiskriminimi

2. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të vazhdojnë përpjekjet e tyre për të zbatuar ligje, politika dhe mekanizma gjithëpërfshirëse dhe të koordinuara për arritjen e barazisë gjinore, duke ndërmarrë veprime të mëtejshme për të korrigjuar boshllëqet ekzistuese lidhur me qasjen e barabartë të grave në të drejtat socio-ekonomike, veçanërisht në pronësi, trashëgimi dhe alimentacion të fëmijëve, si dhe për të monitoruar praktikat administrative dhe gjyqësore në ato fusha dhe për të matur progresin.

2. Diskriminimi i ndërlidhur

3. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të marrin masa të mëtejshme për të trajtuar diskriminimet e shumta në qasjen në mbrojtje dhe mbështetje me të cilat përballen grupe të caktuara të grave viktima të dhunës, në veçanti gratë me aftësi të kufizuara, gratë rome, ashkali dhe egjiptiane, gratë që jetojnë në zonat rurale, nënat vetëushqyese, gratë LGBTI dhe gratë në prostitucion, duke përfshirë zhvillimin e politikave dhe masave për të adresuar nevojat e tyre specifike. Për këtë qëllim, autoritetet mund të dëshirojnë të frymëzohen nga udhëzimet e dhëna në përmbledhjen e dokumenteve mbi Konventën e Stambollit në lidhje me hartimin dhe zbatimin e masave që adresojnë barrierat praktike dhe paragjykimet me të cilat përballen gratë në rrezik të diskriminimit të ndërlidhur që kanë vuajtur nga dhuna gjinore.

C. Politikat e ndjeshme gjinore (neni 6)

4. Ju rekomandohet autoriteteve që të shtojnë përpjekjet e tyre për të integruar një reagim të ndjeshëm gjinore kundër dhunës ndaj grave në të gjitha politikat përkatëse, dhe nëpërmjet zhvillimit dhe zbatimit të udhëzimeve përkatëse dhe programeve trajnuese për anëtarët e institucioneve publike, të përshtatura në fushat e tyre përkatëse.

II. Politikat e integruara dhe mbledhja e të dhënave

D. Politikat gjithëpërfshirëse dhe të koordinuara (neni 7)

5. Ju rekomandohet autoriteteve që të shtojnë koordinimin afatgjatë në zhvillimin, zbatimin dhe monitorimin e politikave duke i dhënë rëndësinë e duhur parandalimit dhe luftimit të të gjitha formave të dhunës ndaj grave, duke përfshirë forcimin e funksionimit të vazhdueshëm dhe efikas të mekanizmit ekzistues të koordinimit në nivel qendror dhe komunal.

E. Burimet financiare (neni 8)

6. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që shtojnë stabilitetin dhe nivelin e financimit që u jepet OJQ-ve të specializuara për të korrigjuar boshllëqet në ofrimin e shërbimeve mbështetëse të specializuara, veçanërisht të strehimoreve për viktimat e dhunës ndaj grave, duke konsideruar zëvendësimin e procedurës vjetore të tenderimit me një skemë të qëndrueshme financimi shumëvjeçare.

7. Ju rekomandohet gjithashtu autoriteteve të sigurojë burime të përshtatshme njerëzore dhe financiare për të gjitha institucionet dhe subjektet e mandatuara për të zbatuar masat që synojnë parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave, duke përfshirë mekanizmat komunalë koordinues kundër dhunës në familje. Në këtë drejtim, më tej ju rekomandohet autoriteteve që të vazhdojnë përpjekjet e tyre në zbatimin e mjeteve të buxhetimit gjinor dhe vlerësimeve të ndikimit gjinor në të gjitha ministritë dhe institucionet përkatëse si mënyrë për të ndarë fonde të mjaftueshme për të reaguar ndaj dhunës ndaj grave, si dhe për të monitoruar zbatimin e mjeteve të buxhetimit gjinor me synimin për të dokumentuar një rritje me kalimin e kohës në buxhetet e destinuara dhe të shpenzuara në këtë fushë.

F. Organizatat joqeveritare dhe shoqëria civile (neni 9)

8. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të sigurojnë mundësi të përshtatshme financimi për OJQ-të për të drejtat e grave që ofrojnë shërbime të specializuara mbështetëse dhe udhëheqin përpjekjet parandaluese bazë në lidhje me të gjitha format e dhunës ndaj grave. Gjithashtu ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të sigurojnë një dialog më sistematik konsultativ me OJQ-të e specializuara për të drejtat e grave dhe organizatat bazë për të paraqitur shqetësimet e tyre prioritare, ndërhyrjet e tyre premtuese dhe për të përfshirë përvojat e tyre në hartimin e politikave për të parandaluar dhe luftuar të gjitha format e dhunës gjinore ndaj grave.

G. Organi koordinues (neni 10)

9. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të institucionalizojnë plotësisht Zyrën e Koordinatorës Nacionale kundër Dhunës në Familje duke ndarë burime të nevojshme njerëzore dhe financiare të dedikuara për punën e saj. Më tej, ju rekomandohet autoriteteve që të sigurojnë, nga njëra anë, bashkërendim dhe zbatim të masave për parandalimin dhe luftimin e të gjitha formave të dhunës ndaj grave dhe, nga ana tjetër, vlerësim të pavarur të tyre, për të siguruar objektivitet në vlerësimin e politikave. Monitorimi dhe vlerësimi i rregullt duhet të bazohet në të dhëna të shëndosha, tregues të krahasueshëm dhe të mbulojë të gjithë territorin.

H. Mbledhja dhe hulumtimi i të dhënave (neni 11)

1. Mbledhja e të dhënave administrative

a) Agjencitë e zbatimit të ligjit dhe sektori i drejtësisë

10. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të zgjerojnë fushën e të dhënave të mbledhura nga agjencitë e zbatimit të ligjit dhe gjyqësori për të mbuluar të gjitha format e dhunës ndaj grave dhe të sigurojnë që këto të dhëna të ndahen sipas gjinisë, moshës dhe marrëdhënieve ndërmjet viktimës dhe kryerësit të dhunës. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të marrin masa, duke përfshirë përdorimin e Sistemit për Menaxhimin Informativ të Lëndëve, për të harmonizuar mbledhjen e të dhënave të mësipërme ndërmjet agjencive të zbatimit të ligjit dhe gjyqësorit me qëllimin përfundimtar të vlerësimit të shkallës së zhvlerësimit.

b) Sektori e kujdesit shëndetësor

11. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të marrin masa për të siguruar mbledhjen e të dhënave të harmonizuara në lidhje me kontaktet e ofruesve të kujdesit shëndetësor me pacientët për arsyet që

lidhen me përvojat e dhunës me bazë gjinore. Të dhëna të tilla duhet të ndahen, së paku, sipas gjinisë, moshës dhe marrëdhënies së kryerësit të dhunës me viktimën.

c) Shërbimet sociale

12. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të zgjerojnë fushën e të dhënave të mbledhura nga shërbimet sociale dhe strehimoret për të siguruar që ato adresojnë të gjitha format e dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit dhe të ndahen sipas gjinisë, moshës dhe marrëdhënies së kryerësit të dhunës me viktimën dhe kategorive të tjera përkatëse siç është statusi i aftësisë së kufizuar.

2. Anketat e bazuara në popullatë

13. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të kryejnë anketa të rregullta të përhapjes për të gjitha format e dhunës ndaj grave të mbuluara nga Konventa e Stambollit, duke përfshirë dhunën e përjetuar nga gratë në rrezik të diskriminimit të ndërlidhur.

3. Hulumtimi

14. Ju rekomandohet autoriteteve që të shtojnë përpjekjet për të mbështetur hulumtimin mbi manifestimet e dhunës ndaj grave që mbeten të paeksploruara, duke përfshirë përcaktimin e prioritetëve hulumtuese dhe ofrimin e mundësive për financim. Më tej ju rekomandohet autoriteteve që të vazhdojnë të vlerësojnë politikat ekzistuese dhe masat legjislative për të vlerësuar nivelin e zbatimit të tyre, efikasitetin dhe kënaqshmërinë e viktimave me shërbimet mbështetëse dhe mbrojtëse.

III. Parandalimi

I. Detyrimet e përgjithshme (neni 12)

15. Ju rekomandohet autoriteteve që të nxisin masat që synojnë zhdukjen e stereotipeve, paragjykimeve dhe të gjitha praktikave të bazuara në idenë e inferioritetit të grave ndaj burrave, të cilat kontribuojnë në justifikimin dhe përjetësimin e dhunës ndaj grave.

J. Rritja e ndërgjegjësimit (neni 13)

16. Ju rekomandohet autoriteteve që të shumëfishojnë dhe mbështesin më tej përpjekjet e tyre për rritjen e ndërgjegjësimit për të trajtuar të gjitha format e dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit, përfshirë organizimin e fushatave dhe duke u angazhuar në partneritet me OJQ-të për të drejtat e grave dhe organizatat me bazë në komunitet që punojnë me gratë në rrezik të diskriminimit të ndërlidhur dhe mediat.

K. Arsimi (neni 14)

17. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të vazhdojnë përpjekjet e tyre për të përfshirë materiale mësimore mbi barazinë mes grave dhe burrave, të gjitha format e dhunës gjinore ndaj grave dhe vajzave, rolet gjinore jostereotipe, respektin e ndërsjellë, zgjidhjen e konflikteve ndërpersonale pa dhunë dhe të drejtën për integritet personal në kurrikulën formale, të përshtatur me kapacitetin në zhvillim të nxënësve. Gjithashtu ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të marrin masa të mëtejshme për të garantuar ndërhyrjen e hershme nga stafi arsimor kur fëmijët, veçanërisht vajzat, janë në rrezik të ndonjë prej formave të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit.

L. Trajnimi i profesionistëve (neni 15)

18. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të sigurojnë trajnime sistematike dhe të detyrueshme fillestare dhe gjatë shërbimit për parandalimin, zbulimin dhe ndjekjen penale të të gjitha formave të dhunës

ndaj grave të mbuluara nga Konventa e Stambollit, duke përfshirë nevojat dhe të drejtat e viktimave, veçanërisht atyre në një situatë të ndjeshme dhe për parandalimin e viktimizimit dytësor dhe stereotipeve gjinore për të gjithë profesionistët, në veçanti punëtorët e kujdesit shëndetësor, punëtorët socialë dhe gjyqësorin. Të gjitha përpjekjet e trajnimit duhet të mbështeten dhe përforcohen nga protokolle dhe udhëzime të qarta që përcaktojnë standardet që stafi pritet të ndjekë.

M. Intervenimi parandalues dhe programet e trajtimit (neni 16)

1. Programet për kryerësit e dhunës në familje

19. Ju rekomandohet fuqimisht për autoritetet që:

- a. të hartojnë standarde minimale të cilësisë për të gjitha programet për kryerësit e dhunës në familje, të cilat duhet të vendosin në qendër të tyre sigurinë e viktimave dhe të drejtat e tyre të njeriut dhe që duhet të përfshijnë bashkëpunimin e ngushtë ndërmjet programeve për kryerësit e dhunës dhe shërbimeve të specializuara që ndihmojnë viktimat;
- b. të rrisin numrin e programeve të disponueshme, të detyrueshme dhe vullnetare, për të siguruar disponueshmërinë e tyre në të gjithë territorin bazuar në standardet minimale të cilësisë;
- c. të sigurojnë që vlerësimi i jashtëm i programeve të tilla të kryhet dhe në përputhje me praktikën dhe parimet më të mira të njohura ndërkombëtarisht, duke përfshirë analizën e informacionit të besueshëm për përsëritjen e veprës penale, në mënyrë që të vlerësohet nëse programet i shërbejnë qëllimeve të synuara parandaluese;
- d. të sigurojnë që programet për kryerësit e dhunës në familje të jenë pjesë e një qasjeje nga agjenci të shumta duke përfshirë të gjitha institucionet përkatëse, përfshirë OJQ-të; dhe
- e. të sigurojnë trajnim adekuat për të gjithë lehtësuesit e programeve të kryerësve.

2. Programet për kryerësit e krimeve seksuale

20. Ju rekomandohet autoriteteve të hartojnë programe trajtimi për kryerësit e krimeve seksuale, të cilat marrin parasysh praktikën më të mira të zhvilluara ndërkombëtarisht dhe garantojnë qasje të bazuar në të drejtat e njeriut.

N. Pjesëmarrja e sektorit privat dhe e mediave (neni 17)

21. Ju rekomandohet autoriteteve që të vazhdojnë përpjekjet e tyre për të inkurajuar në mënyrë aktive përfshirjen e mediave dhe sektorit privat, përfshirë sektorin e teknologjisë së informacionit, në parandalimin e dhunës ndaj grave në të gjitha format e saj, veçanërisht duke siguruar zbatimin e duhur dhe të shpejtë të masave përkatëse të parapara në Strategjinë Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave (2022-2026).

I. Mbrojtja dhe mbështetja

A. Detyrimet e përgjithshme (neni 18)

22. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që:

- a. të miratojnë masat e nevojshme, duke përfshirë masat legjislative, për të siguruar që bashkëpunimi i agjencive të shumta, duke përfshirë mekanizmat komunal koordinues ose iniciativat e tjera, të shtrihet edhe tek viktimat e të gjitha formave të dhunës ndaj grave;
- b. të përfshijnë procedura më të fuqishme dhe të rregullta të vlerësimit të rrezikut, si pjesë e koordinimit të agjencive të shumta për mbështetjen dhe mbrojtjen e viktimave, të mbështetura nga trajnimet dhe përpjekjet e mëtejshme për të forcuar përfshirjen e OJQ-ve dhe strehimoreve për të drejtat e grave, me qëllimin përfundimtar të garantimit të sigurisë së viktimës në të gjitha fazat;

- c. të garantojnë qëndrueshmëri strukturore dhe financiare të bashkëpunimit të agjencive të shumta, duke përfshirë mekanizmat komunal koordinues.

B. Informimi (neni 19)

23. Ju rekomandohet autoriteteve që të vazhdojnë përpjekjet e tyre për të siguruar që viktimat të marrin informacionin e duhur dhe me kohë mbi shërbimet mbështetëse dhe masat ligjore në dispozicion për të gjitha format e dhunës ndaj grave, në gjuhën që ato e kuptojnë.

C. Shërbimet e përgjithshme mbështetëse (neni 20)

1. Shërbimet sociale

24. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që:
- të rrisin burimet e dedikuara për programet sociale që lehtësojnë rikuperimin dhe autonominë socio-ekonomike të grave viktime të të gjitha formave të dhunës të mbuluar nga Konventa e Stambollit, në veçanti skemat e strehimit social, asistencën në arsim dhe trajnim dhe në gjetjen e punësimit;
 - të sigurojnë që Qendrave për Punë Sociale në mbarë Kosovën* t'u ofrohen burime adekuate njerëzore dhe financiare që u mundësojnë atyre të kryejnë në mënyrë efektive detyrat e tyre, duke marrë parasysh emërimin e punëtorëve socialë të specializuar për dhunën ndaj grave;
 - të nxisin trajnimin e punëtorëve socialë mbi natyrën gjinore të dhunës ndaj grave, ndikimin e dëmshëm të dëshimit të dhunës për fëmijët dhe shqyrtimin e historikut të dhunës në familje gjatë procedurave të pajtimit dhe vendimeve për kujdestarinë e fëmijëve.

2. Shërbimet e kujdesit shëndetësor

25. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të sigurojnë që gratë viktime të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit të kenë qasje në shërbime shëndetësore me burime adekuate me profesionistë të trajnuar të përshtatura për të ndihmuar viktimat, veçanërisht përmes:
- zbulimit të të gjitha formave të dhunës ndaj grave të mbuluara nga Konventa e Stambollit, duke iu përgjigjur nevojave të tyre mjekësore në mënyrë të ndjeshme dhe duke siguruar referimin e tyre në shërbimet mbështetëse përkatëse dhe mundësisht të specializuara;
 - zhvillimit dhe zbatimit efektiv të protokolleve dhe udhëzimeve që sigurojnë që të gjithë profesionistët e kujdesit shëndetësor t'u përgjigjen në mënyrë adekuate grave viktime të të gjitha formave të dhunës gjinore, duke përfshirë gratë e ekspozuara ndaj diskriminimit të ndërlidhur, në veçanti gratë me aftësi të kufizuara, gratë emigrante dhe gratë rome, ashkali dhe egjiptiane, të cilat mund të përballen me pengesa të rëndësishme gjatë kërkimit të ndihmës; dhe
 - sigurimit të dokumentacionit pa pagesë të provave mjekoligjore të përshtatshme për përdorim nga sektori i drejtësisë penale.

D. Shërbimet mbështetëse të specializuara (neni 22)

26. Duke kujtuar rolin kyç që luajnë shërbimet e specializuara mbështetëse në adresimin e llojeve të ndryshme të dhunës që mbulohen nga fushëveprimi i Konventës së Stambollit përmes mbështetjes së përshtatur për të gjitha grupet e viktimeve, ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të sigurojnë ofrimin e shërbimeve mbështetëse të menjëhershme, afatmesme dhe afatgjata për të gjitha viktimat, duke përfshirë bashkëpunimin, mbështetjen financiare dhe shfrytëzimin e ekspertizës afatgjatë të shërbimeve të pavarura mbështetëse të grave të specializuara në shoqërinë civile.

E. Strehimoret (neni 23)

27. Me qëllim të garantimit të qasjes së duhur të grave viktime të dhunës dhe të fëmijëve të tyre në mjedise strehimi të dedikuara, të sigurta dhe mbështetëse, siç kërkohet sipas nenit 23 të Konventës së

Stambollit, ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që:

- a. të zgjerojnë numrin e dhe/ose kapacitetet e strehimoreve të specializuara të dedikuara për gratë dhe fëmijët e tyre, duke përfshirë disa për djemtë mbi moshën 12 vjeç, në të gjithë territorin, duke monitoruar cilësinë dhe qëndrueshmërinë financiare të ofrimit të shërbimeve;
- b. të sigurojnë fonde të mjaftueshme dhe të qëndrueshme për strehimoret për të siguruar mundësinë e tyre për të ofruar strehim dhe mbështetje gjithëpërfshirëse dhe të përqendruar te viktimat;
- c. të garantojnë qasje të barabartë në shërbime të tilla të strehimoreve për të gjitha gratë viktimat të të gjitha formave të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit, veçanërisht gratë me aftësi të kufizuara, gratë që jetojnë në zonat rurale, gratë e moshuara, gratë që përdorin substanca psikoaktive, gratë rome, ashkali dhe egjiptiane, gratë nga komuniteti serb dhe gratë emigrante; dhe
- d. të adresojnë nevojat afatgjata të të gjitha grave viktimat dhe fëmijëve të tyre duke ofruar fonde adekuate dhe të qëndrueshme të dedikuara për mbështetje afatgjatë socio-ekonomike dhe të kujdesit ndaj traumës për gratë gjatë dhe pas qëndrimit të tyre në strehimore.
- e. të zgjerojnë numrin e dhe/ose kapacitetet e strehimoreve të specializuara të dedikuara për gratë dhe fëmijët e tyre, duke përfshirë disa për djemtë mbi moshën 12 vjeç, në të gjithë territorin, duke monitoruar cilësinë dhe qëndrueshmërinë financiare të ofrimit të shërbimeve;
- f. të sigurojnë fonde të mjaftueshme dhe të qëndrueshme për strehimoret për të siguruar mundësinë e tyre për të ofruar strehim dhe mbështetje gjithëpërfshirëse dhe të përqendruar te viktimat;
- g. të garantojnë qasje të barabartë në shërbime të tilla të strehimoreve për të gjitha gratë viktimat të të gjitha formave të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit, veçanërisht gratë me aftësi të kufizuara, gratë që jetojnë në zonat rurale, gratë e moshuara, gratë që përdorin substanca psikoaktive, gratë rome, ashkali dhe egjiptiane, gratë nga komuniteti serb dhe gratë emigrante; dhe
- h. të adresojnë nevojat afatgjata të të gjitha grave viktimat dhe fëmijëve të tyre duke ofruar fonde adekuate dhe të qëndrueshme të dedikuara për mbështetje afatgjatë socio-ekonomike dhe të kujdesit ndaj traumës për gratë gjatë dhe pas qëndrimit të tyre në strehimore.

F. Linjat ndihmëse telefonike (neni 24)

28. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të konkretizojnë përpjekjet e tyre për të siguruar funksionimin e një linje telefonike 24 orëshe pa pagesë të dedikuar për gratë viktimat të të gjitha formave të dhunës ndaj grave të mbuluara nga Konventa e Stambollit, në dispozicion në tërë territorin dhe në të gjitha gjuhët përkatëse, që është në gjendje të ofrojë këshillim për viktimat, duke respektuar në mënyrë të duhur konfidencialitetin e të gjithë telefonuesve, dhe që operohet nga staf i kualifikuar i trajnuar për të gjitha këto forma të dhunës.

G. Mbështetja për viktimat e dhunës seksuale (neni 25)

29. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të krijojnë qendra të përshtatshme dhe lehtësisht të qasshme referimi për kriza nga dhunimi apo dhuna seksuale të cilat ofrojnë kujdes mjekësor, ekzaminim mjekoligjor me cilësi të lartë dhe mbështetje të menjëhershme, afatshkurtër dhe afatgjatë për trauma të ofruar nga profesionistë të trajnuar. Qendra të tilla duhet të sigurojnë një reagim të ndjeshme nga specialistë të trajnuar dhe të respektojnë parimin e pëlqimit të informuar të viktimës dhe kontrollit mbi vendimet e saj në lidhje me ekzaminimet dhe raportimin mjekoligjor/mjekësor. Gjithashtu, ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të hartojnë protokolle specifike mjekësore për mbështetjen e viktimave të dhunës seksuale dhe sigurimin e kryerjes së ekzaminimeve mjekoligjore dhe ruajtjes së mostrave, pavarësisht nëse dhuna seksuale është raportuar ose jo në polici.

H. Mbrojtja dhe mbështetja për dëshmitarët fëmijë (neni 26)

30. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të ndërmarrin masa për të siguruar:

- a. disponueshmëri të këshillimit psiko-social të përshtatshëm për moshën për fëmijët dëshmitarë të të gjitha formave të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit, veçanërisht për fëmijët që

- janë dëshmitarë të dhunës në familje;
- b. nivele më të gjera ndërgjegjësimi mes profesionistëve përkatës, veçanërisht atyre që punojnë në shërbime sociale, arsim dhe institucione gjyqësore, për efektet e dëmshme të dëshimit të dhunës në familje tek fëmijët;
 - c. Bashkërendim të këtyre që u cekën më sipër me vendimet që lidhen me zgjidhjen e të drejtave të kujdestarisë dhe vizitës, si dhe me dhënien e masave mbrojtëse për dëshmitarët fëmijë, përfshirë urdhrat e mbrojtjes.

I. Raportimi nga profesionistët (neni 28)

31. Duke kujtuar parimin e fuqizimit të grave, i përfshirë tërë Konventën e Stambollit, ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të sigurojnë që detyra për të raportuar që u është ngarkuar profesionistëve të përcillet nga informacioni i plotë dhe i ndjeshëm që i jepet viktimës për t'ia mundësuar asaj të marrë vetë një vendim të informuar dhe të ruajë autonominë. Për këtë qëllim, ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të rishikojnë detyrimin e profesionistëve për të raportuar rastet e dhunës ndaj grave dhe fëmijëve të tyre, përveç situatave në të cilat ka bazë të arsyeshme për të besuar se një vepër e rëndë e dhunës që mbulohet nga fushëveprimi i Konventës së Stambollit është kryer dhe priten veprime të mëtejshme serioze. Kjo mund të kërkojë që detyrimi për raportim të varet nga pëlqimi paraprak i viktimës, përveç rastit kur viktima është fëmijë ose nuk është në gjendje të mbrohet për shkak të paaftësisë.

II. E drejta materiale

A. Ligji civil

1. Mjetet juridike civile kundër autoriteteve - sigurimi i kujdesit të duhur (neni 29)

32. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të shqyrtojnë dhe adresojnë çdo pengesë në përdorimin e masave të së drejtës civile në dispozicion për t'i mbajtur autoritetet publike përgjegjëse për mospërbushje të detyrimit për të parandaluar, hetuar dhe ndëshkuar me përkushtim aktet e dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit dhe për të mbrojtur viktimat, si dhe për të siguruar ofrimin e informacionit adekuat për gratë viktima të dhunës për t'u mundësuar atyre të përdorin në praktikë mjetet juridike ekzistuese. Progresi në këtë fushë duhet të matet duke mbledhur të dhëna për numrin e ankesave nga viktimat dhe rezultatet e tyre.

2. Kompensimi (Neni 30)

33. Ju rekomandohet autoriteteve që të marrin masa të mëtejshme për të lehtësuar dhe garantuar qasjen në kompensim për viktimat e të gjitha formave të dhunës ndaj grave, duke përfshirë dhunën seksuale gjatë kohës së luftës, në veçanti duke siguruar që viktimat të informohen sistematikisht për të drejtën e tyre për të kërkuar kompensim dhe procedurat që duhen ndjekur. Gjithashtu, u rekomandohet autoriteteve që të konsiderojnë zgjerimin e periudhës 5-vjeçare për të aplikuar për kompensim në Komisionin Qeveritar për Njohjen dhe Verifikimin e Statusit të Viktimave të Dhunë Seksuale gjatë Luftës.

3. Kujdestaria, të drejtat e vizitave dhe siguria (neni 31)

34. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të marrin masat e nevojshme, duke përfshirë ndryshimet legjislative, për të siguruar që gjykatat të jenë të detyruara të marrin në konsideratë rastet e dhunës ndaj grave kur përcaktojnë të drejtat e kujdestarisë dhe vizitës dhe të kufizojnë të drejtat e kujdestarisë dhe vizitës kur kjo justifikohet. për të garantuar sigurinë dhe interesin më të mirë të fëmijës. Në veçanti, ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që:

- a. të marrin masa për të inkorporuar një proces sistematik për shqyrtimin e rasteve që lidhen me shkurorëzimin, përcaktimin e të drejtave të kujdestarisë dhe vizitës, me qëllim të identifikimit dhe marrjes parasysh të rasteve të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit;
- b. të ndryshojnë nenin 70 të Ligjit për Familjen, për të siguruar që të gjitha gratë, duke përfshirë gratë

- shtatzëna dhe nënat e fëmijëve nën moshën një vjeçare, të mos ndalohen ligjërisht nga braktisja e bashkëshortit abuzues;
- c. të sigurojnë që vetëm profesionistët, veçanërisht psikologët dhe psikiatrit e fëmijëve, të cilët kanë përvojë me çështjen e dhunës ndaj grave dhe kërkesat e Konventës së Stambollit, mund të emërohen nga gjykatat për të dhënë këshilla për çështjet e kujdestarisë dhe vizitave në situata të dhunës ndaj grave;
 - d. të sigurojnë trajnimin e duhur dhe të nxjerrin udhëzime profesionale, që synojnë ndërgjegjësimin e profesionistëve përkatës në lidhje me efektet e dëmshme të dhunës ndaj fëmijëve, përfshirë fëmijët dëshmitarë, dhe njohjen e tyre me kërkesat e nenit 31 të Konventës së Stambollit; dhe
 - e. të monitorojnë praktikën e gjykatave në këtë fushë dhe masin progresin.

B. E drejta penale

1. Dhuna psikologjike (neni 33)

35. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të marrin masa për të hetuar, ndjekur penalisht dhe ndëshkuar në mënyrë efektive aktet e dhunës psikologjike duke shfrytëzuar plotësisht dispozitat në dispozicion në Kodin Penal, duke përfshirë edhe sigurimin e ndjekjes penale sipas nenit 248 të Kodit Penal në rastet e dhunës psikologjike. Dhunës në kontekstin familjar dhe për të ngritur trajnimin e zyrtarëve të zbatimit të ligjit, gjyqtarëve dhe profesionistëve të tjerë përkatës rreth natyrës gjinore dhe pasojave të dhunës psikologjike. Gjithashtu ju rekomandohet autoriteteve të rishikojnë praktikën ekzistuese gjyqësore të dhunës psikologjike për të shqyrtuar nëse dispozitat në dispozicion përdorën në mënyrë adekuate në praktikë.

2. Përndjekja (neni 34)

36. Ju rekomandohet autoriteteve të rishikojnë prapën e kërkuar që një sjellje të kualifikohet si përndjekje për të siguruar që sjellja kërcënuese që shkakton frikën e viktimës për sigurinë e saj ose të tij të ndëshkohet, pa shkakuar frikë nga vdekja, lëndime të rënda trupore, dëmtime serioze të pronës ose shqetësim thelbësor emocional. Më tej ju rekomandohet autoriteteve vendore që të hartojnë udhëzime për hetimin dhe ndjekjen penale të mbështetur nga trajnimi për profesionistët përkatës mbi natyrën gjinore të përndjekjes, dimensionin e saj digjital dhe pasojat e tij të rënda psikologjike.

3. Dhuna fizike (neni 35)

37. Ju rekomandohet autoriteteve që të marrin masa për të siguruar hetim efektiv, ndjekje penale dhe ndëshkim të akteve të dhunës fizike ndaj grave, duke përfshirë dhunën nga partneri intim, duke përdorur plotësisht dispozitat në dispozicion në Kodin Penal dhe për të siguruar që sanksionet të jenë efektive, proporcionale dhe bindëse, duke marrë parasysh natyrën gjinore të këtyre veprave.

4. Dhuna seksuale, përfshirë përdhunimin (neni 36)

38. Ju rekomandohet autoriteteve që të sigurojnë një kuptim të përdhunimit dhe dhunës seksuale si vepra të bazuara në mungesën e pëlqimit, siç përcaktohet në Kodin Penal, duke përfshirë trajnimin dhe udhëzimet për profesionistët në zbatimin e ligjit dhe gjyqësorin. Gjithashtu, ju rekomandohet autoriteteve që të bëjnë një analizë të praktikës gjyqësore në lidhje me rastet e dhunës seksuale, duke përfshirë dhunën seksuale gjatë kohës së luftës, me synimin për të vënë në funksion, në bazë të gjetjeve të një analize të tillë, masat e duhura për të siguruar zbatimin efektiv të dispozitave të Kodit Penal për dhunën seksuale.

5. Martesa e detyruar (neni 37)

39. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të penalizojnë sjelljen e qëllimshme të joshjes së një të rrituri ose një fëmije në territorin e një shteti tjetër me qëllim të detyrimit të këtij personi për martesë. Gjithashtu ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të marrin masat e duhura, duke përfshirë nxjerrjen e protokolleve dhe trajnimin e profesionistëve përkatës, për të siguruar që martesat e detyruara dhe bashkëjetesa e zakonore të mos mbeten të pandëshkuara.

6. **Aborti dhe sterilizimi i detyruar (neni 39)**

40. Ju rekomandohet autoriteteve që të sigurojnë që dispozitat ekzistuese për abortin e detyruar dhe sterilizimin e detyruar të mundësojnë mbrojtjen e grave me aftësi të kufizuara nga kjo formë dhune.

7. **Ngacmimi seksual (neni 40)**

41. Ju rekomandohet autoriteteve që të marrin masa për të siguruar që dispozitat ligjore që mbrojnë gratë nga ngacmimet seksuale të zbatohen plotësisht, duke përfshirë edhe rastet kur një ngacmim i tillë kryhet duke përdorur mjete digjitale. Për më tepër, ju rekomandohet autoriteteve që të shtojnë përpjekjet e tyre për të siguruar nivele më të larta të ndërgjegjësimit për ngacmimet seksuale në krahasim me dhunën seksuale në mesin palëve të interesit dhe për të forcuar mbledhjen e të dhënave në lidhje me këtë formë të dhunës ndaj grave, duke mbuluar procedurat penale, civile dhe disiplinore.

A. **Sanksionet dhe masat (neni 45)**

42. Duke respektuar parimin e pavarësisë së gjyqësorit, ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të marrin masa për të garantuar që sanksionet gjyqësore në rastet e dhunës ndaj grave të jenë efektive, proporcionale dhe bindëse. Në përcaktimin e sanksioneve gjyqësore, duhet të merren masa paraprake për të shmangur riviktimizimin e viktimave nga shqiptimi i gjobave ndaj bashkëshortëve ose partnerëve të tyre. Pëzullimi i dënimit duhet të jetë rezultat i një balancimi të kujdesshëm mes nevojës, nga njëra anë, për të nxitur riintegrimin social të kryesve të parë dhe, nga ana tjetër, për të frenuar rrezikun e recidivizmit, për të shmangur vonesat e panevojshme në procedurat penale dhe për të mbështetur parimi i llogaridhënies sipas ligjit penal.

9. **Rrethanat rënduese (neni 46)**

43. Ju rekomandohet autoriteteve që të marrin masat e duhura për të siguruar, nëpërmjet trajnimeve dhe udhëzimeve, që të gjitha rrethanat e cekura në nenin 46 të Konventës së Stambollit, të konsiderohen në praktikë si rrethana rënduese nga gjyqësori dhe të miratojnë masa legjislative për të përfshirë shprehimisht kryerjen e veprës kundër ose në prani të fëmijëve në listën e rrethanave rënduese.

10. **Ndalimi i proceseve të detyrueshme alternative të zgjidhjes së konflikteve ose dënimit (neni 48)**

44. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të marrin masa që sigurojnë kontrollin sistematik të dhunës në familje nga të gjithë profesionistët e përfshirë në zbatimin e së drejtës familjare dhe civile dhe të mbështesin zbatimin e këtyre masave përmes përpjekjeve trajnuese. Më tej, ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të sigurojnë që gratë viktimat të dhunës, të cilave u ofrohet ndërmjetësimi, të jenë të informuara për të drejtat e tyre, veçanërisht në lidhje me natyrën jo të detyrueshme të ndërmjetësimi.

III. **Hetimi, ndjekja penale, ligji procedural dhe masat mbrojtëse**

A. **Detyrimet e përgjithshme, reagimi, parandalimi dhe mbrojtja e menjëhershme (nenet 49 dhe 50)**

1. **Raportimi, reagimi i menjëhershëm dhe hetimet nga agjencitë e zbatimit të ligjit**

45. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që:

- a. të përmirësojnë kapacitetin dhe njohuritë e të gjithë zyrtarëve të zbatimit të ligjit në lidhje me ndërtimin e rasteve të qëndrueshme për të gjitha format e dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit, duke përfshirë mbledhjen me kohë të provave dhe parandalimin e viktimizimit dytësor; dhe

- b. të hartojnë procedura standarde të raportimit dhe hetimit në lidhje me të gjitha format e tjera të dhunës ndaj grave, veçanërisht dhunën seksuale dhe martesën e detyruar.

2. Hetimi dhe ndjekja penale efektive

46. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që:
- të sigurojnë që shërbimet e prokurorisë të përdorin të gjitha masat e mundshme për të siguruar drejtësi penale për viktimat e të gjitha formave të dhunës nga Konventa e Stambollit, duke i kushtuar vëmendje të duhur jo vetëm deklaratës së viktimës por edhe provave tjera, si dhe të rishqyrtojnë praktikën e tërheqjes së akuzave në rastet kur gratë viktimat ndryshojnë ose tërheqin deklaratat e tyre.
 - të sigurojnë që ekzaminimi mjekoligjor dhe mbledhja e provave në rastet e dhunës seksuale dhe dhunimit të kryhet në kohën e duhur dhe të ndjeshme ndaj gjinisë, duke përfshirë përmirësimin e trajnimit dhe procedurës në agjencitë e zbatimit të ligjit dhe Institutin e Mjekësisë Ligjore, dhe duke siguruar që viktimat mund t'i nënshtrohen një ekzaminimi të tillë jashtë Prishtinës dhe të kenë qasje në shërbim drejtpërdrejt pa urdhër të prokurorit ose gjykatës.

3. Shkalla e dënimit

47. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të identifikojnë dhe trajtojnë me shpejtësi çdo faktor që kontribuon në zhvlerësim (procesi ku rastet dalin nga sistemi i drejtësisë penale) në procedurat e drejtësisë penale në lidhje me të gjitha rastet e dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit, duke përfshirë edhe arsyet e zvarritjes së procedurës penale. Masat e tilla duhet të mbështeten nga të dhëna administrative dhe gjyqësore të ndara sipas gjinisë, të cilat janë të besueshme dhe të krahasueshme në të gjithë zinxhirin gjyqësor.

B. Vlerësimi i rrezikut dhe menaxhimi i rrezikut (neni 51)

48. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të sigurojnë përdorimin sistematik të një mjeti të standardizuar të vlerësimit të rrezikut të bazuar në prova për të gjitha format e dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit, në mënyrë që të mundësohet që të gjithë faktorët përkatës të rrezikut të vdekjes dhe dhunës së përsëritur të identifikohen me kohë dhe reagohet ndaj tyre, kur bëhet kontakti i parë me viktimat dhe pas kësaj. Gjithashtu, ju rekomandohet autoriteteve që të sigurojnë që procedurat e vlerësimit dhe menaxhimit të rrezikut të jenë thelbësore për reagime të koordinuara të agjencive të shumta kundër dhunës ndaj grave, ndërkohë që shtohen trajnimet për agjencitë e zbatimit të ligjit, gjyqësorin dhe shërbime të tjera përkatëse.

C. Urdhrat e jashtëzakonshëm të ndalimit (neni 52)

49. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të rishikojnë sistemin e tyre të urdhrave të ndalimit emergjent me qëllim të sigurimit që viktimat e dhunës në familje të kenë qasje, në situata të rrezikut të menjëhershëm, në urdhrat e ndalimit emergjent që ofrojnë mbrojtje të pandërprerë, duke përbushur kërkesat e nenit 52 të Konventës së Stambollit. Për më tepër, ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve të monitorojnë shfrytëzimin e masave për mbrojtje emergjente për të identifikuar dhe korigjuar çdo pengesë në zbatim.

D. Urdhrat shtrëngues ose mbrojtës (neni 53)

50. Ju rekomandohet urgjentisht autoriteteve që të rishikojnë sistemin e tyre të urdhrave mbrojtës për të siguruar që:
- urdhrat mbrojtës janë në dispozicion për mbrojtje të menjëhershme pa vonesa të panevojshme dhe zbatohen për të gjitha format e dhunës që mbulojnë nga fushëveprimi i Konventës së Stambollit pa kufizim në dhunën në familje;
 - urdhrat mbrojtës zbatohen në mënyrë vigjilente dhe shkeljet sanksionohen në përputhje me

- kërkesat e sanksioneve penale efektive, proporcionale dhe bindëse;
- c. të mos ketë asnjë mundësi që urdhrat mbrojtës të mbulojnë vetëm një pjesë të hapësirës së përbashkët ndërmjet viktimave dhe kryerësve të dhunës, dhe/ose ndonjë mundësi tjetër që lejon kryerësit e dhunës të qëndrojnë në afërsi të viktimës; dhe
 - d. të monitorojnë progresin në këtë fushë duke mbledhur të dhëna për shkeljet dhe sanksionet e vendosura si rezultat.

E. Procedurat ex parte dhe ex officio (neni 55)

a. Mbështetja e viktimave në procedurat ligjore

51. Ju rekomandohet autoriteteve që të shtojnë masat për të rritur qasjen në mbështetje ligjore dhe psiko-sociale në të gjitha fazat e procedurave ligjore për të gjitha viktimat e dhunës ndaj grave dhe fëmijëve dëshmitarë, duke përfshirë promovimin dhe mbështetjen e rolit të organizatave të specializuara të grave. Mbështetja duhet të jetë në dispozicion jo vetëm në procedurat penale, por edhe në procedurat civile të ndërlidhura, siç janë ato të filluara për të zgjidhur një kërkesën për kompensim, shkurorëzim ose vendimet për kujdestarinë pas rasteve të dhunës në familje.

F. Masat e mbrojtjes (neni 56)

52. Ju rekomandohet fuqimisht autoriteteve që të shtojnë përdorimin e masave për të mbrojtur të drejtat dhe interesat e viktimave gjatë hetimeve dhe procedurave gjyqësore. Mbledhja e të dhënave dhe hulumtimi mbi zbatimin e këtyre masave dhe efektivitetin e tyre duhet të kryhen rregullisht, duke përfshirë edhe nga perspektiva e viktimës.

G. Ndihma juridike (neni 57)

53. Ju rekomandohet autoriteteve që të sigurojnë që viktimat e të gjitha formave të dhunës të mbuluara nga Konventa e Stambollit të kenë qasje de jure dhe de facto në ndihmë juridike në një fazë të hershme të procedurës. Për më tepër, ju rekomandohet gjithashtu që autoriteteve të kenë parasysh që nëse testi i mjeteve llogaritet në bazë të të ardhurave familjare të familjes, por anëtarët individualë të familjes janë në konflikt me njëri-tjetrin ose nuk kanë qasje të barabartë në të ardhurat e familjes, vetëm të ardhurat e personit që bën kërkesë për ndihmë juridike të përdoren për testimin e mjeteve.

IV. Migrimi dhe azili

A. Statusi i vendbanimit (neni 59)

54. Ju rekomandohet autoriteteve të marrin masa që:
- a. të sigurojnë se zbatimi praktik i Ligjit për të Huajt ua mundëson grave emigrante viktimat të dhunës gjinore statusi i qëndrimit të të cilave varet nga ai i ish-partnerit ose ish-bashkëshortit abuzues, të marrin një lejeqëndrim autonom mbi bazën e standardeve të provës që mund të plotësojnë;
 - b. të sigurojnë që zbatimi praktik i Ligjit për të Huajt ua mundëson grave emigrante viktimat të dhunës me bazë gjinore të marrin një lejeqëndrim autonom, kur qëndrimi i tyre është i nevojshëm për shkak të situatës së tyre personale ose me qëllim të bashkëpunimit të tyre me autoritetet kompetente në hetime/procedura penale, ose kur duhet të rifitojnë lejeqëndrimin që kanë humbur pasi janë dërguar jashtë vendit me qëllim të martesës së detyruar; dhe
 - c. të garantojnë që gratë emigrante viktimat të dhunës gjinore të kenë të drejtën për t'u pajisur me lejeqëndrim autonom në rast të dëbimit të bashkëshortit ose partnerit të tyre abuzues.

B. Kërkesat për azil me bazë gjinore (neni 60)**1. Procedura e përcaktimit të azilit me ndjeshmëri gjinore**

55. Ju rekomandohet autoriteteve që të shtojnë përpjekjet e bëra për identifikimin e grave azilkërkuese që kanë përjetuar ose janë në rrezik të dhunës me bazë gjinore, duke përfshirë trajnimin e rregullt dhe shpërndarjen e udhëzimeve gjinore nga agjenci të shumta për mbrojtjen ndërkombëtare dhe përcaktimin e statusit të refugjatit. Gjithashtu, ju rekomandohet autoriteteve të mbledhin të dhëna për numrin vjetor të kërkesave për azil bazuar në persekutimin gjinor, si dhe numrin e kërkesave të tilla të pranuar dhe të refuzuara.

2. Akomodimi

56. Ju rekomandohet autoriteteve që të forcojnë sistemin e mbrojtjes dhe mbështetjes nga dhuna ndaj grave në dispozicion të grave azilkërkuese që banojnë në qendrat e pritjes për azil, duke përfshirë rritjen e numrit të stafit të trajnuar që ofrojnë këshillim psikosocial dhe ligjor të informuar për traumat me ndjeshmëri gjinore.

Shtojca II

Lista e autoriteteve publike, organizatave joqeveritare dhe organizatave të shoqërisë civile me të cilat delegacioni i Këshillit të Evropës zhvilloi konsultime

Ministritë:

- Ministria e Administratës dhe Pushtetit Lokal
- Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sportit
- Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit
- Ministria e Financave, Punës dhe Transfereve
- Ministria e Shëndetësisë
- Ministria e Punëve të Brendshme
- Ministria e Drejtësisë

Subjektet publike:

- Agjencia për Ndihmë Juridike Falas
- Agjencia për Barazi Gjinore
- Akademia e Drejtësisë
- Shërbimi Korrektues
- Komisioni Qeveritar për Njohjen dhe Verifikimin e Statusit të Viktimave të Dhunës Seksuale gjatë Luftës
- Komisioni i Pavarur për Media
- Instituti i Shëndetit Publik
- Instituti i Mjekësi Ligjore
- Akademia e Kosovës për Siguri Publike
- Instituti i Psikiatrisë Forenzike të Kosovës
- Këshilli Gjyqësor i Kosovës
- Policia e Kosovës
- Oda e Ndërmjetësuesve të Kosovës
- Institucioni i Avokatit të Popullit të Kosovës
- Zyra e Prokurorit të Shtetit
- Zyra për Mbrojtje dhe Ndihmë Viktimave

Subjektet komunale:

- Gjykata Themelore në Prishtinë
- Qendra për Punë Sociale në Prishtinë
- Qendra e Mjekësisë Familjare në Prishtinë
- Klinika e Psikiatrisë në Prishtinë

- Mekanizmi Komunal Koordinues kundër Dhunës në Familje në Gjakovë:
 - Komuna e Gjakovës
 - Drejtoria Komunale e Arsimit në Gjakovë
 - Drejtoria Komunale e Shëndetësisë dhe Mirëqenies Sociale në Gjakovë
 - Agjencia për Ndihmë Juridike Falas në Gjakovë
 - Gjykata Themelore e Gjakovës
 - Prokuroria Themelore në Gjakovë
 - Qendra për Punë Sociale në Gjakovë
 - Policia e Kosovës në Gjakovë
 - Zyra Komunale për Punësim në Gjakovë
 - Shërbimet Sprovuese të Gjakovës

- Spitali Rajonal, Instituti i Psikiatrisë në Gjakovë
- Zyra për Mbrojtje dhe Ndihmë Viktimave në Gjakovë

Kuvendi:

- Nënkryetarja e Kuvendit të Kosovës
- Komisioni Parlamentar për të Drejtat e Njeriut, Barazi Gjinore, Viktimat e Dhunës Seksuale të Luftës, Personat e Pagjetur dhe Peticione

Organizatrat profesionale:

- Oda e Mjekëve
- Dhoma e Infermierëve

Organizatrat joqeveritare (OJQ):

- Femrat Aktive të Gjakovës
- Advancing Together
- Qendra për Këshillim, Shërbime Sociale dhe Hulumtime (SIT)
- Qendra për Barazi dhe Liri
- Qendra për Hulumtime dhe Politikë Gjinore
- Qendra për Informim, Kritikë dhe Aksion (QIKA)
- Qendra për Mbrojtjen e Grave dhe Fëmijëve
- Programi për të Drejtat Civile në Kosovë (CRPK)
- Komiteti i Grave të Verbra të Kosovës
- Grazeta
- Handikos
- Shpresa dhe Shtëpitë e Fëmijëve (SDSF)
- Iniciativa për Drejtësi dhe Barazi (INJECT)
- Forumi Kosovar i Aftësisë së Kufizuar
- Qendra Kosovare e Studimeve Gjinore
- Instituti i Kosovës për Drejtësi
- Qendra Kosovare për Rehabilitimin e të Mbijetuarve të Torturës
- Rrjeti i Grave të Kosovës
- Labyrinth
- Shoqata e Avokatëve Norma
- Medica Gjakova
- Medica Kosova
- Organizata Joqeveritare për Avokim dhe Riintegrim të Viktimave të Dhunës
- Terre Des Hommes
- Shtëpia e Sigurt - Gjakovë
- Shoqata për Prindër të Ndarë
- Svet Andjela
- Zëri i Romëve Ashkalive dhe Egjiptasve (VORAE)
- Women for Women International
- Zensko Pravo

Profesionistët e pavarur ligjorë:

- Rina Kika, juriste

Organizatrat Ndërkombëtare:

- Përfaqësimi i UNHCR-së në Kosovë*

Komentet nga autoritetet

Komentet e mëposhtme nuk janë pjesë e Raportit mbi Vlerësimin e përafritit të ligjeve, politikave dhe masave të tjera të Kosovës* me standardet e Konventës së Stambollit

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria -Vlada-Government
Ministria e Drejtësisë - Ministarstvo Pravde - Ministry of Justice

**Zyra e Koordinatorës Nacionale Kundër Dhunës në Familje -Kancelarija Nacionalni
Koordinator Protiv Nasilja u Porodici - Office of the National Coordinator Against
Domestic Violence**

Komentet e KOSOVËS **mbi**

**Raportin mbi vlerësimin e përafrimit të ligjeve, politikave
dhe masave të tjera me standardet e Konventës së Këshillit të
Evropës për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe
dhunës në familje**

Prishtinë, shtator 2022

Tabela e përmbajtjes

Hyrje	106
Komente të përgjithshme	107
Komente të veçanta	107

VIII. Hyrje

Kosova është e përkushtuar për të trajtuar dhunën në familje, dhunën ndaj grave dhe dhunën me bazë gjinore. Si e tillë, Kuvendi i Republikës së Kosovës miratoi Konventën e Këshillit të Evropës për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje (Konventa e Stambollit) më 25 shtator 2020, duke i dhënë efekt të drejtpërdrejtë kësaj konvente në ligjin e Kosovës. Qeveria përcaktoi si prioritet kombëtar parandalimin dhe adoptimin e dhunës në familje dhe dhunës me bazë gjinore.

Kosova për herë të parë po i nënshtrohet një vlerësimi të zbatimit të Konventës së Stambollit, në përputhje me metodologjinë e procedurës bazë të vlerësimit të GREVIO (Grupi i ekspertëve për veprim kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje) – komiteti monitorues i Konventës së Stambollit. Autoritetet tona shprehin vlerësimin për ndihmën logjistike të ofruar në këtë proces nëpërmjet projektit të bashkëpunimit të Këshillit të Evropës “Përforcimi i luftës kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje - Faza III” (2021-2023).

Ne dëshirojmë të theksojmë disa komente të përgjithshme dhe specifike në lidhje me përfundimet dhe propozimet e përfshira në raportin e vlerësimit të përgatitur në përputhje me metodologjinë e GREVIO.

IX. Komente të përgjithshme

1. Raporti përdor fusnotën/asteriksin sa herë që i referohet Kosovës, në të gjithë dokumentin.

Autoritetet e shohin me shqetësim përdorimin e fusnotës/asteriksit, sa herë që i referohen Kosovës në të gjithë dokumentin. Nëse raporti përdor fusnotën, autoritetet i kërkojnë Këshillit të Evropës që të përdorë praktikën e Bashkimit Evropian për t'iu referuar Kosovës. Si i tillë, raporti do të përdorte fusnotën vetëm një herë, dhe vetëm në rastin e parë ajo shfaqet, ashtu si me të gjitha fusnotat e tjera shpjeguese. Autoritetet besojnë se është e panevojshme të përdoret fusnota sa herë që përmendet Kosova, dhe për këtë arsye i kërkojnë Këshillit të Evropës që të fshijë asteriksin në të gjithë tekstin.

2. Raporti ofron një vlerësim të detajuar dhe rekomandime për autoritetet e Kosovës.

Autoritetet e Kosovës mirëpresin gjetjet dhe rekomandimet dhe pranojnë nevojën për veprime të mëtejshme në përputhje me udhëzimet e ofruara përmes raportit për të forcuar zbatimin e Konventës së Stambollit në Kosovë.

X. Komente të veçanta

3. Raporti rekomandon fuqimisht institucionalizimin e plotë të zyrës së Koordinatorit/es Kombëtar/e kundër Dhunës në Familje, duke alokuar burimet e nevojshme njerëzore dhe financiare kushtuar punës së tij/saj dhe të sigurojë monitorimin dhe vlerësimin e punës bazuar në të dhëna të plota, tregues të krahasueshëm dhe mbulim në të gjithë territorin (paragrafi 51).

Autoritetet njohin angazhimin për të zyrtarizuar Zyrën e Koordinatorit/es Kombëtar/e kundër Dhunës në Familje dhe për të siguruar ndërmarrjen e procesit të monitorimit dhe vlerësimin bazuar në të dhëna të plota dhe gjithëpërfshirëse, si dhe në tregues të krahasueshëm.

4. Raporti gjen se të dhënat e mbledhura nga policia dhe institucionet gjyqësore nuk ndahen sipas të gjitha kategorive të përcaktuara në Raportin Shpjegues të Konventës, duke përfshirë seksin dhe moshën e viktimës dhe të kryerësit të dhunës, marrëdhëniet ndërmjet tyre, llojin e dhunës dhe vendndodhjen gjeografike (paragrafi 57).¹

Duke marrë parasysh observimin mësipër, autoritetet do t'i referoheshin bazës së të dhënave (ISKP - Sistemi Informativ) i Policisë së Kosovës, ku të gjitha veprat penale të iniciuara nga Policia e Kosovës janë të evidentuara dhe të ndara sipas gjinisë, moshës, përkatësisë etnike, autorit/viktimës, vendit ku ka ndodhur krimi etj. dhe që mund të lëshohet për një kohë të shkurtër. Duke përjashtuar veprën e përndjekjes, e cila si e tillë nuk është e paraparë me Kodin Penal të Republikës së Kosovës; në rastet kur një person përndjek tjetrin, Policia e Kosovës i trajton këto raste sipas nenit 182 - Ngacmimi.

²⁹³ Raport shpjegues për Konventën e Stambollit, paragrafi 76.

5. Raporti rekomandon autoritetet vendore të shtojnë përpjekjet për të mbështetur kërkimin mbi manifestimet e dhunës ndaj grave, manifestime këto që mbeten të paeksploruara, duke përfshirë përcaktimin e prioriteteve kërkimore dhe ofrimin e mundësive për financim; si dhe të vazhdojë të vlerësojë politikat ekzistuese dhe masat legjislative për të vlerësuar nivelin e zbatimit të tyre, efikasitetin dhe kënaqshmërinë e viktimave me shërbimet mbështetëse dhe mbrojtëse. (paragrafi 70)

Autoritetet marrin parasysh rekomandimet sipas seksionit E (paragrafët 52-70) dhe pranojnë angazhimin për të ndërmarrë hapa për të siguruar informacion të bazuar mbi fenomenin dhe për të vlerësuar ndërhyrjet e ndërmarra.

6. Raporti i referohet Agjencisë së Barazisë Gjinore, pasi ka lansuar një protokoll për identifikimin dhe raportimin e rasteve të dhunës në shkolla (paragrafi 88).¹

Autoritetet theksojnë se protokollin është lansuar nga Zyra për Qeverisje të Mirë në Zyrën e Kryeministrit, bazuar në iniciativën e Ministrisë së Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë.

7. Raporti rekomandon fuqimisht autoritetet vendore që të vazhdojnë përpjekjet e tyre për të përfshirë materiale mësimore mbi barazinë midis grave dhe burrave, të gjitha format e dhunës me bazë gjinore ndaj grave dhe vajzave, jostereotipet mbi rolet gjinore, respektin reciprok, zgjidhjen e konflikteve ndërpersonale pa dhunë dhe mbi të drejtën për integritet personal në kurrikulën formale, përshtatur me kapacitetin në zhvillim të nxënësve (paragrafi 89).

Autoritetet e Kosovës e pranojnë rëndësinë e vazhdimin të përpjekjeve për të përfshirë materialet mësimore. Autoritetet duan t'i referohen materialit të përgatitur nga Ministria e Arsimit, përkatësisht Informatorit për rolin e shkollave në zbatimin e procedurave standarde të veprimit për mbrojtjen nga dhuna në familje. E njëjta gjë është shpërndarë në të gjitha komunat, dedikuar shkollave të tyre.

8. Raporti rekomandon fuqimisht autoritetet që të konkretizojnë përpjekjet e tyre për të siguruar funksionimin e një linje telefonike falas, anonime dhe gjatë gjithë kohës, kushtuar grave viktimat të të gjitha formave të dhunës ndaj grave të mbuluara nga Konventa e Stambollit, e disponueshme në të gjithë territorin dhe në të gjitha gjuhët përkatëse, e cila është në gjendje të ofrojë këshillim për viktimat, duke respektuar konfidencialitetin e të gjithë telefonuesve, dhe që drejtohet nga staf i kualifikuar dhe i trajnuar për të gjitha këto forma të dhunës (paragrafi 152).

Autoritetet e Kosovës e pranojnë rëndësinë e krijimit të kësaj linje.

9. Raporti thekson se delegacionit nuk i janë ofruar të dhëna në lidhje me numrin e rasteve të dhunës në familje të raportuara përmes aplikacionit celular të mësipërm (paragrafi 149).

Autoritetet bëjnë të ditur se gjatë vitit 2022, Policia e Kosovës përmes aplikacionit digjital "Njoftoni Policinë" ka pranuar gjithsej 82 informacione për dhunën në familje.

²⁹⁴ Rastet raportohen përmes Sistemi i menaxhimit të informacionit arsimor.

10. Raporti i referohet faktit se “delegacioni është alarmuar për faktin se disa viktime të dhunës seksuale janë ekspozuar ndaj viktimizimit dytësor dhe qëndrimeve fajësuese të viktimave nga mjekët ligjorë nga Instituti i Mjekësisë Ligjore[...].” (paragrafi 154).

Autoritetet e marrin këtë deklaratë me shqetësim, pasi asnjë ankesë nga një individ apo zyrtar nuk i është drejtuar Institutit të Mjekësisë Ligjore. Autoritetet e pranojnë angazhimin për të përmirësuar shërbimet për viktimat e dhunës seksuale.

11. Raporti i referohet objekteve aktuale të Institutit të Mjekësisë Ligjore duke vënë në dukje se ndërtesa nuk është e qasshme për gratë me aftësi të kufizuara (paragrafi 154).

Autoritetet thonë se konstatimi është konfuzues, pasi ndërtesa e Institutit të Mjekësisë Ligjore, që nga themelimi i saj në vitin 2006, ka pasur qasje për personat me aftësi të kufizuara në katin e parë, ku kryhen shërbimet mjeko-ligjore. Një fotografi e ndërtesës është dhënë si dëshmi për të mbështetur këtë deklaram.

Projekti i Këshillit të Evropës "Fuqizimi i luftës kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje në Kosovë* - Faza III" synon të përcaktojë një udhërrëfyes konkret për fuqizimin e kornizës ligjore dhe të politikave të Kosovës* si dhe ngritjen e kapaciteteve institucionale për të parandaluar dhe luftuar dhunën ndaj grave dhe dhunës në familje në përputhje me standardet e Konventës së Stambollit.

SQ

www.coe.int

Këshilli i Evropës është organizata udhëheqëse e kontinentit për të drejtat e njeriut. Përbëhet nga 46 shtete anëtare, duke i përfshirë të gjithë anëtarët e Bashkimit Evropian. Të gjitha shtetet anëtare të Këshillit të Evropës kanë nënshkruar Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut, një traktat i projektuar për të mbrojtur të drejtat e njeriut, demokracinë dhe sundimin e ligjit. Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut mbikëqyr zbatimin e Konventës në shtetet anëtare.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE